

**GELİR VERGİSİ MÜKELLEFLERİNİN
ÇEVRE VERGİLERİ ALGISI:
AFYONKARAHİSAR ÖRNEĞİ**

Rasime FEDAKAR
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Doç. Dr. İsmail CİĞERCİ
Ağustos, 2024
Afyonkarahisar

T.C
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**GELİR VERGİSİ MÜKELLEFLERİNİN ÇEVRE
VERGİLERİ ALGISI: AFYONKARAHİSAR ÖRNEĞİ**

Hazırlayan
Rasime FEDAKAR

Danışman
Doç. Dr. İsmail CİĞERCİ

AFYONKARAHİSAR 2024

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Gelir Vergisi Mükelleflerinin Çevre Vergileri Algısı: Afyonkarahisar Örneği**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

01/08/2024

İmza

Rasime FEDAKAR

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Rasime FEDAKAR
	Numarası	210607111
	Anabilim Dalı	Maliye
	Programı	Maliye
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		Gelir Vergisi Mükelleflerinin Çevre Vergileri Algısı: Afyonkarahisar Örneği
Tez Savunma Sınav Tarihi		01.08.2024
Tez Savunma Sınav Saati		14:00

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

GELİR VERGİSİ MÜKELLEFLERİNİN ÇEVRE VERGİLERİ ALGISI: AFYONKARAHİSAR ÖRNEĞİ

Rasime FEDAKAR

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

Ağustos, 2024

Danışman: Doç. Dr. İsmail CİĞERCİ

Yaşlı gezegenimizin 20. yüzyıldan bugüne sekiz milyarı geçen hızlı nüfus artışı, insan kaynaklı ekolojik bozulmaları da peşi sıra getirmiştir. Endüstriyel üretim ve tüketimdeki aşırılıklar, yeryüzünün akciğerleri sayılan ormanların yok edilerek oksijen kaynaklarının kesilmesi ve karbondioksit emiliminin azaltılması, kontrolsüz ve bilinçsiz tüketim, atık yönetiminden kaynaklanan sorunlar, tarımsal kirlilik, doğal kaynakların azalması ve tükenmesi; toprağın, suyun ve atmosferin bozulmasının çevresel yansımalarıdır. Kamusal mal olarak kabul edilen çevrenin, korunması ile sürdürülebilir kullanımı ve yönetimi küresel ölçekte toplumların çıkarına olan bir sorumluluktur. Bu nedenle, çevrenin korunması ve sürdürülebilirliği genellikle devletler ve uluslararası kuruluşlar tarafından düzenlenen ve teşvik edilen politikalarla desteklenmelidir. Çevre sorunlarının sınır tanımazlığı, çevre kirliliğinin çözümünde uluslararası iş birliğini zorunlu hale getirmiştir. Türkiye’de 1983’ten itibaren Çevre Kanunu’nun kabulü ile sürdürülebilir çevre kalkınma ilkeleri doğrultusunda çevre politikaları üretilmeye çalışılmaktadır. Ekosistemlere karşı ortaya çıkan tehditler, fiziksel çevre konusunda bireylerin de giderek bilinçlenmelerini sağlamaktadır. Gelecek nesillere bırakacağımız ortak mirasımız olan çevrenin korunması noktasında küresel bir bilincin yerleşmesi tek dileğimizdir. Bu kapsamda çalışmanın amacı, gelir vergisi mükelleflerinin çevre vergisi algılarını Afyonkarahisar ili kapsamında çeşitli testlerle ortaya koyabilmektir. Üç bölüm olarak hazırlanan çalışmanın birinci bölümünde; vergi, vergi algısı ve çevre vergisine dair kavramsal çerçeve çizilmiş, ikinci bölümde bibliyometrik ağ haritaları ile analizler yapılmış, son bölümde Afyonkarahisar’daki gelir vergisi mükellefleri olarak belirlenen örneklem üzerinden nitel bir araştırma ile çevre vergilerine dair algıları ölçülerek elde edilen bulgular paylaşılmıştır. Bu bulgulardan bazıları; cinsiyetin vergi algısını etkileyen önemli bir faktör olduğu, bazı vergi türleri algısının yaş gruplarına göre değişiklik gösterdiği, mükellefiyet süresi fazla olanların çevresel ve kentsel planlama konularında daha fazla bilgi sahibi oldukları ve çevreye karşı duyarlılıklarının yüksek olması olarak sayılabilir.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Vergi Algısı, Dışsalılıklar, Çevre Vergileri, İklim Değişikliği.

ABSTRACT

INCOME TAXPAYERS' PERCEPTIONS ON ENVIRONMENTAL TAX: AFYONKARAHİSAR EXAMPLE

Rasime FEDAKAR

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF FINANCE**

August, 2024

Advisor: Assoc. Prof. İsmail CİĞERCİ

The rapid population growth of our old planet, which has exceeded eight billion since the 20th century, has also brought human-induced ecological degradation. Excessive industrial production and consumption, cutting off oxygen sources and reducing carbon dioxide absorption by destroying forests, which are considered the lungs of the earth, uncontrolled and unconscious consumption, problems arising from waste management, agricultural pollution, decrease and depletion of natural resources; They are the environmental repercussions of the degradation of soil, water and atmosphere. The protection, sustainable use and management of the environment, which is considered a public good, is a responsibility that is in the interest of societies on a global scale. Therefore, environmental protection and sustainability must be supported by policies that are generally regulated and promoted by states and international organizations. The fact that environmental problems have no boundaries has made international cooperation necessary in solving environmental pollution. In Turkey, since 1983, with the adoption of the Environmental Law, environmental policies have been tried to be produced in line with the principles of sustainable environmental development. Threats to ecosystems make individuals increasingly aware of the physical environment. Our only wish is to establish a global awareness in terms of protecting the environment, which is our common heritage that we will leave to future generations. In this context, the aim of the study is to reveal the environmental tax perceptions of income taxpayers in the province of Afyonkarahisar with various tests. In the first part of the study, which was prepared in three parts; the conceptual framework regarding tax, tax perception and environmental tax was drawn, in the second part, analyses were made with bibliometric network maps, and in the last part, the findings obtained by measuring the perceptions of environmental taxes with a qualitative research on the sample determined as income taxpayers in Afyonkarahisar were shared. Some of these findings can be listed as; gender is an important factor affecting tax perception, perceptions of some tax types vary according to age groups, those with a longer tax liability period have more knowledge on environmental and urban planning issues and have high sensitivity to the environment.

Keywords: Environment, Tax Perception, Externalities, Environmental Taxes, Climate Change

ÖN SÖZ

Çevresel sorunların azaltılması ve doğal kaynakların korunması için ekonomik bir araç olan çevre vergilerinin gelir vergisi mükellefleri tarafından hissedilen algılarının ortaya çıkarılmasına yönelik olarak yapılan bu çalışmanın, çevre vergileri üzerindeki olumsuz algıların azaltılarak sürdürülebilir bir çevre politikası oluşturulmasında önemli katkı sunacağı düşünülmektedir.

Gözümü açtığım dünyanın en sevgilisi olan Rahmetli Annemin “son gürlüğüm” diye büyütüp geleceğime ektiği hayalleri, sevmeyi her gün yine yeniden öğreten Kerem’in gayreti, eşimin ve arkadaşlarımla tez yazım sürecindeki engin sabırları için sonsuz müteşekkirim.

Çalışmanın bir nüve olarak ortaya çıkışından bilimsel bir çalışmaya dönüştürülmesine kadar emeğini ve tecrübesini samimiyetle bu çalışmaya adayan kıymetli hocam Doç. Dr. İsmail Cigerci’ye minnetlerimi sunarım.

Rasime FEDAKAR
2024, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

VERGİ, VERGİ ALGISI VE ÇEVRE VERGİLERİNE DAİR KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. VERGİ KAVRAMI VE VERGİNİN TARİHSEL SEYRİ	4
2. VERGİ ALGISI KAVRAMI VE ÖNEMİ	10
3. VERGİ ALGISINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	13
3.1. SOSYAL VE DEMOGRAFİK FAKTÖRLER	14
3.1.1. Yaş.....	14
3.1.2. Cinsiyet	15
3.1.3. Eğitim Seviyesi	15
3.1.4. Medeni Durum.....	17
3.1.5. Gelir Düzeyi	17
3.1.6. Sosyal Çevre	18
3.2. EKONOMİK VE MALİ FAKTÖRLER	19
3.2.1. Ülkelerin Genel İktisadi Durumu	19
3.2.2. Mükelleflerin Vergi Ödeme Gücü.....	20
3.2.3. Kayıt Dışı Ekonomi	21
3.3. VERGİ SİSTEMİNDEN KAYNAKLANAN FAKTÖRLER	21
3.3.1. Vergi Adaleti	22
3.3.2. Vergi Yüğü ve Vergi Oranlarının Yüksekliği.....	23
3.3.3. Vergi Afları	24
3.3.4. Vergi Cezaları	26
3.3.5. Vergi Denetimleri	26
3.3.6. Vergi Sisteminin Karmaşıklığı	27
3.4. HUKUKİ VE SİYASİ FAKTÖRLER.....	29
3.4.1. Devlete Bağlılık	29
3.4.2. Siyasal İktidarı Benimseme	30
3.5. PSİKO-SOSYAL FAKTÖRLER	30
3.5.1. Sosyal Normlar	33
3.5.2. Coğrafi Yer.....	34
3.5.3. Dini İnanç	35
3.5.4. Mükellefin Diğer Mükelleflere Bakış Açısı	36
3.5.5. Kamu Harcamalarının Gerekliliğine Duyulan İnanç	37
3.6. VERGİ ALGISININ MÜKELLEFLERDE OLUŞTURDUĞU TUTUM VE	

DAVRANIŞLAR.....	38
3.6.1. Vergiye Gönüllü Uyum	38
3.6.2. Vergiye Karşı Olumsuz Davranışlar	40
4. ÇEVRE VERGİLERİ	43
4.1. ÇEVRE VERGİLERİNİN AMAÇLARI VE GEREKLİLİĞİ	47
4.2. TÜRKİYE’DE YÜRÜRLÜKTE OLAN ÇEVRE VERGİLERİ	50
4.2.1. Çevre Temizlik Vergisi.....	51
4.2.2. Geri Kazanım Katılım Payı (Poşet Vergisi)	52
4.2.3. Gelir ve Kurumlar Vergisi Açısından Çevre Vergileri	53
4.2.4. Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) Açısından Çevre Vergileri.....	53
4.2.5. Motorlu Taşıtlar Vergisi (MTV) Açısından Çevre Vergileri.....	54
4.3. ÇEVRE VERGİLERİNİN UYGULANABİLİRLİĞİ VE ÇEVRE VERGİLERİ ALGISI	55

İKİNCİ BÖLÜM

ÇEVRE VERGİLERİ ALGISINA YÖNELİK BİBLİYOMETRİK AĞ ANALİZİ

1. TEORİK ÇERÇEVE VE LİTERATÜR İNCELEMESİ.....	59
2. YÖNTEM	63
3. BİBLİYOMETRİK ANALİZ VE BULGULAR.....	63
3.1. WEB OF SCİENCE VERİ TABANINDA ÇEVRE VERGİLERİ ALANINDAKİ MAKALELERİN ANALİZLERİ VE BULGULAR.....	63
3.1.1. Araştırmaların Yıllara Göre Analizi	64
3.1.2. Kurum Analizi ve Ağ Haritası.....	65
3.1.3. Yazar Analizi ve Ağ Haritası.....	67
3.1.4. Araştırmaların Ülke Analizi ve Ağ Haritası	69
3.1.5. Anahtar Kelime Analizi ve Ağ Haritası.....	72
3.1.6. Yayın Türü Analizi ve Ağ Haritası	73
3.1.7. En Etkili Dergilerin Analizi.....	74
3.1.8. Atıf Ağı/Kaynaklarda Atıf Ağı/Çalışmalarda Atıf Ağı Haritası	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFYONKARAHİSAR’DAKİ GELİR VERGİSİ MÜKELLEFLERİNİN ÇEVRE VERGİLERİ ALGISI

1. VERGİ ALGISI, ÇEVRE ALGISI VE ÇEVRE VERGİLERİNE İLİŞKİN AMPİRİK ÇALIŞMALAR.....	80
2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....	87
2.1. ARAŞTIRMANIN AMACI	88
2.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI	89
2.3. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI.....	89
2.3.1. Ana Kütlenin Belirlenmesi.....	89
2.3.2. Örneklem Seçimi	90
2.3.3. Anket Yöntemi	90
3. ANALİZ, YÖNTEM VE BULGULAR	91
SONUÇ VE ÖNERİLER	133
KAYNAKÇA.....	140
EKLER	149

TABLÖLER LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Çevre Vergisi Literatüründe Bibliyometrik Analizin Uygulandığı Örnek Çalışmalar.....	61
Tablo 2. VOSviewer Akış Şeması	63
Tablo 3. Çevre Vergisi Araştırmaların Yıllara Göre Analizi.....	64
Tablo 4. Çevre Vergisi Araştırmaların Kurumlara Göre Analizi	65
Tablo 5. Çevre Vergisi Algıları Araştırmaların Yazarlara Göre Analizi.....	68
Tablo 6. Çevre Vergisi Araştırmaların Ülke Analizi	70
Tablo 7. Çevre Vergisi Araştırmaların Anahtar Kelime Analizi	72
Tablo 8. Çevre Vergisi Araştırmaların Yayın Türü Analizi	74
Tablo 9. Çevre Vergisi Alanındaki En Etkili Dergilerin Analizi.....	75
Tablo 10. Vergi Algısı, Çevre Algısı ve Çevre Vergisi Algısı Üzerine Ampirik Çalışma	81
Tablo 11. Katılımcıların Demografik Özelliklere Göre Dağılımı	94
Tablo 12. Cinsiyet ile Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	97
Tablo 13. Yaş ile Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	98
Tablo 14. Eğitim Seviyesi ile Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	100
Tablo 15. Gelir Seviyesi ile Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.....	102
Tablo 16. Kazanç Unsurları ile Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.....	104
Tablo 17. Mükellefiyet Süresi ile Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	106
Tablo 18. Aile/İşletmesine Ait Araç Sayısı İle Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.....	109
Tablo 19. Vergi Algısı İçin Madde Toplam Korelasyonu	110
Tablo 20. Vergi Algısı İçin Madde Toplam Korelasyonu	111
Tablo 21. Vergi Algısı İçin Madde Toplam Korelasyonu	111
Tablo 22. Vergi Algısı İçin KMO ve Bartlett Testi Sonuçları.....	112
Tablo 23. Vergi Algısı İçin Faktör Analizi Sonuçları	113
Tablo 24. Çevre Algısı İçin Madde Toplam Korelasyonu.....	114
Tablo 25. Çevre Algısı İçin KMO ve Bartlett Testi Sonuçları	115
Tablo 26. Çevre Algısı İçin Faktör Analizi Sonuçları	116
Tablo 27. Çevre Vergi Algısı İçin Madde Toplam Korelasyonu	116
Tablo 28. Çevre Vergi Algısı İçin Madde Toplam Korelasyonu	117
Tablo 29. Çevre Vergi Algısı İçin Madde Toplam Korelasyonu	118
Tablo 30. Çevre Vergi Algısı İçin KMO ve Bartlett Testi Sonuçları	118
Tablo 31. Çevre Vergi Algısı İçin Faktör Analizi Sonuçları	120
Tablo 32. Çevre Kirliliğini Azaltmak Amacıyla Yürürlükte Olan 3 Vergi Türünü İşaretleyiniz,	121
Tablo 33. Ödediğiniz Çevre Vergilerini Dikkate Alarak Giderleriniz İçinde En Çok Paya Sahip Olan Çevre Vergilerinden Üçünü Önem Sırasına Göre 1-3 Arası Numaralandırınız.....	122
Tablo 34. Yaşadığınız Şehrin Size Göre En Önemli Çevre Sorunlarından Üçünü Önem Sırasına Göre 1-3 Arası Numaralandırınız.....	123
Tablo 35. Vergi, Çevre ve Çevre Algılarına Ait Betimsel İstatistikler ve Normallik Testi	125
Tablo 36. Vergi ve Çevre Algılarının, Cinsiyet Açısından İncelenmesi	126
Tablo 37. Vergi ve Çevre Algılarının, Yaş Açısından İncelenmesi	127
Tablo 38. Vergi ve Çevre Algılarının, Eğitim Seviyesi Açısından İncelenmesi	128

Tablo 39. Vergi ve Çevre Algılarının, Gelir Durumu Açısından İncelenmesi	128
Tablo 40. Vergi ve Çevre Algılarının, Kazanç Unsurları Açısından İncelenmesi.....	130
Tablo 41. Vergi ve Çevre Algılarının, Mükellefiyet Süresi Açısından İncelenmesi	131
Tablo 42. Vergi ve Çevre Algılarının, Aile/İşletmesine Ait Araç Sayısı Açısından İncelenmesi.....	132

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1. Kurum Ağı Haritası.....	67
Şekil 2. Yazar İş Birliği Ağ Haritası	69
Şekil 3. Ülke İş Birliği Ağ Haritası	71
Şekil 4. Çalışmalarda Anahtar Kelime Haritası	73
Şekil 5. Atıf Ağı Haritası.....	76
Şekil 6. Kaynaklarda Atıf Ağı Haritası	77
Şekil 7. Çalışmalarda Atıf Ağı Haritası.....	77

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

%: Yüzde

&: ve

ANOVA: Analysis of Variance (ANOVA)

b_j: Regresyon Katsayısı

Bkz.: Bakınız

BM: Birleşmiş Milletler

ÇYK: Çalışma Yaşam Kalitesi

f: Frekans.

F: Varyans analizine (ANOVA) ilişkin parametre

N: Evren büyüklüğü

n: Örneklem büyüklüğü

p: Anlamlılık (önemlilik) testine ilişkin olasılık değeri

r: Korelasyon katsayısı.

S(b_j): Regresyon Katsayısının Standart Hatası

s.s. Standart Sapma

t: t değeri

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu VAR : Vektör Otoregresyon Testi

VB : Ve Benzeri

WOS : Web Of Science

X: Aritmetik Ortalama

GİRİŞ

Kendini doğanın bir parçası sayan insanoğlunun zamanla kontrolü eline almasıyla doğa ve insan arasındaki denge, doğa aleyhine dönmeye başlamıştır. Sanayi Devrimi'ne kadar kendini pek hissettirmeyen çevre tahribatını, demir üretiminde elektriğin kullanımı tetiklemiş, 1940'lardaki kitlesel üretimle beraber artış hızı ulusal ve uluslararası alanda önlem alınması gereken bir süreci teşvik etmiştir.

Gandi'nin, daha 20. yüzyılın başlarında, yeryüzünün insanoğlunun ihtiyacı kadarını sağlayacağını ancak hırsı kadarını sağlayamayacağını (cagiran@turcomoney.com) ifade etmesi, gerçekten doğa-insan ilişkisinin özeti sayılmalıdır.

1972'de Stockholm'de düzenlenen BM İnsan Çevresi Konferansı, ulusal ve uluslararası arenada çevre sorunları ile ilgili yazılı-yazısız hukuk kurallarını derleyerek çevre sorunlarının görüşüldüğü bir milattır. Az gelişmiş, gelişmekte ve gelişmiş pek çok ülkenin çevre sorunlarının çözümü üzerine bir araya gelmeleri, iş birliğinin gerekliliğini de ortaya koymuştur. Basel Konvansiyonu (1986), Montreal Protokolü (1987), Dünya Çevre Zirvesi Rio Konferansı (1992), Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (1994) ve Kyoto Protokolü (2005) Paris İklim Anlaşması (2016)'nın yürürlüğe girmesiyle uluslararası çevresel anlaşmalar ile süreç içinde çevresel önlemler, çevre politikaları haline dönüşmüştür.

1992'deki Rio Konferansı ile yayınlanan Rio Deklarasyonu, BM ve Avrupa Topluluğu ülkelerinden 184 ülkenin taraf olmalarıyla 1994'te yürürlüğe girmiş olup sera gazı emisyonu ve yasal sorumlulukların ele alındığı en somut girişimdir. Rio Konferansı, ülkelerin çevreyi önceleyen kararlar almalarında etkili olmakla birlikte Orman İlkelerinin kabulü, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinin imzaya açılması ve BM Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesinin imzaya açılması sonuçlarını doğurmuştur.

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi içinde 1997'de imzalanan Kyoto Protokolü, 2005'te yürürlüğe girebilmiştir. 160 ülkenin imza koyduğu Kyoto Protokolü'nde gelişmiş ülkelerin sera gazı salımlarını azaltmaları için hedefler belirlenmiş, endüstriyel yapılanmada az enerji tüketen teknoloji sistemlerinin kullanımının artırılması, fosil yakıtlar yerine biyo yakıtların kullanılması, atık yönetimlerinin düzenlenmesi, alternatif enerji kaynaklarına yönelinmesi, güneş enerji

sistemlerinin öncelenmesi, çok yakıt tüketen ve karbon üretenden fazla vergi alınması gibi konuların sözleşmede yer alması sağlanmıştır. Kyoto protokolü, ülkelerin yükümlülüklerini yerine getiremeden 2020 yılında sona ermiştir.

Paris Anlaşması ise, BM'nin İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine istinaden 2015'te imzalanmıştır. Sözleşmeye taraf olan her ülke, küresel ısınmayı azaltmak üzere verecekleri katkıyı belirlemek, planlamak ve raporlamakla sorumlu tutulmuş olmalarına karşın, emisyon hedefi belirlemeye zorlanamayacaklardır ancak kendi belirledikleri hedeflerin de her raporlama sonrasında ötesine geçme sorumluluğunu üstleneceklerdir.

Türkiye'de direkt çevre koruma ve çevre kirliliklerini önleme amacını taşıyan ekonomik araçlar olmasa da vergi sistemindeki bazı vergiler etkileri bakımından çevre vergisi niteliğindedirler. Türkiye'de çevre konulu ilk vergi, Çevre Temizlik Vergisi, çevre kirliliğini önlemek ve çevre yönetimini finanse etmek amacıyla 1983 yılından beri hayatımıza girerek sanayi işletmeleri, ticari işletmeler ve hizmet işletmeleri gibi çeşitli faaliyetlerde bulunan işletmeler ile konutlardan, belediyelerin çevre temizliği, atık yönetimi, yeşil alanların korunması gibi çevresel hizmetleri finanse etmek üzere alınmaktadır.

Ekonomik açıdan bakıldığında çevre vergileri, bireyler ve işletmeler üzerinde doğrudan bir mali yük olarak algılanabilmektedir, etkinliği de tartışma konusudur. Vergilerin çevresel performansı iyileştirmekte etkin bir araç olduğunu savunanlar yanında, gerçek çevresel iyileştirmeler sağlamadığını savunanlar da bulunmaktadır. Çevre vergileri çevresel koruma, yeşil ekonomi, sürdürülebilirlik açısından önemli bir araçtır. Ancak uygulama yöntemleri, sektörel, ekonomik, politik ve sosyal etkileri dikkate alınarak dengelenmelidir. Ulusal düzeyde politika yapımı kadar uluslararası çevre taahhütleri ve standartlar da önemlidir.

İnsan kaynaklı çevre sorunlarının sorumlusu olarak, ekolojik dengenin yeniden yapılandırılmasında, çevre sorunlarının önlenmesinde, ödenmesinde ve çevreye karşı farkındalık oluşturulmasında yeniden imar edecek olanlar da şüphesiz insanlardır. İnsanlar; çevre bilinci, ekonomik durumlar, çevre vergisinin uygulanması ve elde edilen vergi gelirlerin harcanması gibi unsurlardan etkilenmektedirler. Gelir vergisi mükelleflerinin genellikle ekonomik anlamda aktif bireyler olmasından dolayı çevre vergilerine karşı daha bilinçli ve rasyonel bir tutum sergileyecekleri öngörülmektedir. Araştırmanın ana amacı; gelir vergisi mükellefleri nezdinde çevre algısı, vergi algısı ve çevre vergisi algılarını çeşitli parametrelerle ölçerek, görüşlerini ve algı düzeylerini

ortaya koymak, çevre vergilerinin toplumsal kabul edilebilirliğini ölçmek, ortaya çıkan veriler ile çevre politikaları oluşturma süreçlerine katkıda bulunmaktır.

Çalışmanın temel metodolojisi, farklı demografik özelliklerdeki gelir vergisi mükelleflerinin çevre vergisi algılarını anlamak üzere yüz yüze anket yöntemi olarak belirlenmiştir.

Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çevre algısı, vergi algısı ve çevre vergileri algısına dair literatür taraması yapılmış, ikinci bölümde gelir vergisi mükelleflerinin çevre vergisi algılarına dair bibliyometrik ağ haritaları oluşturulmuş; üçüncü bölümde spesifik bir örnek olarak Afyonkarahisar İli Merkez İlçesinde kolayda örnekleme yöntemiyle belirlenen 425 katılımcı ile yüz yüze anket çalışması yapılarak ulaşılan bulgular paylaşılmıştır. Bu bulgulardan bazıları; cinsiyete göre vergi algıları ve çevre vergisi algıları konusunda anlamlı farklılıklar bulunmasına karşın, çevre algısı konusunda anlamlı farkların oluşmaması; KDV ve Emlak Vergisi algısının yaş gruplarına göre değiştiği ancak, ÖTV, MTV, Poşet Vergisi, Çevre Temizlik Vergisi, Gelir Vergisi gibi bazı vergilerde yaş gruplarına göre vergi algısının değişiklik göstermediği; eğitim düzeyinin özellikle çevre temizlik vergisi algısı üzerinde anlamlı bir etkisinin varlığı olarak karşımıza çıkmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

VERGİ, VERGİ ALGISI VE ÇEVRE VERGİLERİNE DAİR KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. VERGİ KAVRAMI VE VERGİNİN TARİHSEL SEYRİ

Devletler, kamusal gereksinimlerini karşılamak, anayasal görevlerini yerine getirmek, hatta demokrasinin işleyişini dahi sürdürülebilir kılmak için kamu geliri elde etmelidir. Devletlerin toplumun huzur ve güvenini temin etmekten, temel hak ve hürriyetlerin sağlanmasına, ekonomik kalkınmayı artırmaktan, işsizliğe yönelik istihdamın yaratılmasına, ülkenin bölünmez bütünlüğünün korunmasından, sınırların muhafaza edilmesine, adaletin toplumun tüm kesimlerinde yaygınlaştırılmasından, kişi dokunulmazlık hakkının eksiksiz olarak yerine getirilmesine, haberleşme ve seyahat hürriyetinden, ulaşım ve iletişim araçlarının geliştirilmesine kadar artan kamusal ihtiyaçları karşılamak için başvurdukları gelir kaynaklarının içinde en önemlisi vergilerdir.

Vergilendirme yetkisi, devletin kendi hakimiyet alanında otoritesini kullanarak vergi toplama hususunda elinde bulundurduğu hukuki ve fiili gücüdür (Çağan, 1982: 3). Ancak bu gücünü kullanma yetkisi sonsuz değildir (Arıkan, 1997: 269). Anayasa'nın "Vergi Ödevi" başlıklı 73. Maddesinde, herkesin mali gücüne göre kamu giderlerini karşılamak üzere vergi ödemekle yükümlü olduğu bildirilmektedir. Bu tanımdan verginin karşılıksız olduğu, parasal bir değer ile ödendiği, devletin cebir yetkisine dayanarak gerçek ve tüzel kişilerden aldığı çıkarımına varılmaktadır. Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkındaki Kanunun 1. maddesinde de verginin asli-asıl bir kaynak olduğu ifade edilmektedir. Bu söylemden devletin temel gelir kaynağının vergiler olduğunun kanunen kabul edildiği görülmektedir.

Vergi, bireylerden belirli bir kamu hizmetinden doğrudan faydalandırmak üzere alınan bir ödeme değil, tüm kamu hizmetlerinden kaynaklanan giderler için bir katılım payıdır. Vergiler, anonimlik ilkesi gereği karşılıksızdır, harçlar ise, bir kamu hizmetinden istifade etmeye yöneliktir. Vergiyi ödeyen kişiye doğrudan bir kamu hizmeti sunulmamakta, mükellefe ayrıcalıklı bir menfaat sağlayacak herhangi bir işlem yapılmamaktadır (Nadaroğlu, 1998:201) Vergi, içinde yaşanılan toplumun genel giderlerinin karşılanması için ödenen bir bedeldir. Örneğin, sürücü belgesi almak isteyen bir vatandaş, bu kamu hizmetinin karşılığı olarak "harç" öder. Dolayısıyla ödediği harç

karşılıklığında, kendi adına bir belge tescili yapılır ve sürücü belgesine sahip olur. Oysa vergisini ödeyen bir mükellef, böylesine somut bir hizmet almaz; dolayısıyla harç, resim, katılım payı vb. isimler altında yapılan ödemeler ile vergi arasındaki en büyük fark da vergilerin cebri yükümlülüğü olmasına istinaden harçların ihtiyarî olmasıdır.

Verginin karşılıksız olmasından, vergi ödeyenlerin kamu yönetiminden herhangi bir beklentisi olmadığı anlamı da çıkarılmamalıdır. Zira vergi ödeyenler, dünyadaki pek çok ülkede olduğu gibi ödedikleri vergilerle kamu hizmetlerinin verimliliğini ve sürdürülebilir olmasını haklı olarak beklerler. Faydasının toplumun tamamına eşit yansıdığı, rekabeti mümkün olmayan ve devlet tarafından üretiminin sağlandığı tam kamusal mal ve hizmetler (Pehlivan, 2014: 40) denilen savunma, diplomasi ve adalet hizmetleri ile toplumsal ve şahsi faydasının beraber sağlandığı (Mutluer vd., 2013: 91) “yarı kamusal mallar” denilen eğitim ve sağlık hizmetlerinin finansman ihtiyacı, en başta vergilerle karşılanmaktadır. Vergi ödeyen kişiler, bu hizmetlerin etkin şekilde yürütülmesini arzu ederler. Bu bakımdan, makro anlamda vergilerin genel kamu hizmetlerinin yürütülmesinin bir karşılığı olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Vergilerin ödenmesi mevcut hukuki sistemde sadece para ile mümkündür. Mesela, belli bir süre kamu hizmetinde çalışma talebinde bulunarak vergi ödemek söz konusu değildir. Bir vergi borcunun doğabilmesi için, borcun kesinleşmesi, ödenecek aşamaya gelmesi, tahakkuk fişinin kesilmiş olması şarttır. Kesinleşmeyen bir vergi borcunun tahsil aşamasına gelmesi mümkün değildir. Tahsilat aşamasına gelmiş bir verginin tahsilatı da ancak yetkili vergi daireleri nezdinde yapılabilmektedir. Vergi daireleri bu yetkilerini zaman zaman bankalar ya da yerel yönetimlere devretseler de bu durum yetkinin esas sahibinin vergi daireleri olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Devlet, üstlenmiş olduğu kamu hizmetlerini zamanında ve etkin olarak yerine getirebilmek için ihtiyaç duyduğu kamu gelirini cebir hakkını kullanarak sağlamaktadır. Vergilerin, devletin egemenlik gücünü kullanarak kamu giderlerinin finansmanında gerçek ve tüzel kişilerin kazançlarından bila-bedel ve hukuki cebir altında aldığı ekonomik bir değer olarak tanımlanmasına (Arıkan, 1997: 269; Biniş, 2012:1) bakıldığında, mükellefler ile devletin eşit bir konumda olmadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Ancak devletin bu cebir gücünün de sınırsız bir güç olmadığını, bu gücün ve sınırın vergilendirme yetkisi ile tayin edildiğini ifade etmek yerinde olacaktır (Biniş, 2012:1).

Kamu maliyesi literatüründe verginin pek çok tanımının olduğu görülmektedir. Ancak bu tanımların çoğu verginin hukuki özellikleri üzerinden yapılmış, pek azı da iktisadi özelliklerine göre yapılmıştır. Verginin tanımında kesin bir görüş birliği sağlanamamış olsa da Anayasada belirtilen yol gösterici özelliklerine dayanarak verginin pek çok tanımlaması yapılagelmiştir.

Verginin kelime olarak Türkçe karşılığı, hediye edilen, karşılıksız verilen bir değer anlamındadır. Verginin kişiye, içinde yaşanan topluma ve zamana göre farklı anlamlar taşıdığını görmek mümkündür. Birden fazla tanım ve anlam taşımış olsa da vergi uygulamalarının temelinde adaletin sağlanabilmesi son derece önemlidir. Adil bir vergi sistemi için uygulanan vergi sisteminin toplumun tüm kesimlerini kapsaması, ödeme gücüne ilkesine göre alınması, fayda-maliyet ilişkisini koruması gibi pek çok etken dikkate alınmalıdır (Akdoğan, 2002:16-117). Adil ve verimli bir vergi sisteminin varlığı ise her toplumun değer yargılarına, zamana ve mekâna göre farklılık gösterebilmektedir. Bununla beraber, mükelleflerin asgari ölçülerde uyması gereken kuralların belirliliği hem kolaylık sağlanması hem de güvenin yerine getirilmesi açısından mutlak öneme sahiptir (Erdem vd., 2015:137). Bir toplumun vergi sistemindeki vergileme ilkeleri, vergi mevzuatının oluşturulması, uygulaması ve yürütülmesindeki kurallar bütünüdür (Erdem vd., 2015:137).

Türk maliyeci ve akademisyen Nadaroğlu, verginin tanımını günümüz mali anlayışa en uygun şekilde yapmış ve vergiyi; devletin bizzat kendisinin veya devletten aldığı yetkiyle kamu tüzel kişilerinin kamusal hizmetlerden kaynaklanan harcamalarını karşılamak veya kamusal görevlerinin gereklerini yerine getirmek üzere kanuni esaslar doğrultusunda, cebir gücü ile, bir karşılık vaadi söz konusu olmaksızın ve geri vermemek üzere aldıkları parasal değerler olarak tanımlamıştır (Nadaroğlu, 1998:216).

Geleneksel fonksiyonu sadece devletin kamu harcamalarını karşılamak üzere kaynak sağlamak olan vergiler, Keynesyen iktisadın ortaya çıkması ile tam istihdam ve büyümeyi sağlamak için fonksiyonel bir maliye politikası aracı haline dönüşmüştür. 1929 ekonomik buhranının da vergilerin ekonomik ve sosyal amaçlar için politika aracı haline dönüşmelerinde büyük etkisi olmuştur.

İlk uygulamalarına Antik Yunan'da, Roma'da, Hindistan, Mısır ve Çin'de rastladığımız vergilendirme uygulamalarına bakıldığında, hiçbir medeniyetin bu uygulamalardan kaçınmadığını tarihsel süreç göstermektedir. Tarımsal veya hayvansal ürünler ve işgücü üzerinde kendine bir zemin bulan vergi uygulamaları, modern dünyada

artık tam bir devlet sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır (Ateş, Ünal, 2004: 21-42). Çok rahatlıkla denilebilir ki, vergilendirme; vergi bilincinin gelişmediği antik kabilelerden, ilkel topluluklara, Feodalite beyliklerinden, devlet bilincinin geliştiği örgütlü günümüz modern toplumlarına kadar ailelerin, grupların, beyliklerin krallıkların, ulus devletlerin yönetsel pratiklerinin, savaşların ve toplumsal yükselişlerin en etkili unsuru olagelmıştır. J. J. Rousseau, “İnsanları uygarlaştıran ve insan türünü bozan şey ozana göre altın ve gümüş, ama filozofa göre demir ve buğdaydır.” diyerek ilk zamanlardan beri insanoğlunun yaşam sürecinde var olagelen vergi hakkında önemli bir saptama yapmıştır. Örfi ve dini vergilere dayalı bir devlet sisteminden, parlamenter cumhuriyet rejimine geçişle birlikte idari, hukuki ve sosyo-ekonomik alanda gerçekleşen köklü değişikliklerden vergi sistemi de doğal olarak etkilenmiştir (Kıranoglu, 2003: 5).

Bireyler İlk Çağdan itibaren inanç veya ahlaki değerlerine göre üstün bir insan olmak, günahlarını affettirmek yahut arınmak için tanrılarına veya krallarına hediyeler vermekteydiler. Ekonomik ve sosyal hayattaki gelişmelerin bireysellik anlayışını hâkim kılmasıyla birlikte gelirlerini de kendileri için saklamaya başlamışlardır. Bu doğrultuda devletler ise kamu harcamalarını finanse etmek için zorunlu vergilendirme yoluna gitmişlerdir. Tarihsel süreçte verginin toplanması ve finanse edilmesi konularında pek çok değişiklik yaşanmıştır. Belirli gayeler için ve olağanüstü zamanlarda toplanan vergi; kamu harcamalarının finansmanı olmasının yanında, mali nitelikte olmayan amaçların gerçekleştirilmesinde de kullanılmaya başlanmıştır. İlkçağda takas yöntemi koşulları mevcut idi ve kamusal ihtiyaçlar oldukça azdı. Giderler ise saray idaresi için yapılan harcamalardan ve toplum için yapılan hizmetlerden oluşmaktaydı. Kamu gelirleri, kralın şahsi mülk gelirleri, dost veya müttefikler tarafından sağlanan hediyeler ve tebaanın bedensel hizmetleri şeklinde idi. Orta Çağda vergilendirmeyi üç dönem olarak saymak mümkündür. Bunlar, aynı ekonomi esasına dayanan feodalite devri birinci dönem, devletin giderek büyüyen ve zenginleşen para ekonomisi dönemi ikinci dönem, modernleşmenin başladığı ve şehirlerin yoğunlukta olduğu üçüncü dönemdir. Feodalite döneminde genellikle vergiler aynı olarak verilmekteyken, devletlerin büyümesi ve masrafları karşılayamaması ve para sisteminin gelişmesi ile vergiler zorunlu ve nakdi şekilde toplanmıştır. Modernleşmeye geçiş ile vergiler süreklilik kazanmaya başlamıştır. Orta Çağın başlarında devlet giderleri saray masraflarından oluşmaktaydı ve gelirler kraliyet arazilerinden sağlanan gelirlerinden, mülk gelirlerinden, fetihlerden elde edilen ganimetlerden ve alınan haraçlardan karşılamaktaydı. XV. yüzyıldan itibaren bina, arazi

ve servetler üzerinden alınan dolaysız vergiler ile XVI. yüzyıl itibariyle şarap ya da bira üzerinden alınan dolaylı vergilere rastlanılmaktadır (Yolal, 2017: 13). Bu çağdaki en önemli gelişme, 1215 yılında Latince adı Büyük Özgürlükler Sözleşmesi olan Magna Carta Libertatum'un ilan edilmesiyle kralın vergilendirmeye dair yetkilerinin sınırlandırılarak keyfi uygulamaların önüne geçilmesidir. Magna Carta ile kralın vergi koyma yetkisi konseyin rızasına bağlanmış, böylece ilk defa bir parlamento kurulup kralın yetkisi sınırlandırılarak vergiler kanunilik ilkesine dayandırılmıştır (Yolal, 2017: 14). Magna Carta Libertatum, toplumdaki güçleri dengelenmekle birlikte, vatandaşların temel hak ve özgürlükleri açısından getirdiği kurallarla hukukun üstünlüğü ilkesinin pek çok ülkede yerleşmesini sağlamış ve vergilendirme adına hak ve hukukun başladığı ilk belge olmuştur (Erol, 2007: 17, Gök, 2007: 147).

Magna Carta'nın 12. Maddesinde vergilendirme ile ilgili olarak kral; kendisi için kurtuluş akçesi, büyük prensin şövalyeliği ve büyük prensesin evliliği sebepleriyle toplananlar haricinde krallığın genel bir onay alınmadan hiçbir nam ve şekilde vergi veya yardım toplanamayacağını, bu amaçlarla toplananların da yine makul oranda olacağını, Londra'dan istenecek yardımların da aynı koşulları taşıması gerektiğini ifade etmektedir. Yine bu maddeye göre kralın, vergi toplamadan önce Common Council denilen konseyin rızasını alarak vergi salabileceği belirtilmektedir” (Gerçek, Bakar, Mercimek, Çakır, Asa, 2014: 84). 12. Madde ile ortaya konulan şudur ki, verginin rızaya dayandırılması ve verginin temsilsiz olamayacağı ilkeleri, tarihte yerini almaktadır (Gözler, 2015: 1).

1628 Haklar Dilekçesi ve 1689 İngiliz Haklar Bildirgesi de özü itibariyle Magna Carta'yı yinelemekle birlikte özgür İngiliz vatandaşlarının can ve mal güvenliklerinin sağlanması, kralların keyfi işlemlerinin önünün kesilmesi ile parlamentonun onayı olmadan vergi koyulmasının kesin olarak yasaklaması konularında yaşanan dönemin diğer en önemli gelişmeleridir (Yolal, 2017: 14).

Yakın Çağda ise vergilendirmede kanunilik ve eşitlik benzeri temel ilkeler, Avrupa ve dünya tarihinde büyük bir dönüm noktası sayılan 1789 Fransız Devrimi ile kabul edilen “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi”nde açık bir şekilde düzenlenmiştir. Bildiri ile kabul gören ilkeler, yazılı anayasaların kabulü ile günümüz dünya devletlerinin hukuk düzenlerinde yerini almıştır. Yakın Çağda, Orta Çağa göre para ekonomisinin ve ilkelerinin geliştiği, ideolojik gelişmelerin etkisiyle iktisadiliğin ve rasyonalizmin ve kamu maliyesinin devletlerin ekonomik yapısı içinde öneminin arttığı görülmektedir (Asıl, 2014: 173).

Türk Vergi Sistemi tarihi açısından vergi sistemini ise cumhuriyetin ilanından öncesi ve sonrası olmak üzere iki bölümde incelemek mümkündür. Osmanlı döneminde toplanılan vergilerinin büyük bir kısmını şer'i vergiler oluşturmuş, Cumhuriyetin ilanı ile de çoğunlukla batılı ülkelerin vergi kanunları örnek alınarak modern bir vergi sistemi oluşturulmaya çalışılmıştır.

Osmanlı'da Tanzimat dönemi öncesinde vergiler örfi ve şer'i olarak ikiye ayrılmıştı. Örfi hükümlere "Tekalifi Örfiye" şer'i hükümlere de "Tekalif-i Şer'iyeye" denilmekteydi. Müslümanlar ve gayri müslimler için şer'i vergiler ayrı ayrı hesaplanmaktaydı. Örfi vergilerin bir kısmı belirlenen yerlerden, bir kısmı da tutarı ve miktarı değiştirilerek her yerden alınırdı. Fetihlerden sonra ilk olarak bölgenin kanunları ve eski adetlere göre ganimetler dağıtılırdı. Örfi vergilerin miktarları, nitelikleri ve adları her vilayet için ayrı olmak üzere vergi kanunnamelerinde gösterilirdi. Halka uygulanan vergilerden birçoğundan askeri sınıftakiler muaftı. Tanzimatın ilanı ile vergisel konularda da değişiklikler yapılmış olup müslim-gayrimüslim halk arasındaki vergilendirmelerde eşitliği öngören hükümlere yer verilmiştir (Asıl, 2014: 174).

Cumhuriyetin ilanı ile beraber yürürlükte olan müsakkafat (bina), öşür, ağnam (hayvanlar) ve temettü (gelir) gibi vergilerde hızla değişime gidildi (Bilici, 2016: 3). 1923'te İzmir İktisat Kongresinde alınan kararla aşar vergisinin kaldırılması ve temettü vergisi yerine kazanç vergisinin getirilmesi, bu dönemin vergilendirme adına yapılan en önemli iki gelişmesidir. Bu dönemde ilk reform sayılacaksa da, 1925 yılında aşar vergisinin yürürlükten kaldırılması zikredilmelidir. 1921'de Tekalifi Milliye Emirleri, 1942 ve 1943'te toprak mahsulleri vergisi ve varlık vergisi gibi olağanüstü vergilerin savaş yıllarında uygulandığı görülmektedir. 1949'da Alman vergi kanunlarından yararlanılarak ciddi bir vergi reformu gerçekleştirilmiş, Kurumlar Vergisi Kanunu (KVK) ile Gelir Vergisi Kanunu (GVK) kabul edilmiştir (Bilici, 2016: 3)

Türkiye'deki vergi sistemi uygulamasına bakıldığında, gelir üzerinden gelir ve kurumlar vergisinin; servet üzerinden veraset ve intikal vergisi, emlak vergisi ile motorlu taşıtlar vergisinin (MTV); harcamalar üzerinden ise katma değer vergisi (KDV), özel tüketim vergisi (ÖTV), banka ve sigorta muameleleri vergisi, özel iletişim vergisi (ÖİV), şans oyunları vergisi, damga vergisi, gümrük vergisi ile Belediye Gelirleri Kanununca alınan vergileri saymak mümkündür.

Dünyada son yıllarda yaşanan gelişmelerle birlikte vergileme alanında çok önemli değişimler olduğu kuşkusuzdur. Verginin mali yönü kadar sosyal ve psikolojik yönü ile

vergilemeden beklenen amaçların çeşitliliği bu ilkelerin belirlenmesinde etkili rol oynamaktadır. Ülkelerin ekonomik, mali ve sosyal durumları doğrultusunda optimal ve sürdürülebilir vergilendirmeyi sağlayacak ilkelerin belirlenmesi yerinde olacaktır.

2. VERGİ ALGISI KAVRAMI VE ÖNEMİ

Yüz, ses ve beden hareketleri ile duyu organlarını kullanarak duygularını anlatabilen, iletişim kurabilen insanlar, sonrasında bu bilgileri yorumlayarak, toplumsal yaşamda idealar, öğretiler, düşünceler ve tutumlar aracılığı ile birbirlerini, nesneleri, olayları algırlar. Bunları değerlendirerek ya onaylarlar ya da onaylamazlar (Oberholzer, 2005: 259). Vergilendirmede algılama da insanların kanun koyucu tarafından konulan vergileri anlamlandırması çabasıdır. Psikolojinin vergileri anlamlandırma çabası içerisinde yer alan vergi algısı, verginin kamusal hizmetlerinin karşılığı olarak algılamak, vergisel konuların gerekliliğini ortaya koymak ve vergilendirme olayını spesifik şekilde algılamak açısından, insanların vergiye karşı bakış açısını yansıtır. Kamu hizmetlerinin sağlanmasında vergi alınmasının toplumsal bir fayda sağlayacağı algısının ve toplumsal olarak vergi bilincinin gelişmesi, vergilendirmeye karşı pozitif yönde bakışa neden olduğundan vergi algısı oldukça önemlidir (Sağbaş ve Başoğlu, 2005: 126).

Tosuner ve Demir (2007: 9)'e göre, İlk Çağlardan 21. Yüzyıla kadarki zaman diliminde bu yana vergi sisteminin oluşmasında ve vergi dirayetinin artmasında toplumu oluşturan bireylerin vergi algılarının gelişmesinin büyük katkısı vardır. Bunun da o toplumdaki vergilendirme bilinci ile sağlanacağı aşikardır. Vergi bilincinin gelişmesinde vergisel ahlakın da önemli bir etmen olduğu unutulmamalıdır.

İnsanların dış dünyayı tanımasının en önemli yolu algılardır. Algıların temelinde ise duyular vardır. Algı, duyuma oranla daha kompleks psikolojik bir olaydır. Örneğin, dilimizin tat alması bir duyum olmasına rağmen, bu tadın çay veya kahve tadı olduğunu anlamamız bir algıdır. Yine duyduğumuz bir sesi işitmek duyum, kimin sesi olduğunu ayırt etmek ise algıdır. Algı; zihnimizin duyu organları aracılığıyla, nesneleri bir bütün olarak kavraması sürecidir.

Algıda asıl olan iletişimdir ve algıladığımız şeyler zamana, mekâna, deneyimlere ve duygulara göre şekil alır (İzgi, 2011:16). Bireylerin karşı karşıya kaldıkları olayları algı süreçlerine bağlı olarak tavır ve davranışlarında meydana gelen değişiklikler, yine bireylerin algıları ve davranışlarını oluşturmaktadır (Akıncı ve Başol, 2015: 172).

Vergi, kamu hizmetlerinin karşılanmasında devletin temel finansman kaynağı konumundadır. Hukuki açıdan bakıldığında ise kaynağını devletin cebir gücünden almaktadır. Vergisel konulardaki ekonomik, sosyal, psikolojik ve kültürel etkenler, bireylerin vergiyi algılaması ve vergi hakkındaki kanaatleri ile farkındalıklarını, tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Kaynaklarda vergi algısı ya da vergi algılamasına ilişkin kesin bir tanımın hâkim olmadığı görülmektedir. Vergi algısının tam bir tanımı yapılmamış olsa da verginin bireylerdeki algı veya algılanması, bireylerin iç ve dış uyaranlar kaynaklı olarak, vergi uygulamalarına dair yargıları ile vergi olgusu hakkındaki kavramaları veya oluşan fikirlerdir (Sağlam, 2013: 317-319).

Sağbaş ve Başoğlu ise vergi algılamasını, bireylerin vergi ve vergiye dair durumları duyu organları ile kavraması olarak tanımlamışlardır (Sağbaş ve Başoğlu, 2005: 126; Taytak, 2010: 497). Vergi algısı, vergi psikolojisi içinde yer almakta olup, bireylerin vergiye bakış açısını yansıtmaktadır. Vergiyi doğru algılamak ya da algılayamamak, bireylerin vergiye olumlu ya da olumsuz bakış açısının oluşması bakımından önemlidir. Verginin mantığını kavramış olan birey, verginin toplumun yararına olduğunu ve kamu hizmeti olarak kısa ve uzun vadede topluma geri döneceğini bilecektir. Bir toplumu oluşturan bireylerin vergileri gerektiği şekilde algılaması, kayıt dışı iktisadi faaliyetlerde azalma eğilimi yaratacak olup, resmi istatistik ve hesaplamalarda dikkate alınamayan kayıt dışı iktisadi faaliyetlerin azalması ile vergi kaybının da azalmasını sağlayarak iktisadi yönden güçlü, rekabet gücü yerinde, toplumsal gelir dağılımında adil bir devlet, vatandaşlarının da bu imkanlardan istifade etmesine olanak tanıyacaktır. Kamu hizmetleri ise daha geniş bir tabana yayılacaktır. Verginin mantığını kavramamış birey ise, vergisini ödemeyerek sadece kendisini etkilemez, içinde bulunduğu toplumun da kamu hizmetlerinden gereği gibi faydalanmasına engel olur. Uzun vadede ise işsizlik, enflasyon, borçlanma, faiz yükü gibi istikrarsızlıklar ekonomiyi olumsuz etkileyecektir (Sağbaş ve Başoğlu, 2005:126).

Vergi algısının bireyden bireye değişiklik göstermekle birlikte, iç ve dış etmenler nedeniyle bölgeye ve zamana göre de değişiklik gösterebilmektedir. Bireylerin vergiden kaynaklanan ödevlerini uyum içinde tam ve zamanında yerine getirmeleri veya isteksiz davranmaları vergiyi nasıl algıladıkları ile yakından ilgilidir. Bireyler, kamu otoritesince sağlanmış olan hizmetler ile ödemiş oldukları vergiler arasında bir bağ kurarlar ve farkındalık geliştirirlerse, vergiye karşı olumlu yaklaşım sergileyeceklerdir. Ancak bireylerde verginin, Devletin cebir gücü ile tahsili ve karşılığını alamadıklarını düşüncesi

hâkim olursa, vergiyi algılamaları olumsuz etkilenecektir. Bu durum da vergiye uyumu azaltacak ve vergi politikalarının işlevselliğini bozacaktır (Gür ve Yıldız, 2017, s.86).

Aktan vd (2006:152) vergilendirme ile bireylerin algılaması arasında çok yakın bir bağ olduğuna değinmektedirler. Bireyleri vergilerini tam ve zamanında ödemeye sevk eden veya alıkoyan etkenler, bireylerin vergiyi algılama biçimleri ile alakalıdır.

Sağlam'a (2013:319), göre vergi algısı, bireyin iç ve dış uyaranlar karşısında zihninde vergiye dair oluşturduğu yargı, anlam veya fikirlerdir (Bu algının zihninde oluşturduğu temel faktörler olarak vergi yükü, ekonomi, siyasal, sosyal ve demografik faktörleri saymak mümkündür.

Vergi sisteminin aksamadan yürütülmesinde bireylerin vergiyi algılama şekilleri, vergi sistemine ilişkin bilinç ve farkındalık düzeyleri ile vergi tutumları büyük önem taşımaktadır. İktisadi ve beşerî hedefler için ise, bireylerin vergi algıları ve vergi farkındalıkları büyük rol oynar. Toplumların vergi bilinç düzeyinin gelişmesi buna bağlıdır (Alkan, 2009: 16).

Kayıt dışı ekonominin kontrol altına alınarak bütçe dengesinin sağlandığı, mali disiplin referansı ile sürdürülebilir büyüme ve ekonomik istikrarın hâkim kılındığı, adil bir gelir dağılımının sağlandığı ülkelerde, bireylerin gerekli vergi olgunluğuna erişmiş olduklarını da söylemek mümkündür. Mükelleflerin ödedikleri vergilerin faydalı bir alanda harcanılmasının algılanması halinde, vergilendirmeye gönüllü olarak uyumları artacaktır (Torgler vd., 2008: 2). Bir ülkedeki mali yapı ve vergilendirme sisteminin o ülke insanları için faydalı ve istikrarlı biçimde yönetilmesinde, kişilerin vergilendirmeyi algılama tutumları, sisteme dair bilinçleri, tavır ve davranışları oldukça önemlidir. Ülkenin toplumsal, mali, siyasi gelecek hedeflerinin kavranmasında, vergiye karşı uyum göstermeleri ve farkındalıklarının gelişmesinde tek tek her bir bireyin vergi bilincinin gelişmesine bağlıdır (Alkan, 2009: 16).

Toplumların vergi alınmasındaki algılama durumları, resmi olmayan ve kayıt dışına neden olan ekonominin azalmasına, toplanan vergi gelirlerinin artmasına, mali ve ekonomik yönden devletlerin güçlenmesine ve devletin her kesimdeki vatandaşlarına çeşitli olanaklar sağlayabilmesine olanak tanıyacaktır. Vergilerin doğru algılanamaması halinde ise, vergilerin verilmemesi durumu ortaya çıkacak, mikro anlamda bireysel ve toplumsal bir zarara ve içinde yaşadığı toplumun sunulan hizmetlerden yararlanamamasına neden olunacaktır. Makro anlamda ise mali yapı negatif olarak

etkilenerek işsizlik oranının arttığı, enflasyonist ortamların ortaya çıktığı, ülkenin borçlarını ve borç faizlerini dahi ödeyememe durumunun oluştuğu, suç işleme oranlarının arttığı süreçler yaşanacak ve bir istikrarsızlık sarmalı oluşacaktır (Sağbaş ve Başoğlu, 2005: 126).

Bireylerde daha küçük yaşlarda iken vergilendirmeye dair ailelerinden, içinde bulundukları çevreden ve sosyal alanlardan oluşturdıkları izlenimleri, düşünceleri, ileriki yaşlarda tutumları ve davranışları ile algısal süreçlerini oluşturacaktır. Çocukların çevresindeki kişilerin vergi hakkındaki tavır ve davranışları, onları etkileyecektir. Vergi ve vergi kavramlarının ilköğretim döneminden itibaren bireylerin tamamına öğretilmesi, toplumsal bir öneme haizdir. Bugünün çocuklarının geleceğin yükümlüleri olması bilinciyle davranılarak, küçük yaşlarda vergi bilincine sahip bireyler yetiştirilmesi, gelecekte sorumluluk sahibi mükelleflerin yetiştirilmesi ve mali sisteminin işlerlik kazanmasını sağlayacaktır (Çakır, 2010: 20; Çelik ve Eroğlu, 2014: 303).

Bireylerin vergilerini zamanında ve eksiksiz olarak ödeme gayretlerinin önünde duran bir konu da devletlerin bireylerin uhdesinde bulunan servetleri ile gelir ve kazançlarını icbar eden otorite olarak zihinlerde bir fikre sebep olmasıdır. Devlet, bu cebri gücünü de vergi toplamada göstermektedir. Aslında bireylerde kamusal alanda bir hizmetin ortaya konulması için vergiye gerek olduğu ve verginin bir vatandaşlık görevi olduğu algısı yerleştirilebilse, bireylerin bu negatif fikirleri pozitiflere doğru evrilecektir (Nadaroğlu 1985)

3. VERGİ ALGISINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Bireylerin vergi algılarını etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Nadaroğlu (1998:262)'na göre vergi algısını yakından etkileyen en temel faktörün mükellefin ödediği verginin gelirin göre oranı yani vergi yükü olarak ifade edilmiştir. Ödenen vergilerin mükellefin gelirinde azalmaya sebep olması, mükellef üzerinde bir baskı ve yük oluşturur ki bu, “subjektif vergi yükü” yahut “vergi tazyiki” olarak adlandırılır. Subjektif vergi yükü, mükellef üzerindeki iktisadi bir olaydan kaynaklanan psikolojik bir tazyik-baskı olduğundan dolayı hesaplanabilmesi de mümkün olmamaktadır. Bu tazyik-baskının mükellefte oluşturduğu hissiyat, psikolojik faktörlere bağlı olarak ile ölçülmektedir

Vergi algısını etkileyen faktörleri beş ana başlık altında sınıflandırmak mümkündür. Bunlar, sosyal ve demografik faktörler, ekonomik ve mali faktörler, vergi yönetiminden kaynaklı faktörler, siyasi faktörler ve psikolojik faktörlerdir.

3.1. SOSYAL VE DEMOGRAFİK FAKTÖRLER

Demografik karakteristikler olarak vergi algısını etkileyen faktörleri; cinsiyet, yaş aralığı, gelir durumu, meslek seçiminin etkileri, eğitim durumu, etnik köken, aile olarak saymak mümkündür. Gerek kanun koyucu gerekse de siyasi otorite vergi sisteminin oluşturulmasında ve kamu maliyetlerinin finansmanının sağlanmasında mükelleflerin sosyal ve demografik özelliklerini dikkate almalıdırlar.

Örneğin vergi yükümlülerinin genç ve olgun yaşta olmaları, tüketim alışkanlıkları ve gelir düzeyleri arasında bir fark ortaya çıkaracağından, bu iki kesimin vergi algıları ile ödeme davranış ve tutumları aynı olmayacaktır. Yine mesleklerine göre vergi mükelleflere tahakkuk eden vergiler ve hissedecekleri vergi yükü oldukça farklı olacaktır. Örneğin serbest meslek kazancı elde eden bir avukatın kazancı ile kaynakta vergisi kesilen işçi veya memurun ödeyeceği vergiler de, bu iki kesimin hissedecekleri vergi yükü de subjektif olarak farklılık gösterecektir. Çalışmamızda vergi algısını etkileyen sosyal ve demografik faktörler ayrı ayrı değerlendirilmektedir.

3.1.1. Yaş

Mükelleflerin vergileme karşısında gösterdikleri tepkilerin yaş parametresinden etkilenip etkilenmediği konusunda son zamanlarda oldukça fazla araştırma yapıldığı görülmektedir. Yapılan bazı araştırma sonuçlarına göre yaş ile vergi uyumu ilişkisi gözlemlendiğinde pek çoğunda pozitif, bazılarında ise negatif bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Mükelleflerin yaş oranı arttıkça, vergiye gösterdikleri uyumun arttığı, yaş oranı azaldıkça vergiye uyumunun azaldığı tespit edilmiştir (Güleç, 2012: 119) Genç yükümlülerin yapılan araştırmalarda risk alma güdülerinin yüksek olmasından kaynaklı olarak vergi kaçırma, vergiden kaçınma davranışlarına karşın, yaşlı ve olgun yükümlülerin gerçek rakamlarla gelir ve vergi beyanlarında bulunma davranışı gösterdikleri tespit edilmiştir (Günay, 2009: 91).

25-30 yaş aralığındaki mükelleflerin bekledikleri gelire ulaşamamaları ve gelirlerinin büyük kısmını tüketime ayırmaları da vergi ödemeye karşı isteksiz olmalarının bir nedenidir. Olgun yaştaki bireylerin belli bir gelir standardını yakalamış

olmaları ise genç bireylere göre vergiye daha ılımlı bir tutum sergilemelerini sağlayacaktır (Çataloluk, 2008: 221).

Tuay ve Güvenç (2007:22)'in ABD'deki bir araştırmayı konu aldıkları çalışmalarında, 65 ve üzeri yaş bireylerin doğru vergi beyanında bulunma eğiliminin artmasına karşın, genç mükelleflerin risk alma güdülerinin fazlalığından dolayı, vergi ödeme eğilimlerinin azalıp, vergi kaçırma eğilimlerinin arttığından bahsetmişlerdir.

Yaş faktörü ile ilgili çalışmalar ve tespitlerin sonucunda, özellikle gençlerin vergiden kaçınma eğilimi gösterdiği ve vergiye gereken uyumu gösteremedikleri, orta yaş kategorisindeki bireylerin ise vergilerin kamu harcamaları ile ikame edildiği düşüncesi ile vergi uyumu gösterdikleri görülmektedir (Kaya, 2018: 78-79).

3.1.2. Cinsiyet

Betty R. Jackson ve Valeria C. Milliron 1986 yılında yaptıkları bir çalışma ile cinsiyet farklılığının vergi uyumu üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlamışlardır. J. C. Bardly'in 1987'deki cinsiyetin vergi değişikliğine etkilerini ölçtükleri bu çalışmada, kadın mükelleflerin erkek mükelleflere göre uyum oranının yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. 1989 yılında B. R. Jackson ve P. R. Jaouen'in çalışmalarında ise, mükelleflerin vergi cezaları karşısında vicdani hislerinin algılama düzeyine etkileri karşılaştırılmış olup, kadınların erkeklere göre suçluluk hissinin ödeyecekleri vergiden veya ödeyecekleri vergi cezalarından daha fazla olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Güleç, 2012: 120).

Ancak, "Çevrenin Korunması ve Vergi", adlı bir çalışmada, çevre kirliliğini azaltacaksa vergi artışına razı olurum, cevabını işaretleyen kadın ve erkeklerin ülkeler bazında verdikleri cevapların yüzde oranlarının, kadın ve erkekler arasında önem arz edecek büyüklükte farklılık ortaya koymamış olması, cinsiyet hakkındaki sonuçların genelleştirilmemesi gerektiğini göstermektedir. Başka bir ifadeyle, kadınların ve erkeklerin cinsiyete dayalı olarak vergi algıları, vergiye karşı gösterdikleri tutum ve davranışlar ve vergi bilinci arasında istatistiki olarak anlamlı bir fark bulunmadığından, cinsiyetin tek parametre olarak bireylerin vergi algılaması üzerinde belirleyici bir faktör olmadığını ifade etmek doğru olacaktır (Kaya, 2017: 95).

3.1.3. Eğitim Seviyesi

Eğitim, temelleri ailede atılan ve içsel ve dışsal etkilerle bireylerin düşünce ve davranışlarında değişime sebep olan bir süreçtir. Bireylerin vergilemeye dair düşünce ve

davranışlarının eğitim yoluyla olumlu yönde etkilenmesi mümkündür (Güleç, 2012: 117). Eğitim seviyesi mükelleflerin vergileri kabullenmeleri ve vergi uygulamalarını gerçekleştirebilmeleri açısından oldukça önemli bir faktördür (Tuay ve Güvenç, 2007: 20).

Kaya (2018:83)'ya göre, bireylerin vergiye dair bilinçlerinin oluşumunda vergi sistemindeki adaletli yapı ile birlikte bireylerin eğitimi de önem taşımaktadır. Küçük yaşlarda kazanılan vergi bilinci, bireyi ileriki yaşlarda vergi konusunda olumlu davranışlar sergileyemeye yöneltecektir.

Eğitim ile bireylerin vergiyi algılamalarındaki tutum ve davranışları şekillendirilebilir. Bireyler, yine eğitim ile vergiyi kamu gücüne dayalı bir yük olarak algılamaktan ziyade, kamu hizmetlerinin karşılığı olarak algılayabilirler (Güleç, 2012: 117-118). Tuay ve Güvenç (2007:20)'e göre, eğitim seviyesinin artması, mükelleflerin ülkede uygulanan yasaları yüksek seviyede anlayabilmelerini ve vergi konusunda meydana gelecek değişikliklere adapte olmalarını kolaylaştırabilecektir.

2002'de İngiltere'de Orviska ve Hudson'un 860 kişi üzerinde uyguladıkları test ile eğitim ve öğretim düzeyinin vergi bilinci üzerine etkilerini ölçtükleri bir anket çalışmasında; eğitim seviyesinin artmasının vergi bilincini artırdığı ve vergiye adaptasyonu pozitif olarak desteklediği ortaya çıkmıştır (Yenigün, 2012: 33).

Şahin (2023: 195-214) ise bu çalışmaların aksine, eğitimin bireylerde pozitif yönde etkilerinin olmasının yanı sıra, negatif etkilerinin de olacağından bahsetmektedir. Şöyle ki bireyin eğitimin artması ile bilgiye erişiminin daha kolay olduğu ve kanuni boşluklardan istifade ederek vergi kaçırma yollarını uygulamasının da daha kolay olacağını vurgulamaktadır. Demir (2009:4) de, eğitimin artmasıyla kanuni boşluklardan faydalanmaya yönelmenin vergi gelirlerini azaltabileceğini ifade etmektedir. Güner (2008:36) ise bir başka cihetten bakarak, eğitim seviyesi yüksek bireylerin siyasi iktidarın israfı hakkında farkındalığının artacağını, iktidara vergi gelirlerini kullanma noktasında eleştirel gözle yaklaşacaklarını, vergisel işlemlerde kaçırma veya vergiden kaçınmaya yol açacak imkanları kavrama seviyelerinden dolayı vergilendirmeye karşı daha az uyumlu olabileceklerini savunmaktadır.

Nitekim, vergi algılamasını etkileyen demografik faktörlerden eğitim seviyesi kıstasının da tek başına bir parametre olmadığı görülmektedir.

3.1.4. Medeni Durum

Vergiye algısını etkileyen bir başka demografik faktör de bireyin medeni durumudur. Bireylerin evli olup olmamasının vergi uyumu cihetinde iki farklı görüşe yol açtığını görmekteyiz. Birincisi, evli bireylerin bekar olanlara göre daha fazla vergi kaçırma eğiliminin olduğu, diğeri de bunun tam tersi, vergi kaçırma eğiliminin az olduğudur.

Akkara ve Gencel (2016: 32-33) 'e göre evli bireylerin sorumluluğunun fazla olması ve harcanabilir gelirinin az olması, bekârlara nazaran daha fazla vergi kaçırma eğiliminde olmalarının en önemli sebebidir. İpek ve Kaynar (2009:119) da çalışmalarında, belirli bir gelirle idare edebilen bekâr bir insanın evlendikten sonra daha fazla gelire ihtiyaç duyacağından dolayı, vergi uyumunun bekar bireye nazaran daha az olacağını savunmuştur.

2004'te Alm ve Torgler, ABD ve İspanya'da gerçekleştirdikleri bir araştırmada ise evli bireylerin bekâr bireylere görece vergi ahlakının yüksekliği ve vergiye uyumlarının gelişmiş olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Kaya, 2017: 96). Yapılan çalışmalar, sadece medeni durum parametresinin de bireylerin vergi algılamalarında olumlu ya da olumsuz davranışları ortaya koymaya yeterli olmadığını göstermektedir.

3.1.5. Gelir Düzeyi

İktisat ve sosyoloji bilimlerinin en önemli çalışma konularından biri de gelir dağılımı konusudur. Ülkelerdeki sosyal barış ve sürdürülebilir istikrar, gelir dağılımında adalete bağlıdır. Gelir dağılımının makul seviyede tutulması konusu ise gelişmemiş ülkelerin, az gelişmiş ülkelerin ve gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra gelişmiş ülkelerin de en önemli sorunudur. (Aktan 2002: 1-2).

Bir toplumdaki herkesin gelir düzeylerinin birbirinden farklı olmasının vergilendirmede de farklı olacağının tezahürü, Anayasa'nın 73. Maddesi ile ortaya konulmaktadır. Tüm vatandaşlara kamu giderlerinin karşılanmasında iktisadi gücüne göre vergi ödeme mükellefiyeti getirilmesi; gelir düzeyi farklı bireylerden ödeme kabiliyetine göre vergi alınması, Anayasamızda net olarak ortaya konulmaktadır (Kumluca, 2003: 93).

Mükelleflerin ödeme güçlerinin belirlenmesinde gelir, servet ve harcamaları dikkate alınmaktadır. Ancak gelir seviyesi, servet sahibi olmayı da harcama yapabilmeyi de mümkün kılan bir unsurdur. Hatta bazı batı ülkelerde, ödeme gücünün

belirlenmesinde, en çok gelir seviyesi farklılıkları üzerinde durulmaktadır (Gökbunar, 1998: 11-12).

Biberoğlu (2006:28), vergi uyumu ilkelerini; mükelleflerin vergiye tabi gelirlerinin doğru beyan edilmesi, gelir düzeltmelerinin ve yapılan harcamaların gelirden düşülmesine izin verilmesi, vergiden muaf ve istisna olunan konuların gerçeğe aykırı beyan edilmemesi, beyannamelerinin kanunlarda belirtilen zamanlarda verilmesi ve vergilerin bu rakamlardan doğru biçimde hesaplanması olarak sıralamıştır.

Mükelleflerin gelir seviyeleri ile vergiye olan tutumları arasında pek çok araştırma yapılmış ve ulaşılan bulgularda mükelleflerin gelir seviyesi artarken, vergi kaçırma veya vergiden kaçınma davranışlarının da arttığı yönünde sonuçlara ulaşılmıştır (Kumluca, 2003: 93). Tuay ve Güvenç ise bu durumu, gelir seviyesi yüksek olan vergi mükelleflerinin gelirlerinin artmasıyla birlikte ödenmesi gereken verginin de arttığı; bunun da gelir seviyesi düşük mükelleflere oranla vergi kaçırma tutumunu artırdığı yönünde ifade etmişlerdir. Gelir seviyesi düşük yükümlülerin vergi kaçırma fiilinin yaratacağı yüksek ceza, onu vergi kaçırmaktan alıkoymaktadır. Bu durum, gelir seviyesi ile vergiye karşı tutum ve davranışlar arasında paralel olmayan bir ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bireylerin vergi işlemlerine karşı uyumunu olumsuz yönde etkileyen diğer bir etmen de mükelleflerin kendi aralarındaki gelir eşitsizliği durumudur (Tuay ve Güvenç, 2007: 21). Buna göre, gelir düzeyi arttıkça vergi sistemindeki adalet algılanması azalmaktadır. Bu olumsuz algıyı düzeltmek ise adil bir vergi sistemi ile mümkün olacaktır.

3.1.6. Sosyal Çevre

Mükelleflerin vergiyi algılamalarında sadece cinsiyet, yaş, eğitim, medeni durum, gelir düzeyi gibi parametreler yeterli değildir. Toplumsal etmenler de bireyin vergiye karşı tutum ve davranışlarının şekillenmesinde oldukça önemlidir. Nitekim bireyler içinde yaşadıkları toplumsal çevreden etkilenmektedirler. Sosyal çevrenin belirli gelenekleri ve davranış kalıpları, bireylerin tutum ve davranışlarını oluşturmada rol oynar. Mükellefin yaşadığı sosyal çevrenin vergiye karşı olumlu yahut olumsuz tavır içerisinde olması, mükellefin bakış açısını da olumlu ya da olumsuz olarak belirleyecektir.

Torgler (2007: 67), vergiye uyum gösteren bir sosyal çevrede, mükelleflerin vergiye uyumun daha kolay ve vergiye uyum seviyelerinin daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Dell'Anno (2009: 24) ise sosyal stigma kavramı ile, vergi kaçırarak mükelleflerin sosyal çevrelerinde saygınlıklarını kaybedeceklerini ifade etmiştir.

Vergi kaçırma suçu işleyen bireyin yakalanması halinde tepkisinin ne olacağının ölçüldüğü bir çalışmada, çalışmaya katılanların %50'sinin toplumun nezdinde küçük düşecekleri ve utanacaklarını ifade etmelerinin yanı sıra, %36'sı ise sosyal çevrenin ayıplamasından etkilenmeyeceklerini beyan etmişlerdir (Bayraklı vd., 2004). Sonuç olarak, vergi mükelleflerinin pek çoğunun vergi algısının oluşmasında çevrenin payı büyüktür.

3.2. EKONOMİK VE MALİ FAKTÖRLER

Verginin, ilk ortaya çıktığı zamanlara bakıldığında zorunluluk esasına göre değil gönüllülük esası ve rızaya dayanan, örfi bir ödev olduğunu görmekteyiz. Ancak zamanla nüfusun artması, artık değer oluşması, insanlık serüveninin küçük topluluklardan büyük toplumlara evrilmesi, modernite ve teknolojik gelişmeler, siyasi olaylar, beşerî ve iktisadi faktörlerin etkisiyle vergi; gönüllülükten devletlerin cebir gücüne dayanarak zorunlu hale gelmiştir. Verginin tüm bu gelişmeler sonrasında zorunlu olması, tepkilere de neden olmuştur (Hançerlioğlu, 1993: 468)

Bir toplumda vergi algısını etkileyen ekonomik faktörler; ülkelerin genel iktisadi durumu mükelleflerin vergi ödeme gücü, kayıt dışı ekonomi gibi çok çeşitli unsurlardan oluşmaktadır. Bu bölümde vergi mükelleflerinin vergi ödeme veya ödememe kararlarının oluşmasını etkileyen ekonomik ve mali faktörler değerlendirilecektir.

3.2.1. Ülkelerin Genel İktisadi Durumu

Bireylerin tüketim ve tasarrufları, her devletin genel iktisadi durumuna göre farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülkeler, geçiş ekonomileri, gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkelerin iktisadi durumları, şüphesiz vergi mükelleflerinin vergi psikolojilerini, vergi algılarını ve vergi bilinçlerini şekillendirecek en önemli etkenlerdendir. Her ülke, kamusal hizmetlerin finansmanını kendi mali yapısına uygun vergi kaynaklarıyla sağlama yoluna gitmektedir. Mali sistemin parametreleri olarak işsizlik oranı, enflasyonist ortamın etkileri, faiz sistemi, mali denge ve ithalat oranı,

GSYH, cari açık ve döviz kurlarındaki değişimler gibi sayısal verileri saymak mümkündür.

Devletin harcamalarını bir plan ve strateji çerçevesinde gerekli alanlarda yapması bireylerin gönüllü vergi ödeme isteklerini artıracaktır. Ödenen vergilerin etkin kamu harcamalarına yönlendirileceği fikrinde olanlar üzerine yapılan bir çalışma ile vergi algılarının diğer bireylere göre yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Palil & Mustapha, 2011:11).

Ülkelerin durgunluk dönemlerinde vergi gelirleri azalırken, ülke ekonomilerinin gelişmesi ile vergi ödeme payının arttığı bilinmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde dolaylı vergilerin payı; gelişmiş ülkelerde ise gelir vergisi, kurumlar vergisi ve servet vergileri gibi dolaysız vergilerin payı, vergi gelirleri toplamına bakıldığında oldukça fazla paya sahiptir.

Mükelleflerin vergi algılarında olumsuz etki yaratan bir durum da ülkede yaşanan bir enflasyonun varlığı halinde gelir vergisi yükümlüsünün nominal gelirinde meydana gelen artış ile gelir vergisi tarifesinin bir üst diliminden sorumlu olması, ancak reel gelirinin yani satın alma gücünün artmamasıdır (Gülbüzer, 1997:3).

3.2.2. Mükelleflerin Vergi Ödeme Gücü

Mükelleflerin vergi ödeme gücünün tespitinde kişinin geliri, serveti ve tüketim harcama kalemlerinin ortaya koyulduğu mali gücü ile ödeyebileceği sınırı ifade eden ödeme gücü olmak üzere iki ekonomik parametre ortaya çıkmaktadır. Kişinin mali gücünün, ödeyebilme sınırından daha yüksek olması, devletin sosyal ilkesinin bir tezahürüdür.

Adolph Wagner, kişinin gelirinde kendisi ve ailesinin geçimini sağlayabilecek kısımdan fazlasının olması halinde bu kısmın ödeme gücünü oluşturduğunu belirtir (Aksoy, 2010: 239 – 240).

Vergi ödeme gücünü her devlet, kendi iktisadi, sosyal ve siyasi konjonktürüne göre belirlemektedir. Buradaki ana hedef, vergi adaletinin sağlanarak verginin ödeme gücüne göre alınmasının tesis edilmesidir. Türkiye’deki uygulamalarda ödeme gücü, vergi mükellefinin şahsının ve ailesinin geçinmesini sağlayacak gelir miktarının üzerinde kalan kısımdan değerlendirilir. Anayasa’nın 73-1. maddesi ile vergilendirmede mülkiyet hakkına devleti müdahalesi kişilerin mali gücü ile sınırlandırılmıştır, denilmektedir. Anayasa Mahkemesinin bir kararında, mali gücü fazla olan mükelleflerin, mali gücü eksik

olan mükelleflere göre daha fazla vergi ödemesi gerektiğini; bunun da mükellefin geliri, serveti ve harcamalarından oluşan mali gücü ile ilgili olduğunu vurgulamaktadır (AYMK Dergisi, Sayı: 35-1, s. 1).

Vergilendirmenin tespiti ve oluşan vergi yükünün mükellefler arasında adaletli ve dengeli olarak dağılımı için, her bir mükellefin mali durumunun da kanun koyucu tarafından dikkate alınması gerekmektedir. Verginin konusu ve verginin matrahı ile birlikte, vergi oranları da mükellefin ödeme gücüne göre adil ve uygun olması istenilen bir durumdur.

3.2.3. Kayıt Dışı Ekonomi

Kayıt dışı ekonomi, resmi olarak kayıtlarda yer almayan, yasal belgelere dayanmayan bu sebeple de hesaplamalara dahil edilemeyen ekonomik işlem ve faaliyetlerdir. Gölge ekonomi, gri ekonomi, enformel ekonomi, yasa dışı ekonomi, gizli ekonomi gibi pek çok isimlerle de anılmaktadır. Mal ve hizmet üretimi içinde yer alan pek çok faaliyetin, milli gelir hesaplarına dahil edilememesi ile karşımıza çıkmaktadır. Küresel ekonomideki dalgalanmalar, gelir dağılımındaki adaletsizlik, dış ticaretteki rekabet, vergi oranlarının artırılması, ucuz emek arayışları gibi çeşitli nedenler kayıt dışı ekonomiyi artırmaktadır.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 204. tavsiye kararında, kayıt dışılık; resmi ekonomilerdeki resmi olmayan faaliyetler ile resmi olmayan ekonomilerdeki resmi olmayan faaliyetler olarak tanımlanmıştır. Ekonomideki kayıt dışılığın, dünyadaki mali sistemlerde neredeyse tamamında yaygın olduğunu söylemek mümkündür. Gelişmiş ülkelerdeki kayıt dışılığın %10 seviyelerinde, gelişmekte olan ülkelerde %20-%50 seviyelerinde olduğu rakamlarla ortaya konulmaktadır. Bununla beraber bazı ülkelerde ise (Bangladeş, Hindistan gibi) %600'lere kadar yükselebilmektedir (Mavral, 2001: 171).

Örneğin enflasyonun arttığı dönemlerde mükelleflerin reel gelirlerinde bir değişiklik olmasa da vergi ödemek zorunda kalmaları, fiktif kârların vergilendirilmesi, yüksek oranlı vergi dilimlerine girmeleri, alım gücünde ortaya çıkan azalmalardan dolayı mükellefler, gelirlerinin tamamını veya bir kısmını idarelerden gizlemektedirler (Akbulak ve Tahtakılıç, 2003: 21).

3.3. VERGİ SİSTEMİNDEN KAYNAKLANAN FAKTÖRLER

Mükelleflerin vergisel işlemler karşısında tutum ve davranışlarında değişikliğe sebebiyet veren bir diğer başlık, vergi sisteminden kaynaklanan faktörlerdir. Burada vergi

adaleti, vergi yükü ve vergi oranlarının yüksekliği, vergi afları ve vergi cezalarının, mükelleflerin vergi algısını nasıl şekillendirdiği incelenecektir.

3.3.1. Vergi Adaleti

Verginin kimlerden ve ne kadar alınacağı, ölçüsünün ne olması gerektiği soruları bakışları çoğu zaman vergi adaleti ilkesi üzerine çekmiştir. Nitekim, adaleti sağladığına inanılmayan bir mali sisteminin başarı sağlamayacağı ve beklentileri karşılayamayacağı da aşikardır (Hünler, 1997: 21).

Toplumu oluşturan bireylerden verginin adilane bir şekilde dağılımının sağlanması konusunda iktisatçılar arasında bir fikir birliği sağlanamamıştır. Bunun sebebi de adalet kavramının temelinde bireylerin ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik farklılıklarının yatmasıdır.

Vergilemede adalet konusu, kamu harcamalarının sağlanmasında öngörülecek tahsili beklenen verginin vergi yükümlülerine adil bir biçimde paylaştırılması konusu ile ilgilidir. Bu dağılımının yapılmasında literatürde iki yaklaşım bulunmaktadır: Birincisi, ödeme gücü esasına dayanan yaklaşımdır ki, vergi ödeyecek mükelleflerinin şahsi durumu göz önüne alınarak ne kadar vergiyi yüklenebileceklerini ortaya konulur. İkincisi ise, fayda esasına dayalı yaklaşımdır ve kamusal hizmetlerden faydalananların bu hizmetlerden faydalanmaları oranında bir vergi ödemelerini öngören yaklaşımdır (Kutluca, 2013: 8)

Ulusların Zenginliği kitabında serbest piyasanın her ne kadar karmaşık ve denetimsiz görünse de bir "görünmez el" tarafından yönlendirildiğini savunan A. Smith, kişilerin kamu hizmetlerinden elde ettikleri menfaatle orantılı olarak kamu harcamalarına da katılmaları gerektiğinin üzerinde durur. Smith'e göre, adalet ilkesinin kastettiği, vergi yükünün oransal bir denge ile dağılımı konusunda bir adaletten çok, ekonomik anlamda bir adaletin gerçekleştirilmesidir.

Adam Smith'in vergilemede adalet ilkesi, müdahaleci olmayan bir iktisadi sistemde geçerliliğini korumuş olsa da sosyal devlet ve adalet anlayışındaki değişim dönüşüm faktörü dikkate alındığında, geçerliliği tartışılmalı hale gelmiştir.

Çelebi (1997: 3)'ye göre vergi adaleti, mutlak ölçüleri olmayan izafi bir konudur ve bundan dolayıdır ki, vergi sistemlerinin adil olup olmadığını ölçecek üstün bir güç bulunmamaktadır. Vergi adaleti konusundaki değerlendirmeler yaygın kanaatlere göre

yapılmakta olup, bireyin mali gücünün üzerindeki vergilendirme, vergi adaletini zedeleyecektir

Vergi adaleti, eşitlik temeline dayanmaktadır. Buradaki eşitlik konusu, toplumdaki farklı kesimler arasındaki ekonomik eşitsizlikleri artırıcı yönde değil, azaltıcı yönde etki etmektedir. Vergilemede adaletin tesis edilebilmesi için, vergi ödeme gücü birbirine denk olanlardan aynı ölçüde alınması gerekirken, denk olmayanlardan ise farklılaştırılarak alınmalıdır. (Arıkan, 1994: 38).

Muter v.d. (1993: 1) çalışmalarında; devletin adil bir vergi sisteminin olmaması ve mükelleflerini aşırı vergi yükü altında bırakması halinde, vergiye karşı direniş veya isyanın kaçınılmaz olacağını belirtirler. Buradan doğacak sonuç, uygulamada adil olmayan bir vergilendirme durumunun, mükelleflerin bu durum karşısındaki tutum ve davranışlarında değişiklik olacağıdır. Mükellefler bu durumda ya pasif tepki vererek vergi gelirlerini dolaylı olarak azaltma yoluna gidebilecekler, ya da aktif tepki vererek vergi kaçırma yahut vergiyi reddetme yoluna gidebileceklerdir (Canbay ve Çetin, 2007). Devletler eğer vergi tahsil düzeylerinde başarılı bir sonuç bekliyorsa, toplumda adil bir gelir dağılımını sağlamanın yanında, vergi sistemlerini de adil bir düzene oturtmak zorundadırlar.

Vergilendirmede adalet kavramına özgü olarak günümüze kadar birbirinden farklı vergi adaleti kavramı ortaya konulmuştur. Türk'e göre vergilendirmede matematiksel bir adalet, vergi yükümlülerinin kazanç ve gelirleri üzerinden aynı oranda vergiye tabi tutulmalarını gerektirir ki, uygulanması oldukça sade ve kolaydır. Mükelleflerin şahsi durumları göz önüne alınmadan elde ettikleri gelirlerin miktarına göre eşit bir oranın uygulanmasıdır (Türk, 1992:142). Edilgen vergi adaleti kavramı, mükelleflerin ödeme gücüne göre vergilendirilmesi yaklaşımı olup, mükellefler ödeme gücüne göre vergilendirilmeye tabi tutulurlar (Uluatam, 1971: 73). Etkin vergi adaleti ise, vergide denkleştirme olarak ifade edilen, çeşitli müdahalelerle gelir ve servet dağılımındaki adaletsizliklerin giderilmesidir (Gürdal, 1994: 11).

3.3.2. Vergi Yükü ve Vergi Oranlarının Yüksekliği

Vergi adaleti kavramı içinde karşımıza çıkan vergi yükü konusu, adil bir vergi dağılımının en etkin unsurudur. İlk Çağlardan başlayarak, Roma İmparatorluğu'nun dağılmasına ve parçalanmasına kadar en önemli nedenlerinden biri, halkın yönetimlere ve iktidara güvenini sarsan etken, aşırı vergi yüküdür. Roma İmparatorluğu'nun

dağılması sonrasında kurulan Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans İmparatorluğu) ise, yüzyıllar süren etkin ve hâkim bir güç olmasının nedeni, adilane bir vergi sistemini sağlamış olmasıdır (Yalçın, 1991:92-93)

Orta Çağ Avrupa'sına ve Osmanlı İmparatorluğu'na baktığımızda vergiler, kamu gelirlerinin en temel kaynağını oluşturmuşlardır. Ancak büyük İslam mütefekkirlerinden İbn-i Haldun, yaşadığı dönemin genel fikrinden farklı olarak, ağır vergi yükünün, ülkelerin gelişmesinin önündeki en büyük engel olduğunu, çalışmayı ve üretimi sekteye uğrattığını ifade etmiştir. Düşük vergi oranı uygulaması ile üretim ve kazançların artacağını böylece devlet gelirlerinin de artacağını savunmuştur (Yalçın, 1991: 118).

Merkantilist dönemin ortaya çıkmasında da vergi yükü ve vergi oranlarının etkisinin büyüktür. Bu dönemlerde halkın, yerel beyliklerin ve dini kuruluşlarının baskıları ile vergi yükünün fazlalığından merkezi krallıkların hakimiyetine geçerek kurtulmuş, bunun sonucunda ülkelerin milli ekonomilerin güçlenmesine zemin hazırlamışlardır.

16. Yüzyılda Avrupa'nın en güçlü imparatorluğu İspanya'dır. İspanya'nın çöküşünde de ağır vergi yükünün etkisi görülmektedir. Uzun yıllar süren Avrupa savaşlarının maliyetini İspanya kralları vergiler ile karşılamışlar ve bunun sonucu ağır ve adil olmayan bir vergi yapısı ortaya çıkmıştır. Ağır vergi yükü altındaki İspanya'da ticaret ve üretim olumsuz etkilemiş, nihayet mali yapı iflas etmiştir. Yine aynı dönemde İngiltere'nin güçlü bir devlet olarak kalmasının en önemli nedenlerinden biri, adil bir vergileme sistemini kurmuş olmasındandır (Güran, 1999: 103).

Vergi, kişinin varlığında bir eksilmeye veya azalmaya neden olduğundan, ödeyen üzerinde bir yükürdür. Vergi yükünü bir tanımla ifade edecek olursak, bir ülkede bir yıl içerisinde toplanan kamu gelirlerinin o ülke milli gelirine oranıdır, denilebilir (Oyan, 1999: 101). Vergi yükünün hesaplanması bireylerin veya sosyal kesimlerin katlandıkları yükün belirlenmesi, ekonominin gelişmesi, gelir dağılımında adaletin sağlanması, bazı sektörlerin teşvik edilmesi, yatırım planları, ekonomik istikrarın sağlanması gibi makro hedeflerin tespiti için oldukça önemlidir (Şeker, 1994: 25).

3.3.3. Vergi Afları

Vergi affı konusunda net bir tanım yapılmamakla beraber çeşitli tanımlamalarla kapsamı bazen daraltılmış bazen de genişletilmiştir. Bir tanımda vergi affı, yürürlükteki kanunlara uymayanlara uygulanan yönetsel ve hukuksal yaptırımların, yine kanunlarda

belirtilen şekilde kaldırılması (Bülbül, 2003:206) olarak belirtilirken, başka bir tanımda, vergi affının kapsamına atıfla, mükellefe uygulanacak yaptırımların kaldırılması olarak belirtilmiştir. Diğer bir tanımlamada ise vergi affı, siyasi idarenin siyasi sebeplerle kamu alacağı hakkından vazgeçmesi ve tahakkuk eden borcun ortadan kaldırılması (Erginay, 2003:40) olarak belirtilmiştir.

Aslında vergi affı diye kastedilen, ödenmeyen veya çeşitli sebeplerle ödenemeyen vergilerin faizlerinin tamamen veya bir kısmının silinmesi veya taksitle ödenmesi ile ilgili yapılan düzenlemelerdir. Çıkarılan düzenlemelerle verginin aslı affedilmemektedir. Devletin gerek gelir açığını kapatmak ve kamu gelirlerini artırmak, gerekse vergi barışını sağlayarak toplumsal bir uzlaşa temelinde mükelleflere kolaylık sağlamak üzere çıkardığı vergi aflarının mükelleflerin vergi algısının oluşmasında bazen olumlu, bazen de olumsuz etkileri bulunmaktadır. Vergi affı ile özel sektörün devlete olan borç yükünü azaltılması, taksit imkânı ile ödeme kolaylığı sunulması, dava yoluna gidilmeden vergi incelemelerinin çözüme kavuşturulması ile bir yandan özel sektörü rahatlatıp toplumsal barış sağlanırken, diğer yandan siyasi iktidara kamu harcamalarının finansmanında hemen gelir yaratıp, tahsili zor ve mümkün görünmeyen alacakların tahsili yoluna gidilebilir. Vergi affı bu vesile ile hem vergi idaresinin hem de yargının yükünü azaltmaktadır.

Vergi af yasaları siyasi bir karara dayanır ve ekonomik, mali, siyasi, teknik ve idari nedenlerle çıkarılır (Ayrangöl ve Tekdere, 2013: 251). Türkiye’de zaman zaman ekonomik ve siyasi vergi afları uygulanmıştır. Cumhuriyet tarihinde uygulanan ilk vergi affının 17 Mayıs 1924’te çıkarılan ‘Umuru Belediyeye Müteallik Ahkamı Cezaiye Hakkında Kanun’dur ve bu tarihten günümüze kadar toplamda 40 vergi affı daha çıkarılmıştır.

Vergi afları, mükellefiyetlerini zamanında yerine getiren mükelleflerin vergi algıları ve tutumlarında negatif bir etki de yapmaktadır. Vergisel görevlerini zamanında yapamayan veya eksik yapanlara tanınan aflar, iyi niyetli mükelleflerin vergi sistemine olan güvenini zedelemekte, sürekli bir af beklentisi de zamanında ödeyenleri bile ödememeye sevk etmek gibi bir sonuç doğurmaktadır (Günay, 2009: 93). Vergi afları, Anayasa’ımızda belirtilen eşitlik ve adalet ilkelerinden sapmaya ve bu ilkelerle ters orantı ortaya koymaya neden olduğu için, vergisini kanunlara tabi olarak beyan eden ve süresinde ödeyen mükellefler açısından eşitsizlik yaratmaktadır (Aygün, 2012: 90).

Uygulayıcıların siyasi tercihlerinden ve iktisadi istikrarsızlıklar döneminde sosyal hayattaki buhranın indirgenmesi ve ekonomik yapının yeniden canlanması için vergi afları elverişli bir araç olsa (Kaya, 2017: 105) da vergi aflarına sık sık başvurulması, vergi suçlarının işlenmesi için ekonomik bir teşvike neden olabileceğinden dolayı mükelleflerin vergiye uyum davranışlarını uzun vadede olumsuz yönde etkileyecektir (Tuay, Güvenç, 2007: 29).

3.3.4. Vergi Cezaları

Vergi cezaları, vergilerini yasal düzenlemelerle belirlenen usul ve esaslara göre ödemeyen ve sorumluluklarını yerine getirmeyen yükümlülerin, kanunlarda bildirilen yollarla cezalandırılması ile iktisadi durumun denetlenmesi ve devletin vergisel kaybını engellemek amacıyla uygulanan cezai yaptırımlardır. Başlıca vergi cezaları usulsüzlük, vergi ziyaı ve kaçakçılık cezalarıdır. Vergi ziyaı suçunun yaptırımının mali ceza olmasına karşın, vergi kaçakçılığı ve usulsüzlüğe karşı hukuk sistemimizde hapis cezası öngörülmüştür.

Vergi cezaları, yükümlüleri caydırmak ve ödemeleri gereken vergiyi kaçırma meylini uzaklaştırmaları sağlarlar. Mükellefler, denetim sonucu ortaya çıkan yakalanma riskini ve cezaların etkinliğini göz önüne alarak içerisinden verginin hesaplanacağı kazançlarını beyan etmek yahut ne kadarını kaçırmak konusunda tercihlerini yapacaklardır. Etkin suç ve cezalar denetimi ve etkin bir vergi sistemi kurmuş olan ülkelerin vatandaşlarının çoğunluğu ise tercihlerini kazançlarını beyan etme yönünde kullanacaklardır. Etkin vergi cezasının uygulanması aynı zamanda bireylerde vergi adaletinin sağlandığı fikrini geliştirecek ve vergiye uyumlanmaları artacaktır (Aktan ve Çoban, 2006: 137-157).

3.3.5. Vergi Denetimleri

Hukuk devleti anlayışı, toplumda yaşayan tüm bireyler için herhangi bir ayırım gözetmeksizin kanunların herkese eşit uygulanması zorunluluğunu gerektirir. Toplumsal refaha kavuşmak için ilgili yasalar tam ve doğru şekilde uygulamalı, mükelleflerin vergi yükümlülüklerini tam olarak ve doğru biçimde yerine getirmeleri için vergi denetimleri yapılmalıdır. Vergi denetimi, ülkede meydana gelen kayıp ve kaçığın önlenmesi amacıyla süreklilik arz etmelidir. Denetim, kayıt dışılık ve vergi bilinci noktasında göz ardı edilmemelidir. Denetim faaliyetleri ile, yanlış, kusurlu işlemlerin ve kayıt dışı gibi olumsuz durumların engellenmesi amaçlanmaktadır (Taytak ve Akyüz, 2019: 111).

Ülke içerisinde eksik olan vergi denetim oranlarının artırılması ve vergi denetimini yapacak görevli sayısının tamamlanması ile çok daha etkin vergi denetimden bahsetmek mümkün hale gelecektir.

Vergi denetimi, bir bakıma kamusal dış denetim sayılabilir ve devletin vergi mükellefi olan vatandaşlarının vergisel sorumluluklarını yerine getirip getirmediğini, vergilemeye ilişkin kayıt ve belgelerin gerçeğe uygun olup olmadığının tespiti için yapılır (Erol, 2011: 45). Vergi denetiminin amacı vergilemede etkinliktir ve bu etkinlik, hem vergi kaçırın ve vergiden kaçınan mükelleflerin tespitine imkân tanırken hem de mükelleflerde vergi adaleti algısına olumlu etki etmektedir. Dolayısıyla etkin bir vergi denetiminin, mükellef psikolojisini doğudan etkileyerek, mükellefin tutum ve davranışları üzerinde önemli etkiler yarattığını söylemek mümkün olacaktır. Ayrıca vergi denetimi ile yükümlü üzerinde bir tedirginlik ve tazyik unsuru oluşmakta ve bu durum bireyleri gerçeğe uygun beyan etmelerine teşvik etmektedir (Aktan ve Çoban, 2006: 146).

Vergi mükelleflerinin vergisel yükümlülüklerini yerine getirmede vergi bilincinin yerleşmesini sağlayacak ve vergi kaçırmak-vergiden kaçınmak yerine vergisini dürüstçe beyan etmelerini sağlayarak mühimdir (Koç, 2019: 284-289).

3.3.6. Vergi Sisteminin Karmaşıklığı

İnsan Hakları Bildirgesi veya anayasa gibi toplumdaki tüm bireyleri ilgilendiren vergi kanunlarının, her vatandaş tarafından rahatlıkla okunup anlaşılabilirliği düzeyde açık ve anlaşılır yapıda olması beklenirken, bu açıdan yaşanan güçlükler vergi sisteminin karmaşık bir hal aldığını göstermektedir (Karabacak, 2013:39). Örneğin, Türkiye’de on tanenin üzerinde doğrudan vergi kanunu ve yüz tanenin üzerinde vergilemeye ilişkin hüküm içeren kanun yürürlükte olup, bu kanunların yazılı metinleri giderek uzamaktadır. 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu 1960 yılında yaklaşık olarak 14.000 kelime iken 2020 yılında 35.000 kelimeyi; 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu 2006 yılında yaklaşık olarak 11.000 kelime iken 2020 yılında 16.000 kelimeyi; 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu 1985 yılında yaklaşık olarak 5.100 kelime iken 2020 yılında 13.000 kelimeyi aşmıştır. Benzer durumlar yabancı ülkelerde de görülmektedir. Örneğin, Avusturalya’da Gelir Vergisi Kanunu 1970’li yıllarda yaklaşık olarak 750 sayfa iken, 1990’lı yıllarda 4.000 sayfaya ulaşmıştır (McKerchar, 2007: 189-189)

Vergi sistemi, belirli bir dönemde uygulanan tüm kamusal gelirlerin hukuki düzenlemelerini ifade eder. Vergi sistemlerinin sahip olduğu çeşitli özellikler, vergi

mükellefleri üzerinde farklı etkilere neden olur. Vergi sisteminin yapısal unsurları, vergi miktarlarının belirlenmesi, vergi oranlarının seviyeleri, vergilendirmenin sektörel dağılımı, dolaylı ve dolaysız vergilerin sisteme olan etkisi, vergi yasalarının etkinliğini içermektedir (Şenyüz, 1995: 59). Vergilerin teorik yapıları ve adaletsiz vergi sistemleri, mükelleflerin vergi ödeme isteğini azaltabilir. Tek tip vergi sistemleri, bireylere cazip gelebilir, ancak yeterli kamu finansmanı sağlayamadığı için uygulanabilirlikleri sınırlıdır. Tek tip vergi sistemleri genellikle teoride kalırken günümüzde çok çeşitli vergi sistemleri uygulanmaktadır (Şenyüz, 1995: 70).

Vergi sisteminin karmaşıklığı yeni bir olgu olmamakla beraber, son yıllarda daha çok gündeme gelmekte ve yoğun bir tartışma konusu olmaktadır. 1913'ten beri vergi sisteminin karmaşıklığı, mükelleflerin sürekli şikâyet ettiği bir konu haline gelmiştir (Pollock, 1994: 320). Özellikle son yıllarda başta ABD, Avusturalya, İngiltere ve Yeni Zelanda gibi vergi sistemini basitleştirmeye yönelik açık girişimlerin olduğu tüm ülkelerde vergi sisteminin karmaşıklığı önemli bir sorun olarak algılanmaktadır (Oats, Morris, 2015: 26).

Vergi sistemi ve vergileme yöntemi, bireylerin vergiye karşı tutumunu etkileyen önemli faktörlerdendir. Mesela, uygulanan muafiyet ve istisnaların ekonomik gerçeklerle uyumsuz olması, vergi adaletini zayıflatan tarife uygulamaları, anlaşılması güç ve sık sık değiştirilen vergi mevzuatının varlığı gibi sistemsel uygulamalar, bireylerin vergiyi olumsuz şekilde algılamasına yol açmaktadır (Kılıç, 2004: 89).

Vergi yasalarının açık ve anlaşılır olması, vergide şeffaflığı sağlayacak, vergi bilincini artıracak ve vergi maliyetlerini asgari düzeye indirecektir. Vergi kanunlarının tüm vatandaşlar tarafından anlaşılabilir olarak yazılması, vergi kanunlarına karşı toplumun tepkisini azaltacaktır. Ancak, tüm toplumun anlayabileceği bir vergi kanunu hazırlamak kolay değildir; bir mükellef için anlaşılır olan kanun, diğerine anlaşılır gelmeyebilmektedir. Bu durumda genel eğitim düzeyi ve vergiyle ilgili eğitim seviyesi önemli bir ölçüttür. Bireylerin genel eğitim seviyelerinin yükselmesi ile vergi algıları ve vergiye ilişkin bilinçleri de artıracaktır. Sonuç olarak, anlaşılır vergi kanunlarından oluşan vergi sistemleri, toplumda vergi farkındalığını artırarak vergiye yönelik tutum ve davranışları olumlu yönde etkileyecektir (Uruş, 2017: 99).

3.4. HUKUKİ VE SİYASİ FAKTÖRLER

Bireylerin vergi algılarını ve sahip oldukları vergi bilincini etkileyen bir diğer etmen ise hukuki ve siyasal faktörlerdir. Bir insanı siyasi hayattan bağımsız olarak düşünmek pek mümkün olmamaktadır. Tarihin her döneminde insan, siyasal saiklerle hareket edegelmiştir. Bu siyasal faktörler devlete olan bağlılık ve siyasal iktidarı benimseme durumu olarak konu içinde incelenecektir. Aslında bireylerin siyasi ve hukuki yönden algılarını temel etkileyen kavramın ise, aidiyet hissetmelerinin yanı sıra esas olarak güven kavramı olduğu görülecektir. Devlete olan bağlılık ve güven, devletin kurumlarına olan güven, siyasi iktidara olan güven, bireylerin vergi algılarını şekillendiren en önemli etmenlerdendir.

3.4.1. Devlete Bağlılık

Bireylerin içinde yaşadıkları devletlerine yönelik yargılar, davranış ve tutumlarını da belirler. Devletin vatandaşına verdiği güven, siyasi huzur ortamı, konulan vergileri rahatlıkla toplayabilmesi için son derece önemlidir. Güven duyulmayan ve yanlış vergi uygulamaları kanaatinin hasıl olduğu ortamlarda devlet, vatandaşlarından vatandaşlık görevlerini yerine getirmelerini beklememelidir. Vatandaşın haklarını koruyan, vatandaşına saygı gösteren ve gelecek endişesi taşımayan bireylerin yaşadığı devletlerde vatandaşlar, vergilerini kanunlara uygun olarak yerine getirirler (Çiçek, 2006: 65-66)

Devletin siyasi durumu, demokrasi uygulamaları, iktisadi ve hukuki yapısı bireylerde güvenilirlik oluşturmuşsa, bu nispette yükümlüler vergilerini ödemede kararlı olurlar (Çataloluk, 2008: 219). Schmolders'ın yaptığı bir çalışmada, bireylerin devletlerine karşı sadakatleri azaldığında, vergi ödemeye ilgisizliğinin arttığı ve vergiye karşı mukavemetin yaygınlaştığı görülmüştür (Schmolders, 1968: 69).

Avustralya'da 1306 vergi mükellefi ile yapılan bir çalışma sonucuna göre, vergi ahlakı ile devlete güven arasında olumlu yönde anlamlı bir bağ ortaya çıkmıştır (Wenzel, 2004: 222) İzgi ve Saruç (2011:137) tarafından 2011'de 1351 üniversite öğrencisi ile yapılan bir anket sonucunda ise öğrencilerin %18,7'si devlete bağlı ve sadık oldukları ortaya çıkmış, bu bağın da vergisel ahlak ve etik üzerinde oldukça etkin olduğu sonucuna varılmıştır.

Aslında devlete bağlılığın vergi algısı konusunda ortaya koyduğu en önemli konu, vatandaşın devletine güveni konusudur. Devlet ve siyasi otorite gerek kamu

harcamalarının etkinliğini sağlayarak gerekse vergi sistemindeki adaleti sağlayarak bu güveni tesis etmelidir.

3.4.2. Siyasal İktidarı Benimseme

Vergi politikalarını uygulayan siyasi otorite, kamusal hizmetlerin finansmanının en önemli kalemi olan vergilerin harcanmasındaki mali politikaları vatandaşlarına açıklayabilmelidir. Aynı zamanda seçmen de olan vergi mükellefleri, oy tercihlerini kullanırken şüphesiz mali politikalardan etkileneceklerdir. Hükümet, belirlenen bütçe ile siyasi duruşuna göre belirlediği öncelikli politikalarını uygulamaktadır. Bu politikaları uygularken de en önemli finansman kaynağı olan vergilerin oranı, dağılımı ve kullanımının tasarruf hakkını elinde tutar.

Hükümetin bu uygulamalarını siyasi olarak desteklemeyen, uygulamalardan memnun olmayan bireyler, eğer vergilerin rantabl kullanılmadığını, israf olduğunu düşünürlerse, vergi algıları negatif yönde etkilenecektir (Aktan ve Çoban, 2006: 144).

Bir siyasi partinin iktidara gelmesi ile toplumun tüm kesimleri tarafından bu iktidarın uyguladığı ekonomi politikalarının kabullenildiği anlamı çıkmamalıdır. İktidarı destekleyen yükümlüler iktidarın vergiye ilişkin aldığı kararları desteklerken, iktidarı desteklemeyenler ise bu kararları eleştirmektedirler. Mükelleflerin vergi algılarını mevcut siyasi iktidara ilişkin düşünceleri olumlu ya da olumsuz olarak etkilemektedir (Şenyüz, 1995: 39)

Demir (2009: 4)'e göre siyasi iktidar vergiye ilişkin karar alma ve uygulama yetkisine haiz olup bu yetkisini vergi politikaları ile kullanır. İktidardaki siyasi partiye destek vermeyenler, tepki için bile vergi ödememe yoluna gidebilirler.

Sonuç olarak bir siyasi iradede beklenen, seçmeni olup olmadığına bakmaksızın ülkesindeki tüm vatandaşlarının refah düzeylerini artırmak ve uygun bir vergi sistemi geliştirerek vergi politikalarını adaletle uygulamaktır. Adaletin hâkim kılındığı görüldüğünde, tüm vatandaşlar ve dolayısıyla seçmenler, vergisel ödevlerini yerine getirmekte üzerine düşeni yapacaklardır.

3.5. PSİKO-SOSYAL FAKTÖRLER

Vergi her devlette aynı usul ve esasla alınmadığı gibi, aynı şekilde de algılanmamaktadır. Her devletin kendine özgü bir vergi kültürü vardır, zira vergileme hem ekonomik hem de sosyal ve kültürel özellikleri bulunan çok yönlü bir olaydır.

Vergilemenin başarıya ulaşmasında devlet otoritesinin yaptırımları kadar, toplumun vergisel ahlâkı da önem taşır. Vergi kaçırmayı asgariye indirebilmek için cezalardan ziyade, toplumsal vergi kültürü ve vergi ahlâkı hâkim kılınmalıdır. Vergi toplamanın gerekliliği inancını taşıyan ve kanuni müeyyidelere uyan toplumlardaki bireyler, şüphesiz öteki bireyler için de baskı oluşturacaklardır.

Torgler ve Schneider (2004: 20-21), Avrupa'nın farklı ülkelerini kapsayan çalışmalarında, Avrupa'nın kuzeyindeki ülkelerde vergiye yönelik ahlâkın, Avrupa'nın güneyindeki ülkelere daha fazla olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Fransa'da İtalya'da, Portekiz'de ve İspanya'da mükelleflerin vergi ödemede zorunluluk ve bir motivasyonlarının, Avrupa'nın diğer ülkelerinden daha düşük olduğunu ve bu ülke vatandaşlarının vergi kaçırmaya meyilli olduklarını belirtmektedirler.

Cummings v.d. (2004: 13) de Amerika, G. Afrika ile Botsvana'da verginin uyumunu ve vergi etiği konularında yapılan çalışmalarında, istatistiki olarak veriler elde etmişlerdir. Kültürel farklılıkların vergideki uyum ve ahlakta negatif yönde etkilerin olduğunu, bunun sebebinin ise uygulamadaki vergi kanunları ile yöneticilerin davranışları olduğu belirtilmiştir.

Toplumsal geleneklerin de vergiye bakış açısını değiştirebildiğini görmek mümkündür. Örneğin, bir toplumda misafire verilen öneme istinaden misafirler için yapılan harcamaların vergi matrahından indirilmesi idare açısından kabul görmeyebileceği gibi, kamu kaynaklarının israfı, verimli ve etkin kullanmaması, çarçur edilmesi yahut amacı dışında kullanılması da vergi mükelleflerinin ödeme isteğini negatif yönde etkileyecektir.

Kamu maliyesi içinde yer alan mali olayların psikolojik açıdan da irdelenmesi gerekmektedir. Vergilemenin içinde bulunulan toplumda uzun vadede iktisadi, hukuki ve siyasal açıdan etkisini tahmin edebilmek için ekonomik koşulların yanında psikolojik koşullar da göz ardı edilmemelidir. (Turhan, 2020: 225).

Vergi psikolojisinin bir disiplin olarak anılması, verginin gelişim süreci içinde ele alınmıştır. Bu alandaki çalışmalar 1970'lerden sonra ağırlık kazansa da 18. yüzyılın en önemli ekonomi düşünürlerinden biri olarak kabul edilen Adam Smith'in vergi politikalarını adalet, dengelilik ve ekonomik etki ilkelerine dayandırması ve “vergi toplayıcıların kötü muamelesinin vergi mükelleflerinde baskıya neden olabileceği”

ifadeleri, vergi psikolojisi yaklaşımının işareti olarak kabul edilebilir (James ve Edwards, 2014: 3).

20. yüzyılda Alman ekonomist Günter Schmolders (1959: 341), vergi anlayışının Avrupa'nın farklı toplumlarında değişiklik gösterdiğini, genel olarak vergi anlayışı kalıplarının mükellefin ait olduğu mahalle, sosyal sınıf ya da meslek grupları açısından farklılık gösterebildiğini, bireysel vergi bilincinin de kişisel deneyimlerle geliştirilebildiğini ifade eder. Schmolders, Alman vergi sisteminin katı bir sistem olduğundan bahisle, bunun zamanla birey ve devlet arasında bir çatışmaya neden olduğunu, bu çatışma sonucunda da vergi politikalarının bireyi Devlettten yabancılaşmaya sevk ettiğini belirtmiş, çözüm olarak da vergi mükelleflerinin içsel motivasyonunu artıracak politikalara ihtiyaç duyulduğunu vurgulamıştır (James, 2012: 350-351)

21. yüzyıl ekonomistlerinden Braithwaite, Feld ve Frey, Torgler, Cummings vd., verginin bireylerdeki adalet algısı, mükelleflerin içsel motivasyonunun sağlanmasının önemi ve mükelleflerin içinde bulundukları çevre ve kültürün vergi ödeme davranışlarındaki etkisi konularında çalışma üretmişlerdir (James, 2012: 350-351).

Ekonomik olayların tespit ve değerlendirilmesinde hukuki, mali ve siyasal yaklaşımların yanı sıra, psikolojik açıdan da değerlendirilmesi gerekir. Bu açıdan bireylerin içgüdüsel davranışlarını ve zihnini inceleyen psikoloji bilimi, vergi ve vergilendirme karşısında da bireylerin tepkilerinin psikolojik açıdan değerlendirilmesinde son derece önemlidir (Şenyüz, 1995: 3).

Mükelleflerin vergilemeye karşı tepkileri vergileme politikalarında bazı sapmalara yol açabilmektedir. Bu sebeptendir ki, vergi politikaları belirlenirken vergi psikolojisini dikkate almak gerekir. Ancak ekonomik ve mali olayların parayla ölçülebilen durumlarını incelemek somut verilere dayandığından dolayı, psikolojik durumlarını incelemekten daha kolaydır. Psikolojik incelemede bireyin davranışları yer, mekân ve zamana göre değişken bir paradigmadır. Bu durumlar ise sonuçta vergiyi etkilemektedir. (Şenyüz, 1995: 6)

Vergi, bireylerin üzerinde etkisini doğrudan hissettiren bir finansman aracı olduğu için diğer mali araçlardan oldukça farklıdır. Bundan dolayıdır ki, mükellef/yükümlü tarafından benimsenebilmesi, vergiye karşı uyumlarının sağlanabilmesi ve tepkilerinin kontrol altına alınabilmesi devlet otoritesi açısından oldukça önemlidir. Bu sebeple, bireylerin vergiye karşı geliştirdikleri psikoloji-algıları ve bu psikolojinin davranışlarına

yansıması, verginin psikolojik ve sosyal psikolojik yönünün değerlendirilmesini önemli kılmaktadır. Neticede, Devlet otoritesi vergileri her bir bireyden ayrı ayrı toplayacağı için, insan etmenini asla göz ardı etmemelidir.

Psiko-sosyal faktörler; sosyal normlar, coğrafi yer, dini inanç, mükellefin diğer mükelleflere bakış açısı ve mükellefin kamu harcamalarının gerekliliğine olan inancı olmak üzere çeşitli parametreler açısından alt başlıklarda değerlendirilecektir.

3.5.1. Sosyal Normlar

Bireylerin içsel ve dışsal faktörlerin etkisiyle çevreden algıladıkları ve öğrendikleri ile vergiye karşı verdikleri olumlu veya olumsuz davranış modellerine sosyal norm denir. Sosyal normlar, ülkeden ülkeye, toplumdan topluma, zamana ve mekâna göre farklılık arz etmektedir. Bireyin ahlaki değerleri ve sosyal uyumu bireyleri vergiye karşı daha uyumlu davranmalarına neden olabilmektedir.

Torgler (2007: 66) sosyal normları, insanların onaylanmaları veya onaylanmamaları ile ilgili davranış kalıpları olarak sayar. Sosyal norm, tüm toplumun onayladığı bir inancın ve düzenli davranış kalıbının benimsenmesi olarak tanımlamaktadırlar (Fehr and Gächter, 1998: 854). McClelland and Schulz ise devamında, toplumdaki diğer insanların onayladığı tavır ve davranışa uygun olarak hareket etmelerinin bireyi de müspet olarak etkileyeceğini ifade eder. Torgler, mükellefleri vergi etiğine göre dörde ayırır. Bunlar, sosyal hayattan etkilenen mükellef (Social Taxpayer), içgüdüsel olarak vergi ödemeye razı mükellef (Intrinsic Taxpayer), vergi ödeme isteği olan mükellef (Honest Taxpayer) ve vergi kaçırın mükellef (Tax Evader)'tir. Sosyal mükellefin toplumsal yapıdan etkilendiği ve vergi kaçıracağına bilinmesi korkusu olan ve utanma duyan mükellef olduğunu belirtir. Bu mükellefin ödeme meylini, başkaca mükelleflerin ödeme durumları etkiler. İçten mükellefin vergi ödemesi için zorunlu bir hale gerek yoktur ve vergi ödevlerini kendiliğinden yerine getirir. Buna karşın kamu harcamalarını takip içindedir. Gönüllü mükellef ise her halükârda ödemekten kaçınmayan mükellef olup, vergi politikalarından, yönetsel sorunlardan etkilenmez. Vergi kaçırın mükellef ise, içinde bulunduğu toplumdan ziyade sadece kendini düşünen bencil mükelleftir ve ne olursa olsun kaçırmaya meyillidir (Torgler, 2003; 213). Aslında bireyler, vergiyi toplumsal norm kabul ettikleri şartlarda, uyumlanacaklar ve ödemekten kaçmayacaklardır (McClelland and Schulze, 1999: 141-171)

Yükümlülerin vergiye karşı takındığı tutum ve davranışlar sadece bireysel bir seçime dayanmayıp, pek çok toplumsal ve kültürel etmenle beraber içinde yaşanan devlete ve siyasi otoriteye bağlılık ve yurttaşlık bilinciyle de ilgilidir. Vergisel ahlak, bu yönü itibarıyla iktisadi olmasının yanında toplumsal bir kural olarak bilinmelidir (Cullis and Lewis, 1997: 305-321)

Torgler (2007: 66), sosyal normları, insanların onaylanmaları veya onaylanmamaları ile ilgili davranış kalıpları olarak sayar. Vergi uyumunu etkileyen unsurlardan biri ve en önemlisinin sosyal normlar olduğu, araştırmalarla ortaya konulmuştur.

3.5.2. Coğrafi Yer

Bireylerin vergi algılarını etkileyen faktörler yaşadıkları topluma ve coğrafyaya göre farklılıklar göstermektedir. Din, dil, ırk, tarihi süreç, ekonomik durum, iklim, yer gibi unsurlardan oluşan kültür, vergiye ilişkin algı ve davranışların da alt yapısını oluşturmaktadır. Bu unsurların çeşitliliği, her toplumda kendine münhasır bir vergi kültürü oluşmasına sebep olmuştur. Bireyler de içinde yaşadıkları yerin vergi kültüründen etkilenerek vergi davranışlarını oluşturacaklardır (Tosuner ve Cemil, 2009: 10).

Schmölders'e göre de vergi algısı her toplumda farklılık gösterebildiği gibi, her bölgede de farklılık göstermektedir. Her ülke için vergi kavramına yüklenen anlamların da değişiklik gösterdiğini söylemek mümkündür. Örneğin, İspanya'da vergi kavramı "impuesto", İtalya'da "imposto", Fransa'da "impôt" kelimeleri ile ifade edilmekte olup, rahatsız eden bir yükü yüklenmek, anlamına gelmektedir. Oysa devlet bilincinin yüksek olduğu Anglosakson kültürüne sahip olan İngiltere, Almanya ve İsveç gibi ülkelerde vergi; ödev, harç, yardım gibi anlamlara gelen "tax", "abgabe" ve "skat" kelimeleri ile ifade edilmektedir (Schmölders, 1976: 113).

Aksoy (1999: 15), Osmanlı döneminden bahsederken, Osmanlı'nın idaresi altında bulunan yerlerde birbirinden farklılık gösteren vergilendirme sistemi uygulandığından bahseder. Fetihlerden sonra her bölgelerin iklim koşulları, ırk, kültür, beşerî ve iktisadi durumuna göre, iç dengesinin devamı için her mahale özgü özelliklere uygun bir vergilendirme düzeni kurulmaktadır.

Günümüz dünyasında vergiden kaynaklanan yükümlülüklerin ağırlığından yükümlülerin ve işletmelerin coğrafya üzerinde taşınmaları olası ve kanuni bir uygulama olarak karşımıza çıksa da mükelleflerin vergi cenneti denilebilecek ülkelere doğru yer

değişimlerinde bulunmaları, sermaye akışında büyük çaplı harekete neden olduğu için, devletler ya kendi vergi yapılarında ya da diğer devletlerle anlaşarak bazı düzenlemelerle bunu engelleme çabasındadırlar (İnal, 2010: 152). Aslında bireysel mükellef hareketleri, makro anlamda ülkelerin vergi sistemlerinde büyük değişikliklere sebebiyet verebilmektedir.

Kahya (2015: 341-370)'nın bir çalışmasında ülkemizin coğrafi yapısından bahisle, suç fırsatları teorisi açısından coğrafi yapımızın vergi kaçakçılığı için uygun ve baştan çıkarıcı suç fırsatları sunmakta olduğundan ve özellikle güneydeki belli bölgelerin insan veya hayvan aracılığıyla yapılan kaçakçılığın meslekleştirilerek gelir kapısına dönüşmesinin kaçırma eğiliminde olmayanları da teşvik ettiğinden bahsetmektedir.

3.5.3. Dini İnanç

Dini inanışlar da kişilerin vergi algılarını, vergi tutum ve davranışlarını etkileyen etmenlerden biridir. Örneğin, İslam'ın beş şartından birisinin mali bir yükümlülük olan zekât ibadeti olması, kişinin Allah'a yakınlaşması, dünya malına duyduğu hevesleri kırması bakımından olduğu kadar, sosyal adalet açısından da oldukça önemlidir. Zekâtın ve verginin ortak özelliği, sosyal hayatın düzenleyicilerinden olmaları, cebri olarak alınmalarıdır. İkisi de ekonomik amaçları ile iktisadî ve toplumsal hedefler içermektedir. Vergilerin dini referanslarla bir ilgisi olmamasına rağmen, toplumsallığı nedeniyle savsaklanması dinimizce tasvip edilmeyeceği gibi vaazlarla desteklenmesi de mükelleflerin vergisel sorumluluk bilincini artıracaktır.

Tek tanrılı ve çok tanrılı dinler açısından kul hakkı söz konusu olduğunda maddi ve manevi suçlardan kaçınmak ve günah işlememek gerekliliği, inançlı insanların vergi hakkına riayet etmeleri ve gönüllü uyumları noktasında farkındalıklarını artırır. (Demir, 1999: 17).

Demirtaş ve Aydoğan (2017: 19)'a göre bireylerin dini inançları, vergiye karşı bakış açılarını etkilemekle birlikte, onların vergiye uyumlu davranmalarını sağlamakta ve bir nevi içsel motivasyon kaynağını oluşturmaktadır. İnançlı bireyler vergiyi bir vatandaşlık görevi olarak görmekte ve bu pozitif dışsallığı isteyerek yerine getirmektedir. (Aktan, 2006: 131).

Schmölders (1980: 163), Türkiye'deki vergi algısının oluşmasında zekât kültürünün pozitif etkisi olduğu söylemektedir. İslam inancına sahip mükelleflerin vergi

algıları ve vergiye gönüllü uyumları hakkında yapılan çalışmalar, pozitif yönde bir artış olduğunu ortaya koymuştur (Mihai, 2012: 3).

3.5.4. Mükellefin Diğer Mükelleflere Bakış Açısı

Bireylerin vergi algılarını, tutum ve davranışlarını şekillendiren faktörlerden biri de aidiyet duyduğu referans gruplarıdır. Bunlar, içinde yetiştiği ailesinden, arkadaş ve meslektaş çevresine, bağlı olduğu siyasi gruplardan, meslek örgütlerinden, cemaat ve cemiyetlere kadar pek çok sosyal çevreden oluşur. Bu referans grupları, bireylerin davranış ve tercihleri üzerinde oldukça etkilidir (Tabakan ve Avcı, 2021: 544). Bireylerin sosyal etkileşim grupları olan referans çevresi ve bireyin içinde yaşadığı toplumda, vergi kaçırma veya vergi kaçakçılığı yaygın bir hal almışsa, bireyler de etkileşimde bulunarak benzer davranışlar sergileyebilirler. Tam tersi olarak vergi ödeme alışkanlığı hâkim ise, yine bireyler vergilerini ödediklerinde toplumsal alışkanlık üzere zorlanmayacaklardır. Vergi mükellefleri bazen aile arasında, bazen iş arkadaşları ile beraber olduklarında bazen de mesleki toplantılar, seminer, konferans gibi birliktelik gerektiren sosyal alanlarda diğer mükelleflerin vergilere dair düşüncelerini, tutumlarını ve bilinç düzeylerini öğrenebilirler. Edindikleri bilgiler ve gözlemlerine istinaden kendilerinin ödedikleri vergilerin daha az, normal veya daha ağır olduğu düşüncesine kapılabilirler. (Şenyüz, 1995: 41). Özellikle, kendisiyle benzer durumda ve konumda olduğunu düşündükleri bireylerin kendilerinden başkaca vergi yükümlülüğü taşıdıkları algısına kapılmaları, bireylerin vergilendirmeye ilişkin tarafsızlık düşüncelerini zaafa uğratacağından, psikolojik olarak bu duruma tepkisel davranabileceklerdir (Aktan ve Çoban, 2006: 143).

Bireyler mali sorumluluklarını yerine getirirken mevcut yasalara uyum göstermek mecburiyetindedirler. Ancak bu uyum ve özen, bireyden bireye değiştiği gibi, mükellefiyet türüne göre de değişiklik gösterebilir. Mesela vergilerini beyana tabi olarak beyan eden mükellefler, kaynakta kesinti yoluyla vergilendirilen mükelleflere göre daha esnek davranabilirler. Kaynakta kesilen vergi, benzer nitelikteki her mükelleften eşit olarak hesaplanmakta iken, beyana esasına dayanan mükelleflerin ödediği vergiler beklenenden daha düşük olabilecektir. Bu durum ise mali yükümlülüklerini yerine getirmede yasalara uygun hareket eden veya etmeyen olmak üzere iki tür mükellef tipini ortaya çıkaracaktır. Yasalara uygun davranan mükellefler üzerlerinde vergiye karşı psikolojik bir yük hissedecek ve haksızlığa uğradıklarını düşüneceklerdir (Şenyüz, 1995: 40).

Vergi mükellefleri, vergi denetimi konusunda, kendi iş ve işlemlerinin denetlenmesi halinde kendileriyle benzer iş yapan başka mükelleflerin denetlenmediğini öğrendiklerinde olumsuz reaksiyon gösterebilirler ve haksızlığa uğradıkları düşüncesine girebilirler. Düzenli olarak vergisini ödeyen bir mükellef, başkalarının vergi borcunu hiç ödemediği, zamanında ödemediği yahut affa uğradığını öğrenmesi halinde, kendisini aldatılmış gibi hissedebilir. Bu durum da mükellefin tepkisel yaklaşımının artmasına neden olacaktır (Çataloluk, 2008: 220).

3.5.5. Kamu Harcamalarının Gerekliliğine Duyulan İnanç

Kamu harcamaları konusu da üzerinde farklı tanımlamaların yapılabildiği bir konudur. Dar anlamda kamu gideri, harcamayı gerçekleştiren kişi/kurumun hukuki kişiliğine göre belirlenir. Harcama, kamu tüzel kişisince gerçekleştirilirse kamu harcaması, gerçek veya özel hukuk tüzel kişilerinince gerçekleştirilirse özel harcama olarak adlandırılmaktadır. Geniş anlamda bir tanımlamayı ise M. Duverger “Kamu giderleri, başta devlet olmak üzere kamu tüzel kişilerinin emretme yetkilerinin uygulanması dolayısıyla yaptıkları harcamalardır.” biçiminde yapmaktadır. Tuncer ve Yüksel (2021: 214)’e göre kamu harcamaları, devletin kamusal ihtiyaçları karşılamak üzere yaptığı harcamalardır.

Devlet bütçesi terazinin iki kefeşi gibi düşünüldüğünde bir tarafında kamu gelirleri, diğer tarafında ise kamu harcamaları yer almaktadır. Vergiler ve harcamalar ne kadar uyumlu olurlarsa, bütçenin de o ölçüde başarılı olduğundan söz etmek mümkün olacaktır.

Vergi ve harcama dengesi ise, bireylerin mali araçlar karşısında algı ve tutumlarını etkileyen bir faktördür. Vergi mükelleflerinin kamu harcamalarını nasıl algıladığı ve mali bilinç oluşturmaları kamu harcamalarının büyük bir kısmı vergilerle finanse edildiğinden dolayı önemli bir konudur. Bu durum ise siyasi iktidarı vergileme politikaları ve kamu harcamaları konusunda daha özenli olmaya teşvik edecektir. Mükellefler, ödedikleri vergi ile toplumun gereken ölçüde kamusal fayda sağladığına inandıklarında, vergiye karşı pozitif tepkiler vereceklerdir. Ancak, mükellefler kamusal fayda yerine vergiler ile sömürüldüklerini düşünürlerse, vergiye karşı negatif tutum ve davranış göstereceklerdir. Kamu harcamalarında yolsuzluk ve israf algısının oluşması da vergiden kaçınma ve vergi kaçırma yollarını artıracak bir ortamın oluşmasına neden olacaktır (Demir, 2009: 211). Uygulanan bütçe planında harcamaların mükellefler tarafından onaylanması halinde vergilere karşı pozitif bir tepki oluşacaktır. Gelir düzeyi düşük olan mükelleflerin

ödedikleri vergiler ile kamusal malların yanında, eğitim, sağlık, mesken, kanalizasyon-alt yapı yatırımları gibi kamusal hizmetlerin devletçe finanse edilmesi, vergi ödemelerine karşı olumlu bir tutum edinmelerine yol açacaktır (Şenyüz, 1995: 41).

Kızılot ve Çomaklı (2004: 133), ülkemizde yaptırılan bir anket çalışmasından söz ederek, vergi yükümlülerinin % 97'sinin, kendilerinden alınan vergiler ile gereken kamu harcamalarının yapılmadığını belirttiklerinden söz ederler. İpek ve Kaynar (2009: 123)'ın anket yönemiyle yaptıkları çalışmalarında mükelleflerin % 40,3'ünün toplanılan vergilerin kamusal hizmette kullanılmadığına inandıkları ortaya çıkmıştır.

3.6. VERGİ ALGISININ MÜKELLEFLERDE OLUŞTURDUĞU TUTUM VE DAVRANIŞLAR

Tarihsel süreçten bakıldığında ülkelerin geçirmiş oldukları sosyal, siyasal ve kültürel değişimlere bağlı olarak vergi konusunun geliştiği ve şekillendiği görülmektedir. Vergi geçmişte sadece devletin giderlerini karşılayan kolluk hizmetleri aracıken, geldiğimiz yüzyılda mali ve sosyal kalkınmanın yanı sıra sosyal adaletin sağlanması için bir düzenleme ve istikrar aracı haline de gelmiştir. Aslında vergi için başının insanlık tarihi kadar eski olduğu, ancak sonunun olmadığı bir sosyal olay demek doğru olur. Vergiye karşı tutum ve davranış konusu, yükümlünün vergiyi kabul veya reddetmesi olayı olmaktan çok, vergiyi algılaması, vergiye karşı bir bilinç geliştirmesi ve pozitif bir tavır kazanabilmesi açısından yorumlanmalıdır.

Esasında vergi, vatandaşla devlet otoritesinin toplumsal bir mutabakatıdır. Bu mutabakat, vatandaşın vergi ödeme rızasıyla otoritenin vergi toplama iradesi arasında bir noktadadır. Bu mutabakatı sağlayabilen ülkeler vergi toplama konusunda zorlanmazlarken, vergi bilincinin yeterince yerleşmediği ülkelerde içinden çıkılmaz bir hale gelmektedir (Gökbunar, 2007: 91).

Bu çalışmada, mükelleflerin vergiye karşı olumlu davranışları ve olumsuz davranışlarına ayrı ayrı değinilecektir.

3.6.1. Vergiye Gönüllü Uyum

Vergiye karşı psikolojik tutumların pozitif etkileri ile bireyler vergilendirmeye karşı gönüllü uyum göstermektedirler. Vergi uyumu konusu, kamu maliyesi, etik, hukuk, psikoloji, ekonomi ve siyaset gibi disiplinler arası bir konudur. Kamu otoritesi kamu harcamalarının finanse edilmesini önemserken, mükellefler ise bireysel vergi yükünü asgari seviyede tutmaya çalışırlar. (Kogler vd. 2013: 169-170). Bu süreçte mükellefler

vergisel sorumluluklarını tam ve zamanında yerine getirmezlerse ortaya vergi uyumsuzluğu çıkar (Saruç, 2015: 23).

Vergi uyumunu tanımlamak gerekirse, yükümlünün vergi ödevlerini zamanında ve tam bir şekilde kanunlara uygun olarak yerine getirilmesidir. Vergi uyumu mükellefleri vergiyi içsel bir motivasyon ile ödemeleridir ki bu gönüllü vergi uyumu olarak, ödememeleri halinde ise cezaları ile ödemeleridir ki bu da zorunlu vergi uyumu olmak üzere ikiye ayrılır (Kitapçı, 2015: 27).

Vergi uyumunun tam olarak gerçekleştiğini söyleyebilmek için, mükelleflerin sorumlu olduğu beyannameleri beyanın verildiği zamandaki uygulanan vergi kanun, yönetmelik ve yargı kararlarına uygun, tam ve eksiksiz olarak, zamanında, vergi tutarı doğru hesaplanmak koşuluyla, vergilendirilecek gelir eksiksiz beyan edilerek, muafiyet ve vergi indirimi gibi matrahtan indirilebilecek tutarları doğru göstererek, yetkili vergi dairelerine veya kanunda belirtilen kamu kuruluşlarına beyan edilmesi ve zamanında ödenmesi gerekmektedir. Tam anlamıyla bir vergi uyumunun sağlanması halinde toplumsal refah düzeyinin artıracak varsayılmaktadır. Vergi uyumunun gerçekleştirilmesinde çeşitli yaklaşımlar söz konusudur. Ekonomik yaklaşım olarak ifade edilen rasyonel tercih (Allingham and Sandmo Modeli) teorisinin temeli “homo economicus” insan modeline dayanır. Homo economicus, “ekonomik insan” anlamına gelir ve insanların kusursuz akılcı, bilgiye mükemmel erişimi olan, ideal karar verme yetisine sahip olan, yani sağlanan faydanın azami seviyeye, maliyet ve giderlerin ise asgari seviyeye getirerek karar ve tercihleri benimseyen insan savıdır ve bazı ekonomik teorilerde insanı tasvir etmekte kullanılır. Buna göre kişiler, imkanlarına göre daha az vergi ödemek veya hiç ödememek eğilimlerindedirler. Bu yaklaşım; “Allingham ve Sandmo Modeli” yahut “caydırma modeli” veya “beklenen fayda teorisi” gibi isimlerle anılmaktadır (Torgler, 2004: 239). Bu modelde vergi mükelleflerinin homojen oldukları, para maksimizasyonu ve bencil çıkarları doğrultusunda rasyonel hareket ettikleri varsayılır. Daha büyük bir cezanın vergi kaçırma ve kaçınma ile vergi kaçakçılığında azalmaya yol açacağı, vergi mükelleflerinin uyum kararının ise vergi kaçırmayı artıracak riskli bir duruma yol açacağı düşünülmektedir (Weber vd., 2014:11-14; Luttmer and Singhal, 2014: 151).

Vergi uyumunun gerçekleşmesindeki diğer bir teori de kamu maliyesi teorisidir. Bu yaklaşımlara göre mükelleflerin bencil, çıkarıcı, rasyonel bireyler olduğundan hareket edilir ve temel hedefi, zorunlu uyumun artırılmasına dair stratejiler belirlemektir (Kirchler

and Alm 2012: 134). Bu yaklaşıma göre vergi oranları, vergi denetimleri, cezalar ve gelir düzeyi gibi ekonomik etkenler üzerinden vergi uyum davranışlarını açıklamaya çalışılır.

Klasik ekonomik modelde her ne kadar mükellefler vergi uyumu konusunda vergi oranları, vergi ceza ve denetim oranları gibi somut ve sayısal verilerden ve fayda-maliyet analizinden etkilendikleri düşünülse de düşük ceza ve denetim oranlarını uygulanmadığı ülkelerde bile mükelleflerin çoğunluğu vergilerini eksiksiz beyan etmemektedirler (Aktan, 2012: 169-170). Allingham and Sandmo modelinde vergiye uyum; vergi politikalarının mükellef davranışlarından bağımsız olarak planlandığı için günümüz şartlarında uygulamada yetersiz kalmaktadır (Feld and Frey, 2007: 103).

Vergi uyumunun gerçekleşmesindeki son teori ise, psikolojik ve davranışsal modeller teorisi. Mükelleflerin vergiye gönüllü uyumlarını azami seviyeye çıkarmak için literatürde ortaya konulan çalışmalarda klasik ekonomik modellere ilaveten psikolojik ve davranışsal modellerden de istifade edilmektedir. Devlet, mali ve iktisadi kamu politikaları yaparken, davranışsal maliye yaklaşımları ile vergi kaçırma ve kaçınma davranışlarının önüne geçerek vergi gelirlerinde artış sağlamayı hedeflemektedir. Psikolojik ve davranışsal yaklaşım, vergi uyumunun sağlanmasında ekonomik faktörler kadar içsel faktörlerin, sosyal sınıflar ve ahlak gibi unsurların da önemli olduğunu belirtir (Alm, Kirchler and Muehlbacher, 2012: 134)

Vergi politikalarındaki yasal cezaların yanı sıra bireyin içinde bulunduğu sosyal grubun ayıplaması ve kendisinin vicdanen hissedeceği suçluluk duygusu da caydırıcı faktörler arasındadır (Grasmick and Bursik, 1990: 838-841). Bu noktadan bakıldığında ekonomik yaklaşımın yasal düzenlemelerle caydırıcı olduğunu, psikolojik ve davranışsal faktörlerin de vergi kaçırma önleme konusunda etkili olduğunu söylemek mümkündür.

3.6.2. Vergiye Karşı Olumsuz Davranışlar

Mükelleflerin vergiye karşı gösterdikleri tavır ve davranışların olumsuz sonuçları olarak sayılabilecek durumlar şu şekilde belirtilmektedir: Vergi ödemekten kaçınma, kaçakçılık, verginin yasal olarak mükellef kabul edilen birey tarafından ödemesi gereken verginin, belli bir oranda ya da tümüyle üçüncü bir şahıs veya tüketiciye yansıtılması, verginin reddedilmesi, vergi cenneti sayılan ülkelere göç, çalışmama kararı, tüketimden ve tasarruftan kısıma, üretim miktarını azaltma ve yatırım planlamasından vazgeçme gibi davranışları sayılabilmektedir.

Vergiden kaçınma, bireyin vergi sorumluluğunu yasalara aykırı olmaksızın eksiltmesi olarak ifade edilmektedir (Şenyüz, 1995: 91). Bireyin kanun boşluklarından faydalanarak veya vergiyi meydana getiren olaydan kaçınarak ödeyeceği vergiyi azaltma çabasıdır (Kasipillai vd., 2003: 135). Vergiden kaçınma halinde mükelleflerce yasaların çiğnenmesi söz konusu olmadığından, az vergi ödemesi bir suç da oluşturmamaktadır (Şenyüz, 1995: 91) Örneğin sahibi olunmayan bir daire, emlak vergisi mükellefiyeti doğurmaz. Araç alınmadığında da Motorlu Taşıtlar Vergisi tahakkuk etmeyecek ve vergi de ödenmeyecektir. Verginin kaçırılması imkanları, gri ekonomi denilen kayıt dışı ekonomide çalışanlar, kendi nam ve hesabına iş yapanlar, kısmi süreli çalışanlar (McGee v.d., 2008: 147), hisse senetleri satın alabilenler, vergiden muaf ve istisna olan işleri yapanlar, vakıf kurarak vergiden muaf işlemler gerçekleştirebilenler (Çiçek vd., 2008: 52), ile hekim, hukukçu, sanatçı gibi profesyonel meslek sahipleri (McGee vd., 2008: 147) olarak sayılabilen pek çok alanda söz konusudur.

Vergi kaçakçılığı suçunun filleri Vergi Usul kanunu 359. Maddesinde sıralanmıştır. Vergi mükelleflerinin vergiler karşısındaki eylemlerinin başında vergi kaçakçılığı gelmektedir. Vergi kaçakçılığı vergiye tabi olan mükelleflerin, kanuna aleni şekilde karşı gelerek, vergisel yükümlülüklerinden kaçınmaya çalışmaları durumudur (Şenyüz, 1995: 93). Vergi kaçakçılığı sorunsalı tüm dünya ülkelerinin büyük bir sorunudur (Çiçek vd., 2008: 53). Vergi ahlakı ve toplumsal ahlakı hiçe sayarak kanuna aykırı biçimde kaçırılan vergiler sonucu, tüm ülkeler vergi kayıpları ile karşı karşıyadırlar (Kasipillai vd., 2003: 135).

Verginin yansıtılması; kanun koyucunun, bir mal veya hizmetin vergilendirilmesinde tüketiciyi vergilendirmek yerine üreticiyi vergilendirmek istemesidir. Bu durumda üreticiler vergi yükünden dolayı zarara uğramamak için mal veya hizmete zam yaparlar. Ancak yapılan zammın mal veya hizmetin satışlarını olumsuz etkilememesi gerekmektedir. Aslında üretici vergilendirilmiş olsa da dolaylı olarak tüketici de vergilendirilmektedir.

Vergi yükünün tüketici veya üretici taraftan hangisine yükleneceği; arz ve talebe göre belirlenmektedir. Eğer bir ürün veya hizmete sürekli olarak ihtiyaç duyuluyorsa, verginin tüketiciye yansıtılması; sürekli ihtiyaç duyulmuyorsa da verginin üreticiye yansıtılması daha kolay olmaktadır. Verginin yansıtılmasının tanımı, yükümlünün ödediği vergilerin mal ve hizmetin fiyatındaki değişiklikler yoluyla vergi yükünün hepsinin yahut bir kısmının üçüncü taraflara devredilmesidir. Vergi yükümlüleri kişisel,

sosyal çevreden kaynaklı olarak, iktidarın politikalarından ve mali etmenlerden etkilenererek verginin tahakkuk ettirilmesiyle ruhsal olarak bir ağırlığa maruz kalabilirler. Bu durumun ortaya çıkardığı baskı, mükellefin vergi yükünü yansıtmaya eğilimine girmesine neden olur (Devrim, 1996: 192).

Verginin reddi, vergilendirmeye karşı toplumsal olarak ortaya konulan bir reaksiyondur. Toplumdaki bireylerin ortaklaşa olarak gösterdikleri tepkiler, isyanlar, tezahüratlar, verginin denetlenmesini ve ödenmesini engelleyici örgütlü faaliyetler, verginin reddi sayılabilecek hallerdendir. Fransa’da 1954 yılında bir Fransız esnafının vergi ödememe tepkisi, Poujade hareketi olarak zamanla ortaklaşa bir eylem haline dönüşerek, sivil itaatsizlik sayılabilecekken, siyasi otoriteye karşı bir gösteri halini almıştır (Çiçek vd., 2008: 56). Vergi reddi olarak imgelenen bir olay da İngiltere’de 1980’lerde ortaya çıkmıştır. Kelle vergisi (poll tax) de denilen bir vergi ile ülkeye giren herkesten ve seçmenlerden alınan vergi, kollektif bir reaksiyona sebep olmuş, 1990’lı yıllarda da yürürlükten kaldırılmıştır. Bu durum siyasal sonuçları peşi sıra getirmiş ve Demir leydi lakaplı Thatcher’ın yıkılmasına neden olmuştur (Çiçek vd., 2008: 57). Günümüzde de ulusal ve uluslararası arenada, ekonomik krizlerin tetiklemesi ve şehirlerdeki yığılmalardan kaynaklı olarak çok sayıda şehirde kelle vergisi konusu gündeme gelmektedir.

Vergi cennetlerine kaçış da vergi mükelleflerinin vergiden kaçınmasını sağlayan ve işlerini örtülü olarak gerçekleştirmesine imkân tanıyan, ülke dışından sağlanan fonların yine ülke dışında kullanılmasını amaçlayan ve ülkede bankacılık sektörü için düzenlenmiş her türlü yasa ve yönetmeliklerin dışında olup serbest bankacılık/kıyı bankacılığı işlemleri ile varlıklarını küçük ülkelere yönelmeleridir (Yetkiner, 2001: 92). Vergi cennetleri olarak mali verilerin örtbas edildiği ve uluslararası sorunlara neden on beş ülke sayılmaktadır. Bunlar; en önemlilerinden itibaren, İngiltere, Hollanda, Cayman Adaları, Suudi Arabistan, Lüksemburg, Bermuda, ABD, Singapur, İrlanda, Hong Kong, İsviçre, Kanada, İngiliz Virjin Adaları, Güney Kore ve Porto Riko olarak Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü’nün 2020 yılındaki verilerinde sayılmaktadır. Yükümlüler, tahakkuk eden vergiden kaçınmak, adil olarak pay edilmediğine olan inanç ve daha fazla vergi ödemek istememeleri nedeniyle, vergi cenneti olarak söz edilen ülkelere kazançlarını taşımaktadırlar (Çiçek vd., 2008: 58)

Mükelleflerden bir kısmı da çalışmadıklarında vergi ödemeyeceklerini düşünmektedirler. Oysa insanların uzun vadede yaşamlarını idame ettirmek ve geçinmek

için çalışmaya ihtiyaçları olacaktır. Bu düşünce de onları gri ekonomi denilen kayıt dışına itecektir (Kaplow, 1996: 4-5).

Devlete ödenen vergilerin içinde bulunan toplumun yaşam koşullarını iyileştirmedigini düşünen vergi mükellefleri, harcamaları ve birikimlerini azaltarak vergisel bir yükümlülük altına girmemeye çalışabilirler. Örneğin; yüksek oranda ÖTV ödememek için, lüks tüketim malları tüketmemek gibi. Bireyler tüketim ve tasarrufunu kısarak bütçelerinde bir istikrar yaratma oluna gidebilecektir (Feld and Frey, 2002: 110).

Üretimi azaltma ve yatırımdan vazgeçme yolu da mükelleflerin vergiye karşı olumsuz davranışlarındandır. Vergilerde öncekine nispetle artış yaşayan mükellefler üretim miktarında bir düşüş ile karşılaştıklarında, vergilendirmeye dair olumsuz tepkiler geliştirebilmektedirler. Ülkedeki vergi oranlarının makul bir seviyeye çekilememesi, mükellefi vergiden bıkkınlık duyması noktasına; arzdaki daralma ise mükelleflerin geniş vadede birikimlerini kısma veya vazgeçme davranışına itecektir (Aktan vd., 2006: 157-171)

Görülmektedir ki, toplumsal refahın sağlamlasında gelişmiş devletlerin ekonomik yapılarını tesis eden argümanlardan birincil öneme haiz olan vergiler; bireysel ve toplumsal algı, vergisel bilinç düzeyinin geliştirilmesi, toplumdaki etik kuralların geliştirilerek rızaya dayalı ödeme/gönüllü uyumun artırılması ile istikrarlı olarak kamusal ihtiyaçların karşılanması için toplanabilecektir. Vergi algısının ahlak, kültür, inanç, sorumluluk ve güven temelinde şekillendiği toplumlarda, vergi ödeme tutum ve davranışları da olumlu olacaktır.

4. ÇEVRE VERGİLERİ

Faaliyetlerinin çevreyi tahrip etmeye başlamasıyla çevre aleyhine dengeyi bozan bir durum haline gelmiştir. Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkardığı hızlı iktisadi büyüme bir yandan dünya ekonomisinin gelişmesine, yaşam koşullarının iyileşmesine ve teknolojik gelişmelerle refah artışına zemin hazırlarken, diğer yandan ortaya çıkan üretim artışının ülkelerin ekonomik büyümesini hızlandırması çevre üzerinde tahribata ve çevre sorunlarının önlenemez düzeye ulaşmasına neden olmuştur. Bu dönemde ülkelerin ekonomik modelleri kâr maksimize etmeyi birincil amaç olarak görerek üretim artışına odaklanmışlardır. Ancak belli bir zenginliğe ve refaha ulaşıldıktan sonra çevresel konular önem kazanmaya başlamıştır. Sanayileşmenin başlangıç ülkeleri olarak sayılan Batı Avrupa ülkeleri de önceleri çevre kirliliğini göz ardı etmiş, ancak sonrasında çevre

kirliliği yönünde önemli adımlar atılması gerekliliği üzerinde durmuşlardır. 1980'lerden başlayarak iklim değişikliği dünyamız için bir sorunsal olarak değerlendirilmiş olup, o zamandan bu zamana küresel anlamda çözüm önerileri aranan güncel bir konu haline gelmiştir.

İklim değişikliği, belirli zamanlar arasında gözlemlenen normal iklim değişikliğine ilaveten, bilerek veya bilmeyerek, doğrudan veya dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetlerinden oluşan değişikliklerdir. Küresel iklim değişikliği ise, fosil yakıtların kullanımı, arazi kullanımı değişiklikleri, ormansızlaştırma ve sanayi süreçleri gibi insan etkinlikleriyle atmosfere salınan sera gazları (H₂O (su buharı), CO₂, CH₄, O₃, N₂O, CFC-11, HFC, PFC, SF₆) birikimlerindeki hızlı artışın doğal sera etkisini kuvvetlendirmesi sonucunda yerkürenin ortalama yüzey sıcaklıklarındaki artışı ve iklimde oluşan değişiklikleri ifade etmektedir. İklim ve çevre değişikliği konularında ulusal ve uluslararası çalışmalar yapılmış, özellikle karbon içerikli yakıtların yanmasıyla havaya karışan karbondioksit gazının salınımını azaltmak üzere uluslararası bağlayıcılığı olan sözleşmeler imzalanmıştır. Her ülke, uluslararası sözleşmelere istinaden iç işleyişine göre politik çalışmalar yapmaya çalışmaktadır. İklim ve çevre problemlerinin çözümünde vergi yönteminin kullanılması İngiliz iktisatçı Pigou'ya kadar uzanmaktadır (Yeğen ve Turan, 2021: 391-418). Pigou vergisi olarak da adlandırılan vergiler; negatif dışsallıkların vergilendirilmesi, kaynak dağılımında etkinliği sağlamak amacıyla, dışsal zarar yayan işletmelere bu zarardan kaynaklanan maliyetlerin yüklenmesidir. Aslında bir iktisadi birimin iktisadi faaliyetlerinden diğer bir iktisadi birimin de zarar görmesi halinde, zarara yol açan iktisadi birim bunu ödemekle yükümlüdür. Durumuna yol açan işletmelere kamusal olarak verdikleri zararların karşılanmasının sağlanması topluma verdikleri zararların maliyetinin yüklenmesidir. Pigou vergisi ile amaçlanan, iktisadi birimleri üretim zincirinden çıkarmak değil, verilen kamusal zararın karşılanması ile birlikte, üretimi de optimal seviyede tutmaktır. Pigou'cu vergilere emisyon ve kirlilik vergileri de demek mümkündür. Ancak bunları uygulamada bazı kısıtlar söz konusudur. İlave üretim veya tüketim faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan dışsallık olan marjinal dışsallıkların bedelinin belirlenmesinin de bir maliyeti olacaktır. Veri elde edebilmenin ve güvenilir veri elde edebilmenin güçlüğü ve erişilse bile yüksek maliyetler ile karşılaşılması bunlardan bazılarıdır. (Wallart, 1999: 53; Morgan, 2003: 5). Bazı zorluklar da vergi aşamalarının tespiti noktasında meydana gelmektedir. Vergi oranı düşük belirlenmesi halinde arz ve talebin iki tarafı olan üretenler ve tüketenler

bakımından rasyonel düzeyde bir davranış gözlemlenemeyecektir. Vergi oranlarının yüksekliği durumundaysa rasyonaliteden uzaklaşarak tatbiki zor olacaktır (Panayotou, 1994: 16-17). Dolayısıyla, Pigouvian vergilerin uygulanabilirliği zordur ve bu vergiler aracılığıyla sosyal optimum düzeye ulaşılması genellikle mümkün olmamaktadır (Wallart, 1999: 46, 54). Pigou'cu vergilerin kısıtları nedeniyle pratikte uygulanamadığında en iyi alternatif çevre vergilerinin uygulanmasıdır (Mutlu, 2002: 111). Dolaylı çevre vergileri de Pigou'cu vergiler gibi çevreyi kirleten üretim ve tüketim mal ve hizmetlerinden alınır. Çevre vergilerinin, ödeme-zarar ilişkisi tam olarak öngörülememesine rağmen, Pigou'cu vergilerin zorluklarına göre değerlendirme ve yönetme daha kolaydır (Morgan, 2003: 5). Ayrıca, mali yapıya yön veren vergi sisteminde oransal düzenlemeler ile Pigouvian özellik kazandırılabilmesi ise pozitif bir avantaj eklemektedir (Bruce ve Ellis, 1993: 30).

Göker'e göre çevresel vergiler 1980'li yıllarda dile getirilmiş ancak ilk uygulamalar 1990'lı yıllarda gerçekleşmiştir. (Göker, 2011: 59). Çevresel vergilerinin uygulanması "karbon vergisi" ile 1990 yılında Finlandiya'da başlamış, onu 1991'de Norveç ve İsveç takip etmiş, 1994'te Danimarka ile yaygınlaşmaya başlamıştır (Cansier and Krumm, 1997: 65)

Piyasa ekonomisinin üretim ve tüketim faaliyetlerinde içsel maliyetlerin ya da faydaların dikkate alınmasının en önemli sebebi, kâr güdüsüyle hareket edilmesidir. Devlet müdahalesinin olmadığı piyasa ekonomilerinde çevreyi kirleterek dışsal zararlara sebebiyet veren üreticinin oluşturduğu dışsal zararları da bir maliyet unsuru olarak göz önüne alması gerekmektedir. Devlet ise söz konusu çevresel dışsallığa çözüm üretmek için kamu ekonomisini devreye sokmaktadır (Kargı ve Yüksel, 2010: 184). Çevre politikaları, sürdürülebilir çevreye olan global ihtiyacın belirli bir ivme ile artmasından dolayı, maliye politikalar içinde oldukça etkili olmaya başlamıştır. Planlı ve itinalı bir çevre yönetiminin, sürdürülebilir iktisadi gelişmelerin de ön şartı olduğu ifade edilebilir (Biyen ve Gök, 2014: 306).

Çevre vergileri, kirliliklerinin azaltılabilmesi amacıyla negatif dışsallık olarak çevre kirliliğinin içselleştirilmesiyle yürürlüğe girmiştir. Vergilerin, dışsallıklar ile tüketim ve üretim sürecindeki girdi veya çıktıya mı, yoksa dışsallığa neden olan faaliyetin kendisine mi uygulanacağı konusunda kesin bir mutabakat bulunmamaktadır. Vergi miktarının matrah belirleme yöntemiyle mi yoksa dışsallıklardan kaynaklanan bedele oransal olarak denk mi uygulanması konusunda da hala kesin bir yöntem

belirlenememiştir. Kirlilik üzerinden tahsil edilen vergilerin başka vergilerin azaltılmasının finansmanında mı yoksa dışsallıkları telafi etmede mi kullanılacağı hususunun da üzerinde birlik sağlanamayan diğer bir konu olduğu görülmektedir (Kargı ve Yüksel, 2010: 191).

Çevre ve ekonomi, birbirinden bağımsız sürdürülebilirliği olmayan iki konudur. Çevre vergilerinden yararlanarak çevre ekonomisine katkıda bulunmak yeni bir düşünce olmasına karşın Avrupa Birliği ülkeleri çevre kirliliğine neden olan uygulamaları vergilendirilerek çevre duyarlılığı konusunda oldukça mesafe kat etmektedirler. Türkiye açısından durum Avrupa'dan daha farklıdır. İnsan faaliyetlerinin kuşkusuz çevre üzerinde ciddi etkisi bulunmaktadır. Ekonomik sistem ve temiz bir çevre arasında doğrudan ilişki söz konusu olmasa da sürdürülebilirliğini ve büyümesini çevreden temin ettiği enerji ile sağlamakta olup, üretim ve tüketim süreci ile ortaya çıkan kirlilikler, enerji kalitesini doğrudan etkilemektedir. Devlet, ekonomik araçlarla çevre kirliliğini önleyici tedbir alma noktasında aktif rol oynayabilmektedir. Alınacak önlemler ve standartlar tüm vatandaşlara eşit biçimde uygulanabilirliği mümkün olmadığı için ekonomik araçların kullanımı zorunluluğu doğmaktadır (Satır, 2014: 110).

Literatürde; “eco-taxes”, “green taxes” ya da “environmental taxes” gibi isimlerle adlandırılan kavramlar çevre vergileri olarak adlandırılmıştır (Bilgin ve Orkunoğlu, 2010: 80). Günümüzde çevre sorunları ile başa çıkmada ve çevreyi korumada kullanılan en önemli araç, çevre vergileridir. Çevre vergilerinin en temel amacı, üretim ve tüketim safhasında mali bir baskı oluşturarak çevre sorunlarına ve çevre kirliliğine yönelik önlemler almaktır (Ertürk, 2021: 319-332).

Çevresel vergilerin uygulanmasının sebebi, çevre kirliliğinin sonucu ortaya çıkan olumsuz dışsallıkların tüketici ve üretici üzerindeki etkisinin bertaraf edilmesidir. Vergi uygulamaları hem mali olarak hem de düzenleyici bir araç olarak uygulanmaktadır. Çevre vergisi politikalarının diğer öncelikleri arasında ise bilinçlendirme, denetimin gerçekleştirilmesi ve yönlendirme etkileri vardır. (Öz ve Kutbay, 2016: 267).

Çevre vergileri, hava ve su kirliliğini önlemeye yönelik alınan vergiler ile küresel ısınmanın yol açtığı tahribatı önlemek için fosil yakıtlar üzerinden alınacak olan karbon vergisinden oluşmaktadır. (Akkaya, 2004: 3).

Ülkeler tarafından çevre konusundaki en önemli iş birliği Kyoto Protokolüdür. Atmosfere salınan sera gazları sonucunda ortaya çıkan iklim değişikliği kavramı ilk

olarak 1896 yılında S. Arrhenius tarafından gündeme getirilmişse de sanayileşmenin etkisi ve ülkelerin bir yarış içerine girmesi sonucunda doğaya kontrol edilmeden gaz salınımı gerçekleşmiştir. Dile getirilen bu sorundan ancak seksen yıl sonra ciddi bir adım atılmış ve 1979 yılında atmosferde artan karbondioksit gazının olumsuz etkilerine yönelik bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Dünya Meteoroloji Örgütü, 1979’da Dünya İklim Konferansını organize ederek, ilk defa sera gazı etkisi konusunda hassasiyetler ortaya konulmuştur. Sonrasında 1985-1987 ve 1988 yıllarında 38 konferans daha düzenlenmiştir. Bu konferanslarda sera gazı salınımının azaltılması için kararlar alınmıştır (Türkeş, 2001: 14). 1997’de Kyoto merkezli olarak düzenlenmiş olan Kyoto protokolünün kabulüyle ülkelerin sera gazı salınımlarını azaltmaya yönelik sorumluluklarının sınırı çizilmiştir. Ülkemiz de bu protokolü imzalamış ve 13 Mayıs 2009 tarihinde yayımlanan 27227 sayılı Resmî Gazete ile yürürlüğe girmiştir (Özcan, ve Çakmak, 2018: 123)

Kyoto Protokolü ile uluslararası alanda geçerliliğin sağlaması için en az 55 ülkenin sera gazı emisyonu salınımının %55’ine çekmesi taahhüt edilmektedir. Bu orandan dolayı dünyanın en büyük sera gazı salınımını gerçekleştiren ülkesi olan ABD anlaşmayı imzalamaktan kaçınmış ve 2001 yılında ise bu anlaşmadan çekilmiştir. Dünyanın ikinci en büyük sera gazı salınımı gerçekleştiren ülkesi Rusya ise sera gazı salınımını 1990 yılındaki oranına çekmeyi kabul etmiştir. Rusya Kyoto Protokolüne uyarak sera gazı salınımında %55’lik oranı yakalamıştır. Kyoto Protokolü’ne göre çevrenin genel olarak bir kamu malı sayılması ile “karbon vergisi” uygulanmaya başlamıştır (Alıcı ve Yıldız, 2012: 58).

4.1. ÇEVRE VERGİLERİNİN AMAÇLARI VE GEREKLİLİĞİ

Çevre vergilerinin temel olarak bozulma ile revizyon etrafında seyrettiğini söylemek mümkündür. Bozulma/dejenerasyon konusunda alınan çevre vergileri, atmosfere dokunan hasarın telafisi kaynaklı iken, yenileme/revizyon ise verilen bu hasarın giderilmesi için doğaya zarar veren faaliyetlerin önüne geçilmesi kaynaklıdır. (Jamali, 2007: 85).

Morris bir çalışmada, yeşil vergilerinin amacına dair olmak üzere, yeşil vergiler, önceden meydana gelen kirliliklerin bertaraf edilmesi için gelir ve kazanç sağlarken, sonradan yapılması olası kirliliklerin de önüne geçebileceğini belirtmektedir. Çevresel sorunlara karşı çevre vergilerine bakış açısının altında yatan unsur, kirliliklerin

giderilmesinde yapılacak planlamalar için bir ekonomik kazanç üretmektir (Jamali, 2007: 80).

Şen ve Sağbaşı (2017: 436)'a göre çevre vergilerinin uygulanmasındaki asıl amaç her türlü çevresel sorunun üstesinden gelmek değil, insan sağlığına verdiği zararı en aza indirmektir. Bunun için de toplumsal bazda hangi düzeye kadar kirlenmenin mümkün olabilirliğinin saptanması gerekmektedir. Ama toplumun kabul edebileceği bir kirlilik düzeyinin tam olarak belirlenebilme özelliği bulunmamaktadır. Bunun temel nedeni, ölçme ve değerlendirmedeki zorluklardır. Örneğin, katı ve sıvı atıkların meydana getirdiği kirlenmenin insan sağlığına verdiği hasarın boyutlarının tam ve doğru olarak ortaya koyulması mümkün değildir.

Çevre vergileri; bir ekonomik birimin başka bir ekonomik birimi olumsuz etkileyen dışsallıkların giderilerek üretim faktörlerindeki vergisel külfetin azaltılması ile kaynak üretilmesi için alınır. Çevre vergilerinden beklenen bu üç temel amaç perspektifinde; negatif dışsallıkların içselleştirilmesi yönünde üreticileri etkilemek, eğitim noktasında bireylerin çevreye daha duyarlı olmalarını sağlamak çevre vergilerinden elde edilen gelirlerin çevrenin korunması yönünde kullanılmasını gerçekleştirmektir. Çevre vergilerinin ilk uygulanmaya başladığı ülkelerden Avrupa Birliği ülkelerinde çevresel vergiler dört ana konu olarak toplanmıştır. İlki enerjiden alınacak vergiler olmak üzere, kirlilik, taşımacılık ve kaynak vergileri olarak sayılmaktadır. Enerji vergileri genel olarak enerji kaynaklarının kullanımı sonucunda ortaya çıkan kirlilik sonucunda alınan vergilerdir. Kirlilik vergileri ise su kirliliği, hava kirliliği, gürültü kirliliği ve atıklar sonucunda ortaya çıkan kirlilik olmak üzere kendi içinde gruplara ayrılmaktadır. Taşımacılık vergileri, ulaşım araçlarının kullanımı sonucunda ortaya çıkan ve sera gazı emisyonunu arttıran vergilerdir. Kaynak vergileri ise ham maddelerin çıkarılmasında ortaya çıkan çevre kirliliğinden alınan vergiler olarak karşımıza çıkmaktadır (Hodzic and Bratic, 2015: 560). Avrupa Birliği'nin çevre vergisi uygulamaları, Türkiye'deki uygulamalara göre daha geniş çerçevededir. Türkiye'de çevre vergisi adı ve konusu ile uygulanan vergi, belediye kanunlarına göre alınan çevre temizlik vergisi (ÇTV)'dir. 1963'te kabul edilerek günümüze kadar çeşitli değişikliklere uğrayan motorlu taşıtlar vergisi (MTV) ile 2002'de yürürlüğe giren ÖTV, dolaylı bir şekilde faydalı olan vergiler olsalar da bu vergilerin çevreyi koruma amacı doğrudan değil, talidir. ÇTV, belediye sınırları ve mücavir alanlar içindeki ve temizlik hizmetlerinden yararlanan

konut, işyeri ve diğer şekillerde kullanılan binalar için ödenen bir vergi türü olarak ifade edilmektedir (Ercan, 2015: 210).

Doğal yapının ve atmosferin muhafaza edilmesine olumlu etkisi yadsınamayacak olan çevre vergileri, bir kaynak sağlaması nedeniyle devletin idari kadroları açısından da bir cazibe oluşturmaktadır (Loper, 1994: 61). Bu açıdan bakıldığında kaynak oluşturmada zorlanan idarelerce uygulanabilirliğini artırmaktadır (Valles and Zarate, 2012: 62).

Genel çerçeveden bakıldığında çevre vergileri, tüm canlıların sağlığının korunması, sera gazı salınımının azaltılması, tasarruf sağlanması, kaynakların korunması gibi ana hedefler ile birlikte tarımsal yapının ve ormancılığın geliştirilmesi, karbon salınımına neden olmayan motor araştırmalarının desteklenmesi, kirliliğin yüksel olduğu alanlarda kentsel dönüşümlerin yaygınlaştırılması, güneşten elde edilen enerjilerin desteklemesi gibi pek çok amacı da yerine getirici özelliktedir. (Lence vd., 2017: 143)

Çevre vergileri çevre politikaları bakımından incelendiğinde, üretim maddelerinde tehlikeli ve kimyasal maddeler kullanımı ve üretiminin önlenmesi gibi bir işlevi vardır. Farklı bir anlatımla, tehlike arz eden maddelerin kullanımını, mal ve hizmetlerin üretim maliyetlerinin üzerine çevre vergilerinin maliyetlerinin de ilave edilmesi, bu mal ve hizmetlerin tüketimini azaltacaktır (Soydan, 2000: 46-48). Miller'a göre çevresel vergilerdeki kurallar bütünü, 3R adıyla tasavvur edilebilir ki bunlar, tüketimini azaltmak, yeniden kullanımını teşvik etmek ve dönüştürmek (reduce, reuse, recycle) olarak ifade edilmektedir Bu üçlü reçetenin geçerliliğinin sağlanması için kirliliklerin vergilendirilmesindeki hedef, kamusal harcamaların sağlanması için bir kazanç unsuru oluşturmak değil, kirliliklerin önlenmesi ve giderilmesidir (Norregaard and Hill, 2000: 18).

Çevre vergilerine mali politikalar açısından bakıldığında, bireylerin mali planlarını revize ederken, yerel ve merkezi olarak siyasi otoritelerin de bir gelir tesis etmelerine olanak tanıdığı görülmektedir (Yıldız, 2006: 1). Soydan da benzer bir fikirle bireyleri ve hükümetlerin özendiren yararlar sağlamanın yanı sıra, ekonomik bir kaynak oluşturuyor olmasını yadsınamaz bir gerçek olarak savunmaktadır (Soydan, 2000: 46-48).

Çevre vergilerine ekonomik ve sosyal politikalar açısından bakıldığında, piyasalardaki rekabet edebilme gücünü düzeltmek, harcamaları azaltmak, bilimsel ve teknik çalışmaların imkân tanımakla birlikte ekonomik kararları bozmayacak hatta dejenerasyonları önleyici bir tesir yaratabilecektir (Yıldız, 2006:5). Çevresel vergiler,

kamu harcamalarının gerçekleştirilmesinde özel ve genel idareler açısından bir fon oluştururken, kamusal mal ve hizmetleri tüketenler açısından vergisel külfeti artırmak gibi bir yaklaşım içindedir. (Hartzok, 2002: 166).

4.2. TÜRKİYE’DE YÜRÜRLÜLÜKTE OLAN ÇEVRE VERGİLERİ

Globalleşen dünyada farklı coğrafi bölgeler arasındaki iş birliğinin arttığı, ekonomik pazarların büyüdüğü ve rekabetin ileri seviyelere ulaştığı 21. yüzyılda Türkiye, farklı iş birlikleri içinden tercihini jeopolitik konumu ve mevcut şartlarını değerlendirerek, Avrupa Birliğinden yana değerlendirmiştir. 1963 yılında AB’ye başvurmuş olan Türkiye, resmi aday ülke statüsünü 1999 yılında almıştır. Ancak üyelik süreci oldukça karmaşık ve zaman alıcı bir süreçtir. Bundan dolayıdır ki, Türkiye’nin AB normlarına uyum sağlama çabalarını ve bu süreçte yaşanan zorluklar göz önüne alındığında kat edilen aşamalar büyük bir öneme sahiptir (Ferhatoglu, 2006: 157)

Türkiye’de yürürlükte olan kanunlar ve uygulamalara bakıldığında, belediye gelirleri kanununca sayılan çevre temizlik vergisi (ÇTV) haricinde direkt önlemek ve kontrol etmek üzere vergilendirme çeşidi yoktur. Endirekt olarak katkı sağlayan MTV ve ÖTV’ye istinaden akaryakıt tüketim vergisi ile taşıt alım vergisi gibi vergi uygulamalarını çevresel vergiler/yeşil vergiler olarak saymak mümkündür. Çevre kirliliğini önlemek amacıyla tahsil edilen vergilerin ekonomik bir kaynak üretmesi hedefinin Türkiye’de oldukça sınırlı kalması durumu, Avrupa’daki örnek uygulamalara bakıldığında önleyici ve kontrol edici özelliklerinin yerine getirilememesine neden olmaktadır. Türkiye’de son Beş Yıllık Kalkınma Planı 2019-2023 dönemini kapsamaktadır ve bu plan dönemi içerisinde ekonomik büyüme, istihdam artışı, eğitim ve sağlık hizmetlerinde iyileştirmeler, altyapı yatırımları gibi konularla birlikte çevre kirliliğini önleyici ve denetleyici kararlar ele alınmıştır (Tavşancıl 2005: 48).

Çevre temizlik vergileri, çoğunlukla atık yönetimi, hava kalitesi koruma, su kaynaklarının korunması gibi çevresel konularla doğrudan ilişkilendirilen konulardır ve bu vergilerin miktarı ve uygulama alanları ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir. Türkiye’de de çevre temizlik vergileri, çevresel politikaların bir parçası olarak sürekli olarak gözden geçirilmekte ve güncellenmektedir. Bu tür vergilerin uygulanması, işletmeleri ve bireyleri çevre dostu uygulamalara teşvik etmekte ve çevre kirliliğinin azaltılması için ekonomik bir düzenleme sağlamaktadır. Türkiye’de çevre temizlik vergileri, çeşitli yasal düzenlemeler ve çevre mevzuatı çerçevesinde belirlenmekte ve uygulanmaktadır.

Çevre kirliliğinin önlenmesi veya azaltılması için ekonomik bir düzenleme sağlayan bu vergilerden çevre temizlik vergisi belediyeler tarafından, diğerleri ise merkezi yönetim tarafından uygulanmaktadır.

4.2.1. Çevre Temizlik Vergisi

Türkiye'de çevre temizlik vergisi, 1993 yılında 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun ilgili maddeleri çerçevesinde düzenlenmiş bir vergi türüdür. Bu kanun çerçevesinde çevre koruma ve kontrol faaliyetlerinin finansmanı amacıyla çevre temizlik vergisi alınması öngörülmüştür. Çevre temizlik vergisinin kapsamını, çevreye zarar veren atıkların bertarafı ve çevre koruma faaliyetlerine yönelik olarak alınması, atık su arıtma tesislerinden kaynaklı kirliliği azaltılması, çevresel zararların önlenmesi veya azaltılması olarak ifade etmek mümkündür. Çevre vergisinin mükellefleri; genellikle atık üreten işletmeler veya tesislerdir. Bu vergi, atıkların türü ve miktarına göre belirlenen tarifeler üzerinden hesaplanır.

Çevre vergisinin tahsil ve denetimi, ilgili yerel yönetimler tarafından yapılmaktadır. Belediyeler veya il özel idareleri, çevre temizlik vergisinin uygulanması ve toplanması konusunda yetkilendirilmiştir. Ayrıca verginin doğru ve düzenli olarak tahsil edilmesi için denetime tabidir. Çevre temizlik vergisini ödemeyen veya eksik ödeyenler hakkında yasal yaptırımlar da öngörülmüştür. Vergi yükümlülüklerine uymayan işletmelere idari para cezaları uygulanabilir. Türkiye'de çevre temizlik vergisinin miktarları, atık türleri, bölgeler ve belediyeler arasında değişebilir. Bu vergi, çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkı sağlamak üzere düzenlenmiş önemli bir finansman kaynağıdır. Her yıl çevre temizlik vergilerinin tutarları Resmî Gazetede yayımlanarak Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliği ile duyurulmaktadır.

Çevre temizlik vergisinin toplanan geliri, atıkların doğru şekilde bertaraf edilmesi ve çevresel zararların azaltılması için önemli bir kaynak sağlaması, bu gelirin, çevre ile ilgili altyapı yatırımlarının finanse edilmesine ve çevresel kalite standartlarının iyileştirilmesine katkıda bulunması Çelikkaya (2011: 98) tarafından çifte kazanç olarak yorumlanmıştır.

Özdemir (2009: 28) çevre temizlik vergisi uygulamalarının gerçek manada üretici ya da tüketicilerin çevre duyarlılıklarını artırmalarında yahut çevrenin korunmasında etkin ve yeterli bir vergi olmadığını belirtmektedir.

4.2.2. Geri Kazanım Katılım Payı (Poşet Vergisi)

Geri kazanım ve katılım payı terimleri, genellikle atık yönetimi ve geri dönüşüm süreçleriyle ilişkilendirilir.

Geri kazanım, kullanılmış malzemelerin veya atıkların yeniden işlenerek yeniden kullanılabilir hale getirilmesi sürecidir. Bu süreç, doğal kaynakların korunmasına katkı sağlar ve atıkların çevresel etkilerini azaltır. Geri kazanım faaliyetleri genellikle metal, cam, plastik, kâğıt gibi malzemeler için uygulanır ve atıkların toplanması, ayrıştırılması, işlenmesi gibi adımları içerir.

Katılım payı ise, belirli ürünlerin veya ambalajların piyasaya sürülmesiyle birlikte tüketiciler veya üreticiler tarafından ödenen bir tür vergi veya ücrettir. Bu paylar, atık yönetimi ve geri dönüşüm sistemlerinin finansmanına katkıda bulunmak amacıyla alınır. Ürünlerin ambalajları, geri dönüşüm süreçlerine katkıda bulunması beklenen maliyetleri ve çevresel etkilerini dikkate alarak bu tür ödemeleri içerebilir.

Dünya genelinde plastik poşet kullanımını azaltmak veya yasaklamak için çeşitli ülkelerde önlemler alınmaktadır. Plastik poşetlerin çevresel etkileri, özellikle deniz ve kara yaşamı üzerindeki olumsuz etkileri göz önünde bulundurularak bu tür politikalar geliştirilmektedir (Jalil and Mian, 2013: 2). 2002 yılında Bangladeş, plastik poşet kullanımını yasaklayan bir yasa çıkarmıştır. Bu yasak, sel felaketleri ve çevre kirliliği sorunlarıyla mücadele etmek için alınmıştır. 2008 yılında Ruanda, plastik poşetlerin ithalatını ve üretimini yasaklayan dünyanın ilk ülkelerinden biri olmuştur. Bu yasağın ardından çevre temizliği ve çevresel kalite üzerinde olumlu etkiler görülmüştür. 2017 yılında Kenya, plastik taşıma poşetlerini yasaklayan bir yasa çıkarmıştır. Yasak, çevre kirliliğinin azaltılması amacıyla uygulanmıştır. Çin, 2021 yılında plastik poşet kullanımını sınırlandırmak amacıyla bir dizi önlem almıştır. Plastik poşetlerin ücretli olması veya kullanımının kısıtlanması gibi politikalar ülke genelinde uygulanmaktadır.

Türkiye'de poşetlerin çevresel etkilerini azaltmak amacıyla "poşet vergisi" adıyla anılan geri kazanım ve katılım payı uygulaması, 1 Ocak 2019 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu vergi ile plastik poşetlerin tüketiminin azaltılması ve geri dönüşümünün teşvik edilmesi hedeflenmiştir (Şahin, 2020: 110) Başlangıçta poşetler ücretsiz olarak dağıtılmakta iken, vergi sonrası poşetlerin ücretli olarak sunulması zorunlu hale gelmiştir.

Türkiye'de poşet kullanım oranları, yıllar içinde değişen tüketim alışkanlıkları ve çevresel bilinçlenme süreçleriyle şekillenmiştir. Plastik poşet kullanımı, çevresel etkileri

ve atık yönetimi konularında artan farkındalıkla birlikte Türkiye'de değişen bir trend göstermektedir. Ancak, kesin ve güncel veriler zaman zaman güçlüklerle karşılaşabilmektedir. Örneğin, Türkiye Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın 2020 yılında yayımladığı verilere göre, Türkiye'de kişi başı yıllık plastik poşet tüketimi ortalama olarak 440 adettir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 28 Eylül 2021). Bu rakam, Türkiye'de hala plastik poşet tüketiminin yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak, son yıllarda alınan tedbirler ve bilinçlendirme çalışmalarıyla bu oranın azaltılması ve geri dönüşümün teşvik edilmesi için çeşitli adımlar atılmaktadır.

4.2.3. Gelir ve Kurumlar Vergisi Açısından Çevre Vergileri

Türkiye'de çevre vergileri, genel olarak çevresel etkileri azaltmayı teşvik etmek ve çevre dostu politikaları desteklemek amacıyla uygulanmaktadır. Gelir ve kurumlar vergileri açısından çevre vergileri şu şekilde değerlendirilebilir: Gelir vergisi açısından bireylerin doğrudan gelirlerinden tahsil ettirilen ve çevre vergisi olarak adlandırılan bir vergi türü bulunmamaktadır. Ancak, çevre temizlik vergisi gibi dolaylı yollarla çevreyle ilgili maliyetlerin kısmen tüketiciye yansıtılabileceği durumlar olabilir. Kurumlar vergisi açısından çevreyle ilgili faaliyetlerde bulunan işletmeler, çevre dostu uygulamaları teşvik eden ve çevresel etkileri azaltmaya yönelik vergi avantajlarından yararlanabilirler. Örneğin, atık su arıtma tesislerine yapılan yatırımlar veya çevre dostu teknolojilerin kullanımı, vergisel teşviklerle desteklenebilir (Metcalf, 1999: 655-682).

Sonuç olarak Türkiye'de gelir ve kurumlar vergisi kapsamında direkt olarak çevre vergileri uygulanması yoktur. Sadece 1995'te yürürlüğe giren Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanununa istinaden doğa ve çevre bilincinin oluşturulmasına yönelik özel ve tüzel kurumlar ile gerçek kişilere belge ve plaket takdimi yapılmaktadır.

4.2.4. Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) Açısından Çevre Vergileri

ÖTV, genellikle belirli ürünlerin tüketimini azaltmak veya devlet gelirini artırmak amacıyla uygulanan bir vergi türüdür. Türkiye'de de çeşitli ürünler üzerinde ÖTV uygulamaları bulunmaktadır. Otomobiller, alkol ve tütün ürünleri, lüks tüketim ürünleri, gaz ve petrol ürünleri ile özel iletişim vergisi bunlar arasında sayılmaktadır. Otomobillerde ÖTV oranları motor silindir hacmine, taşıt değerine ve tipine göre değişiklik gösterebilir. Özellikle yüksek motor hacmine sahip lüks araçlar daha yüksek ÖTV oranlarına tabi tutulabilir. Alkol ve tütün ürünlerinde ÖTV oldukça yüksektir.

Örneğin, içki, bira, şarap gibi alkollü içecekler ile sigara, pipo tütününü gibi tütün ürünlerinde ciddi düzeyde ÖTV uygulanır. Bazı lüks tüketim ürünleri de ÖTV'ye tabidir. Örneğin, mücevher, cep telefonu, parfüm gibi ürünlerde ÖTV bulunabilir. Petrol, motorin, doğal gaz gibi enerji ürünleri de ÖTV'ye tabidir. Bu ürünlerin satış fiyatlarına ÖTV dahil edilir. Özel tüketim vergisi kapsamında değerlendirilebilecek bir diğer vergi türü de özel iletişim vergisidir. Cep telefonları, internet abonelikleri gibi bazı iletişim ürünleri bu vergi kapsamında değerlendirilebilir.

Türkiye'de ÖTV, belirli ürünlerin tüketimini dengelemek, vergi gelirini artırmak ve bazı ürünlerin toplum sağlığı ve çevre üzerindeki etkilerini yönetmek amacıyla kullanılan önemli bir vergi türüdür (Erkan 2002: 69). Her yıl bütçe kanunlarıyla belirlenen vergi oranları ve kapsamı değişebilir, bu nedenle güncel vergi bilgileri için ilgili resmî kurumların yayınlarını takip etmek önemlidir (Batırel 2002: 4).

4.2.5. Motorlu Taşıtlar Vergisi (MTV) Açısından Çevre Vergileri

Tüm dünyada servet üzerinden alınan vergilerinin en rastlanılan örneği, MTV'dir. Bu vergi genellikle motorlu kara taşıtları, hava taşıtları ve deniz taşıtlarını vergilendirdiği için bir servet vergisi niteliği taşımaktadır (Şenyüz vd., 2022: 467).

Motorlu Taşıtlar Vergisi (MTV), vergi sistemimize 1957'de dahil edilmiş, "Hususi Otomobil Vergisi" olarak adlandırılmıştır. 1963'te ise adı, Motorlu Kara Taşıtları Vergisi olarak yenilenmiştir.

Türkiye'de karbondioksit emisyonunun % 18'lik kısmı ulaştırma sektöründen; bunun da % 87'si karayolu sektöründen kaynaklanmaktadır. Bu sebeple, karayolu ulaştırma sektörü Türkiye'deki en önemli çevre kirleticisidir (OECD, 2008, s. 64).

MTV'de tarifenin belirlenmesi, taşıtın ağırlığına, silindir hacmine ve yaşına bağlı olarak uygulanmakta iken, 2004 yılında yürürlüğe giren 5035 sayılı yasa ile sadece silindir hacmi ve yaşına göre vergilendirmeye yönelik tarife değişikliğine gidilerek daha düşük silindir hacimli araçların daha az vergilendirilmesi sağlanarak karbondioksit emisyonunun azaltılmasına yol açılmıştır. Ancak, MTV'nin çevreye duyarlılığı sınırlıdır (Jamali, 2007, s. 331).

4.3. ÇEVRE VERGİLERİNİN UYGULANABİLİRLİĞİ VE ÇEVRE VERGİLERİ ALGISI

Çevre vergileri, ekonomik faaliyetlerin çevresel etkilerini içselleştirmek ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek amacıyla uygulanan vergi türleridir. Bu vergilerin, çevre kirliliğini azaltmak, doğal kaynakları korumak, atıkları yönetmek ve çevresel zararları en aza indirmek gibi hedefleri söz konusudur.

Ekonomik faaliyetler sırasında ortaya çıkan çevresel etkiler, genellikle maliyetlerin dışsallaştırılması sonucu topluma yansımaz. Çevre vergileri, bu etkilerin ekonomik aktörler tarafından içselleştirilmesini sağlayarak, doğru fiyat sinyalleri verir ve çevresel maliyetleri azaltmaya teşvik eder. Ferhatoğlu (2003: 2-3)'na göre Çevrenin korunması ve çevre kirliliği zararlarının azaltılması için uygulanan çevre vergilerinin bazı önemli özellikleri vardır: Bunlar;

- Çevre vergileri çevreyi kirleten mal, hizmetin maliyetini artırır.
- Çevre vergileri üretici ve tüketicileri çevreyi kirletmeyen faaliyetlere yönlendirir.
- Yeni üretim tekniklerinin geliştirilmesine yönlendirerek ar-ge faaliyetlerine katkı sağlar.
- Vergi gelirleri artırarak işgücü ve sermaye üzerindeki vergi yükünün azaltılmasıyla ekonomiye pozitif katkıda bulunur.

Çevre vergileri, doğal kaynakların sürdürülebilir şekilde kullanılması ve korunması için çevre vergileri önemli bir araçtır. Örneğin, orman ürünlerinin, su kaynaklarının veya madenlerin kullanımı üzerindeki vergiler, bu kaynakların sürdürülebilir şekilde yönetilmesini teşvik eder. Su ve hava kirliliği gibi çevresel zararların azaltılması amacıyla çevre vergileri uygulanabilir. Örneğin, atık su deşarjlarına bağlı olarak alınan çevresel hasar vergileri, kirliliği azaltıcı önlemler alınmasını teşvik eder. Ambalaj atıkları, elektronik atıklar gibi atık yönetimi için yapılan harcamaları finanse etmek üzere çevre vergileri alınabilir. Bu vergiler, geri dönüşümü teşvik eder ve atık yönetim sistemlerinin geliştirilmesine katkı sağlar. Enerji kaynaklarına ve enerji tüketimine bağlı olarak çevresel etkileri azaltmak amacıyla enerji ve karbon vergileri uygulanabilir. Bu tür vergiler, enerji verimliliğini artırmayı teşvik eder ve düşük karbonlu teknolojilere geçişi hızlandırır (Çağlar ve Acar, 2013: 12).

Çevre vergileri, çeşitli ülkelerde farklı biçimlerde uygulanabilir ve vergi oranları, vergilendirme kapsamı ve vergilendirme yöntemleri ülkeye özgü olarak değişebilir. Ancak temel amaçları, ekonomik faaliyetlerin çevresel sürdürülebilirliğini sağlamak ve çevresel maliyetleri içselleştirmektir. Çevre vergilerinin başarısı, uygulandığı politika hedeflerine ne kadar etkili bir şekilde ulaşıldığı ile ölçülmelidir. Başarılı çevre vergileri ise, çevresel etkileri azaltmak veya önlemek, uygulandığı sektörde veya faaliyet alanında çevresel iyileşme sağlamakta etkili olmalıdır. Örneğin, hava kirliliğini azaltmak için enerji kaynakları üzerinde uygulanan vergiler, emisyonları azaltma konusunda başarı sağlamalıdır. Verginin uygulanma şekli, gelir dağılımı ve sektörel etkiler göz önüne alınarak tasarlanmalıdır. Vergi yükü, sosyal adalet ilkelerine uygun olarak dağıtılmalı ve ekonomik aktörler üzerinde dengeli bir şekilde dağıtılmalıdır (Tanrıvermiş,1997: 3).

Çevre vergilerinin başarısında, kamuoyunun destek ve kabulü önemlidir. Verginin amacı ve uygulama yöntemleri hakkında toplumun bilgilendirilmesi ve katılımı, verginin etkinliğini artırabilir. Verginin etkinliği, uygulama ve yönetim yetkinliği ile de ilişkilidir. Vergi toplama ve denetim süreçleri etkili bir şekilde yönetilmeli ve verginin amacına ulaşmasını sağlayacak düzeyde olmalıdır. Başarılı çevre vergileri, belirli bir politika hedefine ulaşmak için tek başına kullanılabileceği gibi, diğer politika araçlarıyla birlikte entegre edilerek daha güçlü sonuçlar elde edilebilir. Örneğin, çevresel teknoloji teşvikleri veya yenilikçi finansman mekanizmalarıyla desteklenen vergi politikaları, çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine daha etkili bir şekilde ulaşılmasını sağlayabilir (Hanson ve Sandalow, 2006: 3-4)

Türkiye’de vergi politikası doğrudan ve dolaylı vergilerin üzerine kuruludur ve OECD ülkelerinin aksine dolaylı vergiler dolaysız vergileri domine etmektedir. Doğrudan vergilerin oranının daha yüksek olmasının vergi tahsilatının etkinliği sağlamak ve gelir dağılımındaki eşitsizlikleri azaltmak gibi nedenleri vardır. Türkiye’nin vergi tahsilat süreçlerinin iyileştirmesi, vergi kaçakçılığıyla mücadele, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin azaltılması şüphesiz vergi adaleti açısından önemli olacağı gibi, verginin algılanması sürecinde de önemli bir faktördür. Dolaylı vergiler ise tüketim üzerinden alındığı ve geniş bir tüketici tabakasına yaygın olduğu için yüksektir. Türkiye gibi sürekli olarak hem faiz dışı hem de faiz dahil bütçe açığı veren bir ülkede dolaylı vergiler hazine ve kamu maliyesi için önemli bir rol oynamaktadır (Morran ve Nellor,1994: 9)

Çevre vergilerinin vatandaş tarafından onaylanması, önleme ve denetim açısından mükelleflerin tutumları oldukça önemlidir. Bundan dolayı çevrenin korunması için

kamuoyu ile şeffaf bir bilgi paylaşımı ile çözüm önerileri belirlenmelidir (Özdemir, 2009: 23).

Çevre vergisi mükellefleri, ödedikleri çevre vergilerin kirliliğin önlenmesi amacıyla yürütülen kamu hizmetlerine yeterli ve etkili bir şekilde dönüştüğünü görmek isterler. Vergi gelirlerinin etkin bir şekilde kullanılması, vatandaşların vergi sistemi ve vergi politikalarına olan güvenini artırabilir. Çevre vergisi politikaları hakkında vatandaşların bilgilendirilmesi ve katılımı, vergi algısının olumlu yönde gelişmesine katkı sağlayacaktır. Şeffaf bir vergi yönetimi, vergi mükelleflerinin sisteme olan güvenini artırabilir. Çevre vergisi algısı, toplumun genel sosyo-kültürel yapısı ve vergiye karşı geliştirdiği tutumlarla da şekillenir. Vergi ödeme kültürü ve vergilendirme geleneği, vergi algısını etkileyebilecektir. Türkiye’de çevre vergilerinin yönlendirici ve denetleyici, bilinç yükseltici, kaçağı azaltıcı bir rol oynamasına ihtiyaç vardır. Çevre vergileri direkt çevre kirliliğini azaltmak ve mücadele etmek amacıyla çıkarılmış olsalar da etkinlikleri tartışılır durumdadır. Çevre vergilerinin konusu, tarifesi ve mükellefi açısından bakıldığında, çevre kirliliğini önlemekten çok, yerel yönetimlere gelir sağlama hedefine; sosyal amaçtan çok mali amaca hizmet ettiği söylenebilir (Üyümez,2016: 433).

İKİNCİ BÖLÜM

ÇEVRE VERGİLERİ ALGISINA YÖNELİK BİBLİYOMETRİK AĞ ANALİZİ

20. Yüzyıldan itibaren tartışılmaya başlanan çevre sorunları konusu, günümüzde de önemini artırarak devam ettirmektedir. Devletlerin teknolojik ve ekonomik ilerlemeler ile refah düzeyinde artışı öncelemeleri sonucunda ortaya çıkan çevre problemleri uzun yıllar göz ardı edilmiştir. 1970’li yıllardan itibaren doğal dengenin bozulmasına yol açan hızlı toprak kaybı, canlı türlerinin yok olması, hava, su, toprak kirliliği, asit yağmurları, açlık, yoksulluk, radyoaktif kirlenme, iklim değişikliği ve küresel ısınma gibi tüm dünyayı saran çevre sorunlarının farkındalığı, ulusal ve uluslararası çözüm önerileri ve iş birliği konularını gündeme getirmiştir. Çevre sorunlarının çözümünde, sürdürülebilir bir çevre politikası oluşturmada hükümetlerin uyguladıkları politika araçlarından biri de çevre vergileridir.

Toplumsal bütünlüğün simgesi sayılan devlet kurumunun devamlılığında vergiler, en önemli ana kaynak özelliğini günümüz toplumlarında da muhafaza etmektedir. Toplumdaki her bireyin vergisel mükellefiyetini yerine getirmede vergiyi algılama durumu, bilinç düzeyi ve tutumları farklılık göstermektedir.

Avrupa Birliği’nde 1972 yılında 1. Eylem planıyla gündeme gelen ve izleyen çalışmalarla kapsamı ve uygulama alanı genişletilen çevre vergileri, Türkiye’de AB’de olduğu gibi uygulama alanı bulamamıştır. ÖTV, MTV ile çeşitli harçlardan başka, “çevre temizlik vergisi” çevrenin korunmasına yönelik olarak uygulanan nedeysse tek vergi çeşididir. AB ile kıyasladığımızda, AB’de çevre vergilerinin yönlendirici ve denetleyici özelliğine istinaden Türkiye’de mali amacın ağırlıkta olduğu görülmektedir.

Bibliyometrik analizler akademik çalışmalara dair teknik özelliklerin ortaya çıkarılmasını sağlayan çalışmalardır. İstatistiki verilerle çalışma konusuna özgü olarak yazarların kaynakların, atıfların incelenmesine olanak sağlarlar. (Bozkurt ve Çetin, 2016: 232). Gelir vergisi mükelleflerinin çevre vergileri konusundaki algılarını ölçmeyi esas alan bu çalışmanın bu bölümünde çevre vergilerine dair literatür incelemesinden sonra, 2010-2024 arasındaki vergi algısı, çevre algısı ve çevre vergisi algısı ile ilgili ulusal ve uluslararası çalışmalar, atıf ve yayın sayıları, belge türleri, ülkeleri, yazarları, kurum ve ülke iş birlikleri ve anahtar kelimeler gibi belirlenen çeşitli ölçütler değerlendirilerek bibliyometrik ağ haritaları sunulmaktadır.

1. TEORİK ÇERÇEVE VE LİTERATÜR İNCELEMESİ

Bilim alanındaki çalışmaların sınırsız arttığı günümüzde erişilen bilgilerin yığınlar haline gelmesini engelleyip sınıflandıran bibliyometrik analiz yöntemi, bilim insanları tarafından sıklıkla tercih edilmektedir (Gürler, 2022: 53-66).

Bibliyometrik analiz yöntemi, çalışmacının seçtiği alan ve dönemde, Web of Science, Scopus ya da PubMed gibi bilimsel ağda bulunan yayınlara dair veriler kullanılarak, belirtilen alandaki eserler ve bu eserler arasındaki ilişkinin ölçüldüğü matematiksel ve istatistiksel veri analiz yöntemidir (Roemer RC, 2015: 21.)

Bibliyometrik analiz ile elde edilen veriler, geçmişten günümüze yapılan çalışmalar arasında bir bağ oluşturarak araştırma konusunun tüm detaylarıyla gözler önüne serilmesine olanak tanımaktadır. Mevcut literatür taramalarından en büyük farkı, zaman ve emekten tasarruf edilerek bilimsel verilerin haritalarla sunulmasıdır. Bundan dolayı bibliyometrik analiz yöntemi, verimli çalışmalar ortaya konulmasına fırsat oluşturmaktadır. E. W. Hulme, 1922’de istatistiki bibliyografya terimini ilk kez kullanmıştır. Hulm’a göre istatistiki bibliyografya, bilim ve teknoloji alanlarındaki çalışmalarda yazılı dokümanların sayılarak izah edilmesidir. Hulme’un istatistiki bibliyografya kavramına itiraz eden Pritchard, bu kullanımı yerinde bulmamıştır (Ukşul, 2016: 9-10). A. Pritchard, Hulme’un istatistiki bibliyografya kavramı yerine, bibliyometri kavramını kullanarak istatistik yazınlarıyla sosyal bilimler arasında olası bir karışıklığa engel olmak istemiştir (Avşar ve Serin, 2021: 95). Pritchard, Hulm’un tanımından neredeyse elli yıl sonra 1969 yılında yaptığı *Statistical Bibliography or Bibliometrics* adlı çalışmasında bibliyometrik analiz yöntemini ilk kez kullanarak bu alanda öncü olmuştur. (Broadus, 1987: 373). Pritchard, bibliyometrik analiz yöntemini, tüm yazışma araçlarının istatistiksel ve matematiksel usuller kullanılarak literatürün biçimlendirilmesi olarak ifade etmiştir.

Bibliyometrik analizi 1977’de Lancaster; yazarların, yayınların ve kaynakların biçimlerini araştırmak üzere farklı istatistiksel incelemelerin uygulanması olarak belirtirken; Diodato ve Gellatly, 1994’te verinin incelenmesinde yayıncılık ve iletişim sistemlerinin incelenmesinde matematiksel ve istatistiksel tekniklerin kullanıldığı bir yöntem olarak tanımlamışlardır. Bibliyometrinin kavramsal kökenine bakıldığında, Latince ve Yunanca kökenli *biblion*; kitap, *metricus*; ölçmek anlamına gelmektedir. Kitapların ölçümü olarak çevrilen bu tanımlamanın günümüzdeki karşılığı, kaynakların, kitapların, yayınların, tarihlerin sayılması ve ölçülmesi şeklinde daha da geliştirildiği

görülmektedir. İlerleyen zamanlarda yapılacak çalışmaların konusuna dair yol haritası oluşturan bibliyometrik analizler, araştırmacılara da çalışma rotası oluşturmaktadır. Farklı otoritelerce araştırılan ve incelenen konular, bibliyometrik analiz ile tespit edilebilmektedir (Bitirim Okmeydan, 2020: 586). Bibliyometrik analiz ile, farklı usullerle araştırılan konuların hangi ulullerle araştırıldığına dair de bilgiler edinilir. (Beşel ve Yardımcıoğlu, 2017: 134).

Bibliyometrik araştırmalarda analiz edilecek olan kavramlar; belgeler, anahtar kelimeler, yazarlar ve kaynak ağlarıdır. Bu ağlar tetkik edilerek araştırmanın ağı ve bağlantılarına dair bir bulguya varmak mümkün olacaktır. Bibliyometrik analizler, haritalama ve kümeleme usulleriyle çalışmanın bilimsel yazındaki konu ve araştırma alanlarının neler olduğunu, birbirleriyle ilişkilerini, zaman içindeki gelişme durumunu gözler önüne sermektedir. Bibliyometrik araştırmaların haritalandırma ve kümeleme yöntemlerinde kullandıkları bir program da VOSviewer programıdır. VOSviewer programı ile bibliyometrik harita ve kümeler kolaylıkla ve yüksek ölçekte verileri işleyebilmekte, bunları anlamlı verilere dönüştürebilmektedir (van Eck and Waltman, 2010: 523).

Okubo'nun yaptığı tasniflerle tarih biliminde, sosyal bilimlerde, dokümantasyon çalışmalarında, bilim politikasında bibliyometrik çalışmalardan yararlanılmasına katkıda bulunmuştur. (Okubo, 1997: 9):

Bibliyometrik analize dair yayınların dağılımı, yazar sayısı ve kelimelerin verimliliği gibi alanlarda çeşitli yasalar bulunmaktadır. 1934'te Bradford'un ortaya koyduğu kuram, tespit edilen konulardaki makalelerin dergilerdeki yaygınlığını yahut dağılımını analiz etmektedir Böylece Bradford Yasasına göre çekirdek kaynak ortaya çıkarılabilmektedir. Bu yasa ile belirlenen konulardaki akademik çalışmaların yayınlandığı kaynaklar hakkında sonuca varılabilmektedir. Price, akademik yayınların yarısının, yayınlayan bilim insanlarının toplam niceliğinin kareköküne eşit sayıda bilim insanı tarafından ortaya konulduğunu belirtmektedir. Zipf Yasası yahut verimlilik yasası ise kelime sıklığı ile ilgili olup, kelimelerin bilimsel çalışmalardaki sayılarına göre azalarak sıralandığı, kelimelerin kullanım sayısının halihazırdaki sıralamasıyla zıt orantılı olduğunu ortaya koymuştur. Kelimelerin bu şekilde sıralanmasında kelime sayıları ve kullanılma yoğunluğu arasında bir ilişki söz konusudur (Erar, 2002: 115). Lotka Yasası da belirli konularda yayınları olan yazarlarla alakalı olup, yazarların yazılarının oransal analizini içerir (Hertzal, 1987: 12).

Bibliyometrik analiz, literatürdeki her alan için uygulanabilirliği olan bir yöntemdir. Çalışmamızda çevre/vergi/çevre vergileri literatüründe bibliyometrik analizin uygulandığı bazı spesifik çalışmalar Tablo 1’de tarafımızca derlenmiştir.

Tablo 1. Çevre Vergisi Literatüründe Bibliyometrik Analizin Uygulandığı Örnek Çalışmalar

Yazar-Dönem	Tür	Yayın Adı	Yayın Yeri	Yayının Amacı	Ulaşılan Bulgular
Ayşe Gül Gök Oğuzhan Çarıkçı (2022)	Makale	Çevre Muhasebesi Konulu Çalışmaların Bibliyometrik Analizi	Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi	1991-2022 döneminde çevre muhasebesi ile ilgili yapılan çalışmaların çeşitli ölçütlere göre dağılımını sunmaktır.	Çevre muhasebesi konusundaki araştırmalar; dergi, yıl, sayfa aralığı, yazar sayısı, ilgili kurumlar, anahtar kelime, atıf, metot çerçevesinde değerlendirilmiştir.
Necan Aydın Dilek Göze Kaya (2023)	Makale	Literatürdeki STIRPAT, EKC, Çevre Vergisi Konularına Yönelik Çalışmaların Bibliyometrik Ağ Analizi*	Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	STIRPAT, EKC ve çevre vergileri üzerine yapılan çalışmaların bibliyometrik ağ analizinin çıkarılmasıdır.	Analizde en etkili ülkeler, yazar, dergi ve atıf ağları da incelenmiştir (1980-2022 yılları arası “STIRPAT, EKC ve Çevre Vergisi” dahilindeki çalışma sayısı toplam 9002 olarak tespit edilmiştir).
Hamdi Furkan Günay (2023)	Makale	Vergi Uyumlu Konusundaki Makalelerin Web of Science Veri Tabanına Dayalı Bibliyometrik Analizi	International Journal of Public Finance	Vergi uyumu alanında yayın yapan en etkili dergi, yazar, ülke, iş birliği durumları, kelime analizleri gibi bibliyometrik göstergeler sunulmasıdır.	Çalışmanın vergi uyumunu araştırma alanında genel tabloyu ortaya koymak amaçlanmıştır.
Gülizar Çakır Sümer (2022)	Makale	Farklı Disiplinler Açısından İklim Değişikliği Sorunu: Lisansüstü Tezler Üzerinden Bibliyometrik Bir İnceleme	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi	İklim değişikliğine dair tez çalışmalarının bibliyometrik analiz ile farklı parametrelere göre incelenmesi	Sosyal bilimler ve fen bilimlerindeki farklı disiplinler içerisinde iklim değişikliği konusunun yer bulduğu ifade edilmiştir.
İbrahim Durmuş İlknur Gücüyeter (2024)	Makale	Karbon ayak izi ve yeşil organizasyon kavramlarına yönelik bibliyometrik araştırmalar	Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi	Karbon ayak izi ve yeşil organizasyon konularında kavramlar, Kavramların ilişkileri, yıllara göre popüler kelimeler, ülkeler, yazarlar araştırma oranlarına açıklık getirmektir.	Karbon ayak izi ve yeşil organizasyon araştırmalarının, karbon ayak izinde sürdürülebilirlik ve iklim değişikliği kavramlarının vurgulandığı ve popüler çevre kavramlarının son zamanlarda sıklıkla kullanıldığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 1 (Devam). Çevre Vergisi Literatüründe Bibliyometrik Analizin Uygulandığı Örnek Çalışmalar

Yazar-Dönem	Tür	Yayın Adı	Yayın Yeri	Yayının Amacı	Ulaşılan Bulgular
Banu Özüşen Erkan Kadir Şimşek (2023)	Makale	Yeşil Kriminolojinin Bibliyometrik Bir Profili ve Turizme Yansımaları	Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi	1990'lardan itibaren yeşil kriminoloji konusunda araştırma faaliyetlerinin bibliyometrik yöntemle değerlendirmesi ve turizme yansımaları	Yeşil kriminoloji ve turizm ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde bu alanda 4 adet çalışmanın olduğu, alandaki eksikliği göstermektedir.
Ali Altınbay Hülya Durak (2022)	Makale	Çevre Muhasebesi, Yeşil Muhasebe ve Karbon Muhasebesi Kavramları Hakkında Yazılan Makalelerin Bibliyometrik Analizi	International Journal of Applied Economic and Finance Studies	Çevre muhasebesi, yeşil muhasebe ve karbon muhasebesi kavramları üzerine yazılan makalelerin bibliyometrik analizinin yapılmasıdır.	Türk literatüründe çevre muhasebesi hakkında yapılan ilk çalışmanın 1998'de, yeşil muhasebe hakkında 2002'de ve karbon muhasebesi hakkında ise ilk kez 2012'de çalışmalar yapıldığı bulgusuna ulaşılmıştır.
Özlem Sökmen Gürçam Ahmet Tekin	Makale	VERGİ AFFI KONUSUNDA YAPILMIŞ AKADEMİK ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ	Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	Vergi affı ile ilgili 1952-2020 döneminde uluslararası literatürdeki yayınların bazı değişkenler ile incelenmesi ve bibliyometrik analizi ortaya konulmaktadır.	Vergi afları ile ilgili yapılan çalışmalar son yıllarda artma eğiliminde olsa da sayıca az olduğu, uluslararası literatürde Türk yeterli çalışmalarının olmadığı sonucuna varılmıştır.
Ufuk Karakuş Recep Polat (2021)	Makale	Çevre Eğitimi Alanındaki Makalelerin Web Of Science Veri Tabanına Dayalı Bibliyometrik Analizi (Bibliometric Analysis of Articles in Environmental Education Based on Web Of Science Database)	JOURNAL OF ANATOLIAN CULTURAL RESEARCH (JANCR)	Çevre eğitimi alanında yayınlanan bilimsel makalelerin bibliyometrik göstergeler açısından analiz edilerek eğilimlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.	1977-2020 dönemindeki analizlerde 2629'unun çevre eğitimi ile ilgili olduğu; çevre eğitimi ile ilgili en yaygın yayın türünün 1660 çalışma ile makaleler olduğu, makalelerin %62'sinin son altı yılda yayınlandığı gibi bulgulara ulaşılmıştır.
Hafize Nurgül Durmuş Şenyapar, Ümit Çetinkaya, Ramazan Bayındır (2024)	Makale	Yenilenebilir Enerji Teşvikleri ve Türkiye için Gelecekteki Etkileri: Karşılaştırmalı Bibliyometrik Analiz.	Journal of Polytechnic	Yenilenebilir enerji kullanımı ile akademik üretim arasındaki bağlantı incelenmiştir.	Yenilenebilir enerji yatırımları arttıkça akademik üretimin de niceliksel olarak arttığını ortaya konulmuştur.

2. YÖNTEM

Bilim alanındaki çalışmaların yazarları, yazar atıf ağları, başlık ve anahtar kelime ölçütleri ile her konuda bibliyografik veriyi inceleyen bir veri tekniği olan bibliyometri ve belirlenen bir alandaki bilimsel çalışmaların analizini ve görselleştirilmesini içeren bibliyometrik haritalama, program veya yazılım temeline dayanan analiz tekniği olup, bilimsel çalışmaların kuramsal, toplumsal yahut bilimsel yapısını, sürecini ve gelişim sürecini görsel verilerle sunmayı hedeflemektedir. VOSviewer programı literatürün geneline yönelik yapılan bibliyometrik araştırmalarda yeni bir soluk ve düzen getirerek, yazarların alan hakimiyetini artırmakta ve yapılacak olan çalışmalara yol gösterici olabilmektedir.

Tablo 2. VOSviewer Akış Şeması

Adım 1 -Arama Kriterlerinin Seçilmesi, (Anahtar Kelimeler)	Adım 2 Verilerin Derlenmesi	Adım 3 Araştırma Kısıtlarının Belirlenmesi	Adım 4 Sonuçların Analiz Edilmesi ve Yorumlanması
---	--------------------------------	--	--

Kaynak: Ruiz-Real, Uribe-Toril vd., 2018: 3

Bu kapsamda çevre vergilerinin bibliyometrik ağ analizi için bir takım arama kısıtları oluşturulmuştur. Bu kısıtlar; “tax perception”, “environmental tax perception”, “vergi algısı” ve “çevre vergisi algısı”dır. Bu kavramlar kullanılarak Wos’ta yapılan taramalar sonucu 2201 adet bilimsel yayına ulaşılmıştır.

Bu çalışma ile çevre vergileri literatürü incelenmektedir ve alanında özgün bir perspektif kazandırması beklenmektedir.

3. BİBLİYOMETRİK ANALİZ VE BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde çevre vergisi çalışmalarının atıf ağı, kaynaklardaki atıf ağı, kurum ağı ve anahtar kelime haritaları incelenmiş olup, Web of Science veri tabanından elde edilen bulgular Vosviewer programı yardımıyla görselleştirilerek sunulmaktadır.

3.1. WEB OF SCIENCE VERİ TABANINDA ÇEVRE VERGİLERİ ALANINDAKİ MAKALELERİN ANALİZLERİ VE BULGULAR

Çevre vergisi alanında 2010-2024 dönemlerinde makalelerin analizleri; yayın yılları, kurumlar, yazarlar, ülkeler ve anahtar kelimeler üzerinden incelenmiştir.

3.1.1. Araştırmaların Yıllara Göre Analizi

evre vergisi alanında 2010-2024 yılları arasında yapılan çalışmalar erişime açık olan makaleler arasından Web of Science veri tabanında taranmıştır. Tablo 3'te verilen bulgular, evre vergisi alanındaki araştırmaların yıllara göre nasıl bir gelişim gösterdiğini belge sayılarıyla analiz etmektedir. Bu alanın zaman içinde nasıl bir ilgi gördüğü ve araştırmaların yoğunlaştı, dönemleri ile ortaya konulmaktadır.

2010-2013 Dönemini evre vergileri alanındaki yavaş başlangıç dönemi olarak nitelendirdiğimizde; 2010 yılında 65 belge yayımlanmış olup, bu sayı 2011'de 52'ye düşmüştür. Bu dönemde evre vergisi konusundaki araştırmaların henüz başlangıç aşamasında olduğu ve sınırlı bir ilgi gördüğü söylenebilir. 2012 yılı itibarıyla araştırma sayısı artmaya başlamış ve 93 belge ile belirgin bir artış görülmüştür. Bu trend, 2013 yılında 97 belge ile devam etmiştir.

2014-2017 Döneminde evre vergileri alanındaki çalışmalarda istikrarlı bir artış olduğu görülmektedir. 2014 ve 2015 yıllarında belge sayısı 112'de sabit kalmıştır ki, evre vergisi konusunda giderek artan istikrarlı bir ilgi söz konusudur. 2016 yılında 118 belge ile küçük bir artış yaşanırken, 2017 yılında bu sayı 153'e çıkmıştır. Bu dönem, evre vergisi konusunun daha geniş bir kitle tarafından araştırıldığını ve alanın daha fazla dikkat çektiğini göstermektedir.

2023 yılında belge sayısı 2022'nin ardından 215'e düşmüştür. 2024 yılı henüz tamamlanmamış olduğu için (50 belge yayımlanmış), bu yılın veri seti tam değildir.

Tablo 3'te evre vergisi alanındaki araştırmaların kısıtlanan yıllara göre analizi verilmektedir.

Tablo 3. evre Vergisi Araştırmaların Yıllara Göre Analizi

Yayın Yılı (source)	Belge Sayısı Documents
2010	65
2011	52
2012	93
2013	97
2014	112
2015	112
2016	118

Tablo 3 (Devam). Çevre Vergisi Araştırmaların Yıllara Göre Analizi

Yayın Yılı (source)	Belge Sayısı Documents
2017	153
2018	168
2019	177
2020	217
2021	219
2022	250
2023	215
2024	50

3.1.2. Kurum Analizi ve Ağ Haritası

Çevre vergisi alanında 2010-2024 yılları arasında en fazla yayın üreten ilk on kurum, belge sayısı, alıntı sayısı ve iş birliği analizi Tablo 4'te gösterilmektedir. Tabloya bakıldığında Viyana Üniversitesinin 25 yayın ve 217 iş birliği sayısı ile, Amsterdam Vrije Üniversitesinin 579 alıntı sayısı ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Cicero yalnızca bir belge yayımlamış olmasına rağmen, bu belge yüksek bir alıntı sayısına (181 alıntı) sahiptir ki bu bulgu, Cicero'nun tek bir çalışmasının bile alan üzerinde güçlü bir etki yarattığını göstermektedir.

Vienna Üniversitesinin, çevre vergisi araştırmalarında hem belge sayısı ve alıntı sayısı hem de toplam bağlantı gücü açısından lider durumda olmasını; bu kurumun çevre vergisi literatüründe önemli bir etkiye sahip olması ile açıklamak mümkündür. Amsterdam Vrije Üniversitesinin ise en yüksek alıntı sayısına sahip olması, yayımlanan çalışmalarının diğer araştırmacılar tarafından geniş çapta referans alındığını göstermektedir. Yale ve Gothenburg Üniversitelerinin alıntı sayısı ve toplam bağlantı gücü açısından öne çıkmaları da bu kurumların çevre vergisi alanındaki etkilerini göstermektedir.

Bu bulgular, kurumların çevre vergisi alanındaki etki düzeylerini değerlendirmek için kullanılabilir.

Tablo 4. Çevre Vergisi Araştırmaların Kurumlara Göre Analizi

Kurumlar (organization)	Belge Sayısı Documents	Alıntı Sayısı (Citations)	Toplam Bağlantı Sayısı Total Link Strength
Univ Vienna	25	440	217
Univ Gothenburg	14	400	135

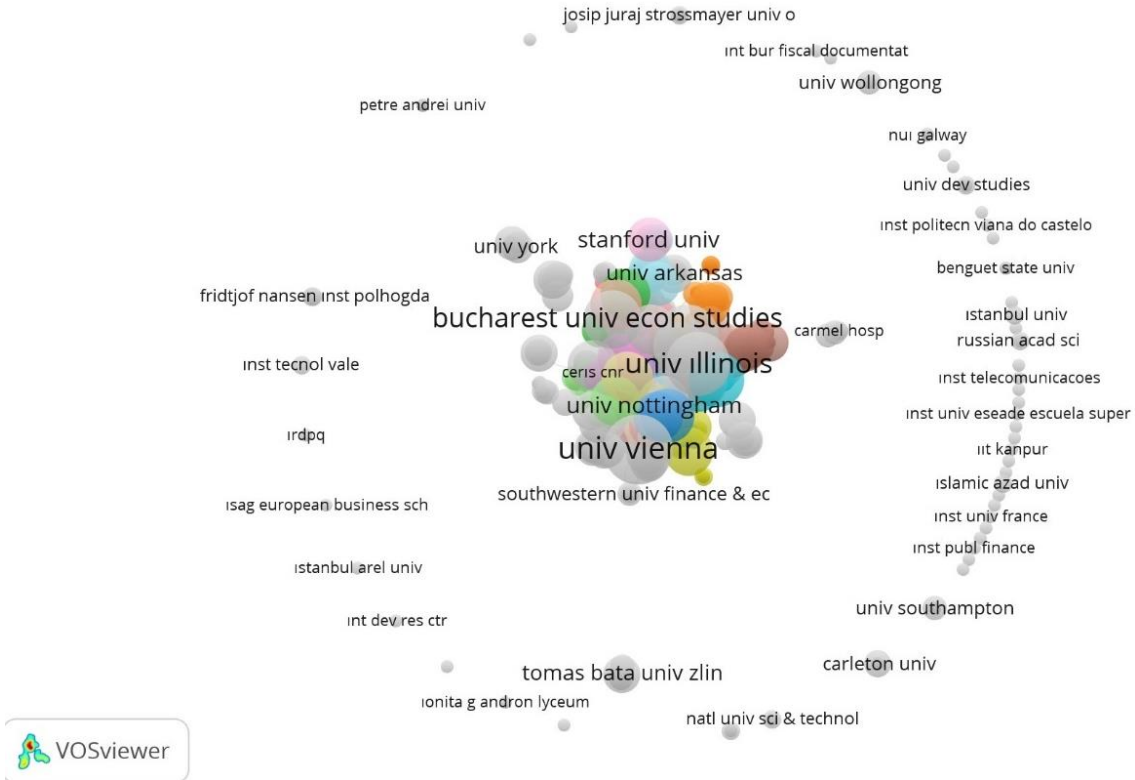
Tablo 4 (Devam). Çevre Vergisi Araştırmaların Kurumlara Göre Analizi

Kurumlar (organization)	Belge Sayısı Documents	Alıntı Sayısı (Citations)	Toplam Bağlantı Sayısı Total Link Strength
Leibniz Univ Hannover	8	141	124
Luea Univ Technol	5	158	101
Cicero	1	181	92
Vrije Univ Amsterdam	20	579	88
Univ Wurzburg	7	75	84
Yale Univ	13	411	81
Univ Leeds	10	78	74
Univ Magdeburg	5	79	71

Çevre vergisi konusunda kurumların kendi aralarındaki iş birliği Şekil 1’de gösterilmektedir. Bu tür bir harita, hangi kurumların birbirleriyle daha fazla etkileşimde bulunduğunu, hangi kurumların merkezi roller üstlendiğini ve araştırma ağlarındaki bağlantıların yoğunluğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir. Merkezi kurumlar, ağın en güçlü etkileşim noktalarını oluştururlar ve bu kurumlar genellikle yüksek akademik üretkenlikleriyle ilişkilendirilirler. Harita üzerinde, kurumlar arasındaki bağlantıların çizgilerle/noktalama ile gösterilmesinde, bu çizgiler/noktalamaların kalınlığı veya yoğunluğu, iki kurum arasındaki iş birliğinin gücünü veya sıklığını gösterirken; kalın çizgi/noktalamalar, sıkı iş birliklerini veya çok sayıda ortak çalışmayı temsil ederken, ince çizgi/noktalamalar daha zayıf bağlantıları göstermektedirler. Haritada, diğer kurumlardan izole olan veya daha az bağlantıya sahip olan kurumlar da yer almaktadır. Bu kurumların çevre vergisi araştırmalarında daha bağımsız çalışıyor olduklarına veya sınırlı sayıda iş birliği yaptıklarına dair bir yorum yapmak mümkündür.

Bu tür bir ağ haritası, kurumların çevre vergisi araştırmalarında nasıl etkileşimde bulunduklarını anlamak ve gelecekteki iş birlikleri için stratejiler geliştirmek açısından son derece değerlidir.

Şekil 1. Kurum Ağı Haritası

3.1.3. Yazar Analizi ve Ağ Haritası

Tablo 5’teki yazar analizi çevre vergisi algıları alanında yapılan araştırmaların yazarlar açısından analizini sunmaktadır. Bu analiz, her bir yazarın yayımladığı belge sayısı, aldığı toplam alıntı sayısı ve toplam bağlantı gücünü göstermektedir. Bu bilgiler, yazarların çevre vergisi algıları konusundaki akademik etkilerini ve iş birliklerini anlamak için oldukça elverişlidir.

Tabloya göre Erich Kirchler, bu alanda en fazla belge yayımlayan yazardır (20 belge). Bu, Kirchler'in çevre vergisi algıları konusunda oldukça üretken olduğunu ve bu alanda literatüre önemli katkılar sağladığını göstermektedir. Diğer yazarlar arasında ise her biri 2 belge yayımlayan yazarlar bulunmaktadır. Bu yazarlar arasında Agbarya, Abet, Attias, Samuel, Ben-Arye, Eran, Bhuyan, Saumitra S., David, Adi, Gamus, Dorit, Gressel, Orit, Hausner, David ve Laestadius, Linnea yer almaktadır. Bu yazarlar daha az sayıda belge yayımlamış olsalar da çalışmalarının alan üzerinde belirli bir etki yarattığı söylenebilir.

Erich Kirchler, aynı zamanda en yüksek alıntı sayısına (416 alıntı) sahiptir. Bu, Kirchler'in çalışmalarının geniş çapta referans alındığını ve çevre vergisi algıları alanında etkili olduğunu gösterir. Diğer yazarlar arasında alıntı sayıları oldukça düşüktür. Agbarya,

Abet, Attias, Samuel, Ben-Arye, Eran, David, Adi, Gamus, Dorit, Gressel, Orit ve Hausner, David'den her biri 14 alıntılama sayısına sahiptirler. Bu durum, bu yazarların çalışmalarının sınırlı bir etki yarattığını, ancak belirli bir ilgi çektiğini göstermektedir. Bhuyan, Saumitra S. ve Laestadius, Linnea ise yalnızca 3 alıntı sayısına sahip olmaları, bu yazarların çalışmalarının literatürde henüz geniş çapta kabul görmediğini veya çalışmalarının yeni yayımlandığını gösterebilir.

Kirchler, Erich, diğer yazarlarla karşılaştırıldığında yüksek bir bağlantı sayısına (41) sahiptir. Bu, Kirchler'in çevre vergisi algıları alanında diğer yazarlarla yoğun iş birlikleri içinde olduğunu ve geniş bir akademik ağda yer aldığını göstermektedir.

Tablo 5. Çevre Vergisi Algıları Araştırmaların Yazarlara Göre Analizi

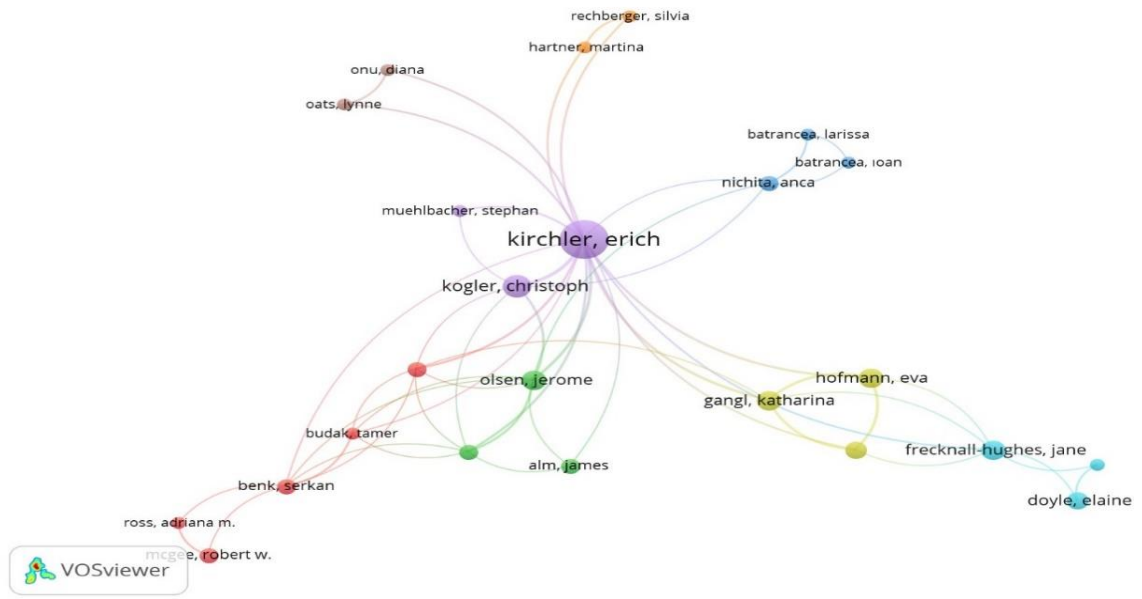
Yazar (author)	Belge (documents)	Alıntı Sayısı (citations)	Bağlantı Sayısı (total link strength)
Kirchler, Erich	20	416	41
Agbarya, Abet	2	14	18
Attias, Samuel	2	14	18
Ben-Arye,Eran	2	14	18
Bhuyan, Saumitra S.	2	3	18
David, Adi	2	14	18
Gamus, Dorit	2	14	18
Gressel, Orit	2	14	18
Hausner, David	2	14	18
Laestadius, Linnea	2	3	18

Çevre vergisi konusunda yazar iş birliği ağ haritası Şekil 2'de görülmektedir. Yazarların toplam alıntılama sayısının 5970, üretilen ortak çalışma sayısının 395 olduğu ve bu çalışmaların bir yazarın minimum 2 belge ve 1 alıntı sayısı ile eşiği karşıladığı, Vosviewer analizleri sonucunda ortaya çıkmıştır.

5970 alıntı, çevre vergisi konusunda yapılan çalışmaların akademik toplulukta geniş bir yankı uyandırdığını ve bu alandaki araştırmaların önemli bir etki yarattığını göstermektedir. Bu yüksek alıntı sayısı, çevre vergisi çalışmalarının diğer araştırmalar tarafından sıklıkla referans alındığını ve literatürde güçlü bir yer edindiğini göstermektedir. Alıntılar, yazarların akademik katkılarının ve çalışmalarının kalitesinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.

395 ortak çalışma, çevre vergisi alanında yazarlar arasında önemli bir iş birliği olduğunu göstermektedir. Bu, yazarların birbirleriyle etkileşime geçtiğini ve birlikte projeler yürüttüğünü ifade etmektedir. İş birliği, araştırmaların kalitesini artırabilir ve farklı perspektiflerin bir araya gelmesiyle daha kapsamlı sonuçlar elde edilmesine olanak tanımaktadır. Bu kadar yüksek sayıda ortak çalışma, çevre vergisi konusunun karmaşıklığı ve geniş kapsamı nedeniyle yazarların birlikte çalışmaya istekli olduğunu göstermektedir. VosViewer analizleri kullanılarak elde edilen bu veriler, yazarların akademik etkilerini ve birbirleriyle olan bağlantılarını anlamayı sağlamaktadır.

Şekil 2. Yazar İş Birliği Ağ Haritası

3.1.4. Araştırmaların Ülke Analizi ve Ağ Haritası

Tablo 6'daki sonuçlar, çevre vergisi alanındaki araştırmaların çeşitli ülkeler arasında nasıl dağıldığını, her ülkenin yayımladığı belge sayısını, aldığı alıntı sayısını ve toplam bağlantı gücünü göstermektedir. Bu veriler, çevre vergisi konusunda hangi ülkelerin daha aktif olduğunu ve bu alandaki akademik etkinin ortaya konulmasında yardımcı olmaktadır.

2010-2024 yılları arasında ABD (USA), 591 belge ile en yüksek belge sayısına sahip. Bu, ABD'nin çevre vergisi alanındaki araştırmaların en yoğun yapıldığı ülke olduğunu göstermekte, İngiltere (England), 187 belge ile ikinci sırada yer almaktadır. Bu, İngiltere'nin de bu alanda önemli bir araştırma katkısına sahip olduğunu gösterir. Almanya (Germany), 137 belge ile üçüncü sıradadır. Diğer ülkelerden bazıları daha düşük belge sayılarına sahip, örneğin, Avusturya (Austria) 40, Kanada (Canada) 102 ve İsviçre (Switzerland) 34 belgedir.

ABD (USA), 12.020 alıntı ile en yüksek alıntı sayısına sahiptir. Bu, ABD'deki araştırmaların çevre vergisi alanında en çok referans alınan ve etkili çalışmalara sahip olduğunu göstermektedir. İngiltere (England), 3.514 alıntı ile ikinci sıradadır, bu da İngiltere'nin de önemli bir akademik etki yarattığını göstermektedir. Almanya (Germany), 3.064 alıntı ile üçüncü sıradadır ve bu, Almanya'nın da bu alandaki araştırmalarının geniş çapta referans alınmaktadır.

ABD (USA), 510 bağlantı gücü ile en yüksek değere sahiptir. Bu, ABD'nin çevre vergisi araştırmalarında güçlü bir iş birliği ağına sahip olduğunu ve diğer ülkelerle yoğun etkileşim içinde olduğunu kanıtlar. İngiltere (England), 385 bağlantı gücü ile ikinci sıradadır ve Almanya (Germany), 254 bağlantı gücü ile üçüncü sıradadır. Bu ülkeler, çevre vergisi araştırmalarında güçlü iş birliği ağlarına sahip olan diğer ülkelerdir. Diğer ülkelerde ise toplam bağlantı gücü daha düşüktür. Örneğin, Kanada (Canada) 197, İsviçre (Switzerland) 164 ve Norveç (Norway) 137 bağlantı gücüne sahiptir.

Tablodaki bulgulardan, ABD'nin çevre vergisi alanında hem belge sayısı hem de alıntı sayısı açısından en yüksek değerlere sahip olduğu görülmektedir ki bu, ABD'nin bu alandaki en etkili araştırma merkezlerinden biri olduğunu ve çevre vergisi konusunda geniş bir akademik etki yarattığı sonucunu ortaya koyar. İngiltere, Almanya, Avusturya, İsviçre ve İsveç gibi Avrupa ülkeleri de önemli katkılarda bulunmuştur. Endonezya (Indonesia) gibi gelişen ülkeler, çevre vergisi araştırmalarında daha düşük belge ve alıntı sayısına sahiptir. Ancak, bu ülkelerin araştırmalara katkıları, gelecekte artış gösterebilir.

Tablo 6. Çevre Vergisi Araştırmaların Ülke Analizi

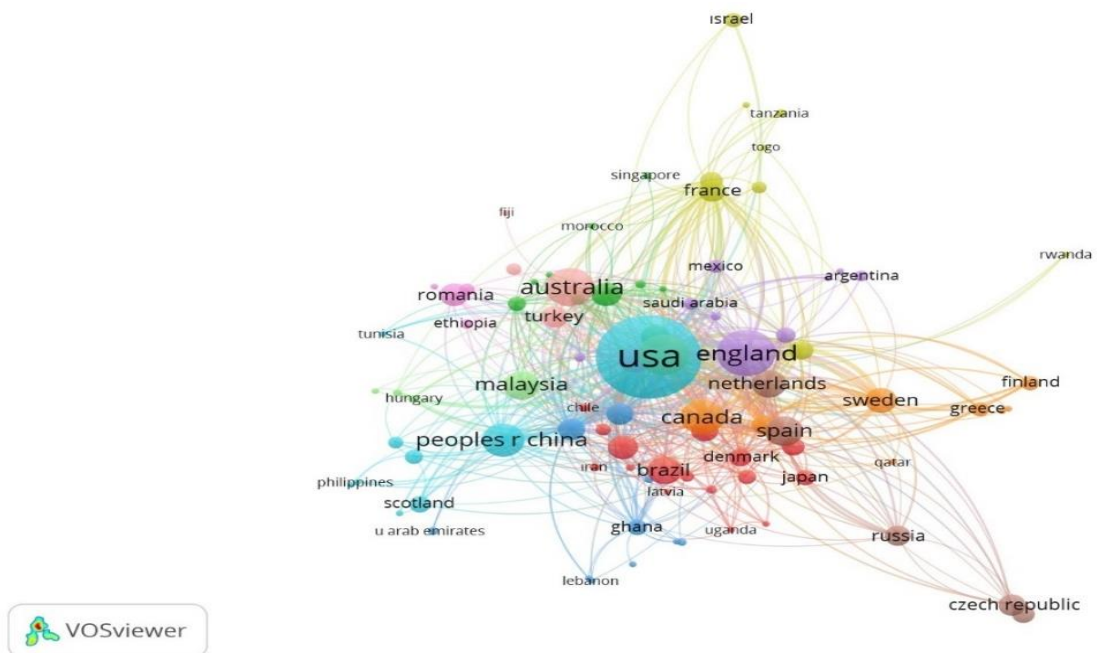
Ülkeler (Contry)	Belge Sayısı Documents	Alıntı Sayısı Citations	Toplam Bağlantı Gücü Total link Strength
USA	591	12.020	510
ENGLAND	187	3.514	385
GERMANY	137	3.064	254
AUSTRIA	40	1.130	212
CANADA	102	1.964	197
SWITZERLAND	34	1.215	164
NORWAY	32	720	137
SWEDEN	52	1.250	131
INDONESIA	41	277	118
NETHERLANDS	64	1.398	116

Şekil 3'te sunulan ülke iş birliği ağ haritası, çevre vergisi alanında ülkeler arasındaki iş birliği ve etkileşimleri görselleştirmektedir. Bu tür bir harita, hangi ülkelerin bu alanda birbirleriyle iş birliği yaptığını, ortak araştırma projeleri yürüttüğünü ve bilgi alışverişinde bulunduğunu anlamak için kullanılır. Haritada ülkeler arasındaki bağlantıların yoğunluğu, iş birliğinin ne kadar aktif olduğunu göstermektedir. Yoğun bağlantılar, iki ülke arasında sıkı bir akademik etkileşim ve ortak çalışma olduğunu gösterir. Örneğin, ABD ve Avrupa ülkeleri (İngiltere, Almanya, Hollanda) arasındaki yoğun bağlantılar, bu ülkelerin çevre vergisi konusunda sık sık iş birliği yaptığını ve bilgi alışverişinde bulunduğunu göstermektedir.

Haritada bazı ülkelerin merkezi bir konumda olması, bu ülkelerin çevre vergisi araştırmalarında önemli bir rol oynadığını ve birçok ülke ile iş birliği yaptığını gösterir. ABD ve bazı büyük Avrupa ülkeleri, genellikle bu merkezi rolü üstlenir. Merkezi ülkeler, genellikle araştırma ağı oluşturma ve diğer ülkelerle iş birliği yapma konusunda daha etkili olabilirler.

Haritada kenarda yer alan ülkeler, daha az sayıda bağlantıya sahip olabilirler. Bu, bu ülkelerin çevre vergisi araştırmalarında daha az iş birliği yaptığını veya daha izole olduğunu gösterir. Kenar ülkeler, akademik iş birliği ağlarını genişletmek için daha fazla fırsata ihtiyaç duyabilmektedirler. Gelişen ülkelerin de bu iş birliği ağına yer alıp almadığını görmek, küresel düzeyde çevre vergisi araştırmalarının kapsayıcılığını anlamak açısından oldukça önemlidir.

Şekil 3. Ülke İş Birliği Ağ Haritası

3.1.5. Anahtar Kelime Analizi ve Ağ Haritası

Anahtar kelime ağ analizi, bilimsel çalışmalarda kullanılan anahtar kelimelerin birbirleriyle ilişkilerini ve bu ilişkilerin yoğunluğunu anlamak için yapılır. Bu bağlamda verilen veriler, çevre vergisi alanındaki araştırmaların hangi anahtar kelimeler etrafında yoğunlaştığını ve bu anahtar kelimelerin birbirleriyle nasıl ilişkilendiğini gösterir. Anahtar kelime ağ analizinde bilimsel çalışmalarda kullanılan toplam 6132 anahtar kelimedenden 1042'sinin birbiriyle ilişkili olduğu, eşiği karşıladığı, bir anahtar kelimenin minimum tekrarlanma sayısının 2 olduğu tespit edilmiştir.

Çevre vergisi alanında yapılan araştırmalarda ilk on anahtar kelime Tablo 7’de verilmiştir. "Vergi uyumluluğu" anahtar kelimesi, 103 çalışma ve 245 iş birliği ile en yüksek öneme sahip olarak belirlenmiştir. Bu, "vergi uyumluluğu" konusunun çevre vergisi araştırmalarında önemli bir yere sahip olduğunu ve bu konunun geniş bir araştırma ağına yayıldığını gösterir. Bu kelimenin yüksek iş birliği sayısı, çok sayıda araştırmacının ve çalışmanın bu konuyu ele aldığını ve bu konunun önemli bir araştırma odak noktası olduğunu vurgulamaktadır.

Tablo 7. Çevre Vergisi Araştırmaların Anahtar Kelime Analizi

Anahtar Kelimeler (Keywords)	Olaylar (Occurrences)	Toplam Bağlantı Gücü (Total Link Strength)
vergi uyumluluğu (tax compliance)	103	245
vergi kaçırma (tax evasion)	78	202
vergilendirme (taxation)	70	182
yolsuzluk (corruption)	53	126
kamuoyu (public opinion)	48	116
güven (trust)	38	110
algı (perception)	45	109
iklim değişikliği (climate change)	42	97
vergi (tax)	34	93
vergiler (taxes)	30	82

Şekil 4’teki anahtar kelime haritası, çevre vergisi alanındaki araştırmaların anahtar kelimelerini görselleştirmekte ve bu kelimeler arasındaki ilişkileri göstermektedir. Bu tür bir harita, hangi anahtar kelimelerin sıkça kullanıldığını, hangi konuların birbirleriyle ilişkili olduğunu ve bu konuların nasıl bir araştırma ağı oluşturduğunu anlamak için yararlıdır. Örneğin, “vergi uyumluluğu” gibi büyük ve belirgin bir anahtar kelime, bu konunun çevre vergisi araştırmalarında önemli bir yere sahip olduğunu ve sıkça ele

Bu analiz, çevre vergisi alanındaki araştırmaların hangi tür yayınlarda yoğunlaştığını ve hangi yayın türlerinin daha yaygın kullanıldığını anlamak için önemlidir. Bu bilgiler, araştırma stratejilerinin ve yayın politikalarının şekillendirilmesinde yardımcı olabilir.

Tablo 8. Çevre Vergisi Araştırmaların Yayın Türü Analizi

Belge Türü (source)	Belge Sayısı (documents)
Makale (article)	1.874
Bildiri (proceeding paper)	173
Erken Erişim (early access)	52
Gözden Geçirilmiş Makale (review article)	50
Kitap Bölümleri (book chapters)	41
Yazılı Dokümanlar (editorial material)	4
Toplantı Özeti (meeting abstract)	3
Kitap (book)	1
Kitap İncelemesi (book review)	1
Veri (data paper)	1

3.1.7. En Etkili Dergilerin Analizi

Çevre vergisi alanında Web of Science veri tabanında analiz sonucu ilk on dergi Tablo 9’da görülmektedir. Bu tablo, çevre vergisi alanındaki en etkili dergilerin analizini sunmaktadır. Bu analiz, dergilerin belge sayısı, alıntı sayısı ve toplam bağlantı gücü gibi metrikleri içermekte ve her derginin bu alandaki etkisi ve önemi hakkında değerlendirmeye fırsat vermektedir.

Energy Policy ve Ecological Economics, sırasıyla 15 ve 14 belge ile en yüksek belge sayısına sahip dergilerdir. Bu dergiler, çevre vergisi araştırmalarında en fazla yer alan yayınlardır. Journal of Business Ethics ve Ejournal of Tax Research, sırasıyla 23 ve 25 belge ile yüksek belge sayısına sahip olduğunu ve bu dergilerin çevre vergisi araştırmalarında önemli rol oynadığını göstermektedir. Bu dergilerden; Ejournal of Tax Research (Vergi Araştırmalarının E Yolculuğu) 25 belge sayısı ile, Energy Policy (Enerji Politikası) 658 alıntılama sayısı ile ve Journal of Business Ethics (İş Ahlakının Yolculuğu)’in ise 57 ortak çalışma sayısı ile birinci sırada yer aldığı görülmektedir.

Energy Policy, 658 alıntı ile en yüksek alıntı sayısına sahiptir, bu da bu dergide yayımlanan çevre vergisi araştırmalarının geniş bir etki alanına sahip olduğunu ve sıkça

referans gösterildiğini; Ecological Economics, 608 alıntı ile yüksek bir alıntı sayısına sahip ve çevre vergisi konusundaki araştırmalara önemli katkılarda bulunduğunu göstermektedir.

Journal of Business Ethics ve Ejournal of Tax Research, sırasıyla 57 ve 51 toplam bağlantı gücü ile yüksek değerler ile çalışmaların geniş bir etki alanına sahip olduğunu ve çeşitli akademik ağlarla bağlantılı olduğunu göstermektedir. Climate Policy ve Ecological Economics, sırasıyla 49 ve 42 toplam bağlantı gücü ile yine etkili dergiler olarak öne çıkmaktadırlar. Journal of Economic Behavior ve Energy Research & Social Science gibi dergiler, daha düşük belge sayıları ve toplam bağlantı güçleri ile yer almakta, ancak yine de çevre vergisi alanında önemli katkılarda bulunmaktadır. World Development ve Public Health Nutrition, daha az belge ve alıntı sayısına sahip ve çevre vergisi konusunun daha az ele alındığı dergilerdir.

Tablo 9. Çevre Vergisi Alanındaki En Etkili Dergilerin Analizi

Kaynaklar/Dergiler (source)	Belge Sayısı (documents)	Alıntı Sayısı (citations)	Toplam Bağlantı Sayısı (total link strength)
Energy Policy	15	658	55
Journay of Business Ethics	23	316	57
Ejournal of Tax Research	25	178	51
Climate Policy	10	276	49
Ecological Economics	14	608	42
Journa of Economic Psychology	13	180	39
Public Health Nutrition	10	301	34
Journay of Economic Behavior	17	266	26
Energy Research&Social Science	7	110	24
World Development	8	373	22

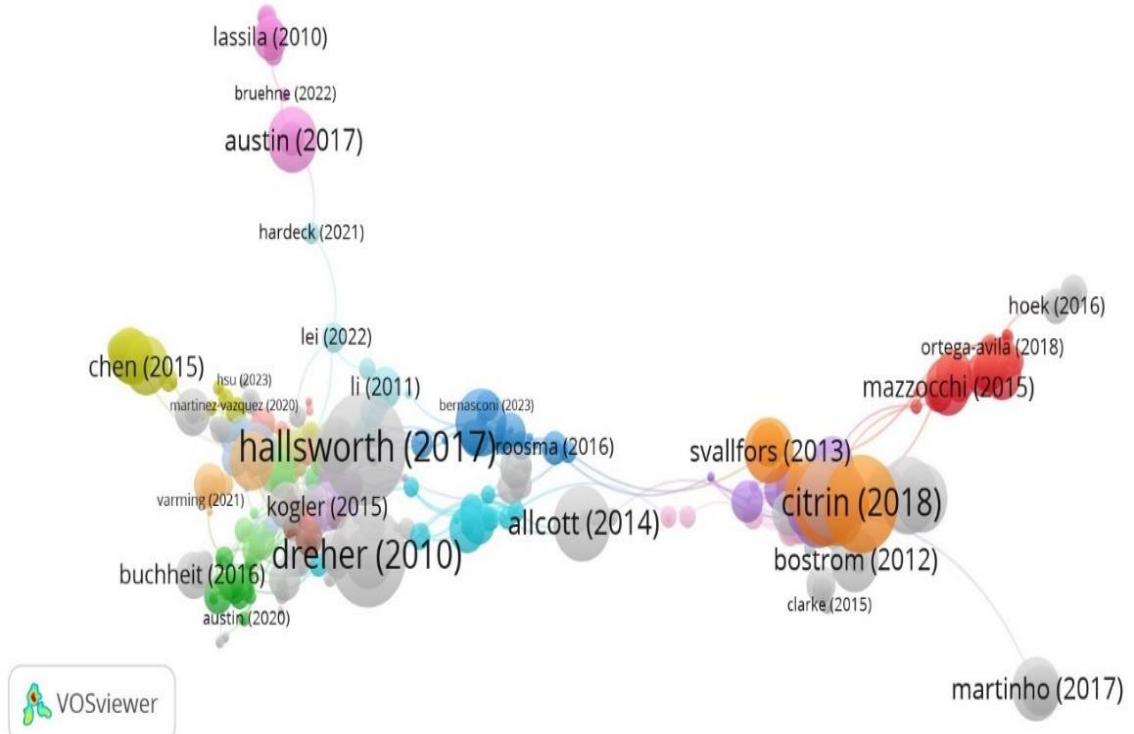
3.1.8. Atıf Ağı Kaynaklarda Atıf Ağı/Çalışmalarda Atıf Ağı Haritası

Şekil 5, çevre vergisi konusundaki 1000 ögeden en fazla atıf yapılan 519 ögenin bibliyometrik ağ haritasını göstermektedir. Bu harita, çevre vergisi alanındaki akademik literatürdeki önemli çalışmaların ilişkilerini ve etkileşimlerini görselleştirerek sunmaktadır.

Haritada belirgin şekilde merkezi konumda olan ögeler, genellikle en fazla atıf alan ve diğer çalışmalarla güçlü bağlantıları olan kaynakları temsil etmektedir. Bu ögeler, çevre vergisi literatüründe temel referans noktaları olarak kabul edilmektedir.

Merkezdeki ögeler ise araştırma topluluğu tarafından geniş çapta tanınmakta ve sıklıkla referans gösterilmektedir. Haritanın yoğun ve sıkı bağlı bölgeleri, bu ögelerin çevre vergisi araştırmalarında önemli bir rol oynadığını ve bu alandaki diğer çalışmalarla sıkı bir şekilde ilişkilendirildiğini gösterir. Haritada görülen kümeler veya gruplar, belirli alt alanlarda yoğunlaşmış araştırmaları veya benzer konulara odaklanmış çalışmaları göstermektedir. Bu görsel, çevre vergisi alanındaki çeşitli alt disiplinleri ve konuları anlamak için faydalıdır.

Şekil 5. Atıf Ağı Haritası

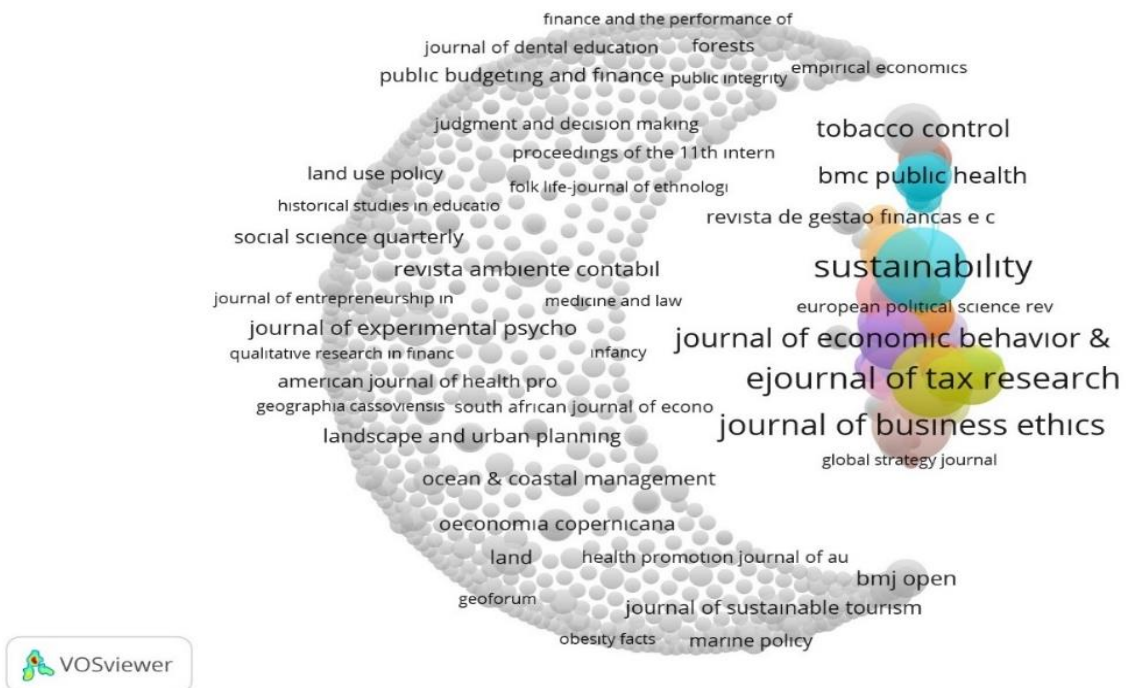

Şekil 6, çevre vergisi konusunda Web of Science veri tabanında taranan 1000 ögeden etkileşim içinde olan ve iş birliği yapan 322 kaynağın Vosviewer’da oluşturulan atıf ağı haritasını göstermektedir. Bu harita ile araştırma literatüründeki etkileşimler ve iş birliği ağları görselleştirilmiştir.

Haritada belirgin merkezî noktalar, yüksek sayıda atıf alan ve diğer kaynaklarla sıkı bir şekilde bağlantılı olan çalışmaları temsil etmektedir. Birçok kaynağın birbirleriyle çoklu bağlantılar kurması, bu kaynakların birbirlerini destekleyen ve tamamlayan bilgiler sunduğunu gösterebilir. Bu kaynaklar, çevre vergisi literatüründe önemli bir yer tutan ve genellikle alanın temel çalışmalarını göstermektedirler.

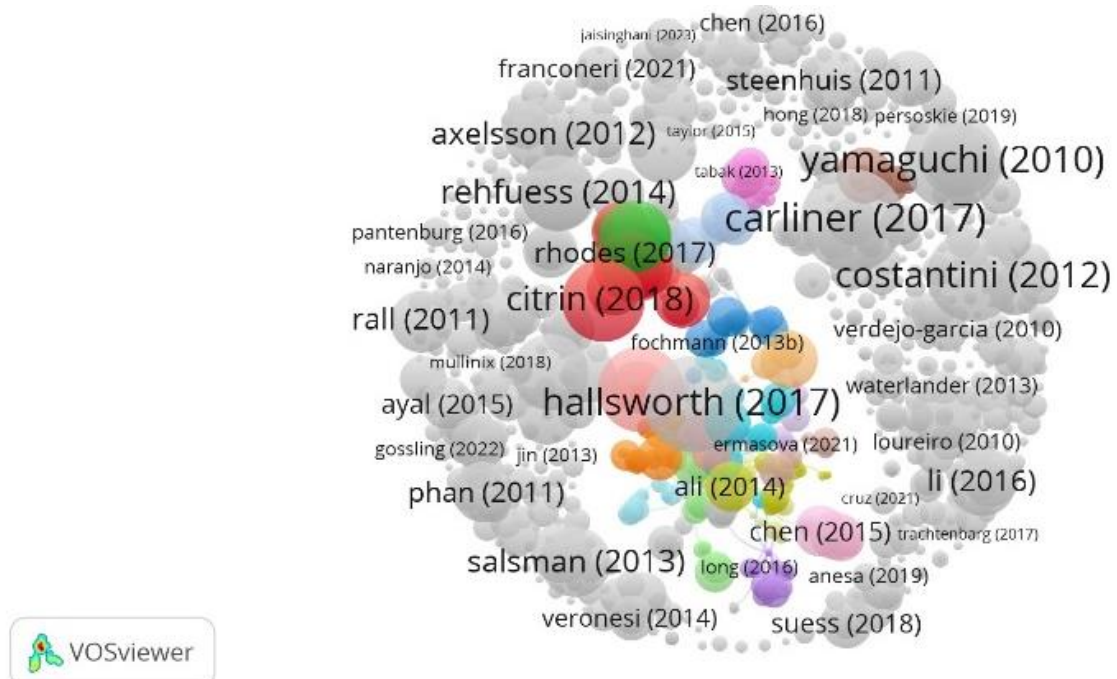
Bu görselin, araştırmacıların yüksek etkileşimli kaynakları hedef alarak daha geniş bir etki alanına sahip çalışmalar üretmesinde katkı sunacağı düşünülmektedir.

Şekil 6. Kaynaklarda Atıf Ağı Haritası

Şekil 7, çevre vergisi konusundaki çalışmaların yıllara göre atıf ilişkilerini gösteren bir ağ haritasını sunmaktadır. Bu harita, farklı yıllarda yayımlanan çalışmalar arasındaki atıf bağlantılarını ve bu bağlantıların zaman içindeki değişimini görselleştirmektedir. Harita, belirli yıllarda yayımlanan çalışmaların birbirleriyle etkileşimlerini, hangi yılların birbirine atıfta bulunduğunu göstererek, alanındaki bilgi akışını ve literatürdeki gelişim sürecini anlamaya yardımcı olmaktadır.

Şekil 7.Çalışmalarda Atıf Ağ Haritası

Dünyanın küresel olarak baş etmesi gereken en önemli sorunlardan biri kuşkusuz, insan kaynaklı çevre kirlilikleridir. İnsan-doğa ilişkisinin doğa aleyhine gelişmesi, özellikler Sanayi Devrimi'nden sonra, kapitalizmin sermaye piyasalarının emrine girmesi ile doğal dengenin korunamaması sonucunu doğurmuştur. El emeğine dayanan iş gücünü ve kırsal toplumları kısa sürede dönüştüren 1700'lü yıllarda başlayan gelişmeler; halkların genel refah seviyelerinde artışa neden olmuş, yeni sektörlerin gelişmesiyle iş imkanları artmış, ekonomik kalkınma gerçekleşmiş, sıtma, veba gibi bazı hastalıklara çareler bulunmuş, bilimsel çalışmalar hız kazanmış olmasına rağmen; şehirlerdeki hızlı büyümenin insanca yaşam şartlarına elvermemesi, düşük ücretler, kötü beslenme, iş güvenliği olmaması, çocuk ve kadın emeğinin sömürülmesi, kara elmas denilen kömür madeninin buharlı makinelerle atmosfere çok miktarda karbon monoksit salması ile çevre kirliliğinin de başlamasında bir milat olmuştur. Bu sebeptendir ki, akademik çalışmaların pek çoğunda çevre kirliliğinin başlangıcı olarak Sanayi Devrimi anılmaktadır.

Çevre sorunlarının çözümündeki ekonomik önlemlerden biri de çevre vergileridir. Çevre vergilerinin, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını teşvik etmenin yanında, ekonomik büyümeyi de destekleyebileceği düşünülebilir. Ancak çevre politikalarının hem etkin bir şekilde uygulanması hem de çevre vergileriyle elde edilen gelirlerinin doğru yönetilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu sayede çevre dostu ekonomik bir yapı oluşturulabileceği gibi, insanlığın ortak sorumluluğu olan çevre; daha fazla bozulmadan, kirliliklerin önlenmesinde yerel ve uluslararası politikalar ve toplumsal bir bilinç ile gelecek nesillere miras bırakılabilecektir. Çevrenin korunması ve sürdürülebilirliği, çevre vergileri, vergilendirmede algı ve bilinç konuları, sosyal alan araştırmacılarının son zamanlarda ilgisini üzerine çeken konulardan biri olmuştur. Çalışmamızda VOSviewer programından faydalanılmıştır. Tüm detayları ile Bibliyometrik analizler yapılmış, Wos veri tabanından elde edilen veriler VOSviewer programında kullanılarak bibliyometrik ağ haritaları oluşturulmuştur.

Bibliyometrik analiz ile haritalama yönteminin araştırmacılara zamandan, emekten, maliyetten tasarruf ile erişime açık literatüre kaynak erişim kabiliyeti kazandırması, geleneksel araştırma yöntemlerine göre ciddi bir üstünlük sağlamaktadır.

Çevre vergilerini konu alan analizde veriler Web Of Science veri tabanında incelenmiş ve VOSviewerde görselleştirilerek haritalar oluşturulmuştur. Araştırmada 2010-2024 yıl aralığı kısıtı göz önünde bulundurularak; yıl, kurum, yazar, ülke, anahtar kelime, yayın türü, en etkili dergi, kaynaklarda/çalışmalarda atıf ağı parametreleri ile

filtreleme yapılmıştır. Anahtar kelime olarak taranan 6132 anahtar kelimenin 1042'sinin birbiriyle ilişkili olduğu, eşiği karşıladığı, sonucuna ulaşılmıştır. Vergi uyumluluğu “tax compliance”, vergi kaçırma “tax evasion” anahtar kelimeleri taratılmıştır. Yıl kısıtı ve anahtar kelime kısıtından dolayı konuyla ilgili bazı makalelerin değerlendirme dışı kalma durumu da söz konusu olabilecektir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda farklı kısıtlar ve parametrelerin değerlendirilmesi, araştırma alanına farklı bakış açısı da sunabilecektir. Çevre vergisi alanındaki bu araştırmadan beklenen, çevre kirliliğinde vergilendirmenin bireyler genelinde ve vergi mükellefleri özelinde gelecekte yapılacak araştırmacılara referans sağlaması ve çevre politikaları üretilmesine katkı sunulmasıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFYONKARAHİSAR'DAKİ GELİR VERGİSİ MÜKELLEFLERİNİN ÇEVRE VERGİLERİ ALGISI

Vergi algısı, bireylerin iç ve dış uyaranların tesiriyle, vergilendirmeye karşı belleklerinde yer eden hükümler yahut vergi konusunda hafızalarında beliren yargılar toplamıdır (Sağlam, 2013: 319; Akıncı ve Başol, 2015: 172). Vergi algısı, bireylerin ve işletmelerin vergi sistemine, vergi politikalarına ve vergi idaresine karşı tutumlarını ve düşüncelerini ifade eder. Ayrıca, toplumun vergilendirme konusundaki memnuniyetini, vergi sisteminin adil ve etkili olduğuna olan güvenini yansıtan önemli bir göstergedir. Bu nedenle, vergi politikalarının tasarımı ve uygulanması sırasında vergi mükelleflerinin düşünceleri ve tutumları dikkate alınmalıdır.

Nasar (1990: 79-93), bireyin çevreye karşı hem olumlu hem de olumsuz düşüncelere sahip olduğunu, dış dünyayı biçimlendirmek için düşünmenin yanı sıra bireyin çevre algısının çevre için önemli bir etmen olduğunu belirtmektedir. Çevre algısı; çevre sorunlarının anlaşılması ve çözümlenmesinde çevre politikalarına destek, sürdürülebilir kalkınma, insan sağlığı ve genel refahı üzerinde doğrudan etki ile toplumsal refah için önemli bir başlangıç noktasıdır. Bu nedenle, çevre eğitimi, kamu bilinçlendirme kampanyaları ve etkili iletişim stratejileriyle çevre algısının artırılması önemlidir.

Çevre vergilerine ihtiyacın temel sebebi, çevre kirliliği ile meydana gelen dışsallıkların etkisini ortadan kaldırmaktır. Vergilendirme, ekonomik olduğu kadar denetleyici ve düzenleyici bir araç olarak da kullanılmaktadır. Çevre vergisi politikalarının ekonomik yönünden çok, bilinç oluşturma, denetleme ve yönlendirme yönü daha ağır basmaktadır (Öz ve Kutbay, 2016: 267). Çevre vergisi algısı ise, bireylerin ve işletmelerin çevre vergileri hakkındaki bilgi düzeyi, tutumları ve bu vergilerin adil ve etkili olup olmadığına dair görüşlerini ortaya koymakta, çevre politikalarının kabul edilmesi ve uygulanmasında önemli bir rol oynamaktadır.

1. VERGİ ALGISI, ÇEVRE ALGISI VE ÇEVRE VERGİLERİNE İLİŞKİN AMPİRİK ÇALIŞMALAR

Vergi algısı, çevre algısı ve çevre vergisi algısı konusunda gerek bireylerin ve vergi mükelleflerinin algı ve bilinç düzeylerin ölçülmesi, bakış açılarının ve çözüm önerilerinin ortaya konulması, gerekse de politikalar oluşturulması noktasında pek çok akademik çalışma yapılmıştır. Ampirik her araştırma, özgün çalışma raporları

üretilmesine katkı sağlamaktadır. Çalışmanın bu bölümünde vergi algısı, çevre algısı ve çevre vergisi algısı alanlarında yapılan bazı ampirik çalışmalar tarafımızca derlenerek Tablo 10’da özet olarak bir araya getirilmiştir.

Tablo 10. Vergi Algısı, Çevre Algısı ve Çevre Vergisi Algısı Üzerine Ampirik Çalışma

Yazar-Dönem	Tür	Çalışmanın Adı	Metot ve Amaç	Ulaşılan Bulgular
Hasan Hüseyin Bayraklı İsa Sağbaş Lütfi Ural Afyonkarahisar (2004)	Makale	Vergi Kaçırma Eğilimini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi: Uşak İli Örneği	Uşak’ta çeşitli sektörlerden 302 mükellef ile anket yöntemiyle vergi kaçırma eğilimi konusu incelenmiştir.	Ödeme bilinci zayıf mükelleflerin kaçırma meylinin arttığı, vergi yükü algısı ve adaletin negatif algılanmasının vergi kaçırma eğilimini artıracağı sonucuna varılmıştır.
İsa Sağbaş-Âdem Başoğlu Afyonkarahisar (2005)	Makale	İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Vergileri Algılaması: Afyonkarahisar İli Örneği	Anket ve mülakat yöntemiyle Afyonkarahisar’da ilköğretim öğrencilerin vergiyi nasıl algıladıkları üzerine yapılan bir çalışmadır.	Öğrencilerin vergiyi yeterinde anlamlandıramadıkları, vergi ve kamu harcamaları arasında bir bağıntı kuramadıkları sonucuna varılmıştır.
İhsan Cemil Demir Mehmet Tosuner Ankara (2007)	Makale	Toplumsal Bir Olgu Olarak Vergi Ahlâkı	Anket yöntemiyle ahlâkın önemi ile ahlâkın hukuk ve iktisatla ilişkisi incelenmiştir.	Birbirlerinden ve kamusal çalışmalardan etkilenen mükelleflerin vergi bilincinin artırılarak verginin gerekliliğine inanmaları sağlanmalıdır, sonucuna varılmıştır.
Fatih Saraçoğlu Eskişehir (2008)	Makale	Çevre, Adalet Algısı, Suçun Algılanış Biçimi ile Vergi Kaçakçılığına İlişkin Tutumlar Arasındaki İlişkiler	2195 mükellefin anket yöntemiyle çevre, adalet, suç ve verginin harcanması gibi konularda algıları incelenmiştir.	Kaçakçılığın engellenmesi için adil, bir sistem ile etkin denetleyen ve etkin ceza sistemine ihtiyaç olduğu sonucuna varılmıştır.
Selçuk İpek İlknur Kaynar Çanakkale (2009)	Makale	Vergiye Gönüllü Uyum Konusunda Çanakkale İline Yönelik Ampirik Bir Çalışma	Çanakkale ilinde anket yöntemi kullanılarak vergiye uyum konusunda bulgulara ulaşılmaya çalışılmıştır.	Katılımcılar mükellefiyetlerini yerine getirdiklerini ancak, mevcut kanunların vergi uyumunu negatif etkilediğini bildirmişlerdir.
Fatma SADIK Halil ÇAKAN Kazım ARTUT İzmir (2009)	Makale	Çocuk Resimlerine Yansıyan Çevre Sorunlarının Sosyo-Ekonomik Farklılıklara Göre Analizi	11-12 yaş 206 çocuğun yaptıkları resimlerin incelenmesi yöntemiyle çevreye bakışları gözlemlenmiştir.	Çocukların çevre sorunlarını gelir üst ve alt durumlarına göre neden-sonuç ilişkisi içinde resimledikleri sonucuna varılmıştır.

Tablo 10 (Devam). Vergi Algısı, Çevre Algısı ve Çevre Vergisi Algısı Üzerine Ampirik Çalışma

Yazar-Dönem	Tür	Çalışmanın Adı	Metot ve Amaç	Ulaşılan Bulgular
Arife Karadağ- Hatice Turgut İzmir (2013)	Makale	Üniversite Öğrencilerinin Kentsel Çevre Algısı Üzerine Bir Araştırma: İzmir Örneği	Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin İzmir'e dair çevre algıları incelenmiştir.	Eğitim durumu, kültürel yapı ve ilgi alanlara bağlı olarak öğrencilerin algılamaları, karşılaştırmalı şekilde ortaya konulmuştur.
Fikri Gül Denizli (2013)	Makale	İnsan-Doğa İlişkisi Bağlamında Çevre Sorunları ve Felsefe	Çevre sorunlarının insani, ahlaki ve felsefi arka planını tartışmayı hedeflenmiştir.	Çevre sorunlarının çözümünde felsefe ve çevre algısı bağı kurulmuştur.
İnci Ağacan Sakarya (2014)	Yüksek Lisans Tezi	Çevre Kirliliği Sorunları ile Mücadelelerde Türkiye'de Uygulanan Çevre Vergileri ve Çevre Vergisi Bilinci	Dumlupınar Üniversitesi Maliye Bölümü öğrencilerinin tesadüfi örnekleme yöntemiyle çevre vergilerine duyarlılıkları ölçülmüştür.	Öğrencilerin çevre vergilerine uyumlu oldukları sonucuna varılmıştır.
Sedat Polat Trabzon (2014)	Yüksek Lisans Tezi	Çevre Vergisi Bağlamında Motorlu Taşıtlar Vergisi: Türkiye İçin Bir Model Önerisi	Literatür taraması yoluyla MTV'nin yarattığı sorunların ortaya çıkarılması ve Türkiye için örnek model önerisi geliştirmek hedeflenmiştir.	MTV'yi servet vergisi içinde değerlendirmek yerine tüketim veya çevre vergileri içinde değerlendirmenin gerekliliği sonucuna varılmıştır.
Recep Ulucak Ekrem Erdem Kayseri (2014)		Çevre-İktisat İlişkisi ve Türkiye'de Çevre Politikalarının Etkinliği	Türkiye'deki 1960-2006 döneminde CO2 emisyonları Lee-Strazicich yapısal kırılmalı birim kök testiyle irdelenerek çevre politikalarının incelenmesi hedeflenmiştir.	Şimdiye kadar uygulanan politikalar neticesinde gerçekleşen CO2 emisyonları, uygulanan politikaların da sorgulanması gerektiğini göstermektedir.
Rukiye Karaca Kütahya (2015)	Yüksek Lisans Tezi	Vergi Bilinci ve Vergi Algısı: Kütahya İlinde İlköğretim Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma	Kütahya'da 8. sınıf öğrencilerinin anket yöntemiyle vergiyi algılamaları incelenmeye çalışılmıştır.	Anne ve babanın mesleğinin öğrencilerin vergiye yönelik algı, tutum ve davranışlarında etkili olduğu sonucuna varılmıştır.
Harun Cansız Afyonkarahisar (2015)	Makale	Defterdarlık Çalışanlarının Vergi Algıları: Afyonkarahisar Örneği	197 defterdarlık çalışanının anket yöntemiyle vergi algıları ölçülmek istenilmiştir.	Vergi sisteminin zor, vergi oranlarının fazla, adalet algısının zayıf, olması; personelin işine odaklanması gereği ve siyasi belirsizliklerin azaltılması sonucuna varılmıştır.

Tablo 10 (Devam). Vergi Algısı, Çevre Algısı ve Çevre Vergisi Algısı Üzerine Ampirik Çalışma

Yazar-Dönem	Tür	Çalışmanın Adı	Metot ve Amaç	Ulaşılan Bulgular
Halil Emre Saygı Zonguldak (2015)	Yüksek Lisans Tezi	Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevre Vergisi Uygulamaları ve Değerlendirilmesi	Literatür taraması yöntemiyle çevre ve çevre kirliliğinin nedensel temelleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.	Türkiye’de çevre vergisi ile vergi geliri elde edilebileceği sonucuna varılmıştır.
Yurdal Dikmenli Ahmet Sami Konca Kırşehir (2016)	Makale	Tüketici Çevre Bilinci Algı Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması	396 öğretmen adayının örneklem yöntemiyle çevre bilinci algılarının ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.	Ölçeğin tüketici çevre bilinci algı düzeylerini belirlemek amacıyla kullanılabileceği, geçerli ve güvenilirliği sonucuna varılmıştır.
İhsan Cemil Demir İsmail Cigerci Manisa (2016)	Makale	Vergi Bilincinin Oluşumunda Eğitimin Rolü: İlköğretim Öğrencileriyle Ampirik Bir Çalışma	İlköğretim öğrencileri üzerinde vergi bilincinin oluşumunda eğitimin rolü incelenmiştir.	Kamuda vergi bilincinin olumlu yönde oluşmasında ilköğretim çağına verilecek eğitimlerin önemi ortaya konulmuştur.
Mustafa Taytak Uşak (2016)	Makale	Vergi Kültürünü Belirleyen Faktörler ve Mükelleflerin Demografik Özelliklerinin Vergi Kültürü Üzerindeki Etkisi	Uşak’ta gelir vergisine tabi mükellefler üzerinde anket yöntemiyle vergi davranışları arasındaki farklılıklar incelenmiştir.	Vergi bilincinin artırılmasında vergi mevzuatının anlaşılabilir olması ve adil bir sistemin kurulmasına dair çalışmaların gerekliliği sonucuna varılmıştır.
Esra Siverekli Hatice Gül Ertuğrul Şanlıurfa (2016)	Makale	Misafirlikten Diasporaya Doğru: Suriyeli Sığınmacıların Vergi Algısı Üzerindeki Etkisine Yönelik Bir İnceleme	Anket yöntemiyle Suriyeli sığınmacılardaki vergi algısı etkilerinin ölçülmeye çalışılmıştır.	Sığınmacıların, Türkiye’de, vergi yükünün yüksekliği, tam ve zamanında tahsil edilmediği ve adil olmadığını düşündükleri sonucuna varılmıştır.
Altuğ Murat Köktaş Ali Gökhan Gölcek Isparta (2016)	Makale	Geçmişten Günümüze Türkiye’de Vergi Algısı	Betimleyici analiz ile vergiye karşı toplumun bakış açısı folklorik argümanlar kullanılarak incelenmiştir.	Gönüllü uyum sisteminin negatif vergi pratikleri ile bozulduğu ve vergi bilincinin olumsuzluk çağrıştıran cümleler ile anıldığı sonucuna ulaşılmıştır.
Selma Demirtaş Aydoğan Uşak (2017)	Makale	Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergiye Karşı Davranışları Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi	Literatürde vergi psikolojisi konusu incelenerek mükelleflerin vergisel tepkileri incelenmeye çalışılmıştır.	Özellikle gelişmekte olan ülkelerde vergi kaçırma caydırıcı ve gönüllü uyumu artıran uygulamalara gerek olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 10 (Devam). Vergi Algısı, Çevre Algısı ve Çevre Vergisi Algısı Üzerine Ampirik Çalışma

Yazar-Dönem	Tür	Çalışmanın Adı	Metot ve Amaç	Ulaşılan Bulgular
İhsan Cemil Demir Pınar Bengi Kaya Afyonkarahisar (2017)	Makale	Çiftçilerin Vergi Algısı ve Vergi Uyumlu: Ampirik Bir Çalışma	Anket yöntemiyle Antalya ilindeki 263 katılımcı üzerinde çiftçilerin vergi algısını tespit etmek üzere hazırlanmıştır.	Çiftçilerin vergi bilinç ve vergi ahlâk düzeyleri ile kamu harcama algılarının orta üst olduğu ancak çok yüksek olmadığı sonucuna varılmıştır.
Pınar Fettahlıoğlu Mersin (2018)	Makale	Algılanan Çevresel Sorunların Çevre Okuryazarlık Düzeyine Göre Analizi	120 öğretmen adayının görüş anketi ve betimsel analiz yöntemi ile çevre okuryazarlığı analiz edilmiştir.	Öğretmen adaylarının çevreye karşı yarı yarıya olumlu tutumlarının olduğu yine de insanın doğaya hükmetme fikri ortaya çıkmıştır.
Özcan Sezer-Gökhan Dökmen Kütahya (2018)	Makale	Kirleten Öder İlkesi Çerçevesinde Türkiye’de Çevre Vergileri ve Negatif Dışsalılıklar Sorunu	Dışsalılıklar ve çevre vergileri konusunda AB uygulamaları dikkate alınarak literatür taraması yapılmıştır.	Kirletenin ödeyeceği ilkesine sahip olarak ÇTV olduğu dışsal zararların giderilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.
Özgür Emre Koç Çorum (2019)	Makale	Vergilemenin Mükellefler Üzerindeki Psikolojik Etkileri: Vergiden Kaçınma ve Vergi Kaçırma Üzerine Bir Alan Araştırması	Çorum’da yüz yüze görüşme yöntemiyle, vergi kayıp ve kaçaklarının oluşmasındaki bakış açıları incelenmiştir.	Vergi oranlarındaki artışın ve vergi yükünün kayıp ve kaçığın sebebi sonucuna varılmıştır.
Serdar Çiçek Serdar Şahin Denizli (2019)	Makale	Motorlu Taşıtlar Vergisine Yönelik Mükellef Tutumlarının Değerlendirilmesi: Denizli İli Örneği	Denizli’deki 384 mükellefle yapılan anket çalışması ile MTV mükelleflerinin algıları incelenmiştir.	MTV’nin çevre vergisinden çok servet vergisi olarak algılandığı; katılımcıların %46,6’sı MTV’nin piyasa değeri üzerinden alınması gerekliliğini; %13,8’i karbondioksit emisyonu üzerinden alınması gerektiğini düşündüğü sonucuna varılmıştır.
Muhammet Şahin Gümüşhane (2020)	Makale	Sürdürülebilir Çevre Dinamikleri İçin Yeni Bir Enstrüman: Plastik Poşet Vergisi	Plastik poşet kullanımı literatürde incelenmiştir.	Plastik ürünlere yönelik uluslararası bilinç Türkiye’yi de etkisi altına almıştır. Plastik poşet kullanımı, 2025 yılı sonuna kadar mevcut seviyenin %40’ına indirilmesi hedeflenmektedir.

Tablo 10 (Devam). Vergi Algısı, Çevre Algısı ve Çevre Vergisi Algısı Üzerine Ampirik Çalışma

Yazar-Dönem	Tür	Çalışmanın Adı	Metot ve Amaç	Ulaşılan Bulgular
Kevser Arslan Aslı Görgülü İstanbul (2021)	Makale	İklim Okuryazarlığına Yönelik Ortaokul Öğrencilerinin Kendilerini Algılama Düzeyleri	İstanbul’da 300, 7-8.sınıf öğrencilerinin çevre bilinci anket yöntemiyle tespit edilmeye çalışılmıştır.	Çevre konusunda okul ve sosyal medya ile bilgi edindikleri, çevreye yönelik herhangi bir etkinliğe katılmadıkları sonucuna ulaşılmıştır.
İsmail Cigerci Rabia Tuğba Eymir Afyonkarahisar (2022)	Makale	Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Uyruklu Kişilerin Türk Vergi Sistemine Uyumu: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması	Türkiye’de gelir vergisi mükellefi olan Suriyelilerin Türk Vergi Sistemine uyumuna dair yapılan bir çalışmadır.	Suriye uyruklu mükelleflerin, diğer mükelleflerin kendilerine göre herhangi bir ayrıcalığa sahip olmadığı ve vergilendirmeye dair olumlu bir bakış açısına sahip olduğu sonucuna varılmıştır.
Kübra Gül Erzurum (2022)	Doktora Tezi	Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma Bağlamında Çevre Politikaları: Çevre Vergilerinin Etkinliği	Ekonometrik analizler kullanılarak çevre vergilerinin, kirlilik ve sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkileri incelenmiştir.	Çevre vergilerinin devamlılığına dair kurulan modelde her iki ülke grubunda olumlu anlamlı bir ilişki; kirlilik ve çevre vergileri ilişkisine dair kurulan modelde ise gelişmiş ülkelerde olumsuz, gelişen, üst-orta gelir grubundaki ülkelerin de olumlu yönde anlamlı ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.
Habiburahman Ziyayi Afyonkarahisar (2022)	Yüksek Lisans Tezi	Türkiye’de Bulunan Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Vergi Algısı	Anket yöntemi ile Türkiye’de eğitim gören 45 farklı ülke uyruklu öğrencilerin vergiyi algılama düzeyleri ölçülmüştür.	Yabancı uyruklu öğrencilerin vergi algılarının oldukça yüksek olduğu ve vergi ödemede gönüllü oldukları gözlenmiştir
Ahmet Yanık Elvan Doğan Kocaeli (2022)	Makale	Vergi Bilinci ve Vergi Algısı: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama	426 üniversite öğrencisi üzerinde anket yöntemiyle öğrencilerin vergi tutum ve davranışlarının ölçülmesi hedeflenmiştir.	Öğrencilerin vergi tutum ve davranışlarının yüksek düzeyde olduğu, vergiyi vatandaşlığın gereği gördükleri, vergi ile kamu harcamalarını finanse edildiği bilincinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 10 (Devam). Vergi Algısı, Çevre Algısı ve Çevre Vergisi Algısı Üzerine Ampirik Çalışma

Yazar-Dönem	Tür	Çalışmanın Adı	Metot ve Amaç	Ulaşılan Bulgular
Sinem Kızıllarslan Samsun (2023)	Makale	Çevre Sorunlarının Çözülmesinde “Algı”nın Önemi: Don’t Look Up Filmi Üzerinden Bir Değerlendirme	Don’t Look Up filmi, algıya etkileri kapsamında betimsel araştırma yöntemi ile incelenmiştir.	Filmin, insanların algısal farkındalıklarını ve tutumlarını konu alarak bireysel imgeler ve olaylar karşısındaki etkisi ortaya konulmuştur.
Furkan Faydalı Sakarya (2023)	Yüksek Lisans Tezi	Z Jenerasyonu Bireylerin Devlet ve Vergi Algısı: Sakarya Üniversitesi Örneği	Anket yöntemi ile Z Jenerasyonunun kamu otoritesini ve vergiyi algılamaları incelenmiştir.	Z Jenerasyonu birey, kamu otoritesi ve vergi kavramlarını gerekli bulmaktadır, sonucuna varılmıştır.
Özlem Küpür Çorum (2023)	Yüksek lisans Tezi	Küresel İklim Değişikliği ve Çevre Vergileri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme	Literatür taramasıyla İklim değişikliği ve çevre konusu incelenmiştir	Türkiye’de çevre vergilerinin fiskal amaçla alındığı, enerji vergisinin yüksekliği sonucuna varılmıştır.
Hakan Kartal Ağrı (2023)	Yüksek Lisans Tezi	Muhasebede kayıt dışılık; Vergi bilinci ve vergi algısı üzerine Ağrı ilinde bir çalışma	Anket yöntemiyle, Ağrı’da 387 kişinin kayıt dışı ekonomi ve vergi algıları ölçülmüştür.	Vergi sisteminin adaletsiz olduğu ve vergilerin hizmete dönüşmediği sonucuna ulaşılmıştır.
İrem Vural Gebze (2023)	Yüksek Lisans Tezi	Çevresel Vergilerin Sera Gazı Emisyonları Üzerindeki Etkisi	1994-2020 yılları arasında 38 OECD ülkesine dair 27 yıllık panel veri kullanılarak çevresel vergilerin sera gazı emisyonu üzerindeki etkileri incelenmiştir.	Çevresel vergilerin sera gazı emisyonlarını azalttığı ve çok disiplinli bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.
Suzan Demir Antalya (2023)	Yüksek Lisans Tezi	Yükseköğretim Öğrencilerinin Vergi Algısı ve Vergi Bilinci: Akdeniz Üniversitesi Örneği	619 öğrenciye anket çalışması yapılarak, vergi algıları, bilinçlilikleri, vergi sistemine bakışları konusundaki tutum ve davranışları ölçülmüştür.	Vergiyi vatandaşlık görevi olarak algılasalar da, vergi yükünü çok fazla hissettikleri, vergiler ve kamu harcamaları arasında bağıntı kurabildikleri sonucuna varılmıştır.

Tablo 10 (Devam). Vergi Algısı, Çevre Algısı ve Çevre Vergisi Algısı Üzerine Ampirik Çalışma

Yazar-Dönem	Tür	Çalışmanın Adı	Metot ve Amaç	Ulaşılan Bulgular
Serkan Timur Zonguldak (2023)	Doktora Tezi	Çevre Duyarlılığı ile Çevre Vergileri Uyumu İlişkisi: Türkiye ve İngiltere Örnekleri	Anket yöntemi ile Türkiye'de ve İngiltere'de yaşayan 18 yaş üstü kişilerin çevreye ilişkin tüketici duyarlılığı ve ambalaj duyarlılığı ölçülmüştür.	Çevre dostu ürün algısı ve gelir düzeylerinin, vergi duyarlılıklarını ve vergi uyumuna olan tutumları etkilemediği; çevreye karşı hassasiyetin bulunduğu sonucuna varılmıştır.
Gümrah Can Başdağ İstanbul (2023)	Doktora Tezi	İklim Değişikliği Sorununa Alternatif Bir Kamu Politikası: Karbon Salınıminin Önlenmesinde Çevre Vergileri	Panel veri analizi ile iklim sorununa bir kamu politikası önerisi olarak çevre vergileri uygulamalarının CO2 salınımları üzerindeki etkisi test edilmiştir.	Çevre vergilerinin iklim değişikliği sorununa alternatif bir kamu uygulaması olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.
İbrahim Keklik Tokat (2024)	Doktora Tezi	Avrupa Yeşil Mutabakatı Kapsamında Çevre Vergileri ve Yenilenebilir Enerjinin Karbon Salınımina Etkilerinin Avrupa Birliği Ülkeleri ile Türkiye Açısından Değerlendirilmesi	Panel veri yöntemi ile yenilenebilir enerji, çevre vergileri, milli gelir ile karbondioksit emisyonları arasındaki ilişki AB ülkeleri ve Türkiye'de 97-2021 dönemi için analiz edilmiştir.	Ekonomik büyümenin özellikle fosil yakıtlara dayanması sebebiyle CO2 emisyonlarını artırdığı ve fosil yakıtlara dayalı bir ekonomik büyümenin sürdürülebilir olmadığı sonucuna varılmıştır.

Kaynak: Şekil tarafımızca oluşturulmuştur.

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

İnsanların sosyal ve kültürel faaliyetleri konusunda yapılan araştırma ve incelemelerde gözleme dayalı deneyler ile varsayım testlerinin yürütüldüğü yöntemler, 1960'lı yıllara kadar etkin olarak kullanılmıştır. Ancak ilerleyen zamanda sosyologlar ve bilim insanları, tekdüze olmayan beşerî hayatın incelenmesinde 1960'lar ve 1970'lerden itibaren nitel araştırma yöntemlerini kullanmaya başlamışlardır (Cohen DJ, 2008: 331-9).

Flick (2009: 197), ortaya koyduğu çalışmada niteliksel çalışmanın aşamalarını on bir aşama olarak belirtmiştir. Nitel çalışma süresi içinde sayılan bu aşamalar sırasıyla; genel araştırma sorularının tespiti, bunların içinden belirli soruların seçilmesi, kuramsal yapının oluşturulması, araştırma kümesinin seçilmesi, çalışma metodunun ortaya konulması, spesifik soruların desenlenmesi, bulguların toparlanması, yeniden spesifik

soruların desenlenmesi, erişilen bulguların incelenmesi, analiz edilmesi, bulguların genele uygulanması ve sonuç aşamalarıdır.

Çevre vergisi algılarının ölçüldüğü bu çalışmada, Afyonkarahisar ili merkez ilçesinde ikamet eden gelir vergisi mükelleflerinin çevre vergileri algısı ölçülmeye çalışılmış; anket soruları desenlenmiş, örneklem seçilmiş, geçerlik ve güvenirlik konusunda gerekli incelemeler titizlikle yerine getirilmiş, temel kuramsal ve kavramsal çerçeve çizilerek anket yöntemi, sistematik yaklaşım ve istatistik analiz metotları ışığında araştırma metodolojisi tasarlanmıştır.

2.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Globalleşen evrensel düzen kara, deniz ve havanın kirliliği, atmosfere verilen zarar, iklim değişikliği, küresel ısınma, afetler, salgınlar, savaşlar gibi pek çok konuda gerek bireylerin gerekse devletlerin tek başına hakkından gelemeyeceği, küresel bir iş birliği ihtiyacını ortaya çıkarmıştır (Tekin ve Vural, 2004: 12)

Kyoto Protokolü'nün 1997 yılında kabul edilmesine ve çevresel sorunların gün geçtikçe su yüzüne çıkmasına rağmen protokolün yürürlüğe konulması, ancak 2005 yılını bulmuştur. Büyük ölçekli şirketlerin sadece talepteki azaltmayla yatırımlarının desteklendiği ve çevreci teknolojilerin geçiştirildiği bu süreç, çevreci vergilerin sorumluluğunun bireylerin üzerine bırakılması sonucunu doğurmuştur (Townsend, 2007: 5).

Çevre vergilerine karşı duyarlılık, içinde yaşanılan toplumun duyarlılığının bir yansımasıdır. İdeal olan, çevresel etkileri olan faaliyetlerin maliyetlerinin hesaplanması ve bu maliyetlerin çevre zararlarını azaltma amacına hizmet etmesidir. Ancak, hem bireylerin çevre kirliliği faaliyetlerinden kaçınmamaları, hem de kirlilik için toplanan vergilerin maksadına ulaşamaması gibi nedenler idealin önündeki sınırlardandır.

Bu çalışmada Afyonkarahisar'da yerel bir araştırma ile vergi mükelleflerinin çevre, vergi ve çevre vergisi algıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Verginin tarh, tahakkuk ve tahsil aşamasında pratikleri olan gelir vergisi mükelleflerinin çevre vergilerini vergi yükü mü, ekonomik etki mi, bilinç ve sorumluluk mu olarak algıladıkları konularında yapılan tespitlerle, çevre vergisi algısının ortaya konularak çevre bilincinin geliştirilmesi ile politika üretilmesine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

2.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

“Gelir Vergisi Mükelleflerinin Çevre Vergileri Algısı: Afyonkarahisar Örneği” adlı çalışma ile Afyonkarahisar merkez ilçede ikamet eden gelir vergisi mükelleflerinin (425) basit tesadüfi anket yöntemiyle çevre, vergi ve çevre vergileri algısı ölçülmüştür. Gelir vergisi mükelleflerine yönelik algılamalarının tespiti sırasında, vergilerin etkinliği, çevre vergileri hakkındaki bilinç düzeyleri, siyasi ve sosyal istikrar, vergi adaleti gibi konulardaki tutumları da incelenmiştir.

2.3. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI

Araştırmanın sınırları, yapılan çalışmanın kapsamını belirleyen ve sonuçların yorumlanmasıyla ilgili olan çeşitli faktörlerdir. Bu sınırlar, araştırmanın neyi içerip neyi dışarıda bıraktığını, hangi yöntemlerin kullanıldığını ve hangi sonuçların genellenebileceğini belirlemektedir.

Araştırmanın zaman, yer, örneklem, katılımcı, kaynak sınırlarını şu şekilde belirtmek yerinde olacaktır: Araştırma, Mayıs-Haziran/2024 döneminde (zaman sınırı), Afyonkarahisar merkez ilçesi içerisinde (yer sınırı), gelir vergisi mükellefleri arasında (örneklem sınırı), 425 katılımcı ile (örneklem sınırı), literatür taraması ve belirlenen örneklem üzerinde yapılan anket çalışması (kaynak sınırı) ile tamamlanmıştır.

2.3.1. Ana Kütlenin Belirlenmesi

Varsayımlara ulaşmak için istatistiksel yöntemler kullanılarak örneklem üzerinden elde edilen veriler ile ana kütleye dair bir teze/bir ifadeye ulaşılabilmektedir. Sosyal bilimciler, birbirinden farklı alanlarda bir olguya ulaşmak için, bireylerin oluşturduğu ana kütleleri inceleyerek örnek belirlerler (Newbold, 2005: 827).

Çalışma için örneklemin tespit edilmesinde tesadüfi örnekleme ve tesadüfi olmayan örnekleme olarak bilinen iki aşamadan biri seçilir. İstatistiksel araştırmalarda, kati bir sonuca varabilmek için tesadüfi örnekleminin kullanılması yerinde olacaktır. Ana kütlenin tespitinin çok zor olduğu yahut mümkün olmadığına ise tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinin tercih edilmesi gerekecektir (Gegez, 2010: 211). Bu yöntem, popülasyondan rastgele örneklem seçmek için kullanılmakta ve araştırmacı, önceden belirlenmiş bir seçim kriteri veya önyargı olmadan her bir bireyi potansiyel olarak örnekleme dahil etmektedir.

Gelir İdaresi Başkanlığı'ndan derlenen verilere göre Aralık/2023 döneminde 2 milyon 478 bin 134 olarak belirtilen gelir vergisi mükellef sayısı; çalışmamızın ana kütlesini oluşturmaktadır.

2.3.2. Örneklem Seçimi

Her bireyin seçilme olasılığı eşit olduğundan örneklemin temsil kabiliyetinin yüksekliği, uygulamadaki kolaylığı ve düşük maliyetli olması araştırmacılar açısından tercih sebebidir. Araştırma evreninin tümüne erişmek mümkün olmayacağı gibi, vakit yetersizliği ve ekonomik kaynakların kısıtlılığı açısından da imkân dahilinde değildir. Bu sebeple, araştırmacıların genellikle izlediği yöntem, evreni yansıtacak ve evrenin özelliklerini taşıyan kısıtlı bir gruptan veri elde ederek bir örneklem kümesi seçilmesidir (Lin, 1976, 146) Örneklem için seçilen bir gruptan elde edilen veriler değerlendirilerek evrenin tamamı hakkında bir bulguya varmak istenir. Bu süreç, zamanı iyi kullanmaya elverişli, maliyeti düşük ve uygulanabilirliği olan bir süreçtir (Seyidoğlu, 2000: 39). Bir örnekleme yöntemi olan kolayda örnekleme, anakütlenin içinden çalışmayı yürüten kişinin kendi hükümlerine göre tespit ettiği tesadüfî olmayan örnekleme yöntemidir. Kolayda örnekleme ile bulgulara, ana kütleden daha pratik, süratli ve maliyeti düşük olarak ulaşılır (Malhotra, 2004: 321, Aaker vd., 2007: 394, Zikmund, 1997: 428).

Çalışma için kolayda örnekleme usulüyle örneklem seçimi gerçekleştirilmiş olup, örneklemimiz, ana kütlenin (Aralık/2023 dönemi Türkiye'deki toplam gelir vergisi mükellef sayısı: 2 milyon 478 bin 134 kişi) alt kümesindeki anketlerin tatbik edileceği 425 gelir vergisi mükellefidir.

2.3.3. Anket Yöntemi

Anket, bir araştırma yöntemi olarak kullanılan ve belirli bir konuda bilgi toplamak amacıyla yapılan yapılandırılmış soruları içeren bir veri toplama aracıdır. Anketin diğer araştırma yöntemlerine nispeten araştırmacı açısından tercih edilme sebeplerinden biri, bireylerin kararları, yönelimleri, özellikleri, tavır ve davranışları, dini inanışları yahut bilgisel donanımları gibi pek çok konudaki gözlemlenemeyen bulgulara ulaşmak için uygun bir araç olmasıdır (Bhattacharjee, 2012: 73).

Çalışmada, bulgulara ulaşabilmek için anket yöntemi kullanılmıştır. Anket formunun tasarlanmasında önceden yapılan çalışmalar, bizim çalışmamıza da ışık tutmuştur. Anket formunda; demografik sorular, vergi algısını ölçmeyi hedefleyen sorular, çevre algısını ölçmeyi hedefleyen sorular ve çevre vergisi algısını ölçmeyi

hedefleyen sorular olmak üzere, dört grupta sorular düzenlenmiştir. Soruların kısa ve anlaşılır olmasına dikkat edilmiştir. Yüz yüze anket yönteminin kullanıldığı yöntemde, katılımcılara araştırmanın konusu ve hedefi hakkında önceden bilgi verilmiştir. Katılımcılar tarafından doldurulan anketin bir örneği Ek 1’de sunulmuştur.

3. ANALİZ, YÖNTEM VE BULGULAR

Güvenilirlik testleri hakkında bilinen ilk çalışmayı 1910’larda Charles Spearman’ın yapıldığı bilinmektedir. Günümüze kadar bu alanda yapılan pek çok çalışma olmuştur. R. Wilcox, 1960’lı yıllarda geliştirilen alfa katsayına 90’lı yıllarda bir eklemeye yaparak güçlü cronbach alpha katsayısı adı altında incelemeler yapmıştır (Sternberg, 2003: 136-152).

Güvenilirlik, bir sistemin belirli bir süre boyunca belirtilen koşullar altında doğru ve istikrarlı bir şekilde çalışma kabiliyeti olarak tanımlanmaktadır. Bir birimin değişkenlerinin teoriye uygun olması, geçerlik ve güvenilirlik uygulamalarında arzu edilen bir durumdur. Testlerin, göstergelerin veya ölçeğin farklı yığınlarda geçerliği ve güvenilirliği gerçekleştirildiğinde kabul edilebilir seviyeye gelir. Bu durumda, test ya da ölçek farklı çalışmalarda da değerlendirilebilecektir (Şencan 2005: 408).

Çalışmada verilerin analizi SPSS 26.0 ile yapılmıştır. Çalışmada faktör analizi öncesi madde toplam korelasyonu incelenmiştir. Bazı kaynaklarda .50’den küçük katsayısı olan maddelerin güvenilirliğinden kuşku duyulması gerektiği, bazı kaynaklarda ise bu katsayının .30’un üzerinde olması gerektiği belirtilmekte ancak çoğu araştırmacının .20’yi sınır değer olarak aldığı ifade edilmektedir (Gözüm ve Aksayan, 2002: 20).

Araştırmada kullanılan ölçeklerin yapı geçerliğini tespit etmek için açımlayıcı faktör analizi ve güvenilirlik düzeyinin belirlenmesi için de “Cronbach’s Alfa Katsayısı” hesaplanmıştır. Ölçeğin faktör analizine uygun olup olmadığını anlamak amacıyla KMO ve Bartlett testi yapılmıştır. KMO katsayısı örneklemin büyüklüğünü test etmek için hesaplanırken, normal dağılım koşulu Bartlett testiyle incelenmektedir. Bu kapsamda KMO testi ölçüm sonucunun .50 ve daha üstü, Bartlett küresellik testi sonucunun da istatistiksel olarak anlamlı olması gerekmektedir Faktör analizi işleminde ölçek maddelerinin faktörlere atanması ya da ölçekten çıkarılması işlemlerinde faktör yükü değerlerine bakılmıştır (Jeong, 2004: 70).

Çalışmada cronbach's alfa katsayısı ölçeğin güvenilirlik düzeyini göstermektedir. Katsayı 0 ile 1 arasında değişmekte olup, alfa (α) katsayısına bağlı olarak ölçeğin güvenilirliği şu şekilde yorumlanmaktadır: $\{.00 \leq \alpha < .40\}$ ise ölçek güvenilir değildir. $\{.40 \leq \alpha < .60\}$ ise ölçeğin güvenilirliği düşüktür. $\{.60 \leq \alpha < .80\}$ ise ölçek oldukça güvenilirirdir. $\{.80 \leq \alpha < 1.00\}$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir (Nunnally, 1967: 248). Bu çalışmada vergi algısı için alfa değeri: 0,751; çevre algısı için alfa değeri: 0,766 ve çevre vergisi algısı için alfa değeri: 0,696'dır. . Buna göre çevre, vergi ve vergi algısı ölçeğinde güvenilirlik düzeyi oldukça yüksektir.

Bu işlem sonrasında ölçek puanları hesaplanmış ve puanların normal dağılıma uygunluğunun belirlenmesi için basıklık ve çarpıklık katsayıları incelenmiştir. Ölçeklerden elde edilen basıklık ve çarpıklık değerlerinin +3 ile -3 arasında olması normal dağılım için yeterli görülmektedir (Groeneveld ve Meeden, 1984; Moors, 1986; Hopkins ve Weeks, 1990; De Carlo, 1997).

Bu çalışmada değerler incelendiğinde her bir puanın basıklık ve çarpıklık katsayılarının -3 ile +3 arasında olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre puanların normal bir dağılım gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Puanların normal dağılım göstermesi nedeni ile çalışmada parametrik test teknikleri kullanılmıştır.

Ölçek puanlarının demografik özelliklere göre farklılık gösterme durumunun analiz edilmesi için T testi ve ANOVA testi kullanılmıştır. T testi, 2 gruplu demografik değişkenlerin analizinde kullanılırken; ANOVA testi k ($k > 2$) gruplu değişkenlerin analizinde kullanılmıştır. ANOVA testinde fark çıkması durumunda çoklu karşılaştırma LSD testi ile analiz edilmiştir. Kategorik değişkenler arasındaki ilişki Ki-kare testi ile analiz edilmiştir.

2003 yılında yine lisans öğrencileri arasındaki çevre hassasiyetinin ölçüldüğü bir çalışmada, yaş ve cinsiyetin çevre hassasiyeti ölçülmüş, gruplar arasında nitelikli bir fark ortaya çıkmamıştır. Öğrenciler, örgün ve yaygın eğitim kurumları aracılığı ile çevre konusunda gereği kadar eğitilmediklerini anket cevapları ile belirtmişlerdir (Çabuk ve Karacaoğlu, 2003:197).

Tablo 11, katılımcıların demografik özelliklerinin yanı sıra kazanç unsurları, mükellefiyet süresi ve aile/işletmelere ait araç sayısı gibi çeşitli ekonomik ve sosyal parametreler açısından dağılımını göstermektedir. Tablodaki veriler, çevre vergisi ve

çevre algısı gibi konuların katılımcıların demografik özellikleri ile nasıl ilişkilendirilebileceğini anlamak için önemli ipuçları sunmaktadır.

Katılımcıların; cinsiyet, çalışma yaşı, eğitim seviyesi, gelir düzeyi, gelir kaynakları ve mükellefiyet süresi gibi demografik parametrelere göre dağılımı yapılmıştır. Cinsiyet, bireylerin işgücüne katılımı, gelir düzeyleri ve sosyal rolleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Katılımcıların %55,5'i erkek, %44,5'i kadındır. Bu dağılım, erkek katılımcıların çevre vergisi ve çevre algısı konularında daha fazla temsil edildiğini göstermektedir.

Çalışma yaşı, ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilmektedir ve genellikle yerel yasalara ve düzenlemelere tabidir. Çalışma yaşı, bir bireyin yasal olarak işgücüne katılabilmesi ve çalışma hayatına başlayabilmesi için gereken en düşük yaş olarak tanımlanmaktadır. Katılımcıların en büyük grubu 35-44 yaş aralığındadır (%30,8). Bu, orta yaş grubunun çevre vergisi konusundaki algılarının ve deneyimlerinin incelenmesinde önemli olabileceğini gösterir. Genç (18-24 yaş) ve yaşlı (65 ve üzeri) katılımcıların oranı daha düşüktür, bu da bu yaş gruplarının algılarının daha az temsil edilebileceğini işaret eder.

İşgücüne katılım, iş bulma olanakları ve gelir düzeyi üzerinde önemli bir etkisi olan eğitim seviyesi dağılımına bakıldığında, Katılımcıların büyük çoğunluğu üniversite mezunu (%43,1) veya lisansüstü eğitim almıştır (%15,3). Bu, eğitim düzeyi yüksek bireylerin çevre vergisi konusunda daha bilinçli olabileceklerini düşündürmektedir.

Gelir düzeyi, bireylerin yaşam standartları, tüketim alışkanlıkları ve sosyal hareketlilikleri üzerinde büyük etkiye sahiptir. Katılımcıların büyük bir kısmı 15.001-30.000 TL (%37,5) ve 30.001-50.000 TL (%31,6) gelir aralığında yer almaktadır. Gelir düzeyine göre çevre vergileri algısının farklılaşıp farklılaşmayacağı yapılacak testlerle ortaya konulacaktır.

Gelir kaynağı, kişisel ve kurumsal hedeflere, ekonomik koşullara ve piyasa şartlarına göre değişkenlik gösterebilmektedir. Ekonomik analizlerde, vergi planlamasında ve finansal stratejilerde dikkate alınarak yönetilmesi ve optimize edilmesi gereken kazanç unsuru bakımından katılımcıların çoğunluğu ücret kazancı (%27,1) ve ticari kazanç (%19,8) elde etmektedir. Birden fazla kazanç unsurundan gelir elde edenlerin oranı da %21,9 gibi önemli bir düzeydedir. Bu çeşitlilik, farklı kazanç türlerine

sahip bireylerin çevre vergisi algılarının da farklılıklar gösterip göstermeyeceği de yapılacak testlerle ortaya çıkacaktır.

Katılımcıların çoğu, 0-5 yıl (%29,9) ve 6-10 yıl (%23,3) arasında mükellefiyet süresine sahiptir. Uzun süreli mükellefiyet süresine sahip bireylerin (21 yıl ve üzeri) oranı daha düşüktür, bu da uzun süreli vergi mükelleflerinin çevre vergisi algısının daha az temsil edildiğini gösterebilir.

Katılımcıların %45,6'sı 1 araca sahipken, %24,9'u araçsızdır. Araç sahibi olmayan katılımcıların oranının bu kadar yüksek olması, çevre vergisi algısında önemli bir faktör olabilir.

Bu veriler, çevre vergisi algısını etkileyebilecek çeşitli demografik ve ekonomik faktörleri anlamak için önemlidir. Özellikle cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, gelir durumu ve mükellefiyet süresi gibi faktörler, çevre vergisi algısı üzerinde farklı etkiler yaratabilir.

Tablo 11. Katılımcıların Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

		n	%
Cinsiyet	Kadın	189	44,5
	Erkek	236	55,5
Yaş	18-24	33	7,8
	25-34	118	27,8
	35-44	131	30,8
	45-54	85	20,0
	55-64	39	9,2
	65 ve üzeri	19	4,5
Eğitim Düzeyi	Okuryazar	5	1,2
	İlkokul	12	2,8
	Ortaokul	43	10,1
	Lise	117	27,5
	Üniversite	183	43,1
	Lisansüstü	65	15,3
Gelir Durumu	0-15.000 TL	68	16,0
	15.001-30.000 TL	159	37,5
	30.001-50.000 TL	134	31,6
	50.001-100.000 TL	50	11,8
	100.001 TL ve üzeri	13	3,1

Tablo 11 (Devam). Katılımcıların Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

		n	%
Kazanç Unsurları	Ticari Kazanç	84	19,8
	Zirai Kazanç	2	0,5
	Serbest Meslek Kazancı	71	16,7
	Ücret Kazancı	115	27,1
	Menkul Sermaye İradı	3	0,7
	Gayri Menkul Sermaye İradı	9	2,1
	Diğer Kazanç ve İratlar	48	11,3
	*Birden Fazla Kazanç	93	21,9
Mükellefiyet Süresi	0-5 yıl	127	29,9
	6-10 yıl	99	23,3
	11-20 yıl	93	21,9
	21-30 yıl	65	15,3
	31 yıl ve üzeri	41	9,6
Aile/İşletmeye Ait Araç Sayısı	Yok	106	24,9
	1	194	45,6
	2	74	17,4
	3	28	6,6
	4 ve üzeri	23	5,4

*Birden Fazla Kazanç: Aynı anda birden fazla kazanç unsurundan gelir elde edenler için kullanılmıştır.

Katılımcılara çevre kirliliğini azaltmak için yürürlükte olan vergi türlerinden üçünü işaretleyiniz, denildiğinde, tümü birinci sırada çevre temizlik vergisini işaretlemişlerdir. Çevre temizlik vergisinin yürürlüğe girdiği 1993 yılından beri geçen otuz bir yıllık süreçte yerelde belediyelerin konut, işyeri ve diğer amaçlarla kullanılan binalardan, belirlenen ölçülerde toplanan ve tek doğrudan çevre vergisi olması nedeniyle katılımcıların cevapları, çevre temizlik verisine yönelik toplumsal teamül ve kabulünü göstermektedir. Tablo 12’de kadın katılımcıların ve erkek katılımcıların cevapları arasında ikinci sırada belirttikleri çevre kirliliğini azaltmak için yürürlükte olan vergi türleri farklılık göstermektedir. Kadın katılımcılar ikinci sırada poşet vergisini belirtirken, erkek katılımcılar motorlu taşıtlar vergisini belirtmektedirler. Cinsiyet ile çevre kirliliğini azaltmak amacıyla yürürlükte olan vergi türü olarak MTV cevabını verme durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$)

Tabloda kadın ve erkek katılımcıların belirli çevre vergileri ve çevre sorunlarıyla ilgili algıları karşılaştırılmış ve Ki-kare testi kullanılarak bu gruplar arasındaki farkların

istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı değerlendirilmiştir. Cinsiyet ile değişkenler arasındaki ilişki, kadın ve erkek katılımcıların vergi ile ilgili genel algıları arasında anlamlı farklılıklar bulunduğunu göstermektedir. Kadınların %20,6'sı ve erkeklerin %22,9'u KDV'yi çevre kirliliğini azaltmak amacıyla yürürlükte olan bir vergi olarak işaretlemiştir. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p=0,578$). Kadınların %32,8'i ve erkeklerin %41,1'i ÖTV'yi işaretlemiş; bu fark istatistiksel olarak anlamlı olmaya çok yakındır ($p=0,079$). MTV konusunda kadınların %55,6'sı, erkeklerin %68,2'si bu vergiyi işaretlemiştir. Bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p=0,007$). Erkeklerin MTV'yi çevre vergisi olarak algılaması kadınlardan daha yüksek orandadır. Kadınların %71,4'ü ve erkeklerin %64,4'ü poşet vergisini işaretlemiştir. Fark anlamlı değildir ($p=0,124$). Kadınların %79,4'ü ve erkeklerin %71,6'sı bu vergiyi işaretlemiştir. Bu fark da anlamlılığa yakın olsa da ($p=0,066$), anlamlı değildir. gelir vergisi ve emlak vergisinde cinsiyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

KDV, ÖTV, MTV gibi vergilerin katılımcıların giderlerindeki payı açısından kadın ve erkekler arasında belirgin bir fark gözlemlenmemiştir ($p=0,371$).

Kadınların %28,0'i, erkeklerin %37,7'si trafik sorununu en önemli çevre sorunlarından biri olarak belirtmişlerdir. Bu fark anlamlılığa yakındır ($p=0,076$) ancak istatistiksel olarak anlamlı sayılmamaktadır.

İmar, hava kirliliği, gürültü kirliliği, park sorunu, çöp ve atıklar gibi sorunlar da cinsiyetler arasında anlamlı bir fark göstermemiştir.

Tablodaki bulgulara genel olarak bakıldığında cinsiyetler arasında bazı çevre vergileri ve çevre sorunları algısında farklılıklar olduğu ancak bu farkların büyük çoğunluğunun istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Sadece MTV algısı açısından erkekler ve kadınlar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Erkeklerin MTV'yi çevre vergisi olarak kadınlardan daha fazla algıladığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Bu bulgular, çevre vergilerinin ve çevre sorunlarının kadınlar ve erkekler tarafından algılanmasına dair farkındalık artırma kampanyalarının oluşturulmasında veya cinsiyet temelli farkındalık ve iletişim stratejilerinin oluşturulmasında değerlendirilebilir.

Tablo 12. Cinsiyet ile Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		Cinsiyet				Ki-kare	p
		Kadın		Erkek			
		n	%	n	%		
Çevre kirliliğini azaltmak amacıyla yürürlükte olan 3 vergi türünü işaretleyiniz.	KDV	39	20,6	54	22,9	,310	0,578
	ÖTV	62	32,8	97	41,1	3,086	0,079
	MTV	105	55,6	161	68,2	7,189	0,007
	Poşet Vergisi	135	71,4	152	64,4	2,360	0,124
	Çevre Temizlik Vergisi	150	79,4	169	71,6	3,371	0,066
	Gelir Vergisi	35	18,5	31	13,1	2,318	0,128
	Emlak Vergisi	41	21,7	44	18,6	0,610	0,435
Ödediğiniz çevre vergilerini dikkate alarak giderleriniz içinde en çok paya sahip olan çevre vergilerinden üçünü önem sırasına göre 1-3 arası numaralandırınız .	KDV	53	28,0	61	25,8	6,489	0,371
	ÖTV	27	14,3	39	16,5		
	MTV	37	19,6	58	24,6		
	Poşet Vergisi	15	7,9	14	5,9		
	Çevre Temizlik Vergisi	37	19,6	41	17,4		
	Gelir Vergisi	8	4,2	16	6,8		
	Emlak Vergisi	12	6,3	7	3,0		
Yaşadığınız şehrin size göre en önemli çevre sorunlarından üçünü önem sırasına göre 1-3 arası numaralandırınız .	İmar	47	24,9	63	26,7	12,862	0,076
	Trafik	53	28,0	89	37,7		
	Hava Kirliliği	16	8,5	14	5,9		
	Gürültü Kirliliği	5	2,6	10	4,2		
	Park Sorunu	31	16,4	30	12,7		
	Çöp ve Atıklar	24	12,7	14	5,9		
	Reklam Panoları	3	1,6	1	0,4		
	Yapım Onarım Çalışmaları	10	5,3	15	6,4		
	Diğer	0	0,0	0	0,0		

Tablo 13'te yaş ile değişkenler arasındaki ilişki incelenmiştir. Katılımcılara; çevre kirliliğini azaltmak amacıyla yürürlükte olan vergi türlerini işaretlemeleri sorulduğunda; yaş ile çevre kirliliğini azaltmak amacıyla yürürlükte olan çevre vergilerinden vergi türü olarak KDV cevabını verme durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0,05$). Buna göre 18-24 yaş arası olanlarda bu cevabı verme oranı en fazla iken 45-54 yaş arası olanlarda en azdır. Yaş ile çevre kirliliğini azaltmak amacıyla yürürlükte olan vergi türü olarak emlak vergisi cevabını verme durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır

($p < 0,05$). Buna göre 35-44 yaş arası olanlarda bu cevabı verme oranı en fazla iken 65 yaş ve üzeri olanlarda en azdır.

Tablodaki sonuçlar, KDV ve emlak vergisi gibi bazı vergi türlerinin algısının yaş gruplarına göre değiştiğini, ÖTV, MTV, Poşet Vergisi, Çevre Temizlik Vergisi ile Gelir Vergisi gibi bazılarının algısının ise yaş gruplarına göre değişmediğini göstermektedir. Çevre vergilerinin giderler içindeki payı ve çevre sorunları konusundaki algılar genel olarak yaş gruplarına göre farklılık göstermemektedir.

Çevre vergilerinin bireylerin/mükelleflerin bütçelerine olan etkisinin bu vergilerin enerji tüketimi, atık yönetimi veya araç kullanımı gibi belirli alanlarla sınırlı kalması, farklı yaş gruplarının tutumlarının birbirine benzer olmasının nedeni olabilir. Çevre sorunlarına yönelik algılar, genellikle bireylerin maruz kaldığı bilgi kaynaklarından, toplumsal normlar ve medyanın etkisinden de şekillenmektedir. Dolayısıyla evrensel olarak önemli kabul edilen çevre gibi konulardaki farkındalıklar, yaş gruplarına göre büyük değişiklik göstermeyebilir. Gençlere yönelik programlar, dijital platformlar ve sosyal medya aracılığıyla; daha yaşlı yaş grupları için geleneksel medya ve topluluk etkinlikleri ile her yaş grubunun çevre vergilerinin ve çevre sorunlarının önemini daha iyi anlamasına yardımcı olabilir. Farklı yaş gruplarının ekonomik durumları ve harcama alışkanlıkları göz önünde bulundurularak çevre vergileri konusunda farklı teşvikler sunulması, çevre algısı ve çevre vergisi hassasiyetinin artırılmasına yardımcı olacaktır.

Tablo 13. Yaş ile Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		Yaş												Ki-kare	p
		18-24				25-34		35-44		45-54		55-64			
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Çevre kirliliğini azaltmak amacıyla yürürlükte olan 3 vergi türünü işaretleyiniz.	KDV	12	36,4	34	28,8	25	19,1	6	7,1	11	28,2	5	26,3	20,022	0,001*
	ÖTV	17	51,5	49	41,5	47	35,9	21	24,7	17	43,6	8	42,1	10,463	0,063
	MTV	19	57,6	71	60,2	77	58,8	62	72,9	22	56,4	15	78,9	8,159	0,148
	Poşet Vergisi	21	63,6	80	67,8	85	64,9	67	78,8	23	59,0	11	57,9	7,700	0,174
	Çevre Temizlik Vergisi	19	57,6	87	73,7	103	78,6	70	82,4	28	71,8	12	63,2	10,465	0,063
	Gelir Vergisi	6	18,2	21	17,8	18	13,7	11	12,9	5	12,8	5	26,3	3,296	0,654
	Emlak Vergisi	5	15,2	12	10,2	38	29,0	18	21,2	11	28,2	1	5,3	18,549	0,002

Tablo 13 (Devam). Yaş ile Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		Yaş												Ki-kare	p	
		18-24				25-34	35-44		45-54		55-64		65 ve üzeri			
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%			
Ödediğiniz çevre vergilerini dikkate alarak giderleriniz içinde en çok paya sahip olan çevre vergilerinden üçünü önem sırasına göre 1-3 arası numaralandırınız	KDV	14	42,4	39	33,1	35	26,7	15	17,6	9	23,1	2	10,5	22,690	0,828	
	ÖTV	1	3,0	18	15,3	18	13,7	18	21,2	6	15,4	5	26,3			
	MTV	8	24,2	22	18,6	28	21,4	22	25,9	11	28,2	4	21,1			
	Poşet Vergisi	2	6,1	9	7,6	9	6,9	4	4,7	3	7,7	2	10,5			
	Çevre Temizlik Vergisi	4	12,1	20	16,9	26	19,8	17	20,0	7	17,9	4	21,1			
	Gelir Vergisi	3	9,1	6	5,1	8	6,1	5	5,9	1	2,6	1	5,3			
	Emlak Vergisi	1	3,0	4	3,4	7	5,3	4	4,7	2	5,1	1	5,3			
Yaşadığınız şehrin size göre en önemli çevre sorunlarından üçünü önem sırasına göre 1-3 arası numaralandırınız	İmar	8	24,2	29	24,6	34	26,0	26	30,6	10	25,6	3	15,8	25,049	0,893	
	Trafik	8	24,2	34	28,8	44	33,6	31	36,5	18	46,2	7	36,8			
	Hava kirliliği	2	6,1	8	6,8	11	8,4	4	4,7	3	7,7	2	10,5			
	Gürültü kirliliği	3	9,1	3	2,5	5	3,8	3	3,5	0	0,0	1	5,3			
	Park Sorunu	6	18,2	19	16,1	18	13,7	11	12,9	4	10,3	3	15,8			
	Çöp ve Atıklar	2	6,1	15	12,7	12	9,2	6	7,1	1	2,6	2	10,5			
	Reklam Panoları	0	0,0	1	0,8	1	0,8	2	2,4	0	0,0	0	0,0			
	Yapım Onarım Çalışmaları	4	12,1	9	7,6	6	4,6	2	2,4	3	7,7	1	5,3			
	Diğer	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0			

Eğitim seviyesi ile değişkenler arasındaki ilişki Tablo 14’te verilmektedir. Eğitim seviyesi ile çevre kirliliğini azaltmak amacıyla yürürlükte olan vergi türü olarak ÖTV cevabını verme durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre okuryazar/ilkokul mezunu olanlarda bu cevabı verme oranı en fazla iken lisansüstü mezunu olanlarda en azdır.

Eğitim seviyesinin çevre temizlik vergisi gibi bazı vergi türlerinin algısı üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görünmekte ise de diğer birçok vergi türü ve belirtilen çevre sorunları ile eğitim seviyeleri arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Eğitim seviyesinin çevre ve vergi algısı ile bazı vergi türlerinin algısı üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılammış olmasının çeşitli sebepleri olabilir. Bazı toplumlarda çevre sorunlarına yönelik ilginin azlığı, eğitim seviyesine bakılmaksızın çevreye karşı genel bir kayıtsızlığa yol açabilir. Ekonomik önceliklerin veya kişisel çıkarların çevre ile ilgili endişelerin önüne geçmesi (örneğin yüksek eğitilmiş bir kişinin çevre vergilerinin kendi yaşam standartlarını düşürecek kaygısı), eğitilmiş bireylerin de çevre vergilerine karşı olumsuz tutum sergilemesine yol açabilir. Eğitim seviyesinden bağımsız olarak da bir toplumun genel tutumu, bireylerin çevreye yönelik davranışlarını şekillendirebilir.

Çevre eğitimi, sadece temel çevre bilgisi değil, çevre vergilerinin önemi ve uzun vadeli faydaları da vurgulanarak tüm eğitim seviyelerinde yaygınlaştırılmalıdır. Tablodan ulaştığımız eğitim seviyesinin çevre vergileri algısındaki farkındalık eksikliği, kamuoyunu bilgilendiren kampanyalarla geniş halk kesiminde yaygınlaştırılmalıdır.

Tablo 14. Eğitim Seviyesi ile Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		Eğitim Düzeyi										Ki-kare	p
		Okuryazar/ İlkokul		Ortaokul		Lise		Üniversite		Lisansüstü			
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Çevre kirliliğini azaltmak amacıyla yürürlükte olan 3 vergi türünü işaretleyiniz.	KDV	7	41,2	12	27,9	28	23,9	38	20,8	8	12,3	8,522	0,074
	ÖTV	12	70,6	14	32,6	49	41,9	65	35,5	19	29,2	11,559	0,021
	MTV	12	70,6	27	62,8	69	59,0	112	61,2	46	70,8	3,126	0,537
	Poşet Vergisi	8	47,1	32	74,4	78	66,7	119	65,0	50	76,9	7,358	0,118
	Çevre Temizlik Vergisi	7	41,2	29	67,4	84	71,8	144	78,7	55	84,6	16,882	0,002*
	Gelir Vergisi	2	11,8	8	18,6	16	13,7	34	18,6	6	9,2	4,064	0,397
	Emlak Vergisi	3	17,6	7	16,3	27	23,1	37	20,2	11	16,9	1,513	0,824
Ödediğiniz çevre vergilerini dikkate alarak giderleriniz içinde en çok paya sahip olan çevre vergilerinden üçünü önem sırasına göre 1-3 arası numaralandırınız .	KDV	7	41,2	14	32,6	24	20,5	54	29,5	15	23,1	26,938	0,307
	ÖTV	0	0,0	7	16,3	20	17,1	27	14,8	12	18,5		
	MTV	3	17,6	10	23,3	32	27,4	36	19,7	14	21,5		
	Poşet Vergisi	3	17,6	2	4,7	9	7,7	12	6,6	3	4,6		
	Çevre Temizlik Vergisi	1	5,9	8	18,6	23	19,7	31	16,9	15	23,1		
	Gelir Vergisi	3	17,6	0	0,0	6	5,1	13	7,1	2	3,1		
	Emlak Vergisi	0	0,0	2	4,7	3	2,6	10	5,5	4	6,2		

Tablo 14 (Devam). Eğitim Seviyesi ile Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		Eğitim Düzeyi										Ki-kare	p
		Okuryazar/ İlkokul		Ortaokul		Lise		Üniversite		Lisansüstü			
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Yaşadığımız şehrin size göre en önemli çevre sorunlarından üçünü önem sırasına göre 1-3 arası numaralandırınız .	İmar	1	5,9	14	32,6	27	23,1	49	26,8	19	29,2	32,589	0,251
	Trafik	6	35,3	16	37,2	40	34,2	64	35,0	16	24,6		
	Hava Kirliliği	0	0,0	4	9,3	7	6,0	14	7,7	5	7,7		
	Gürültü Kirliliği	0	0,0	1	2,3	6	5,1	5	2,7	3	4,6		
	Park Sorunu	5	29,4	4	9,3	15	12,8	25	13,7	12	18,5		
	Çöp ve Atıklar	3	17,6	4	9,3	16	13,7	11	6,0	4	6,2		
	Reklam Panoları	1	5,9	0	0,0	0	0,0	3	1,6	0	0,0		
	Yapım Onarım Çalışmaları	1	5,9	0	0,0	6	5,1	12	6,6	6	9,2		
	Diğer	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0		

Gelir seviyesi ile değişkenler arasındaki ilişki tablo 15’te incelenmiştir. Mükelleflerin çevre kirliliğini azaltmak amacıyla yürürlükte olan vergi türlerinden 3 vergi türünü belirtmeleri, ödedikleri çevre vergilerini dikkate alarak giderleri içinde en çok paya sahip olan 3 çevre vergisi türünü belirtmeleri ve yaşadıkları şehrin onlara göre en önemli çevre sorunlarından üçünü önem sırasına göre belirtmeleri istenilmiştir. Yapılan testler sonucunda gelir durumu ile bu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$). Bu bulgu; gelir durumunun bireylerin çevresel vergilere ve şehirdeki çevre sorunlarına dair algıları üzerinde önemli bir etkisi olmadığını çevre ile ilgili politikaların ve vergilerin, toplumun geniş kesimleri tarafından benzer şekillerde algılandığını ve gelir farklılıklarının bu algılarda belirleyici bir rol oynamadığını göstermektedir.

Gelir seviyesi yüksek olan bireylerin, her zaman çevre konusunda daha fazla bilgiye sahip olacağı veya çevre vergilerini daha fazla destekleyeceği varsayımı geçerli olmayabilir. Çevre algısı ve çevre vergilerine yönelik tutum, sadece bilgi düzeyine değil, bireylerin değerlerine, yaşam tarzlarına ve kültürel faktörlere, bireylerin politik görüşlerine, toplumsal rollere ve kişisel inançlarına da bağlıdır. Dar gelirli bireyler, geçim sıkıntısı ve temel ihtiyaçları karşılama önceliklerinden çevre vergilerine olumsuz bakabilecekleri gibi, yüksek gelirli bireylerin çevre vergilerini tolere edebilir olmalarının çevre bilincini yükselteceği anlamı çıkarılmamalıdır. Gelir düzeyi ile çevre vergileri ve

çevre algıları arasında doğrudan bir bağlantı olmayabilir çünkü bireyler genellikle kendi mali çıkarlarına göre hareket etme eğilimindedirler.

Gelir seviyesine göre farklılaşan bilinçlendirme kampanyaları ile düşük gelir gruplarına yönelik kampanyalar, çevre vergilerinin uzun vadeli faydalarını vurgulayabilirken, yüksek gelir gruplara yönelik kampanyalar, sürdürülebilir yaşam tarzlarını teşvik edebilir. Çevre vergileri ve çevre politikaları, toplumun farklı gelir gruplarında adil ve kademeli bir şekilde uygulanması çevre vergilerine yönelik genel kabulü artırabilir.

Tablo 15. Gelir Seviyesi ile Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		Gelir Düzeyi										Ki-kare	p
		0-15.000 TL		15.001-30.000 TL		30.001-50.000TL		50.001-100.000 TL		100.001 TL ve üzeri			
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Çevre kirliliğini azaltmak amacıyla yürürlükte olan 3 vergi türünü işaretleyiniz.	KDV	20	29,4	32	20,1	29	21,6	9	18,0	2	15,4	3,320	0,506
	ÖTV	26	38,2	60	37,7	49	36,6	22	44,0	2	15,4	3,683	0,451
	MTV	37	54,4	95	59,7	89	66,4	35	70,0	10	76,9	5,647	0,227
	Poşet Vergisi	45	66,2	110	69,2	92	68,7	29	58,0	11	84,6	4,140	0,387
	Çevre Temizlik Vergisi	46	67,6	122	76,7	104	77,6	35	70,0	12	92,3	5,468	0,243
	Gelir Vergisi	14	20,6	29	18,2	13	9,7	8	16,0	1	7,7	6,357	0,174
	Emlak Vergisi	16	23,5	29	18,2	26	19,4	12	24,0	1	7,7	2,607	0,626
Ödediğiniz çevre vergilerini dikkate alarak giderleriniz içinde en çok paya sahip olan çevre vergilerinden üçünü önem sırasına göre 1-3 arası numaralandırınız.	KDV	17	25,0	50	31,4	33	24,6	7	14,0	7	53,8	22,972	0,521
	ÖTV	11	16,2	21	13,2	23	17,2	11	22,0	0	0,0		
	MTV	16	23,5	32	20,1	32	23,9	12	24,0	3	23,1		
	Poşet Vergisi	5	7,4	9	5,7	12	9,0	3	6,0	0	0,0		
	Çevre Temizlik Vergisi	10	14,7	33	20,8	24	17,9	8	16,0	3	23,1		
	Gelir Vergisi	5	7,4	7	4,4	6	4,5	5	10,0	0	0,0		
	Emlak Vergisi	4	5,9	7	4,4	4	3,0	4	8,0	0	0,0		
Yaşadığınız şehrin size göre en önemli çevre sorunlarından üçünü önem sırasına göre 1-3 arası numaralandırınız.	İmar	16	23,5	45	28,3	37	27,6	7	14,0	5	38,5	20,282	0,854
	Trafik	20	29,4	52	32,7	45	33,6	22	44,0	3	23,1		
	Hava Kirliliği	5	7,4	9	5,7	9	6,7	5	10,0	1	7,7		
	Gürültü Kirliliği	2	2,9	6	3,8	5	3,7	1	2,0	1	7,7		
	Park Sorunu	9	13,2	25	15,7	17	12,7	7	14,0	3	23,1		
	Çöp ve Atıklar	11	16,2	14	8,8	10	7,5	3	6,0	0	0,0		
	Reklam panoları	1	1,5	0	0,0	2	1,5	1	2,0	0	0,0		
	Yapım Onarım Çalışmaları	4	5,9	8	5,0	9	6,7	4	8,0	0	0,0		
	Diğer	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0		

Tablo 16’da farklı kazanç unsurları (ticari kazanç, serbest meslek kazancı, ücret kazancı, gayri menkul sermaye iradı, menkul sermaye iradı, diğer kazanç ve iratlar, birden fazla kazanç) ile çevre kirliliğini azaltmak amacıyla yürürlükte olan çeşitli vergi türleri arasındaki ilişkisi incelemektedir. Bu analiz, katılımcıların kazanç unsurlarına göre hangi vergi türlerine önem verdiklerini ve bu ilişkilerin istatistiksel anlamlılığını ortaya koymaktadır.

Ticari kazanç unsuru seçen katılımcı gelir vergisi mükellefleri arasında KDV’yi çevre kirliliğini azaltma amacıyla önemli bulanların oranı en yüksek (%34,5) iken, ücret kazancı olanlarda bu oran en düşük (%13,0) olarak gerçekleşmiştir. İstatistiksel analizde bu ilişki anlamlı bulunmuştur ($p < 0.05$). Diğer kazanç ve iratlar grubunda ÖTV’yi önemli bulanların oranı en yüksek (%49,1) iken, ücret kazancı olanlarda bu oran en düşüktür (%26,1). İstatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p < 0.05$). Ticari kazanç ve gayri menkul sermaye İradı seçen bireyler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak genel eğilimler incelendiğinde, Ticari Kazanç unsuru seçenlerin MTV’yi önemli bulma oranı diğer kazanç unsurlarına göre daha yüksektir. Gayri menkul sermaye iradı seçen bireyler arasında poşet vergisini çevre kirliliğini azaltma amacıyla önemli bulanların oranı en yüksek (%88,9) iken, ticari kazanç unsuru seçenlerde bu oran en düşüktür (%56,0). Bu ilişki de istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0.05$). Ücret kazancı seçen bireyler arasında çevre temizlik vergisini önemli bulanların oranı en yüksek (%85,2) iken, diğer kazanç ve iratlar grubunda bu oran en düşüktür (%64,2); anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p < 0.05$). Diğer kazanç ve iratlar grubunda gelir vergisini çevre kirliliğini azaltmak amacıyla önemli bulanların oranı en yüksek (%30,2) iken, gayri menkul sermaye iradı olanlarda bu oran en düşüktür (%0,0); bu ilişki de anlamlı bulunmuştur ($p < 0.05$). Kazanç unsurları ile çevre kirliliğini azaltmak amacıyla yürürlükte olan vergi türü olarak KDV cevabını belirtme durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0,05$). Kazanç unsurları ile çevre kirliliğini azaltmak amacıyla yürürlükte olan vergi türü olarak poşet vergisi cevabını verme durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0,05$). Kazanç unsurları ile çevre kirliliğini azaltmak amacıyla yürürlükte olan vergi türü olarak çevre temizlik vergisi cevabını belirtme durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0,05$). Kazanç unsurları ile çevre kirliliğini azaltmak amacıyla yürürlükte olan vergi türü olarak gelir vergisi cevabını belirtme durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0,05$). Kazanç unsurları ile çevre kirliliğini azaltmak

amacıyla yürürlükte olan vergi türü olarak ÖTV cevabını belirtme arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$).

Emlak vergisi için kazanç unsurları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak genel olarak, bu vergi türü ticari kazanç unsuru olanlar tarafından en çok belirtilmiştir (%19,0).

Kazanç unsurları ile çevre algısı ve çevre vergileri arasında güçlü bir ilişki kurulduğunda, çevre vergileri daha adil bir şekilde dağıtılabilir. Örneğin, yüksek gelirli bireyler ve işletmeler daha büyük bir çevresel ayak izine sahip olabilir, bu nedenle çevre vergileri bu gruplara daha fazla yük getirmesine rağmen çevreyi koruma çabalarını destekleyebilir. Kazanç unsurları ile çevre algısı ve vergiler arasındaki ilişki, ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğini artırabilir. Çevre dostu teknoloji ve yeniliklere yatırım yapan işletmeler, daha düşük vergilerden faydalanabilir, bu da sürdürülebilir iş modellerini teşvik eder. Aynı zamanda, çevreye duyarlı yatırımların artması, uzun vadede ekonomiye katkı sağlayacaktır.

Kazanç unsurlarına göre kademeli çevre vergileri uygulanabilir. Yüksek gelirli bireyler ve büyük şirketler için daha yüksek oranlarda vergiler belirlenebilirken, düşük gelirli gruplar için daha düşük oranlar veya muafiyetler sağlanabilir. Bu, çevresel sorumluluğun adil bir şekilde paylaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Tablo 16. Kazanç Unsurları ile Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		Kazanç Unsurları												Ki-kare	p
		Ticari Kazanç		Serbest Meslek Kazancı		Ücret Kazancı		Gayri Menkul Sermaye İradı		Diğer Kazanç ve İratlar		Birden Fazla Kazanç			
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Çevre kirliliğini azaltmak amacıyla yürürlükte olan 3 vergi türünü işaretleyiniz.	KDV	29	34,5	16	22,5	15	13,0	2	22,2	13	24,5	18	19,4	13,692	0,018*
	ÖTV	41	48,8	32	45,1	30	26,1	3	33,3	26	49,1	27	29,0	18,660	0,002*
	MTV	56	66,7	51	71,8	69	60,0	6	66,7	26	49,1	58	62,4	7,727	0,172
	Poşet Vergisi	47	56,0	46	64,8	90	78,3	8	88,9	32	60,4	64	68,8	14,597	0,012
	Çevre Temizlik Vergisi	55	65,5	47	66,2	98	85,2	7	77,8	34	64,2	78	83,9	20,700	0,001
	Gelir Vergisi	8	9,5	9	12,7	19	16,5	0	0,0	16	30,2	14	15,1	13,190	0,022
	Emlak Vergisi	16	19,0	12	16,9	24	20,9	1	11,1	12	22,6	20	21,5	1,335	0,931

Tablo 16 (Devam). Kazanç Unsurları ile Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		Kazanç Unsurları												Ki-kare	p
		Ticari Kazanç		Serbest Meslek Kazancı		Ücret Kazancı		Gayri Menkul Sermaye İradı		Diğer Kazanç ve İratlar		Birden Fazla Kazanç			
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Ödediğiniz çevre vergilerini dikkate alarak giderleriniz içinde en çok paya sahip olan çevre vergilerinden üçünü önem sırasına göre 1-3 arası numaralandırınız .	KDV	27	32,1	19	26,8	27	23,5	2	22,2	11	20,8	28	30,1	22,278	0,844
	ÖTV	17	20,2	14	19,7	13	11,3	1	11,1	8	15,1	13	14,0		
	MTV	18	21,4	15	21,1	28	24,3	2	22,2	14	26,4	18	19,4		
	Poşet Vergisi	6	7,1	7	9,9	7	6,1	1	11,1	4	7,5	4	4,3		
	Çevre Temizlik Vergisi	11	13,1	11	15,5	26	22,6	3	33,3	10	18,9	17	18,3		
	Gelir Vergisi	2	2,4	1	1,4	10	8,7	0	0,0	4	7,5	7	7,5		
	Emlak Vergisi	3	3,6	4	5,6	4	3,5	0	0,0	2	3,8	6	6,5		
Yaşadığınız şehrin size göre en önemli çevre sorunlarından üçünü önem sırasına göre 1-3 arası numaralandırınız .	İmar	21	25,0	17	23,9	25	21,7	2	22,2	15	28,3	30	32,3	36,285	0,409
	Trafik	25	29,8	28	39,4	41	35,7	3	33,3	15	28,3	30	32,3		
	Hava Kirliliği	5	6,0	2	2,8	11	9,6	1	11,1	5	9,4	6	6,5		
	Gürültü Kirliliği	3	3,6	3	4,2	6	5,2	1	11,1	1	1,9	1	1,1		
	Park Sorunu	19	22,6	8	11,3	15	13,0	2	22,2	5	9,4	12	12,9		
	Çöp ve Atıklar	6	7,1	9	12,7	12	10,4	0	0,0	8	15,1	3	3,2		
	Reklam panoları	2	2,4	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	1,9	1	1,1		
	Yapım Onarım Çalışmaları	3	3,6	4	5,6	5	4,3	0	0,0	3	5,7	10	10,8		
	Diğer	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0		

Mükellefiyet süresi ile değişkenler arasındaki ilişki Tablo 17’de incelenmiştir. Mükellefiyet süresi ile yaşanan şehirdeki en önemli çevre sorunu size göre hangisidir, sorusunun cevabı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0,05$). Buna göre mükellefiyet süresi 0-5 yıl olan katılımcılar 29,1, 6-10 yıl olan katılımcılar %28,3, 21-30 yıl olan katılımcılar %33,8, 31 yıl ve üzeri olan katılımcılar ise %46,3 oranında trafiği Afyonkarahisar’ın en önemli çevre sorunu olarak görmekte iken, 21-30 yıl mükellefiyet süresi olan katılımcıların %36,9’u çevre sorunu olarak imarı görmektedirler.

Bu çalışmada, mükellefiyet süresi ile çeşitli vergi türleri ve çevre sorunları arasındaki ilişkinin incelenmesi, bireylerin vergi algılarının zamanla nasıl değiştiğini ve farklı mükellefiyet sürelerine sahip grupların çevresel konulara yaklaşımlarını anlamak

açısından önemlidir. Analiz sonuçları, mükellefiyet süresinin çeşitli vergi türleri üzerindeki algıyı etkilediğini göstermektedir. Örneğin, MTV (Motorlu Taşıtlar Vergisi) ve Çevre Temizlik Vergisi, mükellefiyet süresi arttıkça daha fazla önem kazanmakta ve bu vergilerin oranları yüksek bulunmuştur. Bu durum, uzun süreli mükelleflerin çevresel vergiler konusunda daha bilinçli ve hassas olduklarını ortaya koymaktadır. ÖTV ve KDV gibi tüketimle doğrudan ilişkili vergiler ise özellikle daha kısa süreli mükellefiyet süresine sahip bireyler tarafından önemli bulunmuştur. Bu bulgu, bu grubun günlük ekonomik aktivitelerinin bu vergilerle sıkı bir bağlantısı olduğunu ve bu vergilerin farkındalığının daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Mükellefiyet süresi ile çevre sorunları arasındaki ilişki incelendiğinde, farklı mükellefiyet sürelerine sahip bireylerin çevresel sorunları algılamalarında belirgin farklar olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin, 0-5 yıl mükellefiyet süresine sahip bireyler daha çok trafiği Afyonkarahisar'ın en önemli çevre sorunu olarak görmektedir. 31 yıl ve üzeri mükellefiyet süresine sahip bireyler de aynı görüşü paylaşmakla birlikte, bu oran %46,3 ile oldukça yüksektir. Buna karşılık, 21-30 yıl arası mükellefiyet süresine sahip bireylerin %36,9'u çevre sorunu olarak imarı önemli bir problem olarak değerlendirmiştir.

Bu bulgular, mükellefiyetleri uzun süreli olan katılımcıların çevresel ve kentsel planlama konularında daha fazla bilgi sahibi olduklarını ve bu konulara daha fazla önem verdiklerini ortaya koymaktadır. Mükellefiyetleri kısa süreli olan katılımcıların ise önceliklerini günlük yaşamlarını doğrudan etkileyen trafik gibi sorunlara odakladıkları görülmektedir.

Mükellefiyet süresi ile çevre algısı ve çevre vergileri arasında anlamlı bir ilişki kurulması, uzun süre vergi mükellefi olan bireylerin vergi uyumunu artırabilir. Uzun süreli mükellefler, vergi sistemine daha aşina oldukları için çevre vergilerinin önemini daha iyi kavrayabilir ve bu vergilere daha olumlu yaklaşabilirler.

Tablo 17. Mükellefiyet Süresi ile Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		Mükellefiyet Süresi										Ki-kare	p
		0-5 yıl		6-10 yıl		11-20 yıl		21-30 yıl		31 yıl ve üzeri			
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Çevre kirliliğini azaltmak amacıyla yürürlükte olan 3 vergi türünü işaretleyiniz.	KDV	34	26,8	23	23,2	18	19,4	11	16,9	7	17,1	3,719	0,445
	ÖTV	53	41,7	34	34,3	40	43,0	21	32,3	11	26,8	5,340	0,254
	MTV	74	58,3	57	57,6	62	66,7	45	69,2	28	68,3	4,530	0,339
	Poşet vergisi	87	68,5	71	71,7	62	66,7	40	61,5	27	65,9	1,995	0,737

Tablo 17 (Devam). Mükellefiyet Süresi ile Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		Mükellefiyet Süresi										Ki-kare	p		
		0-5 yıl		6-10 yıl		11-20 yıl		21-30 yıl		31 yıl ve üzeri					
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%				
	Çevre Temizlik Vergisi	92	72,4	72	72,7	71	76,3	52	80,0	32	78,0	1,878	0,758		
	Gelir vergisi	20	15,7	17	17,2	12	12,9	10	15,4	7	17,1	,773	0,942		
	Emlak Vergisi	21	16,5	23	23,2	14	15,1	16	24,6	11	26,8	5,082	0,279		
Ödediğiniz çevre vergilerini dikkate alarak giderleriniz içinde en çok paya sahip olan çevre vergilerinden üçünü önem sırasına göre 1-3 arası numaralandırınız .	KDV	45	35,4	30	30,3	21	22,6	12	18,5	6	14,6	35,931	0,056		
	ÖTV	16	12,6	15	15,2	14	15,1	13	20,0	8	19,5				
	MTV	21	16,5	20	20,2	27	29,0	15	23,1	12	29,3				
	Poşet vergisi	10	7,9	8	8,1	5	5,4	3	4,6	3	7,3				
	Çevre Temizlik Vergisi	24	18,9	18	18,2	18	19,4	9	13,8	9	22,0				
	Gelir vergisi	5	3,9	6	6,1	7	7,5	4	6,2	2	4,9				
	Emlak Vergisi	6	4,7	2	2,0	1	1,1	9	13,8	1	2,4				
Yaşadığınız şehrin size göre en önemli çevre sorunlarından üçünü önem sırasına göre 1-3 arası numaralandırınız .	İmar	35	27,6	20	20,2	23	24,7	24	36,9	8	19,5	46,554	0,015		
	Trafik	37	29,1	28	28,3	36	38,7	22	33,8	19	46,3				
	Hava kirliliği	6	4,7	13	13,1	5	5,4	4	6,2	2	4,9				
	Gürültü kirliliği	4	3,1	2	2,0	8	8,6	0	0,0	1	2,4				
	Park sorunu	19	15,0	17	17,2	8	8,6	12	18,5	5	12,2				
	Çöp ve atıklar	13	10,2	14	14,1	8	8,6	1	1,5	2	4,9				
	Reklam panoları	2	1,6	0	0,0	2	2,2	0	0,0	0	0,0				
	Yapım onarım çalışmaları	11	8,7	5	5,1	3	3,2	2	3,1	4	9,8				
	Diğer	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0				

Gelir vergisi mükellefi katılımcıların ailesine yahut işletmesine ait araç sayısı ile değişkenler arasındaki ilişki Tablo 18’de görülmektedir. Bu tablo, mükelleflerin aile/işletmesine ait araç sayısının çeşitli değişkenlerle olan ilişkisini incelemektedir. Bu tablo, çevre kirliliği ve vergi algısı konularında önemli bulgular sunmaktadır. Bu değerlendirmeler, araç sayısının çevre vergisi algısı ve çevre sorunları üzerindeki etkilerini anlamak için önemli ipuçları sunmaktadır. Aile/işletmesine ait araç sayısı ile çevre kirliliğini azaltmak amacıyla yürürlükte olan vergi türü olarak KDV cevabını verme durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre ailesinde veya

işletmesinde 3 araç bulunanlarda bu cevabı verme oranı en fazla iken, 4 ve daha fazla araç olanlarda en azdır. Aile/İşletmesine ait araç sayısı ile çevre kirliliğini azaltmak amacıyla yürürlükte olan vergi türü olarak MTV cevabını verme durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre aile/işletmesinde 2 araç bulunanlarda bu cevabı verme oranı en fazla iken, aracı olmayanlarda en azdır. Aile/İşletmesine ait araç sayısı ile çevre kirliliğini azaltmak amacıyla yürürlükte olan vergi türü olarak çevre temizlik vergisi cevabını verme durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre aile/işletmesinde 2 araç bulunanlarda bu cevabı verme oranı en fazla iken, 3 aracı olanlarda en azdır. 3 araca sahip aile/işletmelerin KDV'yi çevre kirliliğini azaltmak için yürürlükte olan bir vergi türü olarak görme olasılığı diğer gruplara göre anlamlı derecede yüksektir ($p<0,05$). Araç sayısı arttıkça bu algının azaldığı gözlemlenmiştir. 2 araca sahip aile/işletmelerin MTV'yi çevre kirliliğini azaltmak için yürürlükte olan bir vergi türü olarak görme olasılığı, aracı olmayanlara kıyasla anlamlı derecede yüksektir ($p<0,05$). 2 araca sahip aile/işletmelerin çevre temizlik vergisini çevre kirliliğini azaltmak için önemli görme olasılığı en yüksektir, 3 araca sahip olanlarda ise bu oran en düşüktür ($p<0,05$). 4 ve daha fazla araca sahip olanlar, yaşadıkları şehirdeki imar sorunlarını en önemli çevre sorunu olarak belirtme eğilimindedir ($p<0,05$). Park sorunu, özellikle 1 ve 2 araca sahip aile/işletmeler tarafından daha fazla dile getirilmiştir.

Araç sahipliğinin, çevre kirliliği algısı ve vergilere yönelik tutumlar üzerinde anlamlı etkileri bulunmaktadır. Bu tür bulgular, politika yapıcıların çevresel vergiler ve teşvikler konusunda daha bilinçli kararlar almalarına yardımcı olabilir. KDV, ÖTV, MTV gibi vergilerin giderler içinde en çok paya sahip olma durumu incelenmiş, bu değişkenlerin araç sayısına göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur ($p>0,05$). Hava kirliliği ve gürültü kirliliği değişkenleri ile araç sahipliği arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>0,05$).

Araç sahibi bireylerin, çevre vergileri ve çevre kirliliğinin çevreye olan etkileri konusunda daha bilinçli hale gelirlerse, araç kullanımının çevresel sonuçlarını daha iyi anlayabileceklerdir. Bu bilinç, sürdürülebilir ulaşım seçeneklerini tercih etmelerine ve çevre dostu davranışlar geliştirmelerine yol açabilir. Araç sahiplerinin karbon ayak izini azaltmak amacıyla karbon vergisi uygulamaları genişletilebilir. Bu vergiler, daha fazla yakıt tüketen ve daha fazla emisyon üreten araçlar için daha yüksek oranlarda uygulanabilir, bu da bireyleri daha az karbon salınımı yapan araçlara yani çevre dostu araçlara yönlendirebilir.

Toplu taşıma ve diğer sürdürülebilir ulaşım yöntemlerinin (bisiklet yolları, yaya yolları vb.) altyapısının geliştirilmesi ve bu seçeneklerin kullanımına teşvikler sağlanması, araç kullanımını azaltacağı gibi, araç kullanımından doğan çevresel etkileri minimize edecektir.

Tablo 18. Aile/İşletmesine Ait Araç Sayısı İle Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		Ailenize/İşletmenize ait kaç aracınız olduğunu belirtiniz.										Ki-kare	p
		Yok		1		2		3		4 ve üzeri			
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Çevre kirliliğini azaltmak amacıyla yürürlükte olan 3 vergi türünü işaretleyiniz	KDV	28	26,4	42	21,6	8	10,8	11	39,3	4	17,4	11,819	0,019
	ÖTV	42	39,6	65	33,5	27	36,5	15	53,6	10	43,5	4,997	0,288
	MTV	59	55,7	116	59,8	58	78,4	19	67,9	14	60,9	11,060	0,026
	Poşet Vergisi	74	69,8	128	66,0	53	71,6	16	57,1	16	69,6	2,450	0,654
	Çevre Temizlik Vergisi	75	70,8	152	78,4	62	83,8	14	50,0	16	69,6	14,944	0,005
	Gelir Vergisi	21	19,8	33	17,0	5	6,8	2	7,1	5	21,7	8,325	0,080
	Emlak Vergisi	19	17,9	46	23,7	9	12,2	7	25,0	4	17,4	5,332	0,255
Ödediğiniz çevre vergilerini dikkate alarak giderleriniz içinde en çok paya sahip olan çevre vergilerinden üçünü önem sırasına göre 1-3 arası numaralandırınız	KDV	33	31,1	46	23,7	21	28,4	7	25,0	7	30,4	26,115	0,347
	ÖTV	15	14,2	31	16,0	14	18,9	3	10,7	3	13,0		
	MTV	14	13,2	51	26,3	17	23,0	7	25,0	6	26,1		
	Poşet Vergisi	11	10,4	7	3,6	4	5,4	5	17,9	2	8,7		
	Çevre Temizlik Vergisi	22	20,8	38	19,6	14	18,9	2	7,1	2	8,7		
	Gelir Vergisi	7	6,6	10	5,2	3	4,1	2	7,1	2	8,7		
	Emlak Vergisi	4	3,8	11	5,7	1	1,4	2	7,1	1	4,3		
Yaşadığınız şehrin size göre en önemli çevre sorunlarından üçünü önem sırasına göre 1-3 arası numaralandırınız	İmar	30	28,3	48	24,7	15	20,3	8	28,6	9	39,1	41,143	0,052
	Trafik	31	29,2	71	36,6	28	37,8	8	28,6	4	17,4		
	Hava Kirliliği	2	1,9	19	9,8	7	9,5	0	0,0	2	8,7		
	Gürültü kirliliği	6	5,7	4	2,1	4	5,4	0	0,0	1	4,3		
	Park Sorunu	14	13,2	26	13,4	12	16,2	5	17,9	4	17,4		
	Çöp ve Atıklar	16	15,1	14	7,2	4	5,4	3	10,7	1	4,3		
	Reklam Panoları	0	0,0	1	0,5	1	1,4	2	7,1	0	0,0		
	Yapım Onarım Çalışmaları	7	6,6	11	5,7	3	4,1	2	7,1	2	8,7		
	Diğer	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0		

Ölçeğin iç tutarlılığın belirlenebilmesi için madde toplam korelasyon katsayısının hesaplanması gerekmektedir. Madde toplam korelasyon katsayısı ile ölçekteki madde puanları ve maddelerin toplam puanları arasındaki ilişki ölçülerek maddelerin ayırt edici özelliğinin tespiti belirtilmektedir (Erkuş, 2003: 3-17).

Büyüköztürk (2015: 180)'e göre ölçeğin madde toplam korelasyon katsayısının ayırt ediciliği belirleyen değerlere bakıldığında;

- 0.40 ve daha fazla olan maddelerin ayırt edicilik özelliğinin çok iyi
- 0.30-0.40 arasında olan değerlerin ayırt edici özelliğinin iyi
- 0.20-0.30 arasındaki değerlerin düzeltilmesi uygun görülen maddeler
- 0.20 ve daha az olan değerlerin çalışmaya dahil edilmemesi gereken maddeler olduğu belirtilmiştir.

Vergi algısı için toplam madde korelasyonu, vergi algısı için katılımcılara yöneltilen soruların çalışmamızın genel amacına uygunluğunu değerlendirmek üzere kullanılmıştır. Tablo 19'da madde toplam korelasyonu 0,200 altında olan 3, 9 ve 10.maddedeki; “Vergi bir mali yükür.”, “Fırsatını bulursam vergi ödemem.”, “Fırsatını bulursam vergi kaçırırım.” olarak verilen önermeler tabloda görölmektedir Tablo 20’de 3.9 ve 10. maddeler çıkarılarak tablonun toplam madde korelasyonu yeniden yapılmıştır.

Tablo 19. Vergi Algısı İçin Madde Toplam Korelasyonu

	Madde Toplam Korelasyonu
Vergi kamusal hizmetlerin karşılığıdır.	0,360
Vergi ödemek vatandaşlık görevidir.	0,392
Vergi bir mali yükür.	0,142
Ödemem gereken vergiyi tam ve zamanında öderim.	0,278
Vergilerimi ödemekte kendimi sorumlu ve dürüst bir vatandaş olarak görürüm.	0,359
Vergi kaçırmak ahlaksızlıktır.	0,272
Ödediğim vergilerle ilgili yeterli bilgiye sahibim.	0,261
Sık sık vergi affının çıkması, vergiyi zamanında ödeme isteğimi azaltır.	0,220
Fırsatını bulursam vergi ödemem.	0,022
Fırsatını bulursam vergi kaçırırım.	0,046
Aldığım kamu hizmetinin ödediğim verginin karşılığı olduğunu düşünürüm.	0,294
Alışverişlerimde fiş veya fatura almaya özen gösteririm.	0,236

Tablo 20’de madde toplam korelasyonu 0,200 altında olan 8.maddedeki; “Sık sık vergi affının çıkması, vergiyi zamanında ödeme isteğimi azaltır.” önermesi çıkarılıp analiz yeniden yapılmıştır.

Tablo 20. Vergi Algısı İçin Madde Toplam Korelasyonu

	Madde Toplam Korelasyonu
Vergi kamusal hizmetlerin karşılığıdır.	0,467
Vergi ödemek vatandaşlık görevidir.	0,521
Ödemem gereken vergiyi tam ve zamanında ederim.	0,465
Vergilerimi ödemekte kendimi sorumlu ve dürüst bir vatandaş olarak görürüm.	0,564
Vergi kaçırmak ahlaksızlıktır.	0,472
Ödediğim vergilerle ilgili yeterli bilgiye sahibim.	0,355
Sık sık vergi affının çıkması, vergiyi zamanında ödeme isteğimi azaltır.	0,110
Aldığım kamu hizmetinin ödediğim verginin karşılığı olduğunu düşünürüm.	0,381
Alışverişlerimde fiş veya fatura almaya özen gösteririm.	0,323

Tablo 21’de tüm maddelerin madde toplam korelasyonu 0,200 üstünde olduğu için analize bu şekilde devam edilmiştir.

Tablo 21. Vergi Algısı İçin Madde Toplam Korelasyonu

	Madde Toplam Korelasyonu
Vergi kamusal hizmetlerin karşılığıdır.	0,484
Vergi ödemek vatandaşlık görevidir.	0,531
Ödemem gereken vergiyi tam ve zamanında ederim.	0,481
Vergilerimi ödemekte kendimi sorumlu ve dürüst bir vatandaş olarak görürüm.	0,577
Vergi kaçırmak ahlaksızlıktır.	0,492
Ödediğim vergilerle ilgili yeterli bilgiye sahibim.	0,378
Aldığım kamu hizmetinin ödediğim verginin karşılığı olduğunu düşünürüm.	0,395
Alışverişlerimde fiş veya fatura almaya özen gösteririm.	0,304

Kaiser Meyer Olkin ifadesinin baş harflerinin kısaltması ile **ortaya çıkan** KMO istatistiği açıklayıcı faktör analizinde örneklem yeterliliğini değerlendirmek üzere kullanılan bir katsayıdır. Bu katsayı, alt boyut belirlemek için açıklayıcı faktör analizinin uygulandığı her çalışmada karşımıza çıkmaktadır. Ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemeden önce faktör analizine uygunluğu için KMO katsayısıyla, ölçülmüş; korelasyon matrisinin

birim matrisine eşit olup olmadığı ise Barlett Küresellik Testi ile ölçülmüştür. KMO değerinin yüksekliği, ölçekteki değişkenlerin diğer değişkenler tarafından çok iyi bir şekilde tahmin edilebileceğini göstermektedir (Çokluk vd. 2012: 178). Çalışmada KMO değerinin 0.756 (Tablo 22) olduğu görülmektedir. Bu değer, “çok iyi” olarak yorumlanabilir.

Buna göre çalışmanın 425 katılımcılı örneklem sayısı, faktör analizi için uygundur ($KMO > 0,500$). Bartlett testi kapsamında X^2 değeri 717,507 ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0,05$). Kaiser- Meyer- Olkin (KMO) and Bartlett's Testi, değişkenler arası ilişkinin gücünü ölçümler. KMO 0 ile 1 arasında değer alır 1'e ne kadar yakınsa örneklem o kadar faktör analizine uygundur. KMO değerinin 0,50 den büyük olması gerekir. KMO değerinin çalışmada 0.756 olarak ölçülmesi ile KMO ve Bartlett testi sonucuna göre verilerin faktör analizi için uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 22. Vergi Algısı İçin KMO ve Bartlett Testi Sonuçları

KMO		0,756
Bartlett's Testi	X2	717,507
	sd	21
	p	0,000

Faktör analizi, birbiriyle ilişkili çok sayıdaki değişkenin bir araya getirilerek, az sayıda kavramsal olarak anlamlı yeni faktörler keşfetmeyi ya da faktörler ile göstergeler arasında tanımlanan ilişkileri açıklayan ölçme modellerini test etmek üzere kullanılan çok değişkenli bir istatistik yöntemidir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012: 178). Faktör analizinde kullanılan iki temel yöntem vardır: Bunlar; açıklayıcı faktör analizi ve güvenilirlik hesaplamasıdır. Açıklayıcı faktör analizi, bilinmeyen gizli değişkenler ile gözlenen değişkenler arasındaki bağı ortaya koymak üzere geliştirilmiştir. Güvenirlik ise bireylerin test maddelerine verdikleri cevaplar arasındaki tutarlılıktır. (Büyüköztürk, Şekercioğlu ve Çokluk, 2012: 189). Faktör yük değeri, maddelerin faktörlerle olan ilişkisini açıklayan bir katsayıdır. Maddelerin yer aldığı faktördeki yük değerlerinin yüksek olması beklenmektedir. Bir değişkenin 0.3'lük faktör yükü, faktör tarafından açıklanan varyansın %9 olduğunu göstermektedir ki bu düzeydeki varyans dikkate çekicidir ve genel olarak 0.60 ve üstü faktör yük değeri yüksek; 0.30-0.59 arası faktör yük değeri orta düzeyde büyüklükler olarak tanımlanmaktadır. Faktör yük değerleri, bir korelasyon değeri olarak istatistiksel anlamlılık bakımından da incelenmektedir (Kline 1992:111-115)

Vergi algısı için yapılan faktör analizi sonucuna göre ölçeğin 2 faktörden oluştuğu belirlenmiştir. Faktör yükünün 0,300 altında olması sebebiyle 12. madde analize dahil edilmemiştir. Tablo 23'te ölçeğin toplam varyansı açıklama oranı %57,701, güvenirlik katsayısı 0,641'dir. Buna göre ölçeğin güvenirlik düzeyi oldukça yüksektir.

Ölçeğin 1.boyutunda; "Vergilerimi ödemekte kendimi sorumlu ve dürüst bir vatandaş olarak görürüm.", "Ödemem gereken vergiyi tam ve zamanında öderim.", "Vergi kaçırmak ahlaksızlıktır." önermelerinin faktör yükleri; 0,732 ile 0,867 arasında değişen 3 maddeden oluşmaktadır. Boyutun toplam varyansı açıklama oranı %41,765 güvenirlik katsayısı 0,748'dir. Buna göre boyutun güvenirlik düzeyi oldukça yüksektir.

Ölçeğin 2.boyutunda; "Vergi kamusal hizmetlerin karşılığıdır.", "Aldığım kamu hizmetinin ödediğim verginin karşılığı olduğunu düşünürüm.", "Vergi ödemek vatandaşlık görevidir.", "Ödediğim vergilerle ilgili yeterli bilgiye sahibim." önermelerindeki faktör yükleri 0,460 ile 0,858 arasında değişen 4 maddeden oluşmaktadır. Boyutun toplam varyansı açıklama oranı %15,935 güvenirlik katsayısı 0,641'dir. Buna göre boyutun güvenirlik düzeyi oldukça yüksektir.

Tablo 23. Vergi Algısı İçin Faktör Analizi Sonuçları

Boyut	Madde	Faktör Yüğü	Açıklanan Varyans Oranı	Cronbach's Alpha
Boyut1	Vergilerimi ödemekte kendimi sorumlu ve dürüst bir vatandaş olarak görürüm.	0,867	41,765	0,748
	Ödemem gereken vergiyi tam ve zamanında öderim.	0,839		
	Vergi kaçırmak ahlaksızlıktır.	0,732		
Boyut2	Vergi kamusal hizmetlerin karşılığıdır.	0,858	15,935	0,641
	Aldığım kamu hizmetinin ödediğim verginin karşılığı olduğunu düşünürüm.	0,734		
	Vergi ödemek vatandaşlık görevidir.	0,677		
	Ödediğim vergilerle ilgili yeterli bilgiye sahibim.	0,460		
Toplam			57,701	0,751

Tablo 24'te çevre algısı için tüm maddelerin madde toplam korelasyonu 0,200 üstünde olduğu için analize tabloda katılımcılara yöneltilen likert tipi soru kavramları ile devam edilmiştir. Çalışmadaki madde toplam korelasyonunun 0,200'ün üstünde olması, o maddenin ölçeğin genelini iyi temsil ettiğini ve ilgili kavramı etkili bir şekilde ölçtüğünü göstermektedir. Bu, ölçeğin geçerliliği için olumlu bir işarettir. Maddelerin toplam puanla uyum içinde olması, ölçeğin iç tutarlılığının yüksek olduğuna işaret etmektedir. Yani, tüm maddeler aynı kavram veya özelliği ölçmeye yönelik olarak tutarlı bir şekilde çalışmaktadır. Eğer bir maddenin madde toplam korelasyonu düşükse, bu madde ölçekten çıkarılabilir veya yeniden düzenlenebilir. Ancak 0,200'ün üstündeki korelasyonlar, bu tür bir düzenlemenin gereksiz olduğunu, çünkü her bir maddenin ölçeğe katkıda bulunduğunu gösterir. Ölçekteki maddelerin toplam korelasyonlarının 0,200'ün üstünde olması, o ölçeğin geçerli, güvenilir ve tutarlı bir şekilde çalıştığını, çevre algısını etkili bir biçimde ölçtüğünü ifade etmektedir.

Tablo 24. Çevre Algısı İçin Madde Toplam Korelasyonu

	Madde Toplam Korelasyonu
Sıfır atık uygulaması kriterlerine dikkat ederim.	0,439
Eğitim düzeyi arttıkça çevreye duyarlılık artar.	0,332
Çevre ile ilgili yasal düzenlemeleri takip ederim.	0,473
Geri dönüştürülebilmeleri için atıkları uygun geri dönüşüm kutusuna atarım.	0,462
Çevreyi kirlettiğini fark ettiğim kişiyi uyarırım.	0,421
İhtiyacım kadar tüketirim.	0,445
Toplu taşıma araçlarını kullanırım.	0,303
Ev ve işyerimin dışında da enerji tasarrufuna dikkat ederim.	0,474
Gelecek nesillere temiz bir çevre bırakmak hepimizin sorumluluğudur.	0,407
Çevre duyarlılığını artıran kamu spotları yaygınlaştırılmalıdır.	0,437
Hükümetlerin çevre kirliliğini azaltmak için yaptıkları kamu harcamasını desteklerim.	0,459

Çevre algısı için yapılan faktör analizinde KMO değerinin 0,781 olarak hesaplandığı Tablo 25'te görülmektedir. Buna göre örneklem sayısının faktör analizi için yeterince uygun olduğu görülmektedir ($KMO > 0,500$). Bartlett testi kapsamında X^2 değeri 906,314 ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0,05$). KMO ve Bartlett testi sonucuna göre verilerin faktör analizi için uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çevre ve çevre algısı verilerinin KMO değeri yeterince yüksekse (genellikle 0,60 veya üstü) ve Bartlett testi sonucunda p değeri 0,05'ten küçükse, bu sonuçlar, veri setinin faktör analizi için uygun olduğunu gösterir. KMO değerinin 0,781 olması ve X^2 değerinin 906,314 olarak bulunması, yapılan faktör analizi ile veri setindeki değişkenler arasında daha az sayıda gizli faktörler (boyutlar) belirlenebileceğini ve bu faktörlerin çevre ve çevre algısı kavramlarını daha anlamlı bir şekilde temsil edebileceğini göstermektedir.

Tablo 25. Çevre Algısı İçin KMO ve Bartlett Testi Sonuçları

KMO		0,781
Bartlett's Testi	X2	906,314
	sd	55
	p	0,000

Çevre algısı için yapılan faktör analizi sonuçları Tablo 26'da yer almaktadır. Buna göre ölçeğin 2 faktörden oluştuğu belirlenmiştir. Ölçeğin toplam varyansı açıklama oranı %42,633, güvenirlik katsayısı da 0,678'dir. Bu durum ölçeğin güvenirlik düzeyinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin 1.boyutu; “Çevre ile ilgili yasal düzenlemeleri takip ederim.”, “Çevreyi kirlettiğini fark ettiğim kişiyi uyarırım.”, “Geri dönüştürülebilmeleri için atıkları uygun geri dönüşüm kutusuna atarım.”, “İhtiyacım kadar tüketirim”, “Sıfır atık uygulaması kriterlerine dikkat ederim.”, “Toplu taşıma araçlarını kullanırım.” Önergelerinin faktör yükleri 0,404 ile 0,779 arasında değişen 6 maddeden oluşmaktadır. Boyutun toplam varyansı açıklama oranı %31,091 güvenirlik katsayısı 0,678'dir. Buna göre boyutun güvenirlik düzeyi oldukça yüksektir.

Ölçeğin 2.boyutu; “Gelecek nesillere temiz bir çevre bırakmak hepimizin sorumluluğudur.”, “Çevre duyarlılığını artıran kamu spotları yaygınlaştırılmalıdır.”, “Ev ve işyerimin dışında da enerji tasarrufuna dikkat ederim.”, “Hükümetlerin çevre kirliliğini azaltmak için yaptıkları kamu harcamasını desteklerim.”, “Eğitim düzeyi arttıkça çevreye duyarlılık artar.”, önermelerinin faktör yükleri 0,353 ile 0,888 arasında değişen 5 maddeden oluşmaktadır. Boyutun toplam varyansı açıklama oranı %11,542, güvenirlik katsayısı 0,667'dir. Buna göre boyutun güvenirlik düzeyi oldukça yüksektir.

Toplam varyans açıklama oranı, bir faktörün tüm değişkenlerin varyansının ne kadarını açıkladığını göstermektedir. %11,542'lik bir oran, bu boyutun veri setindeki toplam varyansın %11,542'sini açıkladığını ifade eder. Genellikle bir faktör analizinde, ilk birkaç faktör önemli miktarda varyansı açıklarken, geri kalan faktörler daha az

varyansı açıklar. Bu oran, boyutun açıklayıcılık gücünün bir göstergesidir, ancak tek başına yüksek ya da düşük olup olmadığını değerlendirmek zordur. Diğer boyutların varyans açıklama oranlarıyla birlikte değerlendirildiğinde, çalışmadaki boyutun güvenilirlik düzeyinin oldukça yüksek hesaplandığı söylenebilir.

Tablo 26. Çevre Algısı İçin Faktör Analizi Sonuçları

Boyut	Madde	Faktör Yüğü	Açıklanan Varyans Oranı	Cronbach's Alpha
Boyut1	Çevre ile ilgili yasal düzenlemeleri takip ederim.	0,779	31,091	0,678
	Çevreyi kirlettiğini fark ettiğim kişiyi uyarırım.	0,732		
	Geri dönüştürülebilmeleri için atıkları uygun geri dönüşüm kutusuna atarım.	0,641		
	İhtiyacım kadar tüketirim.	0,548		
	Sıfır atık uygulaması kriterlerine dikkat ederim.	0,479		
	Toplu taşıma araçlarını kullanırım.	0,404		
Boyut2	Gelecek nesillere temiz bir çevre bırakmak hepimizin sorumluluğudur.	0,888	11,542	0,667
	Çevre duyarlılığını artıran kamu spotları yaygınlaştırılmalıdır.	0,680		
	Ev ve işyerimin dışında da enerji tasarrufuna dikkat ederim.	0,662		
	Hükümetlerin çevre kirliliğini azaltmak için yaptıkları kamu harcamasını desteklerim.	0,560		
	Eğitim düzeyi arttıkça çevreye duyarlılık artar.	0,353		
Toplam			42,633	0,766

Çevre vergisi algısı için madde toplam korelasyonu 0,200 altında olan 4.maddedeki önerme “Çevre kirliliğini azaltmak için ayrı bir vergi ödenmesine gerek yoktur.” İbaresini çıkarılıp analiz tekrar yapılmış ve Tablo 27’de sunulmuştur.

Tablo 27. Çevre Vergi Algısı İçin Madde Toplam Korelasyonu

	Madde Toplam Korelasyonu
Çevre kirliliğini azaltmak için çevre vergilerine ihtiyaç duyulur.	0,449
Eğitim, çevre vergilerinin farkındalığını artırır.	0,318

Tablo 27 (Devam). Çevre Vergi Algısı İçin Madde Toplam Korelasyonu

	Madde Toplam Korelasyonu
Temiz bir çevre için daha yüksek oranda çevre vergisi ödemeye razı olurum.	0,412
Çevre kirliliğini azaltmak için ayrı bir vergi ödenmesine gerek yoktur.	-0,022
Çevre vergileri herkesten eşit alınmalıdır.	0,243
Çevre vergileriyle ilgili yeterli bilgiye sahibim.	0,299
Poşet vergisi ödemek zorunda olmam poşet kullanımımı azaltmaktadır.	0,328
Motorlu taşıtlar vergisi çevre kirliliğini de azaltmak için alınır.	0,379
Özel tüketim vergisi çevre kirliliğini de azaltmak için alınır.	0,380
Çevre dostu ürünlere vergi teşviki olmalıdır.	0,256
Fosil yakıtlardan çevreyi kirlettiği ölçüde vergi alınmalıdır.	0,333
Çevre kirliliğine neden olan fabrikalar daha fazla vergilendirilmelidir.	0,274
Çevre vergisi gelirleri sadece çevre temizliği için kullanılmalıdır.	0,209

Tablo 28’de madde toplam korelasyonu 0,200 altında olan “Çevre kirliliğini azaltmak için ayrı bir vergi ödenmesine gerek yoktur.” önermesi (-0,022) çıkarılıp analiz tekrar yapılmıştır.

Tablo 28. Çevre Vergi Algısı İçin Madde Toplam Korelasyonu

	Madde Toplam Korelasyonu
Çevre kirliliğini azaltmak için çevre vergilerine ihtiyaç duyulur.	0,496
Eğitim, çevre vergilerinin farkındalığını artırır.	0,340
Temiz bir çevre için daha yüksek oranda çevre vergisi ödemeye razı olurum.	0,432
Çevre vergileri herkesten eşit alınmalıdır.	0,191
Çevre vergileriyle ilgili yeterli bilgiye sahibim.	0,283
Poşet vergisi ödemek zorunda olmam poşet kullanımımı azaltmaktadır.	0,315
Motorlu Taşıtlar Vergisi çevre kirliliğini de azaltmak için alınır.	0,395
Özel tüketim vergisi çevre kirliliğini de azaltmak için alınır.	0,391
Çevre dostu ürünlere vergi teşviki olmalıdır.	0,271
Fosil yakıtlardan çevreyi kirlettiği ölçüde vergi alınmalıdır.	0,356
Çevre kirliliğine neden olan fabrikalar daha fazla vergilendirilmelidir.	0,304
Çevre vergisi gelirleri sadece çevre temizliği için kullanılmalıdır.	0,205

Tablo 29’da madde toplam korelasyonu 0,200 altında olan 5.maddedeki “Çevre vergileri herkesten eşit alınmalıdır.” önermesi çıkarılıp analiz tekrar yapılmıştır.

Tablo 29. Çevre Vergi Algısı İçin Madde Toplam Korelasyonu

	Madde Toplam Korelasyonu
Çevre kirliliğini azaltmak için çevre vergilerine ihtiyaç duyulur.	0,509
Eğitim, çevre vergilerinin farkındalığını artırır.	0,348
Temiz bir çevre için daha yüksek oranda çevre vergisi ödemeye razı olurum.	0,404
Çevre vergileriyle ilgili yeterli bilgiye sahibim.	0,233
Poşet vergisi ödemek zorunda olmam poşet kullanımımı azaltmaktadır.	0,300
Motorlu Taşıtlar Vergisi çevre kirliliğini de azaltmak için alınır.	0,386
Özel tüketim vergisi çevre kirliliğini de azaltmak için alınır.	0,384
Çevre dostu ürünlere vergi teşviki olmalıdır.	0,307
Fosil yakıtlardan çevreyi kirlettiği ölçüde vergi alınmalıdır.	0,370
Çevre kirliliğine neden olan fabrikalar daha fazla vergilendirilmelidir.	0,365
Çevre vergisi gelirleri sadece çevre temizliği için kullanılmalıdır.	0,214

Tüm maddelerin madde toplam korelasyonu 0,200 üstünde olduğu için analize bu şekilde devam edilmiştir.

Çevre vergileri algısı için yapılan faktör analizinde KMO değeri 0,715 olarak hesaplanmıştır. Buna göre çalışmadaki 425 olan katılımcı sayısı (örneklem sayısı) faktör analizi için uygundur ($KMO > 0,500$). Bartlett testi kapsamında X^2 değeri 756,554 ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0,05$). Tablo 30’daki KMO ve Bartlett testi sonucuna göre verilerin faktör analizi için uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 30. Çevre Vergi Algısı İçin KMO ve Bartlett Testi Sonuçları

KMO		0,715
Bartlett's Testi	X2	756,554
	sd	45
	p	0,000

Tablo 31’de Çevre vergisi algısı için yapılan faktör analizi sonucuna göre ölçeğin 2 faktörden oluştuğu belirlenmiştir. Faktör yükünün 0,300 altında olması sebebiyle 6.madde “Çevre vergileriyle ilgili yeterli bilgiye sahibim.” Önermesi analize dahil edilmemiştir. Ölçeğin toplam varyansı açıklama oranı %44,859, güvenirlik katsayısı 0,696’dır. Buna göre ölçeğin güvenirlik düzeyi oldukça yüksektir.

Ölçeğin 1.boyutu faktör yükleri 0,388 ile 0,821 arasında değişen 6 maddeden oluşmaktadır. Boyutun toplam varyansı açıklama oranı %27,541 güvenirlik katsayısı 0,693'tür. Buna göre boyutun güvenirlik düzeyi oldukça yüksektir.

Ölçeğin 2.boyutu faktör yükleri 0,628 ile 0,728 arasında değişen 4 maddeden oluşmaktadır. Boyutun toplam varyansı açıklama oranı %17,318; güvenirlik katsayısı 0,633'tür. Buna göre boyutun güvenirlik düzeyi oldukça yüksektir.

Toplam varyans açıklama oranı, boyutun veri setindeki toplam varyansın ne kadarını açıkladığını göstermektedir. %17,318'lik bu oran, bu boyutun veri setindeki varyansın yaklaşık %17'sini açıkladığını belirtmektedir. Bu oran, boyutun veri setinde önemli bir açıklayıcılık sunduğunu, çevre vergisi ve çevre algısı ile ilgili önemli bilgiler sunduğunu göstermektedir. Ancak, bu oranın da diğer boyutlarla birlikte değerlendirilmesi daha uygun olacaktır. Bir boyutun açıklama oranının yüksek olması, o boyutun konu hakkında önemli bir bilgi sunduğunu ve veri setindeki temel varyansın önemli bir kısmını açıkladığını gösterebilir. Güvenirlik katsayısı (Cronbach's alpha), ölçeğin iç tutarlılığını ölçen bir değerdir. 0,70 ve üzeri değerler yüksek güvenirlik olarak kabul edilmektedir. 0,633'lük bir değer için, iç tutarlılığın "orta düzeyde" olduğunu söylemek mümkündür. Bu, ölçeğin genel olarak kabul edilebilir bir güvenirliğe sahip olduğunu ancak daha yüksek bir güvenirlik için bazı iyileştirmelere ihtiyaç duyabileceği görülmektedir. Varyans açıklama oranı %17,318 boyutun veri setinde önemli bir yer tuttuğunu belirtir.

Bu rakamlar, araştırmacılara veri analizi ve ölçek değerlendirmesi konusunda bilgi sağlamaktadır. Düşük güvenirlik katsayısı, ölçek geliştirme çalışmalarına ihtiyaç duyulduğunu ve daha tutarlı sonuçlar elde etmek için ölçeğin iyileştirilmesi gerektiğini gösterir. Çevre ve çevre vergisi algısı ile ilgili bilgilerin ne kadarını açıkladığını gösteren varyans açıklama oranı, ilgili politika ve uygulama önerilerini belirlemede faydalı olabilir. Bu oran, çevre politikalarıyla ilgili hangi alanlarda daha fazla çalışma ve iyileştirme gerektiğine işaret edebilir.

Tablo 31. Çevre Vergi Algısı İçin Faktör Analizi Sonuçları

Boyut	Madde	Faktör Yüğü	Açıklanan Varyans Oranı	Cronbach's Alpha
Boyut1	Motorlu taşıtlar vergisi çevre kirliliğini de azaltmak için alınır.	0,821	27,541	0,693
	Özel tüketim vergisi çevre kirliliğini de azaltmak için alınır.	0,767		
	Temiz bir çevre için daha yüksek oranda çevre vergisi ödemeye razı olurum.	0,666		
	Çevre kirliliğini azaltmak için çevre vergilerine ihtiyaç duyulur.	0,572		
	Eğitim, çevre vergilerinin farkındalığını artırır.	0,397		
	Poşet vergisi ödemek zorunda olmam poşet kullanımımı azaltmaktadır.	0,388		
Boyut2	Çevre vergisi gelirleri sadece çevre temizliği için kullanılmalıdır.	0,728	17,318	0,633
	Çevre kirliliğine neden olan fabrikalar daha fazla vergilendirilmelidir.	0,681		
	Fosil yakıtlardan çevreyi kirlettiği ölçüde vergi alınmalıdır	0,648		
	Çevre dostu ürünlere vergi teşviki olmalıdır.	0,628		
Toplam			44,859	0,696

Katılımcılara Tablo 32’de belirtildiği üzere çevre kirliliğini azaltmak için yürürlükte olan 3 vergi türünü işaretleyiniz, diye sorulmuş; şıklarda ise KDV,ÖTV,MTV, poşet vergisi, çevre temizlik vergisi, gelir vergisi, emlak vergisi gibi bazı vergi türleri verilmiştir. Bu vergi türlerinin bazıları doğrudan bazıları da dolaylı olarak çevre ile ilgili olmalarına karşın, bazılarının da çevre ile ilgisinin olmayışı, vergi pratiği olan katılımcıların çevre vergileri ile ilgili bilgi ve ilgilerini ölçmeye yöneliktir.

Çevre kirliliğinin azaltılmasında yürürlükte olan vergi türlerinin katılımcılar tarafından belirtilmesinin istenmesindeki ana amaç, çevre vergilerinin etkinliğinin ve toplum üzerindeki genel algısının ölçülmek istenmesidir. Bu bilgilerin toplanması, mevcut çevre vergisi sistemlerinin iyileştirilmesi ve daha etkili çevre koruma politikalarının geliştirilmesi için önemli bir temel sağlayacaktır.

Tablo 32’deki sonuçlara bakıldığında, çevre ile ilgisi olmayan emlak vergisini işaretleyen 85 kişi olması, çevre ile dolaylı ilgisi olan KDV ve gelir vergisini işaretleyen

93 ve 66 kişinin olması; çevre vergileri konusunda bilgilendirmenin gerekliliğini, mevcut çevre vergisi sistemlerinin iyileştirilerek daha etkili çevre koruma politikalarının ortaya konulmasının önemini vurgulamaktadır.

Tablo 32. Çevre Kirliliğini Azaltmak Amacıyla Yürürlükte Olan 3 Vergi Türünü İşaretleyiniz,

		n	%
Çevre kirliliğini azaltmak için yürürlükte olan 3 vergi türünü işaretleyiniz.	KDV	93	21,9
	ÖTV	159	37,4
	MTV	266	62,6
	Poşet Vergisi	287	67,5
	Çevre Temizlik Vergisi	319	75,1
	Gelir Vergisi	66	15,5
	Emlak Vergisi	85	20,0

Hissedilen vergi yükü algısının ölçüldüğü “Ödediğiniz çevre vergilerini dikkate alarak giderleriniz içinde en çok paya sahip olan çevre vergilerinden üçünü önem sırasına göre 1-3 arası numaralandırınız.” önermesinin yansıtıldığı Tablo 33’te katılımcılar ilk üçünü KDV, ÖTV ve poşet vergisi olarak belirtmişlerdir. KDV ile çevre temizlik vergisi arasında bir bağlantı olmamasına, gelir vergisi mükelleflerinin KDV’yi mal veya hizmet satışından elde ettikleri gelir üzerinden hesaplayarak merkezi idareye ödemelerine; çevre temizlik vergisini işletme ve konutların çevresel etkilerini azaltmaları ve belediyelerin çevresel hizmetlerini finanse etmelerine katkıda bulunması amacıyla yerel idareye ödenmelerine; her iki vergi türünün de ayrı ayrı yönetilmesi ve ödenmesine rağmen katılımcılar yüksek yüzdeler ile birinci sırada (%26,8) KDV’yi, ikinci sırada (% 22,8) ÖTV’yi, üçüncü sırada ise (%22,4) poşet vergisini giderleri arasında en çok paya sahip üç vergi olarak belirtmişlerdir.

Hissedilen vergi yükü algısının belirlenmesi ile bireylerin veya işletmelerin çevre vergileri veya genel vergi yükü hakkındaki kişisel görüşleri ve deneyimlerini anlamak mümkün olabilmektedir. Bu tespit; vergi yükünün ne kadar adil, yönetilebilir ve sürdürülebilir olduğunu anlamaya yardımcı olur. Vergi mükelleflerinin vergi sistemine ve çevre vergilerine yönelik memnuniyetini ve stres seviyelerini, vergi yükünün bireyler ve işletmeler üzerindeki etkisinin ölçülmesini sağlar.

Vergi yükü algısının yüksek olması, politikaların veya uygulamaların gözden geçirilmesi gerektiğinin bir işareti olabilir. Vergi mükelleflerinin vergi yükü algısını

anlamak, vergi uygulama ve iletişim stratejilerini geliştirmek için oldukça önemlidir.. Özellikle düşük ve orta gelirli bireyler veya küçük işletmeler için vergi yükünü azaltmaya yönelik politikalar geliştirilmesine katkı sunar. Böylece vergi yükünün adil bir şekilde dağıtılması ve vergi mükelleflerinin üzerindeki yükün hafifletilmesi sağlanacaktır.

Çalışmada gelir vergisi mükellefi olan katılımcıların çevre konusunda dolaylı bir vergi olmasına rağmen, hissettikleri KDV vergi yükünün ağırlığını sonuçlara yansıtmıştlar görülmektedir..

Tablo 33. Ödediğiniz Çevre Vergilerini Dikkate Alarak Giderleriniz İçinde En Çok Paya Sahip Olan Çevre Vergilerinden Üçünü Önem Sırasına Göre 1-3 Arası Numaralandırınız

	KDV		ÖTV		MTV		Poşet Vergisi		Çevre Temizlik Vergisi		Gelir Vergisi		Emlak Vergisi	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Ödediğiniz Çevre Vergilerini Dikkate Alarak Giderleriniz İçinde En Çok Paya Sahip Olan Çevre Vergilerinden Üçünü Önem Sırasına Göre 1-3 Arası Numaralandırınız	114	26,8	66	15,5	95	22,4	29	6,8	78	18,4	24	5,6	19	4,5
	35	8,2	97	22,8	82	19,3	59	13,9	88	20,7	44	10,4	20	4,7
	34	8,0	42	9,9	91	21,4	95	22,4	65	15,3	38	8,9	60	14,1

Katılımcılara Tablo 34’te “Yaşadığınız şehrin size göre en önemli çevre sorunlarından üçünü önem sırasına göre 1-3 arası numaralandırınız.” diye sorulmuş, birinci sırada 142’si trafik, 106’sı park, 68’i de çöp ve atıklar sorunu olduğunu belirtmişlerdir.

Özdemir (1982: 110)’e göre gelişmiş ülkelerin çevre sorunları zenginlikten, az gelişmiş ülkelerin çevre sorunları ise yoksulluktan kaynaklanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan çevre sorunları, üretim ve tüketime dayanmakta iken, az gelişmiş ülkelerde çevre sorunları, düşük gelir, geri teknolojiler veya yetersiz üretimden kaynaklanmaktadır.

Afyonkarahisar ilinde hissedilen çevre sorunları, yerel coğrafi, endüstriyel ve sosyal faktörlere bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Afyonkarahisar’ın 1927 yılından 2023 nüfus verilerine bakıldığında, 258.743 olan nüfusun, 2023 TÜİK verilerine göre 751.344 olduğu görülmektedir. Bu nüfus yoğunluğunun çevresel sorunları da beraberinde getirdiği şüphesizdir. Özdemir’in 1987’deki “Türkiye’de Toplumsal Değişim ve Çevre Sorunlarına Duyarlılık” adlı çalışmasında, kent kökenli vatandaşların kasaba kökenlilerden; kasaba kökenlilerin de köy kökenlilere oranla çevre sorunlarına karşı daha hassasiyet gösterdikleri belirtilmiştir. Merkez ilçedeki gelir vergisi mükellefi

katılımcıların şehrin öncelikledikleri sorunlara bakıldığında da trafik, park ve atık sorununun ilk üçte sayılması, kentliliğe dair spesifik sorunlar olduğu görülmektedir.

Tablo 34. Yaşadığınız Şehrin Size Göre En Önemli Çevre Sorunlarından Üçünü Önem Sırasına Göre 1-3 Arası Numaralandırınız

	İmar		Trafik		Hava Kirliliği		Gürültü Kirliliği		Park Sorunu		Çöp ve Atıklar		Reklam Panoları		Yapım Onarım Çalışmaları	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Yaşadığınız şehrin size göre en önemli çevre sorunlarından üçünü önem sırasına göre 1-3 arası numaralandırınız	110	25,9	142	33,4	30	7,1	15	3,5	61	14,4	38	8,9	4	0,9	25	5,9
	31	7,3	102	24,0	57	13,4	39	9,2	106	24,9	43	10,1	12	2,8	35	8,2
	42	9,9	58	13,6	52	12,2	40	9,4	90	21,2	68	16,0	10	2,4	65	15,3

Tablo 35'te 425 katılımcının vergi, çevre ve çevre vergisi algılarına yönelik betimsel istatistikler ve normallik testi sonuçları verilmektedir. Betimsel istatistik ya da tümevarımcılık, örnek ya da örneklerle dayanarak ana kütle özelliklerine ilişkin tahmin, yorum ve genellemelerde bulunulmasıdır. Rastlantısal dağılımlardan yararlanılarak yapılmaktadır (İpek, 1982: 466) Betimsel istatistikler, veri setinin genel özelliklerini özetlemek için kullanılmaktadır.

Tablo 35'te vergi algısının ortalama değerinin 4,02 standart sapmasının 0,65, çarpıklık değerinin -0,808 ve basıklık değerinin 0,743 olduğu görülmektedir. Vergi algısının ortalaması 4,02 olarak bulunması, vergi algısının genel olarak yüksek olduğunu ve katılımcıların çoğunlukla vergi algısının olumlu olduğunu göstermektedir. Ortalama değer, vergi algısının genel eğilimini temsil eder. Standart sapmanın 0,65 olarak gerçekleşmesi, vergi algısındaki bireysel görüşlerin ortalamadan ne kadar uzaklaştığını ölçmektedir. Düşük standart sapma, katılımcıların vergi algısı konusunda birbirine yakın görüşlere sahip olduğunu, yüksek standart sapma ise görüşlerin daha dağılmış olduğunu gösterir. Burada düşük standart sapma, katılımcıların vergi algısı konusunda oldukça benzer görüşlere sahip olduğunu göstermektedir. -0,808 olarak gerçekleşen negatif bir çarpıklık değeri, dağılımın sol tarafa doğru çekildiğini, yani veri setinin sağda daha uzun bir kuyruk oluşturduğunu gösterir. Bu durumda, vergi algısının çoğunlukla yüksek değerlere sahip olduğunu, ancak bazı düşük değerlerin de olduğunu göstermektedir. 0,743'lük basıklık değeri, veri setinin zirvesinin hafifçe daha düz olduğunu ve uç değerlerin daha az yoğun olduğunu gösterir. Bu değer, dağılımın genellikle normal dağılıma yakın olduğunu ancak biraz daha düz olduğunu ifade eder. Bu değerlerin genel olarak ifade ettiği; vergi algısının genel olarak olumlu olduğunu ve katılımcıların

görüşlerinin oldukça benzer olduğunu, ortalama değerin yüksekliği vergi algısının olumlu bir yönde olduğunu, düşük standart sapma ise katılımcılar arasında bu algının tutarlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 35'te çevre algısının ortalama değerinin 4,06, standart sapmasının 0,54, çarpıklık değerinin -0,483 ve basıklık değerinin 0,770 olduğu görülmektedir. Çevre algısının ortalaması 4,06'dır. Bu değer, katılımcıların çevre algısının genel olarak olumlu bir eğilimde olduğunu gösterir. Ortalama değerin yüksekliği, çevre algısının çoğunlukla pozitif olduğunu ve katılımcıların çevre konusunda yüksek bir algıya sahip olduklarını belirtmektedir. Standart sapma 0,54 olarak belirlenmiştir. Bu değer, çevre algısındaki bireysel görüşlerin ortalamadan ne kadar uzaklaştığını ölçmektedir. Düşük standart sapma, katılımcıların çevre algısı konusunda oldukça benzer görüşlere sahip olduklarını, yani, çevre algısındaki farklılıkların nispeten az olduğunu göstermektedir. Negatif bir çarpıklık değeri (-0,483), dağılımın sol tarafa doğru çekildiğini, yani veri setinin sağda daha uzun bir kuyruk oluşturduğunu gösterir. Bu durumda, çevre algısının çoğunlukla yüksek değerlere sahip olduğunu ve bazı düşük değerlerin de bulunduğunu ifade etmektedir. Pozitif bir basıklık değeri (0,770) ise, dağılımın zirvesinin normal dağılımdan biraz daha yüksek ve dar olduğunu belirterek, bu, veri setinin ortalama etrafında biraz daha yoğun bir şekilde toplandığını ve uç değerlerin daha az yoğun olduğunu göstermektedir.

Tablo 35'te çevre vergisi algısının ortalama değerinin 3,66 standart sapmasının 0,62, çarpıklık değerinin -0,274 ve basıklık değerinin 0,262 olduğu görülmektedir. Çevre vergisi algısının ortalamasının 3,66 olması, katılımcıların çevre vergisi algısının genel olarak orta düzeyde olduğunu gösterir. Ortalama değerin 4'e yakın olması, katılımcıların çevre vergilerine yönelik algılarının genel olarak olumlu olduğunu ancak tam anlamıyla yüksek olmadığını ifade etmektedir. Standart sapmanın 0,62 olarak belirlenmesi, çevre vergisi algısındaki bireysel görüşlerin ortalamadan ne kadar uzaklaştığını göstermektedir. 0,62'lik standart sapma, katılımcılar arasında vergi algısında belirli bir çeşitlilik olduğunu gösterir, ancak bu çeşitlilik büyük değildir. Negatif bir çarpıklık değeri (-0,274), dağılımın sol tarafa doğru çekildiğini, yani veri setinin sağda daha uzun bir kuyruk oluşturduğunu gösterir. Bu durumda, çevre vergisi algısının çoğunlukla ortalamanın biraz üzerinde değerlere sahip olduğunu ve az sayıda düşük değer bulunduğunu ifade etmektedir. Pozitif bir basıklık değeri (0,262), dağılımın normal dağılıma yakın olduğunu, ancak zirvesinin normalden biraz daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu, veri setinin

ortalama etrafında biraz daha yoğun bir şekilde toplandığını ve uç değerlerin daha az yoğun olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 35. Vergi, Çevre ve Çevre Algılarına Ait Betimsel İstatistikler ve Normallik Testi

	n	Minimum	Maximum	Ort	ss	Çarpıklık	Basıklık
Vergi Algısı Boyut1	425	1,00	5,00	4,28	0,78	-1,332	1,868
Vergi Algısı Boyut2	425	1,00	5,00	3,82	0,75	-0,592	0,349
Vergi Algısı	425	1,57	5,00	4,02	0,65	-0,808	0,743
Çevre Algısı Boyut1	425	1,33	5,00	3,89	0,64	-0,457	0,665
Çevre Algısı Boyut2	425	2,00	5,00	4,27	0,60	-0,791	0,522
Çevre Algısı	425	1,82	5,00	4,06	0,54	-0,483	0,770
Çevre Vergi Algısı Boyut1	425	1,00	5,00	3,38	0,79	-0,278	-0,125
Çevre Vergi Algısı Boyut2	425	1,00	5,00	4,08	0,77	-1,055	1,406
Çevre Vergi Algısı	425	1,80	5,00	3,66	0,62	-0,274	0,262

Tablo 36’da 425 katılımcının vergi ve çevre algıları cinsiyet açısından incelendiği tablo sunulmaktadır. Burada anlamlı bulunan sonuçlara değinilecektir.

“Vergi ödemek vatandaşlık görevidir”: Erkeklerin vergi algısı boyut2 ortalaması kadınlardan anlamlı derecede yüksektir ($t=-2,511$, $p=0,012$). Bu değer negatif olması, karşılaştırılan cinsiyet iki grupları arasında ortalama farkın negatif yönde olduğunu, yani birinci grubun ortalamasının ikinci gruba göre daha düşük olduğunu gösterir. Buradaki t-değeri **-2,511**’dir bu da gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olabileceğine işaret etmektedir.

1930’larda Henry Ford’un ürettiği otomobillerin bazı parçalarından, soya fasulyesi küspesi elde etmesi, atık şişelerin tekrar kullanılması ve diğer atıkların farklı alanlarda değerlendirilmesiyle ekonomik bir tasarrufun sağlanması ile Carver ve Ford, sıfır atık anlayışının öncüleri sayılmaktadır (Yaman ve Olhan, 2010: 53) Türkiye’de Sıfır Atık Projesi, 2017 yılında Cumhurbaşkanlığı himayeleri ve Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı öncülüğünde yapılan bir tanıtımla ilk kez duyurulmuştur. Sıfır atık projesinin amacı; israfın önüne geçilmesi, kaynaklarda verimliliğin sağlanması, atık miktarının asgariye çekilmesi ve verimli atık toplama sistemleri ile atıkların geri dönüşümünün sağlanmasıdır. (Erdur, 2019:35). Tabloda “Sıfır atık uygulaması kriterlerine dikkat ederim”: Kadınların çevre algısı boyut1 ortalaması erkeklerden anlamlı derecede yüksektir ($t=2,152$, $p=0,032$). t-değeri, bir t-testi sonucunda elde edilen istatistiksel değerdir. Bu değer, iki grup arasındaki ortalama farkın, bu farkın rastgele

şansa bağlı olma olasılığına göre ne kadar büyük olduğunu gösterir. Daha yüksek bir t-değeri, gruplar arasındaki farkın daha anlamlı olduğu anlamına gelir. t-değeri, genellikle "t" ile sembolize edilir (Büyüköztürk (2015: 180) ve burada verilen t-değeri 2,152'dir. $p = 0,032$: p-değeri 0,05'ten küçük olduğundan, bu sonuç istatistiksel olarak anlamlı kabul edilir. Bu, sıfır hipotezin (genellikle "iki grup arasında fark yok" hipotezi) reddedilebileceği anlamına gelmektedir. Özetle, bu sonuçlar, iki grup arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ve bu farkın rastgele şansa bağlı olma olasılığının oldukça düşük bir ihtimal olduğunu göstermektedir.

Tablo 36. Vergi ve Çevre Algılarının, Cinsiyet Açısından İncelenmesi

	Cinsiyet				t	p
	Kadın		Erkek			
	Ort	ss	Ort	ss		
Vergi Algısı Boyut1	4,29	0,77	4,27	0,80	0,171	0,864
Vergi Algısı Boyut2	3,72	0,69	3,91	0,79	-2,511	0,012
Vergi Algısı	3,96	0,61	4,06	0,69	-1,556	0,121
Çevre Algısı Boyut1	3,96	0,63	3,83	0,65	2,152	0,032
Çevre Algısı Boyut2	4,29	0,57	4,26	0,62	0,544	0,587
Çevre Algısı	4,11	0,53	4,02	0,54	1,676	0,094
Çevre Vergi Algısı Boyut1	3,46	0,78	3,32	0,80	1,883	0,060
Çevre Vergi Algısı Boyut2	4,06	0,80	4,11	0,74	-0,635	0,525
Çevre Vergi Algısı	3,70	0,64	3,63	0,61	1,121	0,263

Tablo 37'de vergi ve çevre algıları yaş açısından incelendiği görülmektedir. "Vergi kamusal hizmetlerin karşılığıdır" önermesinde yaş grupları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($F=1,669$, $p=0,141$). Vergi algısında yaş grupları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($F=1,737$, $p=0,125$). "Sıfır atık uygulaması kriterlerine dikkat ederim." önermesinde gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($F=1,252$, $p=0,284$). "Eğitim düzeyi arttıkça çevreye duyarlılık artar" önermesinde yaş grupları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($F=0,946$, $p=0,451$)

"Çevre kirliliğini azaltmak için çevre vergilerine ihtiyaç duyulur" ($F=0,650$, $p=0,661$) önermesi incelendiğinde cinsiyet açısından anlamlı bir fark bulunmamasına rağmen, "Eğitim, çevre vergilerinin farkındalığını artırır" önermesi ($F=2,390$, $p=0,037$) incelendiğinde cinsiyet açısından anlamlı bir fark gözlemlenmiştir. 35-44 yaş grubu, 18-24 yaş grubuna göre daha yüksek çevre vergi algısına sahiptir ($1<3$); ayrıca, 25-34 ve 35-44 yaş grupları, 55-64 yaş grubuna göre daha yüksek çevre vergi algısına sahiptir ($2,3>5$).

Tablo 37. Vergi ve Çevre Algılarının, Yaş Açısından İncelenmesi

	Yaş												F	p
	18-24		25-34		35-44		45-54		55-64		65 ve üzeri			
	Ort	ss	Ort	ss	Ort	ss	Ort	ss	Ort	ss	Ort	ss		
Vergi Algısı Boyut1	3,94	0,95	4,26	0,73	4,35	0,74	4,29	0,82	4,38	0,75	4,19	0,93	1,669	0,141
Vergi Algısı Boyut2	3,69	0,73	3,72	0,72	3,79	0,75	4,05	0,75	3,82	0,83	3,92	0,77	2,261	0,048
Vergi Algısı	3,80	0,71	3,96	0,60	4,03	0,63	4,15	0,69	4,06	0,68	4,04	0,73	1,737	0,125
Çevre Algısı Boyut1	4,01	0,56	3,77	0,68	3,93	0,60	3,92	0,68	3,90	0,61	3,91	0,68	1,252	0,284
Çevre Algısı Boyut2	4,15	0,56	4,25	0,57	4,32	0,58	4,32	0,63	4,24	0,62	4,11	0,67	0,946	0,451
Çevre Algısı	4,07	0,45	3,98	0,56	4,11	0,51	4,10	0,59	4,06	0,47	4,00	0,60	0,848	0,516
Çevre Vergi Algısı Boyut1	3,52	0,67	3,40	0,68	3,39	0,91	3,35	0,82	3,21	0,80	3,46	0,75	0,650	0,661
Çevre Vergi Algısı Boyut2	3,86	0,87	4,12	0,69	4,20	0,69	4,07	0,83	3,79	1,02	4,14	0,56	2,390	0,037
Çevre Vergi Algısı	3,66	0,59	3,69	0,55	3,71	0,68	3,64	0,65	3,44	0,61	3,73	0,57	1,275	0,273

Tablo 38’de vergi ve çevre algıları eğitim seviyesi açısından incelenmiştir. Bu tablodaki veriler incelendiğinde eğitim düzeyine göre çevre vergi algısı boyut2’de anlamlı bir fark bulunmuştur ($F=4,069$, $p=0,003$). Okuryazar/İlkokul ve Ortaokul eğitim düzeyindeki bireylerin çevre vergi algısı boyut2 skorları, Lise, Üniversite ve Lisansüstü eğitim düzeyindeki bireylerden anlamlı derecede düşüktür. Buradaki $F = 4,069$, gruplar arasında belirgin bir fark olduğunu göstermektedir. p-değeri ($p\text{-value}=0,003$) p-değeri 0,003’tür ve bu değer 0,05’ten küçük olduğundan, sonuç istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmektedir. Bu da eğitim düzeyine göre çevre vergi algısının ikinci boyutunda gerçekten anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir.

Daha düşük eğitim düzeyine sahip bireylerin çevre vergisi konusunda daha düşük bir farkındalık veya olumlu algıya sahip oldukları söylenebilirken, eğitim düzeyine göre çevre bilinci ve çevre vergisi algısının farklılaştığını ve bu konuda eğitim düzeyi arttıkça çevre vergisi algısının daha olumlu hale geldiğini söylemek tabloya göre mümkündür.

Farklı eğitim düzeyindeki bireyler için eğitim programları, halkla ilişkiler ve bilgilendirme kampanyaları ve farklı iletişim stratejileri geliştirilmesi çevre ve çevre vergisi farkındalığını artıracaktır.

Tablo 38. Vergi ve Çevre Algılarının, Eğitim Seviyesi Açısından İncelenmesi

	Eğitim Seviyesi										F	p	Çoklu fark
	Okuryazar/ İlkokul		Ortaokul		Lise		Üniversite		Lisansüstü				
	Ort	ss	Ort	ss	Ort	ss	Ort	ss	Ort	ss			
Vergi Algısı Boyut1	3,96	1,05	4,12	0,82	4,25	0,79	4,34	0,78	4,35	0,67	1,606	0,172	
Vergi Algısı Boyut2	3,76	0,81	3,97	0,57	3,79	0,79	3,80	0,75	3,87	0,78	0,538	0,708	
Vergi Algısı	3,85	0,82	4,03	0,59	3,99	0,66	4,03	0,66	4,07	0,63	0,469	0,758	
Çevre Algısı Boyut1	3,94	0,62	3,91	0,52	4,00	0,59	3,81	0,72	3,89	0,56	1,640	0,163	
Çevre Algısı Boyut2	3,95	0,43	4,18	0,61	4,30	0,55	4,29	0,61	4,28	0,64	1,619	0,169	
Çevre Algısı	3,95	0,41	4,03	0,49	4,14	0,48	4,03	0,60	4,07	0,50	0,979	0,419	
Çevre Vergi Algısı Boyut1	3,41	0,59	3,58	0,69	3,42	0,84	3,32	0,83	3,34	0,70	1,080	0,366	
Çevre Vergi Algısı Boyut2	3,69	0,62	3,76	0,74	4,08	0,81	4,15	0,78	4,24	0,63	4,069	0,003	1,2<3,4,5
Çevre Vergi Algısı	3,52	0,42	3,65	0,56	3,68	0,68	3,65	0,65	3,70	0,54	0,323	0,862	

Tablo 39’da vergi ve çevre algılarının gelir durumu açısından incelendiği görülmektedir. Ancak vergi, çevre ve vergi algısı boyutları incelendiğinde boyutlar arasında gelir durumu açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bunun anlamı, farklı gelir gruplarındaki bireylerin vergi algısı ve çevre algısının birbirine oldukça benzer olması, düşük, orta veya yüksek gelir gruplarındaki bireyler arasında vergi ve çevreye ilişkin algılarda belirgin bir farklılığın tespit edilememesidir. Bu tür bir bulgu, politika yapıcılar için farklı gelir gruplarına yönelik ayrımcı politikalardan ziyade, toplumun geneline hitap eden daha kapsayıcı politikaların uygulanabileceğini gösterdiği için önemlidir.

Tablo 39. Vergi ve Çevre Algılarının, Gelir Durumu Açısından İncelenmesi

	Gelir Durumu										F	p
	0-15.000 TL		15.001-30.000 TL		30.001-50.000 TL		50.001-100.000 TL		100.001 TL ve üzeri			
	Ort	ss	Ort	ss	Ort	ss	Ort	ss	Ort	ss		
Vergi Algısı Boyut1	4,15	0,88	4,29	0,83	4,32	0,72	4,32	0,70	4,18	0,63	0,621	0,647
Vergi Algısı Boyut2	3,76	0,69	3,86	0,72	3,80	0,77	3,94	0,76	3,52	1,17	1,089	0,361
Vergi Algısı	3,93	0,65	4,05	0,68	4,02	0,63	4,10	0,59	3,80	0,82	0,957	0,431
Çevre Algısı Boyut1	3,98	0,56	3,92	0,63	3,87	0,63	3,83	0,71	3,42	0,80	2,333	0,055

Tablo 39 (Devam). Vergi ve Çevre Algılarının, Gelir Durumu Açısından İncelenmesi

	Gelir Durumu										F	p
	0-15.000 TL		15.001-30.000 TL		30.001-50.000 TL		50.001-100.000 TL		100.001 TL ve üzeri			
	Ort	ss	Ort	ss	Ort	ss	Ort	ss	Ort	ss		
Çevre Algısı Boyut2	4,30	0,62	4,31	0,52	4,25	0,64	4,18	0,62	4,09	0,85	0,891	0,469
Çevre Algısı	4,13	0,50	4,10	0,51	4,04	0,54	3,99	0,57	3,73	0,76	2,013	0,092
Çevre Vergi Algısı Boyut1	3,54	0,72	3,42	0,76	3,29	0,87	3,33	0,77	3,15	0,87	1,560	0,184
Çevre Vergi Algısı Boyut2	3,93	0,83	4,16	0,71	4,08	0,81	4,08	0,74	3,98	0,83	1,117	0,348
Çevre Vergi Algısı	3,70	0,64	3,72	0,60	3,61	0,66	3,63	0,56	3,48	0,68	0,924	0,450

Tablo 40'ta çevre ve çevre algıları, kazanç unsurları açısından değerlendirilmiştir. Vergi Algısı Boyut1'de ticari kazanç (Ortalama=4,08, ss=0,94) ve serbest meslek kazancı (Ortalama=4,11, ss=0,79) sahiplerinin vergi algısı boyut1 ortalamaları, ücret kazancı (Ortalama=4,38, ss=0,70), gayri menkul sermaye iradı (Ortalama=4,67, ss=0,50) ve birden fazla kazanç (Ortalama=4,46, ss=0,65) sahiplerine göre daha düşüktür. Bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır (F=3,768, p=0,002). Bu sonuçlara göre farklı kazanç unsurlarına sahip katılımcılar arasında vergi algısında belirgin farklılıklar olduğu ve bu farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Özellikle ücret kazancı, gayrimenkul sermaye iradı ve birden fazla kazanç sahibi olan bireylerin vergi algıları, ticari kazanç ve serbest meslek kazancı sahiplerine göre daha yüksektir. Ücret kazancı, gayrimenkul sermaye iradı ve birden fazla kazanç sahibi olan bireylerin vergi algılarının daha yüksek olması, bu grupların vergiye karşı daha duyarlı veya hassas olduklarını, düzenli gelir kaynaklarına sahip olmalarından kaynaklı olarak vergi yükümlülüklerini daha fazla hissedebildiklerini, vergi yükünün daha belirgin olmasıyla ilişkilendirilebilir

Ticari kazanç ve serbest meslek kazancı elde eden katılımcılar ücret kazancı, gayri menkul sermaye iradı ve birden fazla kazanç sahiplerine göre daha düşük vergi algısına sahiptir (1,2<3,4,6). Ticari kazanç (Ortalama=3,85, ss=0,75) sahiplerinin vergi algısı, ücret kazancı (Ortalama=4,10, ss=0,64), gayri menkul sermaye iradı (Ortalama=4,33, ss=0,47) ve birden fazla kazanç (Ortalama=4,11, ss=0,59) sahiplerine göre daha düşüktür. Bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır (F=2,464, p=0,032). Ticari kazanç sahipleri, ücret kazancı, gayri menkul sermaye iradı ve birden fazla kazanç sahiplerine göre daha düşük vergi algısına sahiptir (1<3,4,6). Ticari kazanç ve serbest meslek kazancı sahiplerinin

vergi algısının nispeten düşük olması, bu grupların vergi konusundaki farkındalığının veya vergi yükünü hissedebilme derecelerinin daha düşük olabileceğini gösterebilir. Bu da vergiden kaçınma stratejilerine, vergi indirimleri ve teşviklerden faydalanma olanaklarına veya bu grupların vergi uyumunu daha rahat sağlayabilmesine bağlı olabilir.

Diğer gruplar arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 40. Vergi ve Çevre Algılarının, Kazanç Unsurları Açısından İncelenmesi

	Kazanç Unsurları												F	p	Çoklu fark
	Ticari Kazanç		Serbest Meslek Kazancı		Ücret Kazancı		Gayri Menkul Sermaye İradı		Diğer Kazanç ve İratlar		Birden fazla kazanç				
	Ort	ss	Ort	ss	Ort	ss	Ort	ss	Ort	ss	Ort	ss			
Vergi Algısı Boyut1	4,08	0,94	4,11	0,79	4,38	0,70	4,67	0,50	4,22	0,81	4,46	0,65	3,768	0,002	1,2<3,4,6
Vergi Algısı Boyut2	3,68	0,80	3,83	0,80	3,89	0,75	4,08	0,54	3,83	0,63	3,85	0,76	1,046	0,390	
Vergi Algısı	3,85	0,75	3,95	0,67	4,10	0,64	4,33	0,47	3,99	0,58	4,11	0,59	2,464	0,032	1<3,4,6
Çevre Algısı Boyut1	3,76	0,66	3,82	0,61	4,01	0,60	3,96	0,76	3,96	0,65	3,85	0,67	1,810	0,110	
Çevre Algısı Boyut2	4,20	0,61	4,19	0,63	4,39	0,51	4,31	0,65	4,25	0,57	4,25	0,66	1,381	0,230	
Çevre Algısı	3,96	0,55	3,99	0,53	4,18	0,46	4,12	0,68	4,09	0,51	4,03	0,59	2,065	0,069	
Çevre Vergi Algısı Boyut1	3,36	0,83	3,43	0,76	3,47	0,77	3,63	0,92	3,49	0,76	3,16	0,81	2,184	0,055	
Çevre Vergi Algısı Boyut2	4,01	0,66	4,07	0,85	4,15	0,80	4,19	0,53	4,00	0,84	4,12	0,75	0,576	0,718	
Çevre Vergi Algısı	3,62	0,64	3,69	0,58	3,74	0,64	3,86	0,74	3,69	0,64	3,55	0,60	1,353	0,241	

Tablo 41’de vergi ve çevre algıları mükellefiyet süresi açısından değerlendirilmiştir. 0-5 yıl (Ortalama=3,71, ss=0,78), 6-10 yıl (Ortalama=3,78, ss=0,63), 11-20 yıl (Ortalama=3,75, ss=0,80), 21-30 yıl (Ortalama=4,19, ss=0,61), 31 yıl ve üzeri (Ortalama=3,87, ss=0,87). Vergi algısı boyut2’de anlamlı bir fark bulunmaktadır (F=5,026, p=0,001). 0-5 yıl, 6-10 yıl, 11-20 yıl ve 31 yıl ve üzeri gruplarının vergi algısı boyut2 ortalamaları, 21-30 yıl grubuna göre daha düşüktür (1,2,3,5<4).

Bu bulgulara göre, mükellefiyet süresi ile vergi algısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır ve 21-30 yıl arası mükellefiyet süresine sahip olan bireylerin vergi algısı, diğer tüm gruplara kıyasla daha yüksek gerçekleşmiştir. 21-30 yıl arası mükellefiyet süresine sahip olan bireylerin vergi algısının daha yüksek olması, uzun süreli mükellefiyet tecrübesinin vergiye karşı daha bilinçli ve duyarlı bir yaklaşım geliştirmelerine yol açtığını gösterebilir. Bu grup, vergi sistemiyle uzun süreli bir ilişki kurmuş ve bu süre zarfında vergiye uyum ve sorumluluklarını yerine getirme konusunda daha fazla deneyim kazanmış olabilir. 0-5 yıl, 6-10 yıl ve 11-20 yıl arası mükellefiyet süresine sahip olan grupların vergi algısının daha düşük olması, bu bireylerin vergi sistemine olan adaptasyonlarının tam olarak gerçekleşmemiş olabileceğini, henüz vergi sistemine alışma sürecinde olduklarını ve vergi yükümlülüklerine karşı farkındalıklarının daha düşük olması olabilir.

Tablo 41. Vergi ve Çevre Algılarının, Mükellefiyet Süresi Açısından İncelenmesi

	Mükellefiyet Süresi										F	p	Çoklu fark
	0-5 yıl		6-10 yıl		11-20 yıl		21-30 yıl		31 yıl ve üzeri				
	Ort	ss	Ort	ss	Ort	ss	Ort	ss	Ort	ss			
Vergi Algısı Boyut1	4,19	0,85	4,29	0,77	4,23	0,81	4,43	0,63	4,41	0,75	1,373	0,242	
Vergi Algısı Boyut2	3,71	0,78	3,78	0,63	3,75	0,80	4,19	0,61	3,87	0,87	5,026	0,001	1,2,3,5<4
Vergi Algısı	3,92	0,70	4,00	0,56	3,96	0,70	4,29	0,52	4,10	0,72	4,079	0,003	1,2,3<4
Çevre Algısı Boyut1	3,85	0,66	3,90	0,56	3,82	0,65	4,00	0,68	3,92	0,71	0,906	0,460	
Çevre Algısı Boyut2	4,25	0,60	4,23	0,56	4,32	0,60	4,28	0,63	4,30	0,62	0,290	0,884	
Çevre Algısı	4,03	0,55	4,05	0,47	4,05	0,55	4,13	0,57	4,09	0,59	0,394	0,813	
Çevre Vergi Algısı Boyut1	3,42	0,77	3,36	0,70	3,37	0,93	3,41	0,79	3,28	0,79	0,304	0,875	
Çevre Vergi Algısı Boyut2	4,00	0,78	4,08	0,74	4,19	0,67	4,11	0,91	4,10	0,77	0,866	0,484	
Çevre Vergi Algısı	3,65	0,62	3,65	0,56	3,70	0,69	3,69	0,66	3,60	0,59	0,235	0,919	

Tablo 42’de vergi ve çevre algıları katılımcıların aile veya işletmelerine ait araç sayısı açısından incelenmiştir. Çevre Vergi Algısı Boyut1’de araçsız (Ortalama=3,59, ss=0,72), 1 araç (Ortalama=3,31, ss=0,78), 2 araç (Ortalama=3,23, ss=0,86), 3 araç (Ortalama=3,48, ss=0,96), 4 ve üzeri araç (Ortalama=3,41, ss=0,67) olarak görülmektedir. Çevre vergi algısı boyut1’de anlamlı bir fark bulunmaktadır (F=3,037, p=0,017). Araçsız grupta çevre vergi algısı boyut1, 1 ve 2 araç sahibi gruplarına göre daha yüksektir (1>2,3).

Özellikle, araç sahibi olmayanların (araçsız) çevre vergi algısı, bir veya iki araca sahip olan gruplara göre daha yüksek olarak gerçekleşmiştir. Araç sahibi olmayanların çevre vergi algısının daha yüksek olması, bu bireylerin çevre konusunda daha hassas olduklarını ve çevresel vergileri daha olumlu bir şekilde algıladıklarını gösterebilir. Araçsız bireyler, çevreye zarar veren faktörlerden (örneğin, araç emisyonları) daha az fayda sağladıkları için, çevreyi koruma amaçlı vergilere daha fazla destek verme eğiliminde olabilirler. Bir veya iki araca sahip olan grupların çevre vergi algısının daha düşük olması, bu grupların çevresel vergilerden ekonomik olarak daha fazla etkilendiğini ve bu nedenle çevresel vergilere karşı daha olumsuz bir tutum sergilediklerini gösterebilir. Araç sahipleri, çevre vergilerinin kendilerine mali bir yük getirdiğini düşünebilir ve bu nedenle bu vergilere karşı daha düşük bir algıya sahip olabilirler. Araç sahibi olan bireylerin çevreye zarar verme potansiyeli daha yüksek olabilir, bu da onların çevre vergilerine karşı daha düşük bir destek vermesine yol açabilir. Ayrıca, araç kullanımıyla doğrudan ilgili çevre sorunlarının farkında olmama veya bu sorunları kabul etme isteksizliği de çevre vergi algısını düşürebilir.

Tablo 42. Vergi ve Çevre Algılarının, Aile/İşletmesine Ait Araç Sayısı Açısından İncelenmesi

	Ailenize/İşletmenize ait kaç aracınız olduğunu belirtiniz										F	p	Çoklu fark
	Yok		1		2		3		4 ve üzeri				
	Ort	ss	Ort	ss	Ort	ss	Ort	ss	Ort	ss			
Vergi Algısı Boyut1	4,25	0,80	4,27	0,80	4,27	0,73	4,44	0,77	4,25	0,75	0,339	0,852	
Vergi Algısı Boyut2	3,85	0,72	3,82	0,80	3,85	0,67	3,87	0,82	3,59	0,69	0,637	0,636	
Vergi Algısı	4,02	0,68	4,02	0,69	4,03	0,57	4,11	0,64	3,87	0,53	0,448	0,774	
Çevre Algısı Boyut1	3,96	0,67	3,90	0,62	3,72	0,63	4,00	0,67	3,83	0,63	1,896	0,110	
Çevre Algısı Boyut2	4,24	0,60	4,31	0,59	4,21	0,54	4,35	0,67	4,19	0,67	0,683	0,604	
Çevre Algısı	4,08	0,56	4,09	0,53	3,94	0,48	4,16	0,61	4,00	0,53	1,385	0,238	
Çevre Vergi Algısı Boyut1	3,59	0,72	3,31	0,78	3,23	0,86	3,48	0,96	3,41	0,67	3,037	0,017	1>2,3
Çevre Vergi Algısı Boyut2	4,05	0,79	4,04	0,84	4,23	0,60	4,08	0,67	4,17	0,62	0,930	0,446	
Çevre Vergi Algısı	3,77	0,57	3,60	0,64	3,63	0,61	3,72	0,73	3,71	0,55	1,482	0,207	

Sonuç olarak, araç farkındalığının bireylerin çevreye yönelik tutumları, yaşam tarzları ve ekonomik motivasyonlarıyla ilişkili olduğunu söylemek mümkündür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

21. yüzyılda insanlığın karşı karşıya olduğu en büyük tehlike; hava, su, toprak kirliliği sonucu doğal kaynakların tükenmesi ve ekosistemlerin bozulması tehlikesidir. Biyo çeşitlilik kaybı, insan sağlığının bozulması, iklim değişiklikleri ile doğal yaşantımız üzerinde çevre kirliliklerinin ciddi olumsuz etkileri söz konusudur. Çevre kirliliğinin önlenmesinde; temiz enerji kaynaklarının teşviki, sürdürülebilir üretim ve tüketim, atık yönetimi ve geri dönüşüm, çevresel düzenlemelerin güçlendirilmesi, toplum bilincinin artırılması noktasında önlemlere ihtiyaç duyulduğu kuşkusuzdur.

Çevre kirliliğinin önlenmesi, küresel bir sorumluluk olarak, her birey için, enerji tasarrufu yaparak, sürdürülebilir ulaşım yöntemlerini tercih ederek, atıklarını ayrıştırarak ve çevresel projelere destek vererek katkıda bulunma sorumluluğu yüklemektedir. Sürdürülebilir yaşam için çevresel bilinçlendirme ve etkili politikaların hayata geçirilmesi zorunludur. Böylece, doğal kaynaklarımızı koruyarak ve gelecek nesiller için sağlıklı bir dünya bırakılabilecektir.

Türkiye’de 1848 yılında “Nafia Nezareti” adı ile çalışmalar yürüten Bayındırlık Bakanlığı’nın görev tanımları arasında; demiryolları, limanlar, karayolları ve köprüler inşa etmek, su işlerini düzenlemek gibi işler sayılırken; 1958 yılında, İmar ve İskân Bakanlığı olarak revize edilmesiyle; şehirlerin planlanması, mesken politikası, yapı malzemesi konuları, afet tedbirleri, kentsel altyapının planlanması olarak sayılmıştır. Çevrenin korunmasına dair çeşitli kanunlarda yer alan hükümler 1970’lere kadar her bakanlığın ve kurumun kendi alanlarında uygulanmıştır. 1974’te “Başbakanlık Çevre Örgütü” kurulmuş, 1984’te ise Çevre Genel Müdürlüğü kurularak Çevre Kanunu’nu uygulamakla sorumlu kılınmıştır. 2011 yılında Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü’nün kurulmasıyla, biyolojik çeşitliliğin korunması, doğal, tarihi ve kültürel değerlerin sürdürülebilirlik anlayışıyla yönetilmesi, sağlıklı ve temiz bir çevrede yaşanmasına katkıda bulunmak hedeflenmiştir. 2021 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın adı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olarak değiştirilirken, çevreye karşı anlayışın doğal çevreyi korumak, sürdürülebilir şehirlerin imarı, planlama, dönüşüm, güvenli yapılaşma, taşınmaz yönetimi ve konut sektörü ile çevreye yönelik tüm hizmetlerin düzenleyici ve denetleyici yapıyla yeniden örüldüğü görülmektedir.

Türkiye’de, çevre vergilerini içeren ekonomik sistem; ÖTV, MTV ve (ÇTV) ile poşet vergisi, ayrıca çevre kirliliğinin azaltılmasına yönelik hukuki düzenlemeler, teşvikler ve harçlar üzerinden ilerlemektedir.

Günümüzde vergiye yüklenen misyon, sadece kamu harcamalarının finansmanının sağlanması değil, aynı zamanda toplumsal adaletin sağlanması, ekonomik kalkınmanın teşviki, toplumun genel refahının artırılması ile gelecek nesiller için sürdürülebilir bir ekonomik çerçevenin oluşturulması olarak sayılabilir. Bu nedenle, vergi politikalarının tasarlanması ve uygulanması sürecinde adalet, etkinlik ve sürdürülebilirlik ilkeleri dikkate alındığında, vergilerin önemli bir araç olarak rolünü sürdürmesi beklenebilecektir. Çevre vergileri de ekonomik bir araç olmasının yanında çevresel sürdürülebilirlik ve toplumsal sorumluluk ile doğal kaynakların korunması, iklim değişikliğiyle mücadele, çevre kirliliğinin azaltılması gibi global sorunlara karşı etkili çözümler sunarak çevre politikalarının merkezinde yer almaktadır.

Çevre vergileri aynı zamanda, işletmelerin ve bireylerin çevresel etkilerini azaltmalarının teşvikinde, yeşil ürünlerin tercih edilmesi ve çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesinde hem ekonomik faaliyetlerin çevresel maliyetleri hem de toplumun genel çevresel bilinç düzeyinin artırılmasında toplumsal bir rol oynamaktadır.

Bu çalışmada gelir vergisi mükelleflerinin çevre vergisi algılarının belirli parametrelere göre tespit edilmesi ile elde edilen bulguların, sürdürülebilir çevre ile çevre kirliliğinin önlenmesinde politikalar üretilmesinde ve yapılacak bilimsel çalışmalara katkıda bulunması hedeflenmektedir.

Bulgulara göre cinsiyetler arasında bazı çevre vergileri ve çevre sorunları algısında farklılıklar olsa da bu farkların büyük çoğunluğu istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Sadece MTV algısı açısından erkekler ve kadınlar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Erkek katılımcıların, MTV'yi çevre vergisi olarak kadın katılımcılardan daha fazla algılamaları durumu söz konusudur.

Çevre vergilerinin ve çevre sorunlarının kadınlar ve erkekler tarafından nasıl algılandığına dair farkındalık artırma kampanyaları, özellikle MTV gibi vergiler konusunda kadınların daha fazla bilgilendirilmesi, çevre vergileri ve politikalar geliştirilirken, cinsiyet temelli farkındalık ve iletişim stratejileri oluşturulması önerilebilir. Böylece cinsiyet açısından çevresel sorunlara ve çözüm yollarına karşı duyarlılığın artırılması sağlanabilir. Diğer yandan, çevre sorunları ve çevre vergileri konusunda cinsiyetler arası farkların minimize edilmesi de oluşturulacak eğitim programları ile cinsiyetler arasındaki algı farklılıklarını ele alarak daha etkili çevre politikaları geliştirilmesine katkı sağlayabilecektir.

Yaş ile değişkenler arasındaki incelemede ulaşılan bulgular, KDV, emlak vergisi gibi bazı vergi türlerinin algısının yaş gruplarına göre değiştiğini, ÖTV, MTV, poşet vergisi, çevre temizlik vergisi, gelir vergisinin ise yaş gruplarına göre değişmediğini göstermektedir. Ayrıca, çevre vergilerinin giderler içindeki payı ve çevre sorunları konusundaki algılar da yaş gruplarına göre farklılık göstermemektedir. Yaş ve değişkenler arasındaki bulgular; KDV ve emlak vergisi gibi yaşa göre farklı algılanan çevre vergileri için vergi politikaları için bir hedef oluşturulması etkinliğinin artırılması için önemli bir ipucu sağlamaktadır.

Farklı yaş gruplarının çevre vergilerine yönelik algılarındaki farklılıkları dikkate alarak yapılabilecek bazı politik öneriler şunlardır: Vergiler için yaş gruplarının ihtiyaçlarına göre yaşa duyarlı özel politikaların geliştirilmesi, vergi ve çevre bilinci konusunda tüm yaş gruplarına hitap eden eğitim ve farkındalık kampanyalarının düzenlenmesi. yaş grupları arasında çevre sorunları algısında büyük farklar olmadığından, genel kabul görecektir çevre politikalarının geliştirilmesi, çevre vergilerinin farklı yaş gruplarının finansal durumları ve tüketim alışkanlıkları göz önünde bulundurularak esnek hale getirilmesi; örneğin, gençlere yönelik daha düşük vergi oranları veya yaşlılar için özel vergi indirimleri gibi esneklikler sağlanabilmesi, gençler için dijital medya ve sosyal medya kampanyaları düzenlenmesi, orta yaş grubu için e-posta bültenleri ve yaşlılar için televizyon kampanyaları gibi farklı iletişim kanalları ile erişimin sağlanması gibi vergi politikaları üretilebilir.

Eğitim düzeyinin özellikle çevre temizlik vergisi gibi bazı vergi türlerinin algısı üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu görülmektedir. Ancak, diğer birçok vergi türü ve çevre sorunları konusunda eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çevre temizlik vergisi gibi eğitim düzeyine göre farklı algılanan vergiler için, farklı eğitim düzeylerine hitap eden bilgilendirme ve farkındalık kampanyaları düzenlenmelidir. Çevre vergilerinin giderler içindeki payı konusunda eğitim düzeylerine uygun bilgilendirme yapılması, bu vergilerin kabul edilebilirliğini artırabilir. Eğitim düzeyine bakılmaksızın çevre sorunları algısında büyük farklar bulunmadığından, geniş kitlelere hitap eden genel çevre politikaları oluşturulabilir. Bu bulgular, politika yapıcıların bireylerin/mükelleflerin eğitim düzeylerini dikkate alarak daha etkili ve kabul edilebilir vergi ve çevre politikaları geliştirmelerine yardımcı olabilir. Eğitim düzeylerine göre farklılaşan vergi algıları dikkate alınarak, vergi politikalarının ve

bilgilendirme kampanyalarının hedef kitlesine uygun olarak şekillendirilmesi oldukça önemlidir.

Gelir durumunun bireylerin çevresel vergilere ve şehirdeki çevre sorunlarına dair algıları üzerinde önemli bir etkisi olmadığı, yapılan testlerde ortaya çıkmıştır. bunun anlamı, farklı gelir gruplarındaki bireylerin vergi algısı ve çevre algısının birbirine oldukça benzer olmasıdır. Yani, düşük, orta veya yüksek gelir gruplarındaki bireyler arasında vergi ve çevreye ilişkin algılarda belirgin bir farklılık tespit edilmemiştir. Bu, çevre ile ilgili politikaların ve vergilerin, toplumun geniş kesimleri tarafından benzer şekillerde algılandığını ve gelir farklılıklarının bu algılarda belirleyici bir rol oynamadığını göstermektedir.

Farklı gelir gruplarının benzer çevre vergisi algısına sahip olmaları bulgusunun altında yatan nedeni farklı açılardan da değerlendirmek doğru olacaktır. Örneğin, gelir seviyesinden bağımsız olarak, çevre sorunları ve vergi politikaları hakkında geniş çapta toplumsal bir bilgi paylaşımı ve bilinçlendirme kampanyalarının yürütülüyor olması, toplumun tüm kesimlerinde benzer bir farkındalık düzeyinin oluşmasını sağlamış olabilir. Çevre sorunlarının evrensel etkileri nedeniyle, insanların gelir seviyesinden bağımsız olarak çevreye yönelik endişelerinde bir benzerlik olabilir. Örneğin, hava kirliliği, su kıtlığı veya iklim değişikliği gibi sorunlar, tüm gelir gruplarını etkileyen geniş kapsamlı sorunlardır. Vergi politikaları, farklı gelir gruplarının çevre ile ilgili algılarını aynı şekilde etkileyebilir. Örneğin, karbon vergileri veya çevre vergilerinin, tüm gelir gruplarını kapsayacak şekilde uygulanması, gelir farklılıklarından bağımsız olarak benzer algılara neden olabilir. Toplumda sosyal adalet ve eşitlik konularına dair yerleşmiş güçlü bir algı varsa, bu da farklı gelir grupları arasında vergi ve çevre politikalarına ilişkin benzer algıların oluşmasına yol açabilir. Örneğin, herkesin çevre koruma konusunda eşit sorumluluk taşıdığına dair toplumsal bir inanç, gelir farklılıklarından etkilenmeyebilir. Sonuç olarak, gelir durumu açısından anlamlı bir farkın bulunmaması farklı gelir gruplarına yönelik ayrımcı politikalardan ziyade, toplumun geneline hitap eden daha kapsayıcı politikaların uygulanabileceğini göstermesi açısından önemlidir.

Farklı kazanç unsurlarının (ticari kazanç, zirai kazanç, serbest meslek kazancı, ücret kazancı, menkul sermaye iradı, gayri menkul sermaye iradı, diğer kazanç ve iratlar, birden fazla kazanç) çevre kirliliğini azaltmak amacıyla yürürlükte olan çeşitli vergi türleri ile ilişkisi incelendiğinde, hangi kazanç unsurlarını elde edenlerin, hangi vergi türlerine daha fazla önem verdiği ve bu ilişkilerin istatistiksel anlamlılığını konusunda

yapılan testlerle bazı bulgulara ulaşılmıştır. Kazanç unsurları ile çeşitli vergi türleri arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak incelenmesi, farklı gelir gruplarının vergi algılarını ve çevresel duyarlılıklarını anlamak açısından önemlidir. Analiz sonuçları, farklı kazanç türlerine sahip bireylerin belirli vergi türlerine farklı düzeylerde hassasiyet gösterdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle ticari kazanç sahiplerinin KDV ve ÖTV gibi tüketimle doğrudan ilişkili vergilere daha fazla dikkat etmeleri, bu grubun ekonomik aktivitelerinin bu tür vergilerle sıkı bir bağlantısı olduğunu göstermektedir. Ücret kazancı elde eden bireylerin ise yerel hizmetlerin finansmanında kullanılan çevre temizlik vergisine daha fazla önem vermesi, bu grubun günlük yaşamda karşılaştığı çevresel hizmetlere duyarlılığını yansıtmaktadır. Gayri menkul sermaye iradı sahiplerinin poşet vergisini yüksek oranda işaretlemesi, çevresel etkilerin azaltılması konusunda daha bilinçli davranışlar sergilediklerini ve çevre dostu politikaları desteklediklerini göstermektedir. Diğer kazanç ve iratlar grubundaki bireylerin ise genel vergi yüküne olan duyarlılıkları, gelir vergisini daha fazla belirttiklerinden kendini ele vermektedir. Bu bulgular ile çevre vergilerinin tasarımı ve uygulanmasında gelir gruplarının farklı algı ve tutumlarının dikkate alınması gerektiğini ortaya konulmaktadır. Vergi politikalarının etkinliği, bu farklılıkların göz önünde bulundurulmasıyla artırılabilir ve toplumun genelinde çevresel duyarlılığın teşvik edilmesi sağlanabilir.

Kazanç unsurları ile vergi türleri arasındaki ilişkilerin anlaşılması, çevre politikalarının ve vergi sistemlerinin daha adil ve etkili bir şekilde düzenlenmesine katkıda bulunabilir. Bu doğrultuda, politika yapıcılar, vergi düzenlemelerini yaparken bu farklılıkları dikkate almalı ve vergi adaletini sağlamak için dengeli stratejiler geliştirmelidir. Bu bulgular, çevre politikalarının ve vergi düzenlemelerinin farklı kazanç gruplarına göre nasıl algılandığını ve kabul gördüğünü göstermektedir. Örneğin, ticari kazanç ve ücret kazancı olan bireyler arasında vergi algıları farklılık göstermektedir. Bu bulgular, politika yapıcıların hedef kitlelerine göre vergi politikalarını yeniden gözden geçirmeleri ve çevre kirliliğini azaltma hedeflerine daha etkili bir şekilde ulaşmaları için önemli ipuçları sunmaktadır. Özellikle KDV, ÖTV ve çevre temizlik vergisi gibi vergi türlerinin, farklı kazanç grupları tarafından nasıl algılandığını anlamak, vergi uyumunu artırmak ve çevre dostu politikaları teşvik etmek için kullanılabilir. Bu doğrultuda, vergi bilgilendirme ve eğitim programlarının kazanç gruplarının özelliklerine göre uyarlanması da faydalı olacaktır.

Mükellefiyet süresi ile çeşitli vergi türleri ve çevre sorunları arasındaki ilişki, farklı mükellefiyet sürelerine sahip grupların çevresel konulara karşı yaklaşımlarının anlaşılması açısından önemlidir. Analiz bulguları, çeşitli vergi türlerinin algılanmasının mükellefiyet sürelerinden etkilendiğini göstermektedir. Örneğin, MTV (Motorlu Taşıtlar Vergisi) ve çevre temizlik vergisinin algılanmasının, mükellefiyet süresi arttıkça daha fazla önem kazandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, uzun süreli mükelleflerin çevresel vergiler konusunda daha bilinçli ve hassas olduklarını düşündürmektedir.

ÖTV ve KDV gibi tüketimle doğrudan ilişkili vergiler ise özellikle daha kısa mükellefiyet süresine sahip bireyler tarafından önemli bulunmuştur. Bu bulgu ise bu grubun günlük ekonomik faaliyetlerinin bu vergi türleriyle sıkı bir bağı olduğundan dolayı, farkındalıklarını da etkilediğini göstermektedir. 0-5 yıl mükellefiyet süresine sahip bireyler Afyonkarahisar'ın en önemli çevre sorunu olarak trafiği görmekte iken, 31 yıl ve üzeri mükellefiyet süresine sahip bireylerde bu oran %46,3 ile daha yüksek olarak gözlemlenmiştir. Buna karşın 21-30 yıl arası mükellefiyet süresine sahip bireylerin %36,9'u çevre sorunu olarak imar sorunlarını önemli bir problem olarak belirtmişlerdir. Bulgulara göre mükellefiyet süresi uzun olan bireylerin, çevresel ve kentsel planlama konularında daha fazla bilgi sahibi olmaları ve bu konulara daha fazla önem vermeleri, mükellefiyet süresi kısa olan bireylerin ise daha ziyade günlük yaşamlarını doğrudan etkileyen trafik gibi sorunlara odaklanmaları, mükellefiyet süresi ile vergi türleri ve çevre sorunları arasındaki ilişkilerin anlaşılması, vergi politikalarının ve çevre politikalarının daha etkili ve adil bir şekilde düzenlenmesine katkıda bulunabilir. Bu doğrultuda, politika yapıcılar, vergi ve çevre düzenlemelerini yaparken mükellefiyet süresine göre farklılık gösteren algı ve tutumları dikkate alarak dengeli ve adil stratejiler geliştirmelidirler

Aile veya işletmeye ait araç sayısının çeşitli değişkenlerle olan ilişkisini incelendiğinde, 3 araca sahip aile/işletmelerin KDV'yi çevre kirliliğini azaltmak için yürürlükte olan bir vergi türü olarak görme olasılığı diğer gruplara göre anlamlı derecede yüksek olduğu, 2 araca sahip aile/işletmelerin MTV'yi çevre kirliliğini azaltmak için yürürlükte olan bir vergi türü olarak görme olasılığı, aracı olmayanlara kıyasla anlamlı derecede yüksek olduğu, 2 araca sahip aile/işletmelerin çevre temizlik vergisini çevre kirliliğini azaltmak için önemli görme olasılığının en yüksek olduğu, 3 araca sahip olanlarda ise bu oranın en düşük olduğu bulgularına ulaşılmıştır. KDV, ÖTV, MTV gibi vergilerin giderler içinde en çok paya sahip olma durumunda bu değişkenlerin araç sayısına göre anlamlı bir farklılık göstermediği, 4 ve daha fazla araca sahip olanların,

yaşadıkları şehirdeki imar sorunlarını en önemli çevre sorunu olarak belirtme eğiliminde oldukları, özellikle 1 ve 2 araca sahip aile/işletmeler tarafından park sorununun daha fazla dile getirildiği bulgularına ulaşılmıştır. Bu bulgular, araç sayısının çevre vergileri algısı ve çevre sorunları üzerindeki etkilerinin anlaşılmasında önemli ipuçları sunmaktadır.

Çalışmada, araç sahipliğinin, çevre kirliliği algısı ve vergilere yönelik tutumlar üzerinde anlamlı etkileri bulunduğu sonucuna varılmıştır. Bu bulgular ışığında çevre vergileri ve teşvikler konusunda çevre politikalarının tasarımı ve uygulanmasında daha bilinçli kararlar almalarını sağlayacaktır.

Bu çalışma ile gelir vergisi mükelleflerinin özelinde, çevre vergilerinin etkinliği ve toplum üzerindeki genel algısı ile hissedilen vergi yükü algısı, vergi mükelleflerinin vergi sistemine olan tutumları ve memnuniyet seviyeleri ölçülmeye çalışılmıştır. Bu bulguların, vergi adaletinin ve şeffaflığın toplumun geneline yaygınlaştırılarak vergi politikalarının ve uygulamalarının geliştirilmesi, mevcut çevre vergisi sistemlerinin iyileştirilmesi ve daha etkili çevre koruma politikalarının geliştirilmesinde bir temel olması beklenilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbulak, Y. ve Tahtakılıç, A.K. (2003). Kayıt dışı Ekonomi Üzerine Düşünceler, *Banka-Maliye ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 40(468), 17-41.
- Akdoğan, A. (1985). *Kamu Maliyesi*, Ankara: Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayını.
- Akıncı, A. ve Başol O. (2015). Vergi Algısı Üzerine Bir Alan Araştırması: Kırklareli İlinde Yaşayan İnsanların Vergi Algısı, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 43, 170-179.
- Akkara, Ö. ve Gencel, U. (2016). Yükseköğretim Öğrencilerinin Vergiye Yönelik Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: *Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Örneği. Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 8(1), 28-48.
- Aksoy, Ş. (1999). *Vergi Yargısı ve Türk Vergi Yargı Sistemi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Aksoy, Ş. (2010). *Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Aksu Ö.A. (1993) *Gelir ve Servet Dağılımı*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No.3698
- Aktan C.C. (2006). *Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı, Vergileme ekonomisi ve Psikolojisi*, Editörler: C.C. Aktan, D. Dileyici ve İstiklal Y.Vural, 125-136. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Aktan C.C., Dileyici D. ve Saraç Ö. (2006). *Vergilere Karşı Tepkiler ve Vergilerin Ahlakî ve Sosyo-Psikolojik Sınırları, Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*, Coşkun Can, Aktan, Dilek, Dileyici ve İstiklal Yaşar, Vural, (Ed.), 159-171. Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Aktan, C.C. (2002). *Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Yoksulluk Sorunu ile Mücadelede Vergi Tarifesinin Belirlenmesi: Artan Oranlı Mı, Yoksa Düz Oranlı Vergiler Mi? Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını.
- Aktan, C.C. (2012). *Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı*, http://www.canaktan.org/ekonomi/kamu_maliyesi/vergi-psiko/vergipsik.pdf, (Erişim: 11.10.2019).
- Aktan, C.C. ve Çoban, H. (2006). *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi Perspektiflerinden Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları Belirleyen Faktörler, Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi* (1.Baskı) içinde (137-153). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Akyüz, Y. (2019). Çevre Korunması Ve Eğitim Sistemimiz. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 10(1), 23-30.
- Alkan A. (2009). *Vergi Bilinci ve Vergi Uygulamaları Karşısında Mükellef Davranışlarının Tespiti: Zonguldak İli Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Allingham, M. G. & Sandmo, A. (1972). Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis, *Journal of Public Economics*, 1(3-4), 323-338.
- Alm, J. (2012). Measuring, explaining, and controlling tax evasion: lessons from theory, experiments, and field studies. *International Tax and Public Finance*, 19(1), 54-77.
- Alm, J., Erich K. & Muehlbacher, S.(2012). Combining Psychology and Economics in the Analysis of Compliance: From Enforcement to Cooperation, *Economic Analysis & Policy*, 42(2), 133-151.
- Alm, J.McClelland, G. H. & Schulze, W. D. (1999), Changing the Social Norm of Tax Compliance by Voting, *Kyklos*, (52), 141-171.
- Anayasa Mahkemesi'nin 24.06.1993 Tarih ve 1992/29 Esas, 1993/23 Karar sayılı kararı *AYMK Dergisi*, (35), 1.
- Arıkan, Z. (1994). *Vergi Kaçağının Nedenleri ve Çözüm Yolları*, Maliye Yazıları, s.44
- Arıkan, Z. (1997). *Vergilendirme Yetkisi ve Kullanımı*, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Basım 37. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

- Ateş, H. ve Ünal, S. (2004). Devletin Doğduğu Yer: Antik Çağ Ortadoğusunda İdari Hayat. *Bilgi-Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 21-42.
- Avşar, İ. İ. ve Serin, Z. V. (2021). Bibliometric analysis of scientific production on international trade and cryptocurrency. *International Journal Of Advanced And Applied Science*, 8(8), 42- 51
- Aygün, R. (2012). Vergi Afları ve Vergi Uyumuna Etkisi. *Vergi Dünyası Dergisi* (369), 88-92.
- Ayrançöl, Z. ve Tekdere, M. (2013). Potansiyel etkileri ve gönüllü uyum açısından vergi afları: 6111 sayılı Kanunun irdelenmesi. *EÜSBED*, VI(2), 250-270.
- Batırel, Ö.F. (2002). Özel Tüketim Vergisi ve 4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Yasası üzerine bazı düşünceler, *Vergi Dünyası*, 253, 4-8.
- Bayraklı, H. H. Saruç, N. T. ve Sağbaş, İ. (2004). Vergi Kaçırmayı Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi Kaçaklarının Önlenmesi: Anket Çalışmasının Bulguları. 19. *Maliye Sempozyumu*, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Beşel, F. ve Yardımcıoğlu, F. (2017). Maliye Dergisi'nin Bibliyometrik Analizi: 2007-2016 Dönemi. *Maliye Dergisi*, 172, 133-151.
- Bhattacharjee, A. (2012). Social science research: Principles, methods, and practices. Florida: University of South Florida Tampa Library Open Access Collections.
- Biberoğlu, E. (2006). *Türkiye'de Gönüllü Vergi Uyum*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Bilici, N. (2016). *Vergi Hukuku* Baskı 38. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Biniş, M. (2012). Vergi Hatalarının Mükellef ve İdare Açısından Sonuçları ve Bu Sonuçları Saptamaya Yönelik Yapılan Bir Araştırma, *Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 485-508.
- Bozkurt, Ö. Ç. ve Çetin, A. (2016). Girişimcilik ve Kalkınma Dergisinin Bibliyometrik Analizi. Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Açık Akademik Arşiv, 11(2), 230-263.
- Bruce, N. and G.M. Ellis. (1993). *Environmental Taxes and Policies for Developing Countries*. World Bank. WPS 1177: 1-74.
- Bülbül, D. (2003), Vergi Aflarının Ekonomik ve Sosyal Etkileri-I, *Yaklaşım Dergisi*, 131, 206-209.
- Büyükoztürk, Ş. (2015). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Baskı 21. Ankara: Pegem Yayınları
- cagiran@turcomoney.com
- Canbay, T. ve Çetin, Ç. (2007). Vergiye Uyum Belirleyen Bir Faktör Olarak Vergi Kültürü, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 52-64.
- Cansier, D., & Krumm, R. (1997). Air Pollutant Taxation: An Empirical Survey. *Ecological Economics*, 23(1), 59-70.
- Cohen D. J. & Crabtree B. F. (2008). Evaluative criteria for qualitative research in health care: controversies and recommendations. *The Annals of Family Medicine*, 6(4), 331-9.
- Cullis, J. G. & Lewis, A. (1997). Why People Pay Taxes: From a Conventional Economic Model to a Model of Social Convention, *Journal of Economic Psychology*, 18, 305-321.
- Cummings, R. C., Martinez-Vazquez, J., McKee, M., & Torgler, B. (2004). Effects of culture on tax compliance: A cross check of experimental and survey evidence.
- Çabuk, B. ve Karacaolu Ö. C. (2003). Üniversiteli öğrencilerinin çevre duyarlılıklarının incelenmesi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 36(1), 189-198.
- Çağan, N. (1982). *Vergilendirme Yetkisi*, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları.
- Çağlar, E. ve Acar, O. (2013). *Onuncu Kalkınma Planı Hakkında Bir Değerlendirmesi*,

- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.
- Çakır, H. (2010). Çocuklarda Vergi Bilinci Oluşturmaya Yönelik Internet Sayfası Tasarımı. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi* (1), 18-34.
- Çataloluk, C. (2008). Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20), 213-228.
- Çelebi, K. (1997). Mükellef Maliye İlişisini Etkileyen Faktörler, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 3(1), 75-84.
- Çelik, K. ve Eroğlu, O. (2014). İlköğretim Çağında Vergi Algısının İncelenmesi: Zonguldak İli Örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 301-326.
- Çiçek, H. (2006). *Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi
- Çiçek, H., Karakaş, M. ve Yıldız A. (2008). *Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama Ve Tutum Analizi: Bir Alan Araştırması*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No. 2008/381.
- Çokluk, Ö. Sekercioglu, G. ve Büyüköztürk, S. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- De Carlo, L. T. (1997). On the meaning and Use of Kurtosis. *Psychological Methods*, 2(3), 292-307.
- Dell'Anno, R. (2009). Tax evasion, tax morale and policy makers effectiveness. *The Journal of Socio-Economics*, 38, 988- 997.
- Demir, İ. C. (1999). *Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Davranışları: Afyon İli Anket Çalışması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Demir, İ., C. (2009). Kamusal Harcamaların Toplumsal Algısı: Ampirik Bir Araştırma, *Maliye Dergisi*, 157, 210-226.
- Demirtaş Aydoğan, S. (2017). Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergiye Karşı Davranışları Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 14-22.
- Devrim, F. (1996). *Kamu Maliyesine Giriş*. İzmir: Anadolu Matbaası.
- Erar A. (2002). Bibliometric or Informetrics: Displaying Regularity in Scientific Patterns by Using Statistical Distributions. *Hacettepe Journal of Mathematics and Statistics*, 31, 113-125.
- Ercan, E. (2015). Türkiye'de Çevre Vergileri mi Çevre Vergisi mi?, *TBB Dergisi*, 119, 209-226.
- Erdem, M., Doğan Ş. ve Tathoğlu, İ. (2015). *Kamu Maliyesi*. Baskı 12. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Erdur, E. (2019). *Türkiye'de Sıfır Atık Projesi ve Projenin Kamu Kurumlarında Uygulanması; Süleymanpaşa Belediyesi Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Erginay, A. (2003). *Kamu Maliyesi* Baskı 17. Ankara: Savaş Yayınları
- Erkan, Z. (2002). Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Ergenlerin Ana Baba Tutumlarına İlişkin Nitel Bir Çalışma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(10).
- Erkuş, A. (2003). *Psikometri üzerine yazılar*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları 3-17.
- Erol, A. (2007). *Tüm yönleriyle banka ve finansçılar için vergi*. Ankara: Yaklaşım Yayıncılık
- Erol, A. (2011). *Vergi felsefesi (devlet ve vergi)*. İstanbul: İSMMMOMO Yayınları 140.
- Ertürk M. (2021). Department of Mechanical Engineering, Sakarya University of Applied

- Sciences, Faculty of Technology, *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 36(1), 319-332.
- Fehr, E. & Gächter, S. (1998). Reciprocity and Economics: The Economic Implications of Homo Reciprocans, *European Economic Review*, 42(3-5), 845-859.
- Feld, Lars P. & Frey, Bruno S. (2007). Tax Compliance as the Result of a Psychological Tax Contract: The Role of Incentives and Responsive Regulation. *Law & Policy*, 29(1), 102-120.
- Ferhatoglu, E. (2004). *Genişlemesi Sonrasında Avrupa Birliği'nde Vergi Rekabeti ve Sonuçları*, E-Akademi, s.51, Mayıs 2006, (Çevrimiçi) <http://www.eakademi.org/makaleler/eferhatoglu-2.htm>, 13.06.2009.
- Ferhatoglu, Emrah (2003). *Avrupa Birliği'nde Ortak Çevre politikası Çerçevesinde Çevre Vergileri*, e-yaklaşım / Ekim: 2003. s.3 <http://www.yaklasim.com.tr/emrahfettahoglu/pdf> (Erişim Tarihi: 2012).
- Flick, U. (2009). *An Introduction to Qualitative Research*. Sage Publications.
- Gegez, A. E. (2010). *Pazarlama Araştırmaları*, Baskı 3. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Gerçek, A., Bakar, F., Mercimek, F., Çakır, E.U. ve Asa, S. (2014). Vergilemenin Anayasal Temellerinin Çeşitli Ülkeler Açısından Karşılaştırılması ve Türkiye İçin Çıkarımlar, *AÜHFD*, 63(1), 81-130.
- Gök, A. (2007). Vergi Direncinin Gelişimi, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1), 143-163.
- Gökbunar, A. R. (1998). Vergileme İlkeleri ve Küreselleşme. *Yönetim Ve Ekonomi Dergisi*, 4(1), 177-201.
- Gökbunar, A. R. (2007). Yönetim ve Ekonomi, *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. 14(1)*, Manisa.
- Göker, C. (2011). *Yönlendirici Vergilendirme*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Gözler, K. (2015). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları Ders Kitabı*, Baskı 7. Bursa: Nilüfer Kitabevi, Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Gözüm, S. Ve Aksayan, S. (2002). Kültürlerarası ölçek uyarlaması için rehber II: Psikometrik özellikler ve kültürlerarası karşılaştırma. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 4(2), 9-19.
- Grasmick, H. G. & Bursik Jr, R. J. (1990). Conscience, Significant Others, And Rational Choice: Extending The Deterrence Model, *Law And Society Review*, 837-861.
- Grasmick, H.G., Bursik, R.J. & Cochran, J.K. (1991). Render Unto Caesar What is Caesar's: Religiosity and Taxpayers' Inclinations to Cheat. *Sociological Quarterly*, 32, 251-266.
- Groeneveld, R. A. & Meeden, G. (1984). "Measuring Skewness and Kurtosis". *Journal of the Royal Statistical Society. Series D (The Statistician)*, 33(4), 391-399.
- Groeneveld, R. A. & Meeden, G. (1984). Measuring Skewness and Kurtosis. *The Statistician*, 33(4), 391-399.
- Güleç, E. (2012). Yeni Teşvik Sisteminde Yer Alan Vergisel Teşvikler, *Vergi Dünyası*, 372, 194-203.
- Günay, F. (2009). Vergi Usul Kanununa Göre İktisadi İşletmelere Dahil Gayri Maddi Hakların Değerlemesi, *Vergi Sorunları Dergisi*, (247).
- Güner, Ü. (2008). *Türkiye'de Vergi Bilincinin ve Vergi Ahlakının Oluşmasında Gelir İdaresinin Rolü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Gür, E., ve Yıldız, G. (2017). Vergi Algısı Ve Bilinci Üzerine Bir Araştırma: Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinde Vergi Bilinci. *Route Educational and Social Science Journal*, 4(5), 81- 97.

- Güran, T. (1999). *İktisat Tarihi*, İstanbul: Acar Matbaası.
- Gürbüz, S. (1997). Enflasyonun Vergi Gelirlerinin Reel Değeri Üzerindeki Etkisi (Tanzi Etkisi), *Hazine Dergisi*, 7, 1-30.
- Gürdal, T. (1994). *Türkiye’de Ücretlerin Vergilendirilmesinin Vergi Adaleti Açısından Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gürler, G. (2022). Bibliyometrik Araştırmalarda İlgili Literatüre İlişkin Veri Setinin Oluşturulma Süreci. Oğuzhan Öztürk, Gökhan Gürler (Ed.), *Bir Literatür İnceleme Aracı Olarak Bibliyometrik Analiz* içinde (53-66). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Hançerlioğlu, O. (1993). *Ekonomi sözlüğü* (5.Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hanson, C. & Sandalow, D. (2006). Greening Tax Code, Tax Reform, Energy and The Environment, *Policy Brief, World Resources Institute*, Issue: 1, April, pp. 1-12.
- Hertz, D. (1987). Bibliometrics: History of the development of ideas in statistical bibliography or bibliometrics? Ed. A. Kint ve H. Lancour. *Encyclopedia of Library and Information Science*, Cilt: 42, (144-219). New York: Dekker.
- Hodžić, S. & Bratić, V. (2015). Comparative Analysis Of Environmental Taxes in Eu and Croatia, *Ekonomički Misaol I Praksa Dbk. God XXIV*, 555-578.
- Hopkins, K. D. & Weeks, D. L. (1990). Tests for normality and measures of skewness and kurtosis: Their place in research reporting. *Educational and Psychological Measurement*, 50(4), 717-729.
- Hünler, Z. S. (1997). *Rawls ve MacIntyre iki adalet arasında*. Ankara: Vadi Yayınları.
- İnal, K. (2010). *Eğitim ve iktidar*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- İpek, S. ve Kaynar, İ. (2009). Vergiye Gönüllü Uyum Konusunda Çanakkale İline Yönelik Ampirik Bir Çalışma, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 16(1), 173-190.
- İpek, S. ve Kaynar, İ. (2009a). Demografik Faktörlerin Vergi Uyumuna Etkisi: Bir Anket Çalışmasının Sonuçları. *Maliye Dergisi*, (157), 116–130.
- İzgi, K. ve Saruç N. T. (2011). Sosyo-Kültürel Faktörlerin Vergi Ahlakı Üzerindeki Etkisi: Üniversite Öğrencileri İle Yapılan Anket Çalışması, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(2), 138.
- Jack L. N., (1990). The Evaluative Image of the City, *Journal of the American Planning Association* 56(1), 41-54.
- Jalil, M. A., Mian, M. N., & Rahman, M. K. 2013. “Using Plastic Bags And Its Damaging Impact on Environment and Agriculture: An Alternative Proposal”, *International Journal of Learning & Development*, 3(4), 1-14.
- Jamali, T. (2007). *Ekolojik Vergiler*. Ankara: Yaklaşım Yayıncılık.
- James, S. (2004). Edward Alison: “Tax Compliance, Self-Assessment and Tax Administration”, *Journal of Finance and Management in Public Services*, (2), 27-42.
- Jeong, J. (2004). *Analysis of the factors and the roles of hrd in organizational learning styles as identified by key informants at selected corporations in the republic of Korea*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Amerika: Texas A&M University. Major Subject: Educational Human Resource Development.
- Kahya, Y. (2015). Suç Teorileri Işığında Türkiye’de Kaçakçılık Olgusu: Toplumsal Nedenleri, Boyutları ve Algısı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(3), 159-178.
- Kaplow, L. (1996), How Tax Complexity and Enforcement Affect the Equity and Efficiency of the Income Tax, *National Tax Journal*, 49(1), 135-150.
- Karabacak, Y. (2013a). Vergi karmaşıklığı modern vergi sistemlerinin kaçınılmaz sonu mudur? *Mali Çözüm Dergisi*, 120, 15-30.
- Kargı, V. Ve Yüksel, C. (2010). Çevresel Dışsallıklarda Kamu Ekonomisi Çözümleri, *Maliye Dergisi*. 159, 183-202.

- Kaya, P. B. (2017). *Zirai Kazançların Vergilendirilmesinde Çiftçilerin Vergi Algısı: Antalya İli Örneği*. (Yayımlanmamış yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Kaya, Seçil C. (2018). *Yükseköğretim Öğrencilerinde Vergi Bilinci ve Vergi Algısı Üzerine Bir Araştırma: Ahi Evran Üniversitesi Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Kılıç, G. (2004). *Üniversite Sanayi İşbirliği*. (Yüksek lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sakarya.
- Kıranoglu, T. (2003). Vergi Adaleti, *Vergi Sorunları Dergisi*, (174).
- Kızılot, Ş. ve Çomaklı, Ş. E. (2004). Vergi Kayıp ve Kaçakları ve Kayıt dışı Ekonomi İlişkisi ve Boyutlarının Mevzuat Açısından Değerlendirilmesi, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, 10-14 Mayıs, Antalya, 115-158. s.128.
- Kirchler, E. & Alm, J. (2012). *Combining Psychology and Economics in the Analysis of Compliance: From Enforcement to Cooperation*. Tulane University Working Paper Series: Tulane University.
- Kitapçı, İ. (2015). *Vergi Etiği- Vergi Psikolojisi*, Seçkin, Denizli.
- Kline, P. (1994). *An Easy Guide To Factor Analysis*: New York: Routledge.
- Koç, Ö. E. (2019). Vergilemenin Mükellefler Üzerindeki Psikolojik Etkileri: Vergiden Kaçınma ve Vergi Kaçırma Üzerine Bir Alan Araştırması, *Business and Economics Research Journal*, 10(4), 1015-1027.
- Kogler, C., Batrancea, L., Nichita, A., Pantya, J., Belianin, A. & Kirchler, E. (2013). Trust and Power as Determinants of Tax Compliance: Testing the Assumptions of the Slippery Slope Framework in Austria, Hungary, Romania and Russia. *Journal of Economic Psychology* 34, 169-180.
- Kumluca, İ. (2003). Vergiye Gönüllü Uyumu Etkileyen Faktörler, *Vergi Sorunları*, 180, 91-97.
- Kutluca, F. (2013). *Türkiye’de Katma Değer Vergisi Uygulamasının Vergi Adaleti Açısından Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Lence B. Moosavian N. & Daliri H. (2017). Fuzzy programming approach for multiobjective optimization of water distribution systems. *Journal of Water Resources Planning and Management*, ASCE 143(7), 04017020.
- Malhotra, N. K. (2004). *Marketing Research an Applied Orientation*, 4. Edition, Pearson Prentice Hall, New Jersey.
- Mavral, Ü. (2001). *Kara para Kayıt dışı Ekonomi İlişkisi ve Türkiye’ye Yansımaları*, Vergi Denetmenleri Derneği Yayını, Ankara: Şafak Matbaacılık.
- McGee, W. R. (2006). Three views on the ethics of tax evasion. *Journal of Business Ethics*, 67(1), 15 – 35.
- Mckerchar, M. (2007). *Tax complexity and its impact on tax compliance and tax administration in Australia*, Proceedings Of The 2007 IRS Research Conference, The IRS Research Bulletin. 185–205.
- McMorran, R. & Nellor, D. (1994). TaxPolicyandthe Environment: TheoryandPractice, *IMF WorkingPaper*, No:94/106.
- Merih İpek, C. O. (1982). *Tütengil’e Armağan*, 466. İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları.
- Metcalf, Gilbert E. (1999). A Distributional Analysis of Green Tax Reforms, *National Tax Journal*, 52(4), 655-682.
- Mihai, J. (2012). *Micromechanical constitutive models for cementitious composite materials*. (PhD Thesis), Cardiff University.
- Moors, J. A. (1986). The meaning of kurtosis:Darlington reexamined. *The American*

- Statistician, 40(4), 283-284.
- Morgan, P.G. 2003. Environmental Taxation of Surface Mining in the United Kingdom
- Muter, N. Sakınç S. Ve Çelebi K. (1993). *Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Tutum ve Davranışları Araştırması*, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü.
- Mutlu, A. (2002). *Çevre Ekonomisi Politikalar, Uygulamalar ve Türkiye*, Marmara Üniversitesi, Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi, Yayın No: 15.
- Mutluer, M. K. Kesik A. ve Öner A. E. (2013). *Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi* (Baskı 3.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Nadaroğlu, H. (1985). *Kamu Maliyesi Teorisi*, Gözden Geçirilmiş ve Düzeltilmiş Baskı 6. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Nadaroğlu, H. (1998). *Mahalli İdareler*, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Newbold, P. (2005). *İşletme ve İktisat İçin İstatistik*, 4. Baskı, İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Nunnally, J. C. (1967). *Psychometric Theory*. New York: McGraw-Hill, Inc.
- Oberholzer, R. (2005). A Survey of the Perceptions of Previously Disadvantaged South Africans on Taxation, *Critical Perspectives on Accounting*, 16, 247-275.
- OECD (2008). “Çevresel Performans İncelemeleri, Türkiye”, <http://www.oecd.org/env/environmentalcountrystudies/42198785.pdf>, Erişim Tarihi: 21.11.2012.
- Oğuz, D., Çakıcı, I. ve Kavas, S. (2011). Yüksek Öğretimde Öğrencilerin Çevre Bilinci, *SDÜ Orman Fakültesi Dergisi*, (12), 34-39.
- Okubo Y. (1997). *Bibliometric Indicators and Analysis of Research Systems: Methods and Examples*, OECD Science, Technology and Industry Working Papers 1997/01.
- Oyan, O. (1999). *Vergi Politikasında Yazbozlar. Türk İş Yılı, 1997'den 1999'a Değişim Dinamikleri*, 1(97/29), 99-100.
- Öz, E. ve Kutbay, H. (2016). Ekolojik Vergileme: Seçilmiş Bazı Dünya Ülkeleri ile Türkiye Verilerinin Karşılaştırılması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1), 247-272.
- Özcan, H. ve Çakmak, A. (2018). Comparative Exergy Analysis Of Oxygenated Fuel Additives In Aspark-Ignition (SI) Engine. *International Journal of Automotive Engineering and Technologies*, 7(3), 124-133.
- Özdemir, Ş. (1987). *Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Çevre Sorunlarına Duyarlılık*. (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Palil, M. R. & Mustapha, A. F. (2011). Determinants of tax compliance in Asia: A case of Malaysia. *European Journal of Social Sciences*, 24(1), 7-26.
- Panayotou, T. (1994). Economic Instruments Development. *Environmental Management and Economics Series*. 16, 1-73.
- Pehlivan, O. (2014). *Vergi Hukuku Genel İlkeler ve Türk Vergi Sistemi*, (40. Baskı), Trabzon.
- Pollock, D.S.G. *Environmental Economics*, <http://www.le.ac.uk/users/dsgp1/courses/environs/coase.pdf>, (27/12/2007)
- Roemer, R. C. and Borchardt, R. (2015). Meaningfull metrics: A 21st century librarian's guide to bibliometrics, altmetrics, and research impact.: Association of College and Research Libraries.
- Sağbaş, İ. ve Başoğlu, A. (2005). İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Vergileri Algılaması: Afyonkarahisar İli Örneği. *Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 7(2), 123–144.
- Sağlam, M. (2013). Vergi Algısı ve Vergi Bilinci Üzerine Bir Araştırma: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinde Vergi Algısı Bilinci, *Sosyo Ekonomi*, (1), 315- 334.
- Saruç N. T. (2015) *Vergi Uyumu: Teori ve Uygulama*, Baskı 2. Ankara: Seçkin Kitapevi
- Satır Reyhan, D. A. (2014). Çevre Ekonomisinde Çevre Vergileri Uygulamaları. *Hitit*

- Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 110-120.
- Schmölders, G. (1890). *Genel Vergi Teorisi* (çev. S. Turhan), İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Schmölders, G. (1959). Fiscal Psychology: A New Branch of Public Finance. *National Tax Journal*, 12, 340-345.
- Schmölders, G. (1968). *Mali Psikoloji*, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 15, 11-18.
- Schmölders, G. (1976). *Genel Vergi Teorisi*, Baskı 4. Çev. Salih Turhan, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü yayını, Fakülteler Matbaası.
- Schölders, G. (1959). Fiscal Psychology: A New Branch of Public Finance, *National Tax Journal*, 12(4), 340-345.
- Seyidoğlu, H. (1999), *Uluslararası İktisat*, (13. Baskı), İstanbul.
- Sternberg, R.J. Intelligence. Weineneri I.B. (Ed.) *Handbook of psychology, history of psychology* (Vol.1) içinde (136-152). New Jersey.
- Şahin, M. (2020). Sürdürülebilir Çevre Dinamikleri İçin Yeni Bir Enstrüman: *Plastik Poşet Vergisi, Vergi Raporu*, 246, 107-121.
- Şahin, S. (2023). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi Kaynaklı Vergi Kaybının Önlenmesi Açısından Bankacılık Sisteminin Değerlendirilmesi. *Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19(1), 195-214.
- Şeker, Nezihi. (1994). *Hukuksal yapısıyla vergi incelemesi*, İstanbul: Beta Yayınları
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şenyüz, D. (1995). *Vergilendirmede Yükümlü Psikolojisi*, Bursa.
- Şenyüz, D. Yüce, M. ve Gerçek, A. (2022). *Türk Vergi Sistemi*, Baskı 19. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Tabakan, G. ve Avcı, O. (2021). Vergiye Gönüllü Uyumu Etkileyen Faktörlerin Lojistik Regresyon Analizi ile Belirlenmesi. *Sosyoekonomi*, 29(48), 541-561.
- Tanrıvermiş, H. (1997). Çevre Kirliliğinin Vergilendirilmesi: İlkeler, Uygulamaları ve Türkiye Açısından Genel Değerlendirme, *Ekonomik Yaklaşım*, 8(27), 303-328.
- Tavşancıl, E. (2005). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Taytak, M. (2010). İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinde Vergi Bilincinin Tespiti: Ampirik Bir Araştırma, *Maliye Dergisi*, 158, 496-512.
- Tekin, A. ve Vural, S (2004). Global Kamusal Malların Finansman Aracı Olarak Global Vergi Önerileri, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 323-337
- Torgler, B. (2003a). *Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance*, Universitat Basel, Basel.
- Torgler, B. (2004). *Tax Morale Trust and Corruption: Empirical Evidence from Transition Countries*, Center for Research in Economics, Management and The Arts (CREMA) Working Paper Series, 5.
- Torgler, B. (2007). *Tax Compliance and Tax Morale: A Theoretical and Empirical Analysis*, İngiltere: Edward Elgar.
- Torgler, B. Schneider F. & Schaltegger C.A. (2008). *Local Autonomy, Tax Morale and The Shadow Economy*, Center for Research in Economics, Management and the Arts (CREMA), Working Paper, 2008-24.
- Tosuner M. ve Demir İ. C. (2007). Toplumsal bir olgu olarak vergi ahlaki. *Ankara Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(3), 1-20.
- Tosuner M. ve Demir İ. C. (2009). Vergi Ahlakının Sosyal ve Kültürel Belirleyenleri, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 14(1), 1-15.
- Tuay, E. ve Güvenç, İ. (2007). *Türkiye’de Mükelleflerin Vergiye Bakışı*, Gelir İdaresi

- Başkanlığı Yayınları, Yayın No.51
- Tuncer, İ.C. ve Yüksel (2011). *Kamu Harcamalarının Ekonomik Analizi, Kamu Ekonomisi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Turhan, S. (2020). *Vergi Teorisi ve Politikası*, Baskı 7. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Türk, İ. (1992). *Kamu Maliyesi*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Türkeş, M., (2001). *Hava, İklim, Şiddetli Hava Olayları ve Küresel Isınma*, T.C. Başbakanlık Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü 2000 Yılı Seminerleri, Teknik Sunumlar, Seminerler Dizisi: 1, 187-205
- Uluatam, Ö. (1971). *Yatırımları Teşvik Edici Vergi Politikası*, Ankara: Ankara Üniversitesi. S.B.F. Yay. No: 311.
- Uruş, A.F. (2017). *Optimal Vergileme İlkeleri İle Vergilere Karşı Gösterilen Tepkiler Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi*. Ekin Yayınevi, Şubat.
- Üyümez, M. E. 2016. Bir Çevre Vergisi Olarak Motorlu Taşıtlar Vergisi: AB ve Türkiye Uygulamalarının Karşılaştırmalı Analizi, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(3), 427-440.
- Van Eck, N. J. & Waltman, L. (2022). VOSviewer Manual version 1.6.18. CWTS Meaningful Metrics. CWTS Meaningful Metrics. Erişim adresi: https://www.vosviewer.com/documentation/Manual_VOSviewer_1.6.8.pdf
- Wallart, N. (1999). *The Political Economy of Environmental Taxes: New Horizons in Environmental Economics*, General eds: Oates W. E., and H.Folmer. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Weber, T.O. Fookan, J. & Herrmann, B. (2014). *Behavioural Economics and Taxation*, Taxation Papers Working Paper No.41.
- Wenzel, M. (2004). An Analysis of Norm Processes in Tax Compliance, *Journal of Economic Psychology*, 25(2), 213-228.
- Yalçın, A. (1991). *İktisadi Doktrinler ve Sistemler Tarihi*, Ankara: Aydoğdu Ofset.
- Yaman, K. ve Olhan, E. (2010). Atık Yönetiminde Sıfır Atık Yaklaşımı ve Bu Anlayışa Küresel Bir Bakış, *Biyoloji Bilimleri Araştırma Dergisi*, 3(1), 53-57
- Yegen, B. ve Turan, M. (2021). Pigouvian Bir Vergi Önerisi: Sar Vergisi. *Journal of Accounting and Taxation Studies*, 14(1), 397-418.
- Yenigün, Y. (2012). *Vergi bilinci ve vergi uygulamaları karşısında mükelleflerin davranışları: İstanbul örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Yetkiner E. (2001). *Vergi cennetleri ve Yabancı Sermayenin Vergi Cenneti Ülkeleri Seçme Nedenleri*. *Vergi Dünyası*, 10, 325.
- Yolal, M. (2017). Verginin Tarihsel Gelişiminin ve Mali Fonksiyonunun Geçmişten Günümüze Değerlendirilmesi, *Vergi Raporu*, 215, 9-27.

EKLER

Ek 1: Araştırmada Kullanılan Anket Formu

(AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI ANKET ÇALIŞMASI İÇİNDİR.)

LÜTFEN İSİM BELİRTMEYİNİZ.

BU ANKET YANLIZCA BİLİMSEL ÇALIŞMALARDA KULLANILACAKTIR.

DÜŞÜNCELERİNİZ HİÇBİR ŞEKİLDE AÇIKLANMAYACAKTIR.

VERİLEN CEVAPLAR GRUPLAR HALİNDE DEĞERLENDİRİLECEKTİR.

DOĞRU VEYA YANLIŞ CEVAP YOKTUR. GÖRÜŞLERİNİZ BİZİM İÇİN DEĞERLİDİR.

Lütfen size uygun seçeneği (X) işareti ile işaretleyiniz

1. Cinsiyetinizi belirtiniz.

() Kadın () Erkek

2. Yaş aralığınızı belirtiniz.

() 18-24 () 25-34 () 35-44
() 45- 54 () 55-64 () 65 ve üzeri

3. Eğitim düzeyinizi belirtiniz.

() Okuryazar () İlkokul () Ortaokul
() Lise () Üniversite () Lisansüstü

4. Gelir durumunuzu belirtiniz (aylık).

() 0-15.000 TL () 15.001-30.000 TL () 30.001-50.000 TL
() 50.001-100.000 TL () 100.001 TL ve üzeri

5. Kazanç unsur/ unsurlarınızı belirtiniz.

() Ticari Kazanç () Zirai Kazanç () Serbest Meslek Kazancı
() Ücret Kazancı () Menkul Sermaye İradı () Gayri Menkul Sermaye İradı
() Diğer Kazanç ve İratlar

6. Mükellefiyet sürenizi belirtiniz.

() 0-5 yıl () 6-10 yıl () 11-20 yıl
() 21-30 yıl () 31 yıl ve üzeri

7. Ailenize/İşletmenize ait kaç aracınız olduğunu belirtiniz.

() Yok () 1 () 2 () 3 () 4 ve üzeri

8. Çevre kirliliğini azaltmak amacıyla yürürlükte olan 3 vergi türünü işaretleyiniz.

() KDV () ÖTV () MTV () Poşet Vergisi

() Çevre Temizlik Vergisi () Gelir vergisi () Emlak Vergisi

9. Ödediğiniz çevre vergilerini dikkate alarak giderleriniz içinde en çok paya sahip olan çevre vergilerinden üçünü önem sırasına göre 1-3 arası numaralandırınız.

() KDV () ÖTV () MTV () Poşet Vergisi

() Çevre Temizlik Vergisi () Gelir vergisi () Emlak Vergisi

10. Yaşadığınız şehrin size göre en önemli çevre sorunlarından üçünü önem sırasına göre 1-3 arası numaralandırınız.

- () İmar Kirliliği () Trafik () Hava Kirliliği () Gürültü
 () Park sorunu onarım çalışmaları () Çöp ve atıklar () Reklam panoları () Yapım
 Diğer (Belirtiniz).....

	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
Vergi kamusal hizmetlerin karşılığıdır.					
Vergi ödemek vatandaşlık görevidir.					
Vergi bir mali yüküdür.					
Ödemem gereken vergiyi tam ve zamanında ederim.					
Vergilerimi ödemekte kendimi sorumlu ve dürüst bir vatandaş olarak görürüm.					
Vergi kaçırmak ahlaksızlıktır.					
Ödediğim vergilerle ilgili yeterli bilgiye sahibim.					
Sık sık vergi affının çıkması, vergiyi zamanında ödeme isteğimi azaltır.					
Fırsatını bulursam vergi ödemem.					
Fırsatını bulursam vergi kaçıırım.					
Aldığım kamu hizmetinin ödediğim verginin karşılığı olduğunu düşünürüm.					
Alışverişlerimde fiş veya fatura almaya özen gösteririm.					
Sıfır atık uygulaması kriterlerine dikkat ederim.					
Eğitim düzeyi arttıkça çevreye duyarlılık artar.					
Çevre ile ilgili yasal düzenlemeleri takip ederim.					
Geri dönüştürülebilmeleri için atıkları uygun geri dönüşüm kutusuna atarım.					
Çevreyi kirlettiğini fark ettiğim kişiyi uyarırım.					
İhtiyacım kadar tüketirim.					
Toplu taşıma araçlarını kullanırım.					
Ev ve işyerimin dışında da enerji tasarrufuna dikkat ederim.					
Gelecek nesillere temiz bir çevre bırakmak hepimizin sorumluluğudur.					
Çevre duyarlılığını artıran kamu spotları yaygınlaştırılmalıdır.					

Hükümetlerin çevre kirliliğini azaltmak için yaptıkları kamu harcamasını desteklerim.					
Çevre kirliliğini azaltmak için çevre vergilerine ihtiyaç duyulur.					
Eğitim, çevre vergilerinin farkındalığını artırır.					
Temiz bir çevre için daha yüksek oranda çevre vergisi ödemeye razı olurum.					
Çevre kirliliğini azaltmak için ayrı bir vergi ödenmesine gerek yoktur.					
Çevre vergileri herkesten eşit alınmalıdır.					
Çevre vergileriyle ilgili yeterli bilgiye sahibim.					
Poşet vergisi ödemek zorunda olmam poşet kullanımımı azaltmaktadır.					
Motorlu Taşıtlar Vergisi çevre kirliliğini de azaltmak için alınır.					
Özel Tüketim Vergisi çevre kirliliğini de azaltmak için alınır.					
Çevre dostu ürünlere vergi teşviki olmalıdır.					
Fosil yakıtlardan çevreyi kirlettiği ölçüde vergi alınmalıdır.					
Çevre kirliliğine neden olan fabrikalar daha fazla vergilendirilmelidir.					
Çevre vergisi gelirleri sadece çevre temizliği için kullanılmalıdır.					

Ek 2: Etik Kurul İzin Onayı Formu

Evrak Tarih ve Sayısı: 15.05.2024-269529

T.C. AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLERİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU KARARLARI	
TOPLANTI SAYISI:08	KARAR TARİHİ: 15.05.2024
KARAR 2024/154	
Üniversitemiz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim elemanı Doç. Dr. İsmail CİĞERCİ tarafından yürütülen (Diğer Araştırmacılar: Rasime FEDAKAR), "Gelir Vergisi Mükelleflerinin Çevre Vergisi Algıları Afyonkarahisar Örneği" başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında yapılan başvuruda yer alan veri toplama araçlarının, etik açıdan sakıncalı olmadığına, katılanların oy birliği ile karar verildi.	
ASLI GİBİDİR	
Prof. Dr. Mustafa GÜLER Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurul Başkanı	

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Evrak Doğrulaması <https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5381&eD=BSDLNHR7Y7&eS=269529> adresinden yapılabilir.